

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ABD – AB- RUSYA ÜÇGENİNDE UKRAYNA VE
GÜRCİSTAN’DA GÜÇ MÜCADELESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mustafa Cem BİŞKİN

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Giray Saynur Bozkurt

HAZİRAN - 2010

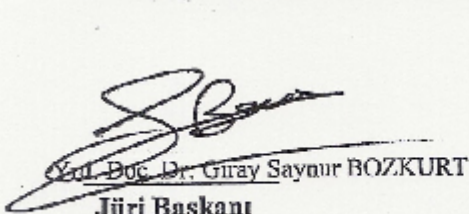
T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ABD – AB - RUSYA ÜÇGENİNDE UKRAYNA VE
GÜRCİSTAN'DA GÜÇ MÜCADELESİ

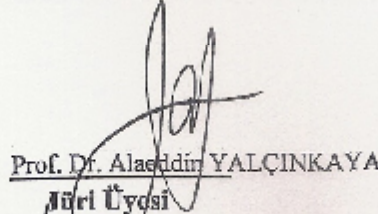
YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mustafa Cem BİŞKİN

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Bu tez 29/06/2010 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Giray Saynur BOZKURT
Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Prof. Dr. Alaaddin YALÇINKAYA
Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Prof. Dr. Musa TAŞDELEN
Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Mustafa Cem BİŞKİN

29/06/ 2010

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Soğuk Savaş sonrasında jeopolitik konumlarıyla önem kazanan Karadeniz kıyısında yer alan Ukrayna ve Gürcistan'da; yaşanan siyasi gelişmeler ve küresel güçlerin bu ülkelere yönelik artan ilgileri ve bu iki ülkeye yönelik izledikleri politikalar üzerinde durulmaya değer bulunmuştur. Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını ve önerilerini esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Giray Saynur BOZKURT'a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Diğer yandan eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen anne ve babama şükranlarımı sunarım. Yetişmemde katkıları olan tüm hocalarıma da minnettar olduğumu ifade etmek isterim.

Mustafa Cem BİŞKİN

29 / 06/ 2010

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KARADENİZ'İN JEOPOLİTİK KONUMU VE DEĞİŞEN STRATEJİK ÖNEMİ	5
1.1 Karadeniz'in Jeopolitik Konumu.....	5
1.2 Karadeniz'in Değişen Stratejik Önemi.....	6
1.3 Küresel Güçlerin Karadeniz Politikası.....	10
1.3.1 ABD'nin Karadeniz Politikası.....	11
1.3.2 Rusya'nın Karadeniz Politikası.....	15
1.3.3 Avrupa Birliği'nin Karadeniz Politikası.....	20
1.4 Karadeniz Çevresinde Bölgesel Örgütlenmeler.....	26
1.4.1 Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİT).....	27
1.4.2 GUAM-ODED(Organization for Democracy Economic Development)..	30
1.4.3 Karadeniz Ortaklık ve Diyalog Forumu (BSF).....	34
1.4.4 Demokratik Tercih Topluluğu (CDC).....	36
1.4.5 BLACKSEAFOR (Karadeniz Deniz İşbirliği Grubu).....	38
1.5 Karadeniz'in Değişen Jeostratejik Önemi Çerçevesinde Ukrayna ve Gürcistan.....	40

BÖLÜM 2: UKRAYNA'DA GÜÇ MÜCADELESİ.....	42
2.1 Ukrayna'nın Coğrafi Özellikleri ve Jeopolitik Konumu.....	43
2.2 Ukrayna'nın Etnik ve Dinsel Yapısı.....	45
2.3 Ukrayna'nın Ekonomik Yapısı	47
2.4 Ukrayna'da Siyasi Alanda Yaşanan Güç Mücadelesi.....	49
2.4.1 Ukrayna'nın Bağımsızlık Süreci.....	50
2.4.2 Bağımsızlık İlanından Turuncu Devrime Kadar Olan Süreç.....	52
2.4.3 Turuncu Devrim.....	57
2.4.4 Turuncu Devrim Sonrası.....	60
2.5 Ukrayna'nın İç Sorunları.....	64
2.5.1 Kırım Sorunu.....	64
2.5.2 Karadeniz Donanmasının Geleceği Sorunu.....	66
2.5.3 Ukrayna'nın Doğu-Batı Bölünmüşlüğü Sorunu.....	68
2.6 Ukrayna'da Küresel Güçlerin Güç Mücadelesi.....	69
2.6.1 ABD'nin Ukrayna Politikası.....	70
2.6.2 Rusya'nın Ukrayna Politikası.....	74
2.6.3 Avrupa Birliği'nin Ukrayna Politikası.....	80
BÖLÜM 3: GÜRCİSTAN'DA GÜÇ MÜCADELESİ.....	84
3.1 Gürcistan'ın Coğrafi Özellikleri ve Jeopolitik Konumu.....	85
3.2 Gürcistan'ın Etnik ve Dinsel Yapısı.....	88
3.3 Gürcistan'ın Ekonomik Yapısı.....	91
3.4 Gürcistan'da Siyasi Alanda Yaşanan Güç Mücadelesi.....	93

3.4.1 Gürcistan'ın Bağımsızlık Süreci.....	93
3.4.2 Bağımsızlık İlanından Gül Devrimine Kadar Olan Süreç.....	96
3.4.3 Gül Devrimi.....	100
3.4.4 Gül Devrimi Sonrası.....	104
3.4.5 Ağustos 2008 Rusya-Gürcistan Çatışması.....	108
3.5 Gürcistan'ın İç Sorunları.....	113
3.5.1 Abhazy Sorunu.....	114
3.5.2 Güney Osetya Sorunu.....	120
3.5.3 Acara Sorunu.....	124
3.5.4 Pankisi ve Kodori Vadileri Sorunları.....	127
3.5.5 Rus Askeri Üsleri Sorunu.....	128
3.6 Gürcistan'da Küresel Güçlerin Güç Mücadelesi.....	131
3.6.1 ABD'nin Gürcistan Politikası.....	131
3.6.2 Rusya'nın Gürcistan Politikası.....	135
3.6.3 Avrupa Birliği'nin Gürcistan Politikası.....	140
SONUÇ.....	144
KAYNAKLAR.....	149
ÖZGEÇMİŞ.....	162

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı
AKKA	: Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BLACKSEAFOR	: Karadeniz İşbirliği Grubu
BM	: Birleşmiş Milletler
BSF	: Karadeniz Ortaklık Diyalog Forumu
BTC	: Bakü Tiflis Ceyhan Petrol Boru Hattı
CDC	: Demokratik Tercih Topluluğu
CIA	: Central Intelligence Agency
ENP	: European Neighbourhood Policy
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
GUAM	: Gürcistan Ukrayna Azerbaycan Moldova
GUEU	: Gürcistan Ukrayna Avrupa Birliği
GUUAM	: Gürcistan Ukrayna Özbekistan Azerbaycan Moldova
IMF	: International Monetary Fund
INOGATE	: Interstate Oil and Gas Transport to Europe
IRF	: International Renaissance Foundation
IRI	: International Republican Institute

JCC	: Joint Control Commission
JPKF	: Joint Peacekeeping Forces
KEİ	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği
KEİT	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
KUH	: Karadeniz Uyum Harekâtı
MAP	: Membership Action Plan
MCA	: Millenium Challenge Account
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
NED	: National Endowment for Democracy
NDI	: National Democracy Institute
ODED	: Organization for Democracy and Economic Development
PCA	: Partnership and Cooperation Agreement
PFP	: Partnership For Peace
SBKP	: Sovyetler Birliği Komünist Parti
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TACIS	: Technical Aid to The Commonwealth of Independent States
TRACECA	:The Transport Corridor Europe Caucasus Asia
UNOMIG	: United Nations Observer Mission in Georgia
USIAD	: United States Agency for International Development

Tezin Başlığı: ABD-AB-Rusya Üçgeninde Ukrayna ve Gürcistan'da Güç Mücadelesi	
Tezin Yazarı: Mustafa Cem Bişkin	Danışman: Yrd. Doç. Dr. Giray Saynur BOZKURT
Kabul Tarihi: 29/06/2010	Sayfa Sayısı: vii (ön kısım) + 162 (tez)
Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler	Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
<p>Jeostratejik öneme sahip olan Karadeniz, tarih boyunca küresel güçler arasındaki birçok mücadeleye sahne olmuştur. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla Karadeniz bölgesindeki dengeler değişmiş, bağımsızlığını ilan ülkeler küresel güçlerin, mücadelesine bir kez daha sahne olmuştur. Karadeniz kıyısındaki Ukrayna ve Gürcistan bu mücadelenin en belirgin şekilde yaşandığı ülkeler olmuştur. Bu çalışmada Ukrayna ve Gürcistan'da son yıllarda yaşanan güç mücadelesi, küresel güçlerin bu ülkelere yönelik izledikleri politikalar, ülke içerisinde yaşanan siyasi gelişmeler ele alınmıştır.</p> <p>Hazar ve Orta Asya enerji kaynaklarının Batılı Ülkelere taşınmasında kilit öneme sahip olan Ukrayna ve Gürcistan, Soğuk Savaş sonrasında küresel güçlerin enerji politikalarında önem verdiği ülkeler arasındaki yerlerini almışlardır. ABD, Hazar ve Orta Asya enerji kaynaklarının Batılı Ülkelere güvenli ve istikrarlı bir şekilde ulaştırılabilmesi için Ukrayna ve Gürcistan'ya önem vermektedir. 90'lı yılların ikinci yarısında ABD bu ülkelerde etkin bir konuma sahip olmak için çaba harcamış, bu ülkelerde anlaşabileceği, uyum sağlayabileceği iktidarların göreve gelmesini amaçlamıştır. Rusya ise, Sovyetler Birliği döneminde olduğu gibi bölge üzerinde ve bu bölgeden geçen enerji nakil hatları üzerindeki hakimiyetini devam ettirmek istemektedir. Rusya ise Ukrayna ve Gürcistan'da etkinliğini devam ettirebilmek için bu ülkelerin sahip olduğu, Sovyetlerin yıkılmasından sonra ortaya çıkan sorunları kullanarak etkinliğini devam ettirmeye çalışmaktadır. Avrupa Birliği'nin bu ülkelere yönelik izlediği politikalar, ABD'nin izlediği politikalarla benzerliklere sahiptir. ABD ve AB, Ukrayna ve Gürcistan'a önemli oranda mali destek sağlamaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde Karadeniz'in değişen jeostratejik önemi, küresel güçlerin Karadeniz politikası ve Karadeniz çevresindeki örgütlenmeler hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde Ukrayna'da yaşanan güç mücadelesi, küresel güçlerin Ukrayna üzerindeki hedef ve menfaatleri ele alınmış, küresel güçler arasındaki mücadelenin doruk noktası olan Turuncu Devrim hakkında bilgiler verilmiştir. Ukrayna'yla ilgili bölümde ele alınan konular, kullanılan başlıklar Gürcistan için de kullanılmıştır. Fakat Gürcistan'daki mücadelenin doruk noktası sadece Gül Devrimi değildir. 2008 yılındaki Rus-Gürcü çatışması, Gürcistan üzerine verilen mücadelenin boyutlarını, Rusya'nın Ukrayna ve Gürcistan üzerindeki hakimiyetini kaybetmemek için başvurabileceği yolları, yöntemleri gözler önüne sermiştir. Yaşanan bu gelişmeler Ukrayna ve Gürcistan'daki mücadelenin devam edeceğinin göstergesidir. Çalışmada Ukrayna ve Gürcistan'da önümüzdeki dönemde yaşanabilecek gelişmelerle ilgili öngörülerde bulunabilmek için yardımcı olacak bilgilere yer verilmeye çalışılmıştır.</p>	
Anahtar Kelimeler: Ukrayna, Gürcistan, ABD, Avrupa Birliği, Rusya	

Title of the Thesis: Power Struggle in Ukraine and Georgia in the triangle of USA-EU-Russia	
Author: Mustafa Cem Bişkin	Supervisor: Assist. Prof. Dr. Giray Saynur BOZKURT
Date: 29/06/2010	Number of Pages: vii (pre text) + 162 (main body)
Department: Internatinal Relations Subfield: International Relations	
<p>Geostrategically important Black Sea has been the scene of many struggles between global powers through the history. Collapse of the Soviet Union has changed the balances in the Black Sea Region. The countries who declared their independence had been subject of struggle between global powers. Ukraine and Georgia have been the countries who experienced these struggles the most significantly. In this study the political developments that Ukraine and Georgia experienced in the recent years and the policies followed by global powers are discussed.</p> <p>Ukraine and Georgia, who is of key importance for the transportation of Caspian and Central Asian energy resources to Western countries, have taken their place among the countries that global forces put the emphasis. US attaches importance to Ukraine and Georgia for secure transportation of the energy resources in Caspian and Central Asia to Western countries. In the second half of the 90's US have made an effort to be in an active position in these countries aiming at supporting governments who may work in collaboration with themselves. Russia wants to continue its dominance over the region and the energy transmission line passing through the area as in the Soviet Union period. Russia works on the problems emerged right after the collapse of the Soviet Union to maintain its effectiveness on Ukraine and Georgia. The policies of European Union for these countries has similarities with the polcies of US. US and EU provides substancial financial support to Ukraine and Georgia. In the first part of the study, information about Black Sea's changing geostrategic significance and policies of global powers on Black Sea region and environmental organisations emerged by the Black Sea region have been given. In the second part, the power struggle taking place in Ukraine and global forces's targets and interests on Ukraine are considered. Information about Orange Revolution which is the peak point of the struggle between the global powers, have been given. The issues and titles discussed in the Ukraine section are also used for Georgia. The peak point of the struggle in Georgia is not only the Rose Revolution. The Russian-Georgian conflict which has taken place in 2008 has been laid before the eyes that which methods can be applied by Russia to avoid losing control over the Ukraine and Georgia. These developments occured is the indicator of the struggle would continue in Ukraine and Georgia In this study the information and anticipation is provided to help through the future devolepments regarding Ukraine and Georgia.</p>	
Key Words: Ukraine, Georgia, United States, European Union, Russia	

GİRİŞ

Tarih boyunca Karadeniz ve çevresinde; küresel güçler hâkimiyet kurmak, bölgede etkin bir konumda olmak için yoğun mücadeleler vermişlerdir. Soğuk Savaş süresince ise Karadeniz ve çevresinde SSCB hâkim konumda olmuştur. Bu nedenle o günkü koşullarda diğer küresel güç olan ABD, Karadeniz üzerinde önemli bir hâkimiyet kuramamış; etkin bir konuma sahip olamamıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Karadeniz'in ve çevresinde yer alan ülkelerin jeostratejik önemi bir kat daha artmıştır. Sovyetlerin dağılmasıyla beraber Rusya, Karadeniz üzerindeki etkin konumunu kaybetmiştir. Karadeniz çevresinde yeni ortaya çıkan ülkelerle birlikte Karadeniz üzerinde küresel güçler arasında yaşanan güç mücadelesi yeniden kızışmıştır. Günümüzde de yaşanan bu mücadelede Ukrayna ve Gürcistan ön plana çıkan iki ülkedir. Özellikle Ukrayna ve Gürcistan, enerji nakil hatlarının geçtiği ve alternatif enerji nakil hatlarının geçeceği rotalar üzerinde kilit konuma sahip olmaları nedeniyle bu ülkelere atfedilen önemi bir kat daha artmıştır. Ukrayna ve Gürcistan enerji nakil hatları bakımından kilit öneme sahip olan ülkelerdir.

Bu çalışmada küresel güçlerin (ABD, Rusya ve AB) Ukrayna ve Gürcistan'a yönelik izledikleri dış politikalar, küresel güçlerin kendi aralarında bu iki ülke üzerine yaşadıkları güç mücadelesi ele alınacaktır. Ukrayna ve Gürcistan'ın bağımsızlıklarını kazanmalarından sonra yaşadıkları iç ve dış siyasi gelişmeler büyük benzerlikler göstermektedir. Bunun en büyük göstergesi iki ülkede de Batı destekli sivil toplum kuruluşlarının öncülüğünde yaşanan "Renkli Devrimler" dir. Ukrayna ve Gürcistan üzerine yaşanan güç mücadelesinde özellikle ABD ve Rusya ön plana çıkmaktadır.

Çalışmanın Metodolojisi

Çalışmanın birinci bölümünde Karadeniz'in değişen jeostratejik konumu ve önemi üzerinde durulacaktır. Küresel güçlerin Karadeniz politikaları incelenecek ve Karadeniz üzerinde yaşanan çekişmenin uluslararası ve bölgesel örgütlenmelere yansımaları ele alınacaktır. Soğuk Savaş sonrasında Karadeniz ülkelerinin kurdukları ve yer aldıkları örgütlenmelerin sayısında artış gözlenmiş, güç mücadelesi bu örgütlenmelere de yansımıştır. Çalışmanın bir bölümünde Karadeniz ülkelerinin kurdukları ve içerisinde yer aldıkları örgütlenmeler; faaliyetleri ve amaçları hakkında bilgiler verilecektir.

Birinci bölümün son kısmında ise Karadeniz'in değişen stratejik konumu çerçevesinde Ukrayna ve Gürcistan'ın öneminden bahsedilecektir.

İkinci bölümde Ukrayna'da yaşanan güç mücadelesi incelenecektir. İkinci bölümde ilk olarak Ukrayna'nın jeopolitik konumu, coğrafi özellikleri, etnik yapısı ve ekonomisi hakkında bilgiler verilecektir. Ukrayna'da bağımsızlık ilanından sonra yaşanan iç ve dış siyasi gelişmeler incelenecek ve Ukrayna'nın iç sorunlarına değinilecektir. Ukrayna'nın iç sorunlarını kullanarak özellikle Rusya'nın, bu ülke üzerindeki etkinliğini nasıl devam ettirmeye, yeniden hâkimiyet kurmaya çalıştığı hakkındaki bilgilere yer verilecektir. Son olarak küresel güçlerin Ukrayna'da hâkimiyet kurabilmek için nasıl bir yol izledikleri, ne tür politikalar izledikleri ele alınacak ve küresel güçlerin Ukrayna üzerinde etkinlik sağlamak için verdikleri güç mücadelesinden bahsedilecektir.

Çalışmanın son bölümünde ise Gürcistan'da yaşanan güç mücadelesi ele alınacaktır. Bu bölümde de "Ukrayna'da Güç Mücadelesi" başlığı altında izlenen sistematik altında Gürcistan'da yaşanan siyasi gelişmeler ve güç mücadelesi incelenecektir. Bu bölümde 2008 yılında yaşanan Rus-Gürcü Çatışması hakkında bilgi verilecektir. Gürcistan ve Ukrayna'nın sahip olduğu iç sorunlar Rusya'nın ve diğer küresel güçlerin müdahalesine ve bu ülkelerin iç sorunlarına, izledikleri politikalara karışmasına yol açsa da; her iki ülkenin sahip olduğu sorunlar farklılık göstermektedir. Örneğin Gürcistan'da etnik, ayrılıkçı çatışmalar en önemli sorunu teşkil ederken; günümüzde Ukrayna'da, Gürcistan'dakilere benzer etnik çatışmalar gözlenmemektedir. Gürcistan'dan farklı olarak, Ukrayna'da Doğu-Batı Bölgeleri arasındaki kültürel, siyasi ve dini farklılıklar ön plana çıkmaktadır. Ukrayna'da bu bölünmüşlüğün yol açtığı sorunlara "Ukrayna'da Güç Mücadelesi" başlığı altında değinilecektir. Çalışmada Ukrayna ve Gürcistan'ın iç sorunlarındaki, yaşadıkları siyasi gelişmelerdeki benzerlikler ve farklılıklar ele alınacaktır.

Çalışmanın Önemi

Ukrayna ve Gürcistan'da yaşanan siyasi gelişmeler, siyasi istikrarsızlıklar Türkiye'yi de etkilemektedir. Türkiye'nin, Karadeniz'e kıyısı olması ve sahip olduğu Boğazlar aracılığıyla diğer Karadeniz Ülkeleri'nin açık denizlere ulaşmasını sağlaması; Türkiye'yi Karadeniz'de ve çevresinde yaşanan gelişmelere kayıtsız bırakmamaktadır. Karadeniz

ve Karadeniz çevresindeki ülkelerde yaşanan gelişmeler Türkiye için büyük önem teşkil etmektedir.

Türkiye, Boğazların statüsünü belirleyen Montrö Anlaşması'nın değişikliğe uğramamasını, mevcut durumun devam etmesini istemektedir. Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO'ya üye olma istekleri, ABD'nin NATO kapsamında Akdeniz'de yürütülen "Etkin Çaba Harekâtı"nın Karadeniz'de de gerçekleştirilmesini istemesi Rusya ve Türkiye'yi tedirgin etmektedir. Bulgaristan ve Romanya'nın, Avrupa Birliği'ne ve NATO'ya üye olmalarından sonra izledikleri Batı yanlısı politikalar ön plana çıkmakta ve dikkat çekmektedir. Bulgaristan ve Romanya, NATO Kuvvetleri'nin Karadeniz'e girişinde, Karadeniz'de konuşlanmalarında herhangi bir sakınca görmemektedir. Ukrayna ve Gürcistan'ın, Karadeniz'de NATO'nun konuşlanması yönündeki istekleri ise, ülke içinde yaşanan iktidar değişikliklerine göre değişmektedir. Bu değişiklik özellikle Ukrayna'da gözlenmektedir; Gürcistan'daki siyasi kadroların ve halkın büyük bir bölümü NATO üyeliğine sıcak bakmaktadır.

Önemli bir diğer unsur da enerji hatlarıdır. Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Hattı ve son dönemde enerji alanında ve diğer alanlarda gelişen ilişkiler sonucunda Gürcistan, Türkiye için önemli bir ülke haline gelmiştir. Türkiye enerji konusunda etkin bir politika izleyebilmek için Ukrayna ve Gürcistan'daki gelişmeleri yakından takip etmeli ve bu ülkeler ile olan ilişkilerini geliştirmelidir.

En önemlisi Türkiye, Karadeniz'de etkin bir politika izleyebilmek ve Karadeniz'de söz sahibi olabilmek için Ukrayna ve Gürcistan'daki gelişmeleri yakından takip etmelidir. Bu gelişmeler açısından Ukrayna ve Gürcistan, Türkiye'nin Karadeniz Politikası'nda önemli rol oynamaktadır. Bu çalışma Ukrayna ve Gürcistan'da yaşanan son siyasi gelişmeleri ele alması ve analiz etmesi bakımından önemlidir.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı Türkiye'nin komşusu ve önemli ticari ortağı olan Gürcistan ve Karadeniz'de önemli stratejik konuma sahip olan Ukrayna'daki son yaşanan siyasi gelişmeler, Batı yanlısı sivil toplum kuruluşlarının öncülüğünde gerçekleşen "Renkli Devrimler" hakkında bilgi vermektir. Türkiye'de özellikle Ukrayna ile ilgili kaynakların azlığı ve sınırlı sayıda olduğu dikkat çekmektedir. Bu çalışma yabancı kaynaklardan

alıntılar yaparak Ukrayna’da yaşanan siyasi gelişmeler hakkında bilgi vermeyi, Ukrayna’da gelecekte yaşanması muhtemel olan siyasi gelişmeler hakkında öngörülerde bulunmayı amaçlamıştır.

Çalışmada diğer yandan Türkiye’nin önemli komşu olan Gürcistan’ın sorunları ve bu ülkede yaşanan son siyasi gelişmeler hakkında bilgiler vermeyi amaçlamıştır. Türkiye’nin, Gürcistan ile olan ilişkilerini geliştirmesi için bu ülkede yaşanan gelişmeleri yakından takip etmesi gerekmektedir. Bu çalışma Türkiye’nin dış politikasında ve Karadeniz’e yönelik izlediği politikalarda önemli konumda olan Ukrayna ve Gürcistan’a yönelik küresel güçlerin izlediği politikalar ve bu ülkelerde yaşanan son siyasi gelişmeler hakkında bilgiler vererek; bu ülkeleri daha yakından tanınmasına yardımcı olmayı ve bir yol haritası oluşturmayı hedeflemektedir.

BÖLÜM 1: KARADENİZ'İN JEOPOLİTİK KONUMU VE DEĞİŞEN STRATEJİK ÖNEMİ

1.1 Karadeniz'in Jeopolitik Konumu

Karadeniz, Avrupa ve Asya kıtaları arasında yer alan bir içdeniz konumundadır. Karadeniz'in doğusunda Kafkasya, güneyinde Anadolu Yarımadası, batısında Balkanlar, kuzeyinde ise Kırım Yarımadası ve Rusya'nın güney toprakları yer almaktadır (Kandemir, 2008: 98). Görüldüğü üzere Karadeniz; Balkanlar, Kafkasya Anadolu ve Kırım Yarımadası gibi stratejik öneme sahip bölgelerin kesişim bölgesinde yer almaktadır. Karadeniz, doğudan batıya yaklaşık 1200 km, kuzeyden güneye ise 600 km genişliğinde bir alana sahiptir. Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin sayısı; Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte artmıştır. Sovyetler Birliği döneminde Karadeniz'e, Türkiye, Rusya Federasyonu, Romanya ve Bulgaristan'ın kıyısı bulunurken; Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte bağımsızlıklarını kazanan Ukrayna ve Gürcistan'da Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler arasına katılmışlardır (Oğan, 2006). Coğrafi bir bakış açısıyla Karadeniz kavramı bu altı ülkeyi kapsamaktadır. Fakat günümüzde uluslararası politika ve jeopolitik alanındaki kaynaklarda, Karadeniz kavramının daha geniş bir alanı kapsadığı gözlenmektedir.

Günümüzde uluslararası politika ve jeopolitik alanındaki kaynaklarda Karadeniz Bölgesi tanımlanırken ve sınırları çizilirken birçok farklı kavram karşımıza çıkmaktadır. Karadeniz Bölgesi'nin sınırları çizilirken; Karadeniz-Hazar Havzası, Karadeniz-Akdeniz Bölgesi, Tuna-Karadeniz Bölgesi birlikte ele alınmaktadır (Alkan, 2006: 17). Ayrıca Avrupa Birliği ve ABD'nin bölgeye yönelik izlediği politikalar "Geniş Karadeniz" (Wider Black Sea) kavramını ortaya çıkarmıştır. Bu kavram çeşitliliğine rağmen Karadeniz coğrafyasındaki ülkeler genellikle akademik kaynaklarda iki kategoride ele alınmaktadır. İlk kategoride "Karadeniz'e Doğrudan Kıyısı Olan Ülkeler" olarak Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, Rusya, Gürcistan ve Türkiye yer almaktadır. İkinci kategori "Karadeniz'e Bitişik Komşu Ülkeler" başlığı altında: Moldova, Azerbaycan ve Ermenistan'dan oluşmaktadır (Kandemir, 2008: 108; Oğan, 2006; Karakaya 2005). Bu ülkelere ek olarak Kandemir bu başlık altında; Belarus, Karadağ, Macaristan, Makedonya, Slovakya, Sırbistan ve Yunanistan'ı da katmaktadır. Ayrıca

Kandemir bu iki kategoriye üçüncü olarak “Karadeniz Etki Alanındaki Ülkeler” kategorisini eklemiştir (Kandemir, 2008: 103). Bu kategoride genellikle Karadeniz’e kıyısı olmayan fakat Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü’ne üye ve gözlemci statüsünde yer alan ülkelerin bazıları sıralanmaktadır.

Karadeniz’e dökülen akarsuların sayısı da oldukça fazladır. Karadeniz’e dökülen başlıca akarsular: Tuna, Dinyeper, Don ve Volga Nehirleridir. Karadeniz, Main-Tuna kanalı ile Kuzey Denizi’ne, Dinyeper ve Dinyester Nehirleri ile Baltık Bölgesine, Don ve Volga Nehirleri’nin birleştirilmesi ile Hazar Denizi’ne kadar uzanmaktadır (Alkan, 2006: 17). Bu nehirler sayesinde birçok ülkenin Karadeniz’e çıkışı ve bağlantısı bulunmaktadır. Karadeniz’in bu özelliği, çevresindeki diğer bölgelerle bağlantı kurmasını sağlarken Karadeniz Bölgesi’nin sınırlarının çizilmesinde farklılıklara ve zorluklara neden olmaktadır (Alkan, 2006: 18). Yukarıda ele alındığı gibi Karadeniz Bölgesi’nin kapsadığı ülkeleri sıralarken, farklı kaynaklarda farklılıkların gözlenmesinin bir nedeni de Karadeniz’in bu özelliğinden kaynaklanmaktadır.

Volga ve Don Nehirleri’nin birleştirilmesi ile enerji kaynakları bakımından zengin olan Hazar Denizi’nin Karadeniz’e bağlantısının sağlanması, Hazar Denizi’nin açık denizlere olan tek bağlantısını sağlamaktır (Kandemir, 2008: 102). Bu bağlantı Karadeniz’e enerji koridoru olması bakımından önem kazanmasına yol açmıştır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde değinileceği üzere Karadeniz, Hazar enerji kaynaklarının Batılı ülkelere iletilmesinde önemli bir geçiş koridoru haline gelmiştir.

Karadeniz, İstanbul ve Çanakkale Boğazları vasıtasıyla, Rusya’nın “sıcak denizlere”, Bulgaristan, Romanya, Ukrayna ve Gürcistan’ın açık denizlere açılmasına olanak sağlamaktadır. Karadeniz’in bu özelliği; Türkiye ve kıyıdaş ülkelerin Karadeniz’e jeopolitik önem atfetmesine sebep olmuştur.

1.2 Karadeniz’in Değişen Stratejik Önemi

Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla sona eren Soğuk Savaş sonrasında, Karadeniz’in stratejik önemi uluslararası arenada önemli bir şekilde değişmiştir. Sovyetlerin dağılmasıyla ortaya çıkan Karadeniz’e kıyısı olan ülkelerin yeniden yapılanması, 11 Eylül Terör saldırıları, Avrupa Birliği’nin ve NATO’nun Romanya ve Bulgaristan’ı da içine alacak şekilde genişlemesi Karadeniz’in stratejik önemini arttıran etkenler

arasında sayılabilir. Ayrıca Batılı güçlerin, enerji alanında, Orta Asya ve Hazar Ülkelerinin sahip olduğu enerji kaynaklarına duyduğu ihtiyaç ve Karadeniz'in AB ve ABD tarafından İran'ı ve Rusya'yı by-pass eden bir enerji koridoru olarak görülmesi bölgenin stratejik konumuna atfedilen önemi arttıran bir diğer önemli etkidir.

Soğuk Savaş süresince mevcut olan çift kutuplu dünya sisteminde, iki blok arasındaki kutuplaşmanın en keskin şekilde yaşandığı bir iç deniz olan Karadeniz, kıyı ülkeler ve küresel güçler için taşıdığı potansiyelin çok gerisinde bir öneme sahip olmuştur. Soğuk Savaş süresince Karadeniz etrafındaki kutuplaşma Avrasya'nın en büyük iç denizinin jeo-ekonomik öneminin yeterince değerlendirilememesi sonucunu doğurmuştur (Davutoğlu, 2003: 159). Soğuk Savaş döneminde Türkiye, günümüzde olduğu gibi NATO üyesi iken Romanya, Bulgaristan ve S.S.C.B Varşova Paktı içerisinde yer almışlardır. Gürcistan ve Ukrayna ise S.S.C.B toprakları içindedir. Yani Türkiye Batı Blok'u ile ittifak içerisindeyken, diğer Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler Doğu Blok'u içindedir.

Soğuk Savaş süresince, Karadeniz çevresinde varolan bu kutuplaşma diğer ülkelerin bu bölgeye nüfuz etmelerini ve Karadeniz'e yönelik etkili bir politika izlemelerini engellemiştir. Ayrıca bu kutuplaşma Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin kendi aralarında işbirliği yapmalarını, bölgeye yönelik ortak kararlar almalarını olumsuz yönde etkilemiştir (Aydın, 2005: 258). Soğuk Savaş döneminde Karadeniz statik bir konuma ve yapıya sahip olmuştur.

Soğuk Savaş sonrası Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte Doğu Avrupa, Kafkaslar ve Orta Asya'da bağımsız yeni devletler ortaya çıkmıştır. Eski Doğu Bloğu'nu oluşturan devletler yeni bir siyasi ve ekonomik düzen arayışı içerisindeydi. Bu ülkeler Batılı ülkeler ile işbirliği, Batılı kurumlarla bütünleşme, çoğulcu ve demokratik serbest bir siyasi sistem kurma, pazar ekonomisine dayalı bir ekonomiye sahip olma çabası içerisine girmişlerdir (Çiftçi, 2005: 167). Karadeniz kıyısında yer alan Romanya, Bulgaristan, Ukrayna ve Gürcistan'da Batılı ülkeler ile ilişkilerini geliştirmeye, Batı ile bütünleşmeye çalışmıştır. Bu değişimler sonucunda Avrupa devletlerinin sınırlarında yeni ülkelerin ortaya çıkmasıyla, bu ülkelerin yaşayacağı muhtemel istikrarsızlıkların Avrupa'yı etkilememesi için Batılı ülkeler, Karadeniz çevresindeki bağımsızlığını yeni

kazanan ülkelere yönelik ilgilerini arttırmışlar ve bölgeye yönelik yeni politikalar, yeni stratejiler geliştirmişlerdir.

Soğuk Savaş sonrasında AB ve ABD'nin "Geniş Karadeniz Bölgesi"ne yönelik ilgisini arttıran asıl neden: Karadeniz'in, Hazar ve Orta Asya bölgelerinin enerji kaynaklarını batı pazarlarına aktarımında gerek deniz taşımacılığı, gerekse petrol ve doğalgaz boru hatları ile Doğu-Batı Enerji Koridoru üzerinde stratejik bir geçiş güzergâhı oluşturmasıdır (Karadeniz Bülteni, 2006: 3).

Karadeniz Bölgesinin, Doğu-Batı ve Kuzey-Güney Enerji Koridorları'nın tam merkezinde yer alması, bölgenin giderek istikrarsızlaşan Ortadoğu'ya alternatif rezerv kaynağı olması, Rusya'yı ekarte edebilecek boru hatlarına olanak sağlaması hem ABD'yi hem de Avrupa Birliği'ni bölgeye yönelik önem atfetmesine ve önemli ilişkiler kurmalarına yol açmıştır (Oğan, 2006).

ABD için Karadeniz'in önemini arttıran bir diğer olay da 11 Eylül 2001 tarihinde yaşanan terör saldırılarından sonra ABD'nin teröre destek veren ülkelere karşı açtığı savaş olmuştur. Bu maksatla ABD, Karadeniz'deki mevcudiyetini artırarak daha önemli rol oynama kararı almıştır (Kamalov, 2009: 15). 11 Eylül sonrasında dış politikada birinci önceliği terörizmle mücadeleye veren ABD, bu mücadelede çözüm olarak İslam dünyasının "Büyük Ortadoğu Projesi" çerçevesinde demokratikleştirilmesini amaçlamıştır. Bu bağlamda ABD, "Geniş Karadeniz Bölgesi"ni Avrupa-Atlantik birliğinin Büyük Ortadoğu'ya geçiş bölgesi olarak görmektedir (Karadeniz Bülteni, 2006: 7).

Terörle mücadele adı altında Afganistan ve Irak'a askeri müdahalede bulunan ABD "Geniş Karadeniz Bölgesi"ne yeni alternatif askeri üsler konuşlandırması bakımından önem atfetmeye başlamıştır. Geniş Karadeniz Bölgesi'nin Ortadoğu ve Rusya'nın bağlantı bölgesinde yer alması, Amerika'nın bu bölgeye yönelik ilgisini ve dikkatini arttırmıştır (Mitchell, 2008: 131). ABD'nin Romanya ve Bulgaristan'da askeri üsler kurma talebi bunun önemli bir göstergesidir.

Karadeniz'in stratejik önemini arttıran bir diğer gelişme de Avrupa Birliği'nin ve NATO'nun Doğu Avrupa ülkelerini ve Karadeniz'e kıyısı olan ülkeleri de kapsayan bir şekilde genişlemesi olmuştur. Romanya ve Bulgaristan 2004 yılında NATO'ya, 2007

yılında Avrupa Birliği'ne üye olmuşlardır. Karadeniz'e kıyısı olan Ukrayna ve Gürcistan'da NATO ve AB'ye üye olmaya yönelik politikalar izlemekte siyasi, ekonomik ve askeri alanda gerekli düzenlemeleri gerçekleştirmek için çeşitli reformlar uygulamaktadır.

2007 yılında Romanya ve Bulgaristan'ın katılımıyla AB'nin Karadeniz'e doğrudan kıyısı olmuş ve AB'nin sınırları Karadeniz'e kadar ulaşmıştır. Bu genişleme AB'nin Karadeniz'de etkin bir güç haline gelmesine olanak sağlamış ve AB'nin bölgeye yönelik izlenen politikalarda daha etkin rol almasına yol açmıştır (Flenley, 2008: 189). AB için Karadeniz ve çevresi, küresel bir aktör olma yolunda önemli bir geçiş coğrafyasıdır. Karadeniz'de etkili olamayan bir Avrupa'nın uzun vadede Orta Asya ve Ortadoğu'da etkili olması söz konusu değildir (Alkan, 2006: 21).

Karadeniz ülkeleri, Orta Asya ve Hazar enerji kaynaklarının Avrupa ülkelerine taşınmasında önemli bir geçiş koridorudur. Buna ilaveten Karadeniz, Orta Asya ve Güney Kafkasya ülkeleri ile Avrupa ülkeleri arasındaki ticaret yollarının kesişim bölgesinde yer almaktadır (Alkan, 2006: 21). Karadeniz'in enerji hatlarının ve ticaret yollarının kesişim noktasında yer alması, Avrupa'nın bu bölgeye olan ilgisini daha da arttırmasına sebep olmuştur. AB'nin TRACECA ve INOGATE projeleri, Karadeniz'in AB için önemini bir kez daha kanıtlamaktadır. Bu projelerle ilgili bilgilere çalışmanın ilerleyen bölümlerinde yer verilecektir.

Uluslararası aktörlerin Karadeniz'e yönelik ilgilerini arttıran bir diğer etken de, Sovyetlerin dağılmasından sonra Karadeniz çevresinde ortaya çıkan donmuş çatışma alanları ve ayrılıkçı hareketlerdir. Sovyetlerin dağılmasından sonra Karadeniz çevresinde Moldova'da Trans-Dinyester Sorunu, Ermenistan-Azerbaycan arasında Dağlık Karabağ Sorunu, Gürcistan'da ise Abhazya ve Güney Osetya Sorunları ortaya çıkmıştır. Bu ayrılıkçı bölgelerde kimi zaman silahlı çatışmalar yaşanmıştır (Alkan, 2006: 21). Uzmanlara göre günümüzde dünya üzerinde var olan 12 donmuş çatışma alanının 5'i Karadeniz'in çevresinde yer almaktadır. Japaridze, Karadeniz çevresinde yer alan donmuş çatışma alanlarına Kosova Sorunu'nu da eklemektedir (Japaridze, 2007:116). Donmuş çatışma alanları ya da dondurulmuş sorunlar olarak adlandırılan bu bölgelerdeki anlaşmazlıklar Karadeniz ülkelerinin kendi aralarındaki ekonomik ve

siyasi işbirliği olanağını zayıflatmakta, bölgede istikrarın sağlanmasını engellemektedir (Mitchell, 2008: 133).

Donmuş çatışma alanları, bölgenin enerji güvenliğini de tehdit etmektedir. AB ve ABD'nin enerji politikalarında önemli bir konuma sahip olan Karadeniz bölgesindeki, donmuş çatışma alanları bu bölgelerden geçmesi planlanan enerji boru hatlarının güvenliğini zedelemekte, Batılı ülkelerin inşa etmeyi planladıkları enerji boru hatlarının uygulamaya geçirmesini geciktirmektedir (Mitchell, 2008: 133). 2008 yılında yaşanan Gürcistan-Rusya Savaşı sırasında Bakü-Tiflis- Ceyhan Petrol Boru Hattı'nın kesintiye uğraması bu yöndeki kaygıları haklı çıkarmıştır.

Ayrıca donmuş çatışma alanları Karadeniz ve çevresinde, yeni güvenlik tehditlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu yeni güvenlik tehditleri uyuşturucu, insan ve silah kaçakçılıkları, yasadışı göç ve teröre yataklık olarak sıralanabilir (Karakaya, 2005). Ortaya çıkan yeni güvenlik tehditlerinden biri olarak eski Sovyet ülkelerinin elinde bulunan zenginleştirilmiş uranyumun Gürcistan toprakları içinde yer alan (Güney Osetya ve Abhazya) ve diğer ülkelerdeki donmuş çatışma alanları üzerinden gerçekleştirilen zenginleştirilmiş uranyum kaçakçılığı gösterilebilir (Japaridze, 2007: 116). Bu yeni güvenlik tehditleri AB'yi doğrudan tehdit etmektedir. Avrupa'ya kaçak göçmenlerin yüzde 80'i Karadeniz'den giriş yapmaktadır (Kamalov, 2009: 15). Bu yüzden Karadeniz'de yeni güvenlik tehditlerine karşı alınacak tedbirler ve izlenecek politikalarda Avrupa Birliği etkin rol alma çabası içerisindedir.

Soğuk Savaş sonrasında Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla Karadeniz çevresinde bir güç boşluğu oluşmuştur. ABD ve AB bu güç boşluğundan yararlanarak Karadeniz ve çevresinde etkinlik kurma arayışı içine girmişlerdir. Özellikle enerji sektöründe yaşanan gelişmeler ABD ve AB'nin bölgeye yönelik dikkatlerinin artmasına sebep olmuştur. Yukarıda bahsettiğimiz etken ve olaylar nedeniyle Karadeniz, Soğuk Savaş sonrasında uluslararası arenada büyük ölçüde stratejik önem kazanmış, uluslararası örgütlerin ve küresel güçlerin ilgi odağı haline gelmiştir.

1.3 Küresel Güçlerin Karadeniz Politikası

Soğuk Savaş sonrasında, küresel güçler Karadeniz'e yönelik izledikleri politikaları tekrar gözden geçirip yeni politikalar ve yeni stratejiler uygulamaya başlamışlardır.

Genel olarak küresel güçlerin Karadeniz politikasına baktığımızda ABD'nin temel amacı, bölgedeki güç dengesini kendi lehine çevirmek ve Rusya'nın bölgedeki siyasi, ekonomik ve askeri etkisini azaltmaktır; (Oğan, 2006) AB ve ABD'nin bölgeye yönelik çıkarlarının büyük oranda uyduğu gözlenmektedir (Alkan, 2006: 20). AB özellikle enerji alanında Rusya'nın etkinliğini azaltmaya, enerji bakımından Rusya'ya olan bağımlılığı asgariye indirmeye çalışmaktadır (Aydın, 2005: 262). Rusya ise bölgede Sovyetler döneminde sahip olduğu etkin konumu yeniden sağlamaya ve enerji kaynaklarının kendi kontrolü altında Batılı ülkelere ulaştırılmasını amaçlamaktadır.

1.3.1 ABD'nin Karadeniz Politikası

Sovyetlerin dağılmasından sonra Amerika'nın Karadeniz Bölgesi'ne yönelik izlediği politikaları şu konu başlıkları altında ele alabiliriz: enerji güvenliği ve askeri güvenlik konuları, terör faaliyetlerinin bölgeye yayılmasını önleme çabaları, insan, uyuşturucu ve silah kaçakçılığının Karadeniz ve çevresinde önlenmesi, bölge ülkelerinde demokrasinin kurumsallaşmasına yönelik çalışmalar (Cohen ve Irwin, 2006: 1).

Soğuk Savaş sonrasında ABD ilk olarak Karadeniz'e kıyısı olan Ukrayna ve Karadeniz'e yakın bir konumda bulunan Belarus'daki nükleer silahların ve araç-gereçlerin çoğalmasını engellemeyi amaçlamıştır. Bu ülkelerde nükleer silahların çoğalmasının engellenmesi ve sahip oldukları nükleer silahların geri alınması için ABD bu ülkelere mali yardımlarda bulunmuştur (Lefebvre, 2005: 57). 21 Aralık 1991'de "Alma-ata Anlaşması" ile Ukrayna ve Belarus, nükleer silahların sökülmesi, yok edilmesi ve devredilmesi sürecinin BDT devletlerinin ortak kontrolü altında gerçekleşmesini kabul etmişlerdir (Turan, 2004: 373).

ABD'nin Karadeniz'e yönelik izlediği politikaların temelinde enerji güvenliğinin sağlanması yatmaktadır. 90'lı yılların sonunda ABD Hazar petrol ve doğalgazının batıya doğru aktarılmasında önemli rol oynayan Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı'na ve Güney Hazar Doğalgaz Boru Hattı'na siyasi ve maddi destek sağlamıştır. ABD'li yetkililere göre, 2006 yılında bu boru hatlarının hizmete girmesi, Batılı ülkelerin enerji güvenliğini sağlarken aynı zamanda boru hattının geçtiği ülkelerde istikrarın kurulmasına ve bu ülkelerin Rusya'ya olan bağımlılıklarının azalmasına imkân vermiştir (Baran ve Smith, 2007: 266). Bu enerji boru hatları sayesinde

Azerbaycan ve Gürcistan daha bağımsız bir dış politika izleme fırsatı yakalamışlar ve NATO'ya üyelik, Batılı kurumlarla bütünleşme isteklerini daha güçlü bir şekilde dile getirme fırsatı yakalamışlardır (Baran ve Smith, 2007: 267).

11 Eylül Saldırıları sonrasında ABD yönetimi Karadeniz ve çevresine yönelik ilgilerini arttırmıştır. 11 Eylül sonrasında Amerika, Irak ve Afganistan'a düzenlenen askeri operasyonlarda Karadeniz ülkelerini ve bölgeyi bir sıçrama tahtası olarak görmüştür ve bu gelişmelerden sonra ABD enerji güvenliğinin dışında bölge ile ilgili diğer konulara da önem vermeye başlamıştır. ABD bölgede yer alan çatışma bölgelerinde problemlerin barışçıl yollarla çözümünü, Karadeniz ve çevresinde demokrasinin gelişmesini, ekonomi alanında gerekli reformların gerçekleştirilmesini desteklemiş ve bunların sağlanabilmesi için ilgili ülkelere yardım etmiştir (Bryza'dan aktaran Winrow, 2007: 229).

ABD, enerji boru hatlarının güvenliğinin sağlanması, boru hatlarına yönelik muhtemel terör saldırılarına karşı koyabilmeleri için bölge ülkelerine askeri ve mali yardımlarda bulunmaktadır. 2002 yılında Amerikalı askeri yetkililer Gürcistan ordusuna anti-terör operasyonları ve boru hatlarının korunması ile ilgili askeri eğitim vermiştir. Azerbaycan ve Kazakistan'a da kara, hava ve deniz sınırlarıyla, enerji nakil hatlarının korunmasını geliştirmek için 100 milyon dolar tahsis etmiştir (Winrow, 2007: 229).

ABD, Karadeniz çevresindeki ülkeleri destekleyerek, onları Batılı kurumlara bağlayarak Rusya'ya karşı bir denge unsuru oluşturmak ve "dondurulmuş çatışma" bölgelerinden kaynaklanan güvenlik sorunlarını kontrol altında tutmak amacıyla NATO'nun Karadeniz üzerindeki etkisini arttırmak istemektedir. ABD, Akdeniz'deki "Etkin Çaba Operasyonları" (Active Endeavour) olarak adlandırılan tatbikat ve faaliyetlerini Karadeniz'e de taşımak istemektedir. ABD, son yıllarda Karadeniz'de askeri güç olarak söz sahibi olabilmek için Bulgaristan ve Romanya'da askeri üsler kurmayı talep etmektedir (Karadeniz Bülteni, 2006: 8). Karadeniz çevresinde bölgesel güç olan, Rusya ve Türkiye ise NATO birliklerinin Karadeniz'e girmesine karşı çıkmaktadır (Winrow, 2007: 224).

Siyasi alanda ABD'nin Karadeniz çevresinde izlediği politikalara baktığımızda; Ukrayna ve Gürcistan'da yaşanan Renkli Devrimlere verdiği siyasi ve mali destekler ön

plana çıkmaktadır. 2003 yılında Gürcistan'da, 2004 yılında Ukrayna'da yaşanan "Renkli Devrimler" bu iki ülkenin iç ve dış politikalarında değişikliklere yol açmıştır. Bu iki ülkede yaşanan siyasi gelişmelerle Sovyet dönemi yöneticileri yönetim kadrolarından tasfiye edilmiş, yerlerine Batı yanlısı politikalar izleyen, Batılı kurumlarla bütünleşme arzusu içinde olan siyasi kadrolar göreve getirilmiştir (Mitchell, 2008:132). Gürcistan'da yaşanan "Gül Devrimi", Ukrayna'da yaşanan "Turuncu Devrim" Karadeniz'in değişen jeo-stratejik öneminin bir diğer göstergesidir.

SSCB coğrafyasında ilk "Renkli Devrimler", 1980'li yıllarda ortaya çıkmıştır. Bu dönemde SSCB ülkelerinde yaşanan sivil ayaklanmalar, sivil toplum gösterileri SSCB'nin yıkılmasını hedeflemiş ve SSCB'nin çöküşünde önemli rol oynamıştır. İkinci dalga "Renkli Devrimler" ise eski SSCB ülkelerinde, Rusya'nın etkinliğinin azaltılmasına, Rusya yanlısı hükümetlerin devrilmesine yönelik gerçekleşen siyasi hareketlerdir. SSCB'nin çökmesinden sonra yaşanan ilk "renkli devrim" ya da "kadife devrimi" Sırbistan'da gerçekleşmiştir. Sırbistan'da yaşanan "kadife devrimi" sırasıyla Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da yaşanan sivil ayaklanmalar ve iktidar değişiklikleri izlemiştir (Bozkurt, 2006:151).

Amerikalı sivil toplum kuruluşları ve Amerikan Hükümeti Ukrayna ve Gürcistan'da gerçekleşen iktidar değişikliklerinde önemli roller oynamıştır. Ukrayna ve Gürcistan'da yaşanan iktidar değişikliklerinde, protesto ve sivil toplum gösterilerinde, Freedom House (Özgürlükler Evi), The International Republican Institute (IRI - Uluslararası Cumhuriyetçi Enstitüsü), The National Democratic Institute (NDI – Ulusal Demokrat Enstitüsü) gibi kuruluşlar önemli rol oynamıştır.

ABD Hükümeti ve George Soros tarafından finanse edilen Freedom House eski SSCB ülkelerindeki Batı yanlısı hükümetlere destek vermektedir. The International Republican Institute, ABD'deki Cumhuriyetçi Parti'nin uluslararası kanadıdır. Eski SSCB ülkelerindeki muhalif gençlik gruplarına maddi ve eğitim desteği sağlamaktadır. Bir süre önce bu kuruluş, 2008 yılında başkanlık seçimlerinde aday olan John Mc Cain tarafından yönetilmiştir. The National Democratic Institute, ABD'deki Demokrat Parti'nin uluslararası kanadıdır. Bu kuruluş da Sırbistan, Gürcistan ve Ukrayna'daki siyasi gelişmelerde rol oynamıştır. Bu siyasi gelişmelerde rol oynayan bir diğer Amerikan kuruluşu da The National Endowment For Democracy (NED – Demokrasi

İçin Ulusal Bağış) dır. NED eski Sovyet ülkelerinde Batı yanlısı adaylara destek vermekte ve seçim sonrası sandık yoklamalarına, Batı yanlısı medyaya, radikal gençlik gruplarına finansman sağlamaktadır (MacKinnon, 2008: 8-9).

Bu kuruluşların dışında Renkli Devrimlerin gerçekleşmesinde rol oynayan Amerikalı iki isim ön plana çıkmaktadır. Bunlar: George Soros ve Richard Miles'dir. Richard Miles, Gül Devrimi'nin yaşandığı dönemde Amerika'nın Gürcistan Büyükelçisi olarak görev yapmıştır. Bazı Gürcü basın mensupları, Azerbaycan eski Devlet Başkanı Ebufeyz Elçibey'in görevinden alındığı sırada ve Sırbistan'da Slobodan Miloseviç iktidarının devrildiği sırada Miles'in bu ülkelerde görev aldığına dikkat çekmişlerdir (Helly ve Gogia, 2005:297). George Soros hem Ukrayna'da hem de Gürcistan'daki muhalif kadrolara, muhalif gençlik örgütlerine mali destek sağlamıştır. George Soros'un desteklediği, Ukrayna'da faaliyet gösteren "Renaissance Foundation" vakfı 2003 sonbaharı ile 2004 Aralık ayları arasında Ukrayna'daki diğer sivil toplum örgütlerine destek sağlamak amacıyla 1.65 milyon dolar harcamıştır (Wilson, 2005:184).

Amerikalı akademisyen Joseph Nye, uluslararası politikada "güç" unsurunun "yumuşak güç" ve "sert güç" olarak iki farklı türünün olduğunu ortaya koymuştur. Sert güce örnek olarak askeri ve ekonomik yaptırımları göstermektedir. Yumuşak güç ise, bir toplumun kültürel, siyasi ve toplumsal değerlerinden oluşmaktadır. Yumuşak güç uluslararası politikada diğer ülkeler ile ilişkilerde işbirliğini temel almaktadır (Nye, 2003: 10-11).

ABD'nin Karadeniz ülkelerine yönelik izlediği politikalarda yumuşak gücünü ön plana çıkardığı gözlenmektedir. ABD bölge ülkelerine maddi ve askeri yardımlarda bulunarak işbirliğine gitmekte, Karadeniz çevresindeki eski SSCB üyesi ülkelerin Batılı kurumlarla bütünleşmeleri, Batı standartlarına uygun bir siyasi, askeri ve ekonomik yapı kurabilmeleri için maddi ve siyasi destek vermektedir. Fakat Rusya bu kategoriden ayrı tutulmaktadır. Soğuk Savaş sonrasında, ABD Karadeniz ülkelerine karşı ekonomik ambargo uygulamamış, askeri güç kullanmamıştır. Ukrayna ve Gürcistan'da yaşanan Renkli Devrimlerin öncesinde ve sonrasında ABD'nin bu ülkelere yaptığı maddi yardımlar ve sivil toplum örgütlerine demokratik seçimler hakkında verilen eğitim desteği bu görüşü kanıtlar niteliktedir.

ABD'nin Karadeniz politikasında üç önemli hedefi vardır. Bunlar: enerji kaynaklarının güvenli, emniyetli bir şekilde Batılı ülkelere aktarılması, enerji alanında tekellerin oluşmasının engellenmesi, bölgede güvenlik ve istikrarın sağlanması ve son olarak bölgedeki politik ve ekonomik reformların desteklenmesidir (Baran ve Smith, 2007: 266).

Amerika'nın Karadeniz bölgesinde gerçekleştirmek istediği amaç ve hedefleri daha geniş olarak aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- Karadeniz ve çevresinde ortaya çıkabilecek muhtemel küresel terör örgütlenmelerinin ve yapılanmalarının önlenmesi
- Hazar petrol ve doğalgazının güvenli bir şekilde Batılı pazarlara naklinin sağlanması
- Bölgedeki ticaret faaliyetlerinin ve bölgesel işbirliği çalışmalarının gelişiminin desteklenmesi
- Karadeniz çevresindeki ülkelerde siyasi istikrarın ve demokrasinin kurumsallaşmasının desteklenmesi
- İlerideki yıllarda, Karadeniz bölgesinde ABD'nin ve AB'nin çıkarlarını kısıtlayabilecek Rusya'nın bölgedeki hâkimiyetinin ve etkinliğinin sınırlanması (Mitchell, 2008: 137).

ABD'nin, 90'lı yıllarda Karadeniz'e yönelik izlediği politikalarda enerji güvenliği tek öncelikli konu iken, 11 Eylül Saldırıları sonrasında ABD'nin bölgeye yönelik izlediği politikalarda konu başlıkları artmıştır. 11 Eylül Saldırıları ABD'nin dış politikasında olduğu gibi, ABD'nin Karadeniz'e yönelik izlediği politikalarda da büyük değişikliğe yol açmıştır. ABD'nin Karadeniz politikasında değişime neden olan bir gelişme de Vladimir Putin'in iktidara gelmesiyle Rusya'nın ekonomik ve siyasi alanda yükselişe geçmesi, eski SSCB ülkeleri (Yakın Çevre) üzerindeki etkinliğini yeniden kazanmaya başlamasıdır.

1.3.2 Rusya'nın Karadeniz Politikası

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlik içerisinde yer alan 15 ülke bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Rusya Federasyonu bu ülkeleri Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) adı altında yeniden toplamaya çalışsa da başarılı olamamıştır. Sovyetlerin yıkılmasıyla, Rusya Federasyonu'nun toprakları küçülmüş ve jeopolitik konumunda değişiklikler yaşanmıştır. Bu süreçten sonra Rusya dış politika alanında bir arayış içine girmiştir. Rusya'nın izlemesi gereken dış politika alanında "Atlantikçiler"

ve “Avrasyacılar” olmak üzere iki siyasi akım ortaya çıkmış ve dış politika alanında öngörülerde bulunmuşlardır.

Atlantikçiler, Rusya’nın Batılı bir devlet olduğunu ve Rusya’nın eski günlerine dönebilmesi için Batılı ülkelere uyum sağlamasını, Batılı ülkelerle işbirliği içine girmesini savunmuşlardır. 1991-1993 yılları arasında Atlantikçi görüşü savunan kadrolar siyasi karar alma mekanizmalarında çoğunluğu oluşturmuşlardır. 1993 yılından sonrasında ise, izlenen Atlantikçi siyasetin beklenenleri vermemesi sonucu, Avrasyacı görüş önem kazanmıştır. Avrasyacılar, Rusya’nın ne tam anlamıyla bir Batılı ülke olduğunu ne de tam anlamıyla bir Doğulu ülke olduğunu, Rusya’nın Batılı ve Doğulu kültürlerin kaynaşması sonucu ortaya çıkan bir medeniyet olduğunu savunmaktadırlar. Avrasyacılar, Rusya’nın uluslararası arenada SSCB’nin sahip olduğu etkin konumu tekrar kazanabilmesi için “Yakın Çevre Ülkeleri” olarak niteledikleri eski SSCB cumhuriyetlerine yönelik daha etkin politikaların izlenmesi gerektiğini ve bu ülkelerle daha sıkı işbirliğine gidilmesini savunmuşlardır (Hekimoğlu, 2007: 251-265). Avrasyacı görüşü savunanların siyasi arenada çoğalması ve Putin’in iktidara gelmesiyle “Yakın Çevre” kavramı önem kazanmış, Rusya’nın Karadeniz’e ve Karadeniz ülkelerine yönelik ilgisi yeniden artmış; Karadeniz ve çevresi Rus dış politikasının önem verdiği öncelikli bölgeler arasında yer almaya başlamıştır.

Putin’in iktidara gelişiyle, Rusya’nın izleyeceği dış politikaya şekil veren birkaç belge yürürlüğe konmuştur. Bu belgeler: Ocak 2000 tarihinde kabul edilen “Ulusal Güvenlik Konsepti”, Nisan 2000 tarihinde kabul edilen “Ulusal Askeri Doktrini”, Haziran 2000 tarihinde kabul edilen “Bilgi Güvenliği Konsepti” ve Temmuz 2000’de kabul edilen “Dış Politika Doktrini” dir (Büyükkıncı, 2004:158-159). Bu belgelerin dış politika ile ilgili ortak noktaları tek kutuplu dünya sistemine karşı olması, Rusya’nın ekonomik olarak gelişiminin hedef alınması ve son olarak “Yakın Çevrenin” kontrol altına alınmasıdır (Alkan, 2006: 20). 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD’nin Karadeniz politikasının farklı bir boyut kazanması gibi Vladimir Putin’in iktidara gelmesiyle de Rusya’nın Karadeniz politikası farklı bir boyut kazanmıştır.

Karadeniz, Rusya için tarih boyunca önemli jeopolitik konuma sahip bir deniz olmuştur. Rusya tarih boyunca Karadeniz üzerinden, İstanbul ve Çanakkale Boğazları’nı geçerek Akdeniz’e diğer bir ifadeyle “sıcak denizlere” ulaşma imkânı bulmuştur. Ayrıca

Rusya'nın tarih boyunca uzun mücadeleler verdiği Karadeniz'de yer alan Kırım Yarımadası Rusya için önemli jeostratejik konuma sahiptir. Günümüzde, Ukrayna'ya bağlı olan Kırım Yarımadası'nda Rusya'nın deniz filosu bulunmaktadır (Kamalov, 2009: 14).

Sovyetler Birliği döneminde Ukrayna ve Gürcistan'ın birlik toprakları içinde yer alması, Rusya'nın Karadeniz'de önemli uzunlukta kıyıya sahip olmasına olanak sağlamıştır. Ukrayna ve Gürcistan'ın bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle, Rusya'nın Karadeniz'e olan kıyı uzunluğu ve Rusya'nın Karadeniz üzerindeki etkinliği azalmıştır. Ukrayna'nın ve Gürcistan'ın bağımsız devlet olmalarıyla Rusya Federasyonu'nun Karadeniz'e olan kıyısı Azak Denizi'nin kuzey ucu ile Gürcistan sınırının hemen dışındaki Soçi arasındaki şeritle sınırlı kalmıştır. Ayrıca Rusya, Karadeniz kıyısında yer alan, önemli konuma sahip olan Odessa ve Sivastopol limanlarını Ukrayna'ya devretmiştir (Tezkan, 2001: 13-14). Daha sonra varılan anlaşmayla Rusya, Karadeniz Donanmasını konuşlandırmak için Sivastopol Limanını 20 yıllığına kiralamıştır (Olçar, 2007: 107) .

Putin'in iktidara gelmesiyle ekonomik ve siyasi alanda güç kazanan Rusya, Karadeniz ülkelerine yönelik ilgisini arttırmıştır. Rusya'nın Karadeniz'e yönelik izlediği politikalarda enerji konusu büyük önem teşkil etmektedir. Günümüzde, Amerika ve Avrupa Birliği, Orta Asya ve Güney Kafkasya enerji kaynaklarının Batılı ülkelere taşınması için Rusya'nın devre dışı bırakıldığı enerji nakil hatları oluşturmaya çalışmaktadır. Rusya'nın devre dışı bırakıldığı enerji nakil hattı projelerinin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Rusya ise enerji alanındaki hâkimiyetine zarar veren bu projelere karşı çıkmakta ve kendi hâkimiyetini devam ettirecek alternatif enerji nakil hatları oluşturmaktadır (Okçuoğlu, 2009: 170-171). Rusya kendi menfaatine uygun olarak enerji nakil hatlarını "Kuzey-Güney istikametinde" oluşturmak istemektedir (Akgül, 2007: 135). Buna karşılık ABD ve AB enerji nakil hatlarını "Doğu-Batı istikametinde" oluşturmak istemektedir.

ABD'nin desteklediği Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı'na karşılık Rusya Mavi Akım Projesi'ni uygulamaya koymuştur. AB'nin uygulamaya geçirdiği NABUCCO Projesine karşılık, Rusya Mavi Akım 2 ve Güney Akım Projeleri ile karşılık vermeye çalışmaktadır (Cohen ve Irwin, 2006: 7). Bu alternatif enerji nakil hattı projeleri Karadeniz ve çevresinde, enerji nakil hatları üzerinde yaşanan çekişmenin

göstergesidir. Karadeniz ve Karadeniz ülkeleri, Rusya için enerji kaynaklarının batıya nakli konusunda kilit konuma sahiptir. Rusya, Hazar ve Orta Asya ülkelerinin sahip olduğu enerji kaynaklarının naklinde Karadeniz ve çevresinden geçecek boru hatları üzerinde etkin bir konuma sahip olmak, enerji kaynaklarının kontrolünde hâkimiyet kurmak ve bu kaynakların Karadeniz çevresinden dünya piyasalarına aktarılmasında kendi rolünü güçlendirmek istemektedir. Rusya, bölge petrol ve doğalgazını mevcut boru hatları ve inşa edilecek ilave boru hatları ile kendi hâkimiyeti altındaki topraklardan geçirilmesi suretiyle enerji gücünü uluslararası alanda kullanmayı hedeflemektedir (Yılmaz, 2007: 49). Karadeniz kıyısında yer alan Novorossisk Limanı, enerji kaynaklarının tankerlerle nakli konusunda, Rusya için büyük öneme sahiptir.

Rusya'nın Karadeniz'e yönelik izlediği politikalarda, bölgede yer alan “dondurulmuş çatışma alanları” da önem taşımaktadır. Rusya, Karadeniz çevresinde yer alan dondurulmuş çatışma alanlarının çözüme kavuşturulmasında etkin bir rol oynamayı ve bu sorunların kendi çıkarları doğrultusunda çözüme kavuşmasını istemektedir. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra eski Sovyet ülkeleri üzerindeki etkinliğini kaybeden Rusya, “dondurulmuş çatışma alanlarını” kullanarak bu bölgelerdeki etkinliğini devam ettirmeye çalışmaktadır (Bozkurt, 2008: 2). Rusya, eski SSCB ülkelerinin kendi nüfuz alanı gibi görülmesini, bu ülkelerde kendi etkinliğinin devam etmesini istemektedir. Rusya bu yaklaşımı ile bölge ülkelerindeki anlaşmazlıklara müdahale hakkını kendisinde görmekte, buralarda yeni üsler kurmayı, bu ülkelerde yaşayan Rusların çıkarlarını korumayı ve Rusya Federasyonu için güvenli sınırlar oluşturmayı öngörmektedir (Yılmaz, 2007: 48).

Rusya, Güney Kafkasya'daki dondurulmuş çatışmaların, Rusya Federasyonu içinde yer alan Kuzey Kafkasya'da bulunan federe devletlere yayılmasını önleme, kaçakçılığı, silah ve uyuşturucu ticaretini engelleme gerekçeleriyle Ermenistan ve Gürcistan'da askeri üsler kurma ve bu ülkelerin sınırlarını kontrol etme olanağı elde etmiştir. Rusya, Güney ve Kuzey Kafkasya'da etkinliğini sürdürmek için Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'da askeri birliklerin bulunmasını zorunlu görmektedir. Diğer bir çatışma bölgesi olan Transdinyester'de de Rus askeri üsleri bulunmaktadır (Alkan, 2006: 69).

Özellikle Güney Kafkasya'daki çatışma alanları, Rusya'nın hem dış hem de iç siyasetini etkilemektedir. Ruslara göre Güney Kafkasya ve Kuzey Kafkasya'da yaşanan

gelişmeler kaçınılmaz şekilde birbiriyle bağlantılıdır. Güney Kafkasya’da yaşanan istikrarsızlıklar ve düzensizlikler, Rusya içerisinde yer alan Kuzey Kafkasya federe cumhuriyetlerine de yansımaktadır (Trenin, 2009: 143). Gürcistan toprakları içerisinde yer alan ve Gürcü yetkililerin kontrolü sağlamada zorlandıkları Kodori ve Pankisi Vadileri, Kuzey Kafkasya’da faaliyet gösteren terör örgütlerinin konuşlandığı bölge haline gelmiştir (Nodia, 2005: 59-60).

Batılı uzmanlar Rusya’nın, Gürcistan’da BTC Boru Hattı gibi yeni projeler için bölgenin güvenilir bir enerji koridoru olamayacağını göstermek için bu ülkedeki çatışma alanlarındaki ayrılıkçı hareketlere destek verdiğini belirtmektedirler (Akgül, 2007: 137). Ayrıca Rusya’nın, AB ve NATO’ya katılma arzusu içinde olan “Yakın Çevre Ülkelerine” karşı askeri üs, ayrılıkçı bölge ve enerji kaynakları gibi araçları bir baskı unsuru olarak kullandığı belirtilmektedir (Kamalov, 2008: 117). Rusya, Güney Kafkasya ve Moldova’daki çatışma alanlarına yönelik izlediği politikalarda, çatışma alanlarında arabulucu, çözüm üreten taraf olmaktan çok, bu bölgelerdeki mevcut hâkimiyetini devam ettirebilmek için bölgedeki statükoyu korumaya çalışan taraf olarak ön plana çıkmaktadır (Cornell ve diğ, 2006: 45).

Rusya, NATO’nun Karadeniz ülkelerini ve “Yakın Çevre Ülkelerini” kapsayacak şekilde özellikle Gürcistan ve Ukrayna’yı içine alacak şekilde genişlemesine karşı çıkmaktadır. Rusya, Ukrayna’nın Batılı kurumlara üye olmasını, NATO ve AB’nin kendi sınırlarına kadar genişlemesini istememektedir. Diğer eski Sovyet ülkelerinin NATO’ya girmelerini önleyemeyen Rusya için Ukrayna kırmızı hat niteliğindedir. Rusya, Ukrayna’yı NATO ve AB’ye karşı kendisi için bir tampon bölge olarak görmektedir (Ertan, 2005: 114). Rusya’nın, Avrasya coğrafyasında etkili olabilmesi için Ukrayna önemli bir konuma sahiptir. Ukrayna, 52 milyonluk nüfusu, sahip olduğu doğal kaynakları ve Karadeniz’deki konumu nedeniyle Rusya’nın Avrasya’ya yönelik izlediği politikalarda büyük öneme sahiptir (Brzezinski, 2005: 72). Gürcistan ise Rusya’nın Kafkasya politikalarının anahtar ülkesidir. Ayrıca Gürcistan, mevcut ve potansiyel enerji nakil hatlarının topraklarından geçmesi nedeniyle Rusya’nın enerji politikası için büyük öneme sahiptir (Bozkurt, 2008: 2). NATO’nun, Gürcistan ve Ukrayna’yı içine alacak şekilde genişlemesi Rusya’nın “kuşatılmışlık” veya

“çevrelenmişlik” duygusu yaşamasına sebep olacaktır. NATO’nun kendi sınırlarına kadar genişleyecek olması Rusya’yı rahatsız ve tedirgin etmektedir.

Rusya’nın “kuşatılmışlık duygusu ya da psikozu” tarihinde yaşadığı olaylardan kaynaklanmaktadır. Çarlık Döneminde komşu ülkelerle daima savaş içerisinde olunması, sınırların sürekli değişime uğraması, doğal sınırlara sahip olunmaması Rusların “kuşatılmışlık” ya da “çevrelenmişlik” duygusunun ortaya çıkmasında etkili olmuştur (Purtaş, 2005: 165). Ayrıca Sovyetler Birliği içe kapanan ve Batı’ya endişe ve korkuyla bakan bir siyasal kültür üzerine kurulmuştur. 1917 Ekim Devrimi öncesinde yaşanan iç savaşta, Batılı ülkeler Bolşeviklere karşı Menşevikleri desteklemiş; Kafkasya, Baltık ve Orta Asya bölgelerinde Rusya’dan kopan yeni devletlerin bağımsızlık süreci Batılı ülkeler tarafından desteklenmiştir. Ayrıca sosyalist devrimin Avrupa’ya sıçramasını önlemek için Batı Avrupa devletlerinin izlediği politikalar “çevrelenmişlik” psikozuyla Sovyetlerin içe kapanmasına yol açmıştır (Dağı, 2002: 99-100). Günümüzde de bu “çevrelenmişlik” duygusu NATO’nun genişleme sürecinde kendini göstermektedir.

Rusya’nın “Geniş Karadeniz” bölgesindeki önceliklerini özetlemek gerekirse; bölgede politik, ekonomik ve askeri hâkimiyetini devam ettirmek, bölgede yer alan enerji kaynakları ve enerji nakil hatları üzerinde hâkimiyet kurmak, Karadeniz ve Kafkasya ülkelerinin dış politikasını Rusya’nın çıkarları doğrultusunda kontrol etmek, ABD ve AB’nin bu bölgede etkin olmasını engellemektir (Oğan, 2006).

1.3.3 Avrupa Birliği’nin Karadeniz Politikası

Avrupa Birliği, Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra eski Sovyet Cumhuriyetlerine yönelik izleyeceği politikayı belirlemek için bu devletlerle ilk olarak “Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları” imzalamıştır. Bu anlaşmalarla AB ve ilgili ülkeler arasındaki ekonomik ve siyasi ilişkilerin geliştirilmesi hedeflenmiştir (Karluk, 2005: 327). Soğuk Savaş sonrasında Avrupa ülkeleri Karadeniz Bölgesi’ne önem vermeye başlamışlardır. AB’nin, Doğu ve Orta Avrupa ülkelerini de içine alacak şekilde genişlemeye başlaması, daha sonra 2007 yılında Romanya ve Bulgaristan’ın üyeliği Avrupa Birliği’nin Karadeniz ve Karadeniz ülkelerine olan ilgisini bir kat daha arttırmıştır. AB’nin Karadeniz Bölgesi’ne olan ilgisinin artması, AB’nin genişleme süreciyle paralellik

göstermiştir (Oğan, 2006). Yaşanan bu gelişmeler sonrasında AB, Karadeniz'e yönelik farklı boyutlarda politikalar izlemiştir.

AB açısından Karadeniz'in jeopolitik konumu Soğuk Savaş sonrasında önem kazanmaya başlamıştır. Karadeniz'in Avrupa ve Asya arasında bir geçiş coğrafyası olması, Soğuk Savaş sonrasında bölgedeki sınır sorunları, çatışma alanları gibi istikrarsızlık yaratan gelişmelerin ortaya çıkması AB'nin bölgeye yönelik ilgisini arttırmıştır (Tangör, 2005: 58). Ayrıca AB'nin, Rusya ve Ortadoğu enerji kaynaklarına olan bağımlılığını azaltacak olan Orta Asya ve Güney Kafkasya enerji kaynaklarının naklinde, Karadeniz'in kilit konuma sahip olması AB'nin bölgeye olan ilgisini arttırmıştır (Flenley, 2008: 190). AB, Karadeniz'in güvenli bir enerji koridoru olması için çeşitli çalışmalar yürütmektedir.

Avrupa Birliği özellikle 2004 ve 2007 yıllarındaki genişleme sürecinden sonra sınırlarının ve komşularının değişmesiyle birlikte birtakım sorun ve zorluklarla karşı karşıya kalabileceğini öngörmüştür. Bu zorluklara karşı önceden önlem almak isteyen Avrupa Birliği, Kasım 2002'de "New Neighbours Initiative" adı altında yeni komşu ülkelere yönelik izleyeceği politikaları belirlemek için çalışmalara başlamıştır (Flenley, 2008: 189). AB Komisyonu Mart 2003 tarihinde "Geniş Avrupa" (Wider Europe) Komşuluk Belgesi'ni hazırlamıştır. Mayıs 2004'te ise daha kapsamlı olarak "Avrupa Komşuluk Politikası" (European Neighbourhood Policy-ENP) Strateji Belgesi hazırlanmıştır. Avrupa Komşuluk Politikası çerçevesinde 16 ülke yer almaktadır. Bu ülkeler: Cezayir, Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Mısır, Gürcistan, İsrail, Ürdün, Lübnan, Libya, Moldova, Fas, Filistin, Suriye, Tunus ve Ukrayna'dır. (www.europa.eu, 20.01.2010). Önceki belgelerde yer almayan Güney Kafkasya ülkeleri Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan 2004 yılında "European Neighbourhood Policy" kapsamına dâhil edilmiştir (Flenley, 2008:189). Bizim konumuzla ilgili olarak Karadeniz çevresinde yer alan Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna'da Avrupa Komşuluk Politikası çerçevesinde yer almaktadır.

Avrupa Birliği, Avrupa Komşuluk Politikası (ENP) kapsamında yer alan ülkelerle bölgede istikrarın, güvenliğin ve refahın sağlanması için politika, güvenlik, ticaret, çevre koruması ve enerji gibi alanlarda işbirliğinin sağlanmasını hedeflemektedir. AB Komisyonu ilk olarak, ENP kapsamında yer alan ülkelerin her biri için "Ülke Raporu"

hazırlamaktadır. Bu aşamadan sonra yeterli görülen ülkelere “ENP Eylem Planı” sunulmaktadır (www.europa.eu, 20.01.2010). AB yetkilileri, ENP kapsamında yer alan ülkelerle yürütülen görüşmelerin, AB’ye üyelik müzakereleri olarak görülmemesi gerektiğini, bu süreç içerisinde gelişme sağlayan ülkelerin üyelik hakkına bir adım daha yaklaşacaklarını belirtmektedir (Alkan, 2006: 96).

Avrupa Birliği sınırlarında ve çevresinde ortaya çıkan yeni tehditlere ve tehlikelere karşı Avrupa Komşuluk Politikası’nı uygulamaya koyarak önlem almaya çalışmaktadır. Fakat bazı çevreler izlenen bu politikanın zorluklarından, zayıf yanlarından bahsetmektedir. İlk olarak ENP’nin kapsadığı ülkelerin çeşitliliğine dikkat çekilmektedir. Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında yer alan Doğu ve Güney ülkelerine yönelik farklı politikaların izlenilmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır. Güneyde yer alan Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan, Libya, Fas, Filistin, Suriye ve Tunus’un, Avrupa’nın doğusunda yer alan Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna’nın farklı farklı konum ve sorunlara sahip olduğuna dikkat çekilmekte ve Doğu ve Güney ülkelerinin aynı çerçevede değerlendirilmesinin etkili olmayacağı ifade edilmektedir. Örneğin AB üyeliği için istekli olan ve bu yönde çalışmalar yürüten Ukrayna’nın Libya ile ENP kapsamında adının geçmesi; Ukraynalı siyasetçilerin ve kamuoyunun AB’ye yönelik politikalarda temkinli adım atmasına neden olacağı ifade edilmektedir. Ayrıca ENP’nin belirlediği amaç ve hedeflere ulaşmak için ülkelerin yeterli çabayı gösterebileceği uygulamaların ve mekanizmaların yokluğuna dikkat çekilmektedir. ENP kapsamındaki ülkelerin bu süreçte nasıl faydalar elde edebileceğinden, neler kazanabileceğinden yeterince bahsedilmediği için adı geçen ülkelerin bu amaç ve hedeflere kayıtsız kalabilecekleri söylenmektedir (Andreev, 2008: 94). Bu eleştirileri göz önünde bulunduran AB yetkilileri, Karadeniz ülkeleriyle işbirliğini daha ileri boyutlara taşıyabilmek için “Black Sea Synergy” belgesini oluşturmuştur.

Bu eleştirileri göz önünde bulunduran AB, bu ülkelerle ilişkilerini daha da ilerletebilmek için Avrupa Komşuluk Politikası dışında 11 Nisan 2007 tarihinde “Black Sea Synergy” raporunu yayınlamıştır (Flenley, 2008: 194). AB, Karadeniz Bölgesinde demokratik ve ekonomik reformları geliştirmek, bölge ülkelerinde istikrar ve kalkınmayı sağlamak amacıyla önemli stratejiler geliştirmiştir. AB’nin Karadeniz

ülkelerine yönelik izlediği üç farklı politika aracı söz konusudur. Avrupa Birliği, Türkiye için katılım öncesi stratejisi, Rusya ile “Stratejik Ortaklık” çerçevesinde, diğer Karadeniz ülkelerine yönelik “Avrupa Komşuluk Politikası” adı altında farklı politikalar uygulamakta, farklı yaklaşımlar sergilemektedir. Avrupa Birliği Komisyonu’nun “Karadeniz Sinerjisi” belgesini yayınlamasının amacı; bağımsız bir strateji planı ortaya koymak değildir. AB Komisyonu “Karadeniz Sinerjisi” belgesiyle Karadeniz ülkelerine yönelik izlenen politikaların ve işbirliğinin koordinasyonunu sağlamayı amaçlamıştır (Black Sea Synergy Paper, 2007: 3). Karadeniz Sinerjisinin temel amacı; bölge ülkelerinin kendi aralarında ve bölge ülkelerinin AB ile olan işbirliğinin; ulaşım, enerji, çevre sorunları, denizcilik politikası, balıkçılık, göç, organize suçlara karşı ortak hareket edilmesi, sosyal ve kültürel alanlarda geliştirilmesi, güçlendirilmesi olarak belirlenmiştir (www.europa.eu, 20.01.2010).

Avrupa Birliği Komisyonu hazırladığı belgeler ve raporlarla Karadeniz ülkelerine verdiği önemi gösterse de birlik içerisinde yer alan her bir ülke Karadeniz bölgesine aynı önemi göstermemektedir. Örneğin Almanya, Orta ve Doğu Avrupa ile ilgili sorunları ön planda tutup gündeme getirmekteyken İtalya, İspanya, Fransa Akdeniz ve çevresinde varolan sorunları ön planda tutmaktadır. AB ülkelerinin Karadeniz’e yönelik atfettikleri önem farklı boyutlardadır (Aydın, 2005: 259). AB ülkelerinin Karadeniz bölgesine yönelik ilgilerinin farklılık göstermesi AB’nin etkin bir Karadeniz politikası izlemesinde zorlaştırıcı bir etken olarak görülebilir.

Avrupa Birliği’nin Karadeniz’e yönelik izlediği politikalara yön veren belge, rapor ve stratejiler hakkında verdiğimiz bilgilerden sonra Avrupa Birliği’nin Karadeniz bölgesine yönelik ilgi ve amaçları hakkında bilgi verebiliriz. Avrupa Birliği’nin, Karadeniz bölgesine yönelik ilgilerini dört başlık altında toplayabiliriz. Bunlar: bölgede kalıcı istikrarın sağlanması ve çatışma alanlarının çözüme kavuşması, Karadeniz ülkelerinde demokrasinin kurumsallaşmasının sağlanması ve hukukun üstünlüğü kavramının bölge ülkelerince benimsenmesi, Avrupa için güvenilir, istikrarlı enerji rotalarının sağlanması ve son olarak bölgede ortaya çıkan yeni güvenlik tehditlerinin önlenmesidir (Cornell ve diğ, 2006: 18). Bu güvenlik tehditleri yukarıda da belirtildiği gibi terörizm, yasadışı göç, insan, silah ve uyuşturucu kaçaklığıdır.

Romanya ve Bulgaristan'ın üyelikleriyle birlikte AB'nin sınırları, Karadeniz'deki çatışma alanlarına yaklaşmıştır. Özellikle Moldova toprakları içerisinde bulunan; Transdinyester ayrılıkçı bölgesi AB sınırlarına yüz kilometreden daha az bir uzaklıkta yer almaktadır. AB sınırlarının çatışma bölgelerine yaklaşması nedeniyle, insan, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı ve mülteci hareketleri Avrupalı ülkelerin güvenliklerini tehdit etmeye başlamıştır. Bu gelişmeler sonucunda AB, bölgedeki çatışma alanlarının çözümünde etkin rol oynama çabası içine girmiştir (Cornell ve diğ, 2006: 18). AB, Karadeniz çevresindeki çatışma alanlarının çözüme kavuşturulmasında etkin rol oynamak için bu bölgelere özel temsilciler göndermiştir. AB yetkilileri tarafından, Moldova-Ukrayna sınırında, "Sınır Destek Komisyonu" görevlendirilmiş; Gül Devrimi'nden sonra Gürcistan'da ise "Hukukun Üstünlüğü Komisyonu" oluşturulmuştur (Lynch, 2007: 484). Avrupa Birliği ayrıca Gürcistan topraklarında yer alan, Abhazya ve Güney Osetya çatışma alanlarına yönelik mali yardımlarda bulunmaktadır. 2006 yılından beri AB, "ekonominin rehabilitasyonu" ve "insani yardım" adı altında Abhazya'daki durumun iyileşmesi için birtakım mali projeler yürütmektedir. AB'nin Güney Osetya'ya yönelik yürüttüğü projeler ise ağırlıklı olarak finans, tarım, enerji ve teknik konularla ilgili alanlara yöneliktir. Güney Osetya'da çatışmaların durumunu gözlemlemek için kurulan "Ortak Kontrol Komitesi"ne (Joint Control Commission) Avrupa Birliği mali destek sağlamaktadır (Flenley, 2008: 191).

AB yöneticileri, Karadeniz çevresinde uzun süreli istikrarın ve düzenin sağlanması için ilk olarak çatışma alanlarının çözüme kavuşturulması gerektiğine inanmaktadır. Karadeniz çevresindeki çatışma alanları hem yer aldığı ülkenin istikrarını, güvenliğini, hem de Avrupa ülkelerinin güvenliğini tehdit etmektedir (Cornell ve diğ, 2006: 18).

Avrupa Birliği, birlik ülkelerinin ortak enerji politikalarını geliştirme ve yürütebilmeleri için 2000 ve 2006 yılında enerji politikalarını konu alan "Green Paper" (Yeşil Kitap) dokümanlarını hazırlamıştır (Winrow, 2007: 219). Bu belgelere göre AB'nin enerji politikası; enerji fiyatlarının artmasının engellenmesi, petrol ve gaz tedarikinde istikrarın korunması, enerji kaynaklarının ve enerjinin ithal edildiği ülkelerin veya firmaların çeşitlendirilmesi, enerji tasarrufunun sağlanması ve çevreye daha az zarar veren alternatif enerji kaynaklarının geliştirilmesi ve kullanılmasıdır (Akgül, 2007:142). Ancak "Green Paper" dokümanlarının hazırlanmasına rağmen AB ülkelerinin enerji

alanında ortak bir politika, strateji geliştirdiklerini söylemek zordur. Örneğin Almanya'nın, Rusya'nın Gazprom şirketiyle "Kuzey Akım" enerji nakil hattı için yaptığı görüşmeler diğer birlik ülkelerinin tepkisini çekmektedir. Diğer üye ülkeler Almanya'nın bu tutumuyla, Avrupa Birliği'nin ortak enerji politikasına zarar vereceği ve "Kuzey Akım" hattının Rusya'ya enerji alanında olan bağımlılığı bir kat daha arttıracığı için eleştirmektedir (Triantaphyllou, 2007: 291).

Karadeniz ve çevresi, AB'nin enerji güvenliği açısından son derece önemlidir. Karadeniz ülkeleri Avrupa ülkelerinin, Orta Asya ve Güney Kafkasya ülkeleri arasındaki enerji nakil hatlarının ve ticaret yollarının kilit noktasında yer almaktadır. Bu nedenle Avrupa Birliği, Karadeniz merkezli projeler ortaya koymuştur. Bu projelerden biri enerji alanındaki INOGATE (Interstate Oil and Gas Transport to Europe) ve bir diğeri ulaşım alanındaki TRACECA (The Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia) dır. Bu projelerle AB bir taraftan uzun vadede kendi güvenliğini sağlamayı hedeflerken diğer taraftan bu coğrafyayı ekonomik anlamda kendine bağlamayı düşünmektedir (Karadeniz Bülteni, 2006: 8).

INOGATE (Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Doğalgaz Taşımacılığı Programı) Projesi AB ülkeleriyle, Karadeniz ve Hazar Denizi'ne kıyısı olan ülkeler ve onlara komşu olan ülkeler arasında enerji alanında işbirliği için geliştirilen bir programdır. INOGATE 1995 yılında oluşturulmuştur. Amacı programa dâhil olan ülkeler arasında enerji güvenliğini sağlamak ve arttırmak, enerji kaynaklarını çeşitlendirmek, enerji alanında yapılacak yatırımlarda işbirliğini geliştirmek, etkin ve istikrarlı bir şekilde enerji sağlamaktır (The Inogate Programme, 2008: 2). AB, INOGATE Programıyla eski Sovyet devletlerinin sahip olduğu doğalgaz ve petrolü daha kolay, daha güvenli yollardan Avrupa ülkelerine taşınmasını amaçlamaktadır (www.inogate.org, 23.01.2010).

AB'nin mali yardımlarıyla oluşturulan INOGATE, Karadeniz'de hidrokarbon arama çalışmaları için teknik yardım ile enerji alanındaki yatırımlar için maddi destek sağlamaktadır. INOGATE'in ilk zirve toplantısı 1999 yılında yapılmıştır. Kasım 2000 tarihinde Kiev'de INOGATE Sekreterliği kurulmuştur (Aydın, 2005: 272). Karadeniz ve Karadeniz ülkeleri INOGATE çerçevesinde yürütülecek projeler ve enerji nakil hatları için kilit öneme sahiptir.

AB'nin desteklediği diğeri bir proje de ulaşım alanında gerçekleştirilen TRACECA (Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaşım Koridoru) dır. Tarihi İpek Yolu'nun 21. Yüzyıla bir iletişim, ulaşım koridoru olarak taşınmasını öngören TRACECA Projesi'nin temelleri, 1993 yılında, Orta Asya ve Güney Kafkasya ülkelerinin temsilcilerinin katılımı ile Brüksel'de atılmıştır. Avrupa Birliği bu projeye siyasi ve maddi destek vermektedir. 1998 yılında Bakü'de gerçekleştirilen toplantıda "Temel Anlaşma" metni imzalanmıştır (Yalçınkaya, 2006: 246-247).

TRACECA Projesi Orta Asya ve Güney Kafkasya ülkelerini, Karadeniz ülkeleri üzerinden geçecek bir ulaşım koridoruyla Batılı ülkelere bağlamayı planlamaktadır (Aydın, 2005: 272). TRACECA Projesinin amacı; Orta Asya-Trans Kafkasya-Avrupa arasındaki ulaştırma sorunlarını belirlemek ve bu sorunlara çözüm sunmak, Orta Asya ve Güney Kafkasya ülkeleri ile AB ülkeleri arasındaki ticareti kolaylaştırıcı ulaşım koridorları oluşturmaktır (Yalçınkaya, 2006: 247).

Avrupa Birliği'nin dış ilişkilerindeki önceliklerinden biri yakın çevresinde refah, demokrasi, barış, istikrar ve güvenliğin sağlanmasıdır. AB'nin Karadeniz'e yönelik izlediği politikaların temelinde Karadeniz ülkelerinin istikrarını olumsuz yönde etkileyecek faktörlerin ortadan kaldırılması ve dolayısıyla Avrupa Birliği'nin kendi istikrarına tehdit olabilecek gelişmelerin önlenmesi hedef alınmıştır (Tangör, 2005: 71). Ayrıca AB enerji geçiş güzergâhı konumunda bulunan Karadeniz'i kendi enerji güvenliği için denetimi altında tutmak istemektedir. Bunun için AB, Karadeniz ülkelerine yönelik yumuşak güç araçlarını kullanarak birçok politik alanda işbirliği yoluna gitmekte ve mali yardımlarda bulunmaktadır (Tangör, 2005: 72).

1.4 Karadeniz Çevresinde Bölgesel Örgütlenmeler

Soğuk Savaş süresince Karadeniz'e kıyısı bulunan ülkeler arasında işbirliği, ortak karar alma olanakları yeterince gelişmemiştir. Soğuk Savaş süresince uluslararası arenada yaşanan kutuplaşma Karadeniz ve çevresine de yansımıştır. Soğuk Savaşın sona ermesiyle Karadeniz çevresinde bölgesel örgütlenmelerin sayısı artmıştır. Türkiye'nin girişimiyle kurulan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİT), Karadeniz ülkelerini kapsayan ilk bölgesel örgütlenme olmuştur. Soğuk Savaş sonrası Karadeniz'in değişen jeostratejik önemi bölgesel örgütlenmelere de yansımış,

Karadeniz ülkelerinin kurduğu bölgesel örgütlerin sayısında artış gözlenmiştir. Bu örgütlenmelerden öne çıkanlar: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİT - Black Sea Economic Cooperation), GUAM-ODED (Organization for Democracy and Economic Development), Demokratik Tercih Topluluğu (CDC - Community of Democratic Choice) ve Karadeniz Ortaklık Diyalog Forumu'dur (BSF - Black Sea Forum for Partnership and Dialogue).

1.4.1 Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİT)

Karadeniz çevresinde bölge ülkelerini kapsayan ilk örgütlenme Karadeniz Ekonomik İşbirliği projesi olmuştur. Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin kurulma fikri Ocak 1990'da Washington eski büyükelçisi Şükrü Elekdağ tarafından ortaya konmuştur. Bu fikrin ortaya çıktığı dönemde SSCB henüz dağılmamıştır. 1991 yılında KEİ'nin kurulması için hazırlık toplantıları düzenlenmiştir. 1991 yılında Sovyetlerin dağılmasıyla KEİ içinde yer alacak ülkelerin sayısında artış yaşanmıştır (Oran ve diğ, 2006: 519). 12-13 Mart 1991'de Bükreş'te, 23-24 Nisan 1991'de Sofya'da yapılan toplantılarda KEİ'nin amaçları ve prensipleri kararlaştırılmıştır, 11-12 Temmuz 1991'de Moskova'da KEİ Anlaşması metni üzerindeki çalışmalar sonuçlandırılmış ve imzaya hazır hale getirilmiştir (Oktay, 2007: 224). 25 Haziran 1992'de İstanbul Deklarasyonu'nun ve Boğaziçi Belgesi'nin imzalanmasıyla KEİ'nin temelleri atılmıştır (Yalçinkaya, 2006: 256).

1992 yılında varılan anlaşmayla, ilgili devletler kurumlaşma yönünde niyetlerini belirtse de, KEİ'nin uluslararası örgüt haline gelmesi 1998 yılında gerçekleşmiştir (Yalçinkaya, 2006: 259). Mart 1995'te İstanbul'da gerçekleşen toplantıda bir Sekreteryaya kurulmuş; Haziran 1998'de varılan anlaşmayla KEİ uluslararası hukuki kimlik kazanmış ve uluslararası örgüt haline gelmiştir, bu süreçten sonra KEİ, KEİT (Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı) olarak anılmaya başlanmıştır (Oran ve diğ, 2006: 520). Ayrıca 1998 yılında bölge içi ticaretin geliştirilmesi ve gerçekleştirilmesi planlanan projelerin finansmanı için sermaye ve mali destek bulmak amacıyla Karadeniz Ticaret ve Gelişme Bankası Selanik'te kurulmuştur (Oktay, 2007: 227).

Türkiye, Yunanistan, Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Moldova, Ukrayna, Rusya Federasyonu, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan KEİT'nin ilk üyeleri olmuşlar;

İsrail, Slovakya, Avusturya, İtalya, Mısır, Polonya ve Tunus ise KEİT’de gözlemci statüsünde yer almışlardır (Oran ve diğ, 2006: 519). Nisan 2004 tarihinde Sırbistan’ın üye olmasıyla üye sayısı 12’ye yükselmiştir (Aydın, 2005: 267). Daha sonra Almanya, ABD, Belarus, Çek Cumhuriyeti, Fransa ve Hırvatistan gözlemci statüsünde bu yapılanmaya katılmışlardır (www.bsec-organization.org, 14.01.2010).

Soğuk Savaş sonrasında, Karadeniz ülkeleri ile ekonomik ilişkilerini geliştirmek, bölgede etkin ve etkili konuma sahip olmak isteyen Türkiye; Karadeniz ve çevresinde istikrarın sağlanması ve bölge ülkeleri arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için KEİT’nin kurulmasında önemli rol oynamıştır (Çiftçi, 2005: 169-170).

KEİT, bölge ülkeleri arasında ekonomik işbirliğini temel alan bir oluşum olarak ön plana çıkmıştır. KEİT’nin temel amacı üye devletlerin kendi aralarındaki ticari, ekonomik, bilimsel ve teknolojik alanlarda işbirliğinin geliştirilmesine katkı sağlaması olarak belirlenmiştir. Öncelikli hedef, bölge ülkeleri arasındaki ticaretin artırılması ve ticarete engellerin kaldırılması olarak belirlenmiştir. Uzun dönemde ise bölge ülkeleri arasında ekonomik ilişkileri geliştirebilmek için kişi, mal, sermaye ve hizmetlerin serbest dolaşımı hedeflenmektedir. Fakat Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya’nın AB’ye üye olması nedeniyle; KEİT çerçevesinde mal, sermaye ve hizmetlerin serbest dolaşımı hukuki olarak mümkün değildir (Oktay, 2007: 228-229). KEİT’in öncelikli amacı; üye ülkelerin coğrafi yakınlıklarından ve ekonomilerinin birbirini tamamlayıcı özelliklerinden yararlanılarak aralarındaki ekonomik, ticari, bilimsel ve teknolojik işbirliğinin geliştirilmesi ve Karadeniz çevresinin bir barış, istikrar ve refah bölgesine dönüştürülmesi olarak belirtilmiştir (Kandemir, 2008: 133).

KEİT’in yönetimde görev almış Tedo Japaridze, KEİT’in amaç ve hedeflerine farklı bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Japaridze’ye göre KEİT ülkelerinin iki amacı bulunmaktadır. İlk olarak KEİT ülkeleri sahip oldukları zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarını kullanarak Batılı kurumlarla işbirliğini ve entegrasyonu kolaylaştırmayı amaçlamakta ve üye ülkeler bunu sağlamada KEİT’i bir platform olarak kullanmaktadırlar. Japaridze’ye göre, KEİT’in ikinci amacı ise; SSCB’den bağımsızlığını ilan eden ülkelerin sancılı ve kargaşalı bir şekilde gerçekleştirebilecek demokratik bir siyasi yapıya ve serbest ekonomiye geçişlerini daha kolay bir hale getirmektir (Japaridze, 2007: 114).

KEİT'in başlıca organları: KEİT Uluslararası Daimi Sekretaryası, Dönem Başkanlığı, Üçlü Yönetim, Dışişleri Bakanları Konseyi, KEİT Parlamenterler Asamblesi, KEİT İş Konseyi, Karadeniz Ticaret ve Gelişme Bankası'dır (Yalçınkaya, 2006: 261).

KEİT'nin temel karar alma organı Nisan ve Ekim aylarında toplanan Dışişleri Bakanları Konseyi'dir. Bu toplantılarda başkanlığı, dönem başkanlığını yürüten ülkenin dışişleri bakanı yapmaktadır (Aydın, 2005: 270). Dışişleri Bakanları Konseyi KEİT'in işleyişinden, alt organların kuruluşundan, gözlemcilerin kabul edilmesinden sorumludur (Oran ve diğ, 2006: 521). KEİT'nin amaçları doğrultusunda Dışişleri Bakanları Konseyi KEİT'in her türlü faaliyetleriyle ilgili kararları alır. İç tüzük değişiklikleri yapar, KEİT bünyesinde çalışma organları kurar, bu organlara görevlerinin dağıtımını yapar ve yetkilerini belirler (www.bsec-organization.org, 14.01.2010). KEİT'in bir diğer önemli organı Parlamenterler Asamblesi'dir. Parlamenterler Asamblesi yılda iki defa toplanır ve "Ekonomi, Ticaret, Teknik ve Çevre İlişkileri", "Hukuki ve Siyasi İlişkiler", "Kültürel ve Sosyal İlişkiler" komitelerinden oluşur (Aydın, 2005: 269). KEİT İş Konseyi, üye ülkelerde küçük ve orta ölçekli yatırımlara destek sağlanarak bunlar arasındaki bağlantıların geliştirilmesine ve işadamlarının serbest dolaşımının kolaylaştırılmasına yönelik faaliyetler yürütmektedir. KEİT İş Konseyi özel sektör temsilcilerinden oluşmaktadır (Oran ve diğ, 2006: 520).

Kimi çevreler geçen süreç içerisinde KEİT'in amaçlanan hedeflere ulaşamayan bir girişim olarak kaldığını ifade etmektedir. Sovyetlerin çöküşü sırasında bölge ülkeleri için cazip bir yapılanma olan KEİT'in ilerideki tarihlerde üye ülkelerin hedeflenen amaçlara ulaşması için istekli davranmamaları, yeterli çabayı göstermemeleri nedeniyle beklenen etkinin yaratılmadığı ve belirlenen hedeflere ulaşılamadığı belirtilmektedir (Oran ve diğ, 2006: 521). KEİT'in amaçladığı hedeflere ulaşamadığı, somut projeler geliştirmede yetersiz kaldığı ve üye ülkelerin özel sektörlerini bir araya getirmede henüz istenen etkinliği sağlayamadığı söylenebilir (Kandemir, 2008: 134). Fakat KEİT'in tam anlamıyla başarısız bir örgütlenme olduğu söylenemez.

KEİT, Karadeniz ülkelerini ve daha geniş alandaki bölge ülkelerini içine alan tek örgüttür ve dış güçlerden hiçbir destek almadan bölge ülkeleri tarafından kurulmuştur (Oktay, 2007: 237). Örneğin bazı Karadeniz ülkelerini kapsayan GUAM-ODED, ABD desteğiyle, "Ortaklık ve Diyalog İçin Karadeniz Forumu" (Black Sea Forum for

Partnership and Dialogue) organizasyonu AB'nin desteğiyle kurulmuştur. Ekonomi temelli olarak kurulan KEİT, geçen süre içerisinde Karadeniz ve çevresinde insan ve uyuşturucu kaçakçılığı, yasadışı göç, terörizm gibi yeni sorunların ortaya çıkması ile “yumuşak güvenlik” alanında da birtakım kararlar almış ve politikalar uygulamaya başlamıştır (Kandemir, 2008: 136). Bunun en açık göstergesi BLACKSEAFOR'un kurulmasıdır. 11 Eylül terörist saldırılarından sonra KEİT, teröre karşı mücadele konusunda daha aktif rol oynayacağını ortaya koyarak, güvenliğin ekonomik işbirliği yoluyla sağlanması yönündeki yaklaşımını aşarak güvenlik meselelerine işbirliği alanları arasında yer vermeye başlamıştır (Koçer, 2007: 211).

Günümüzde Türkiye ve Rusya Federasyonu, KEİT içinde yeni düzenlemeler, yapılanmalar ve yeni önceliklerin belirlenmesiyle örgütün işleyişinde yeni bir canlanmayı savunurken, dondurulmuş çatışma bölgelerine sahip Moldova, Ukrayna, Gürcistan ve Azerbaycan gibi ülkeler ise KEİT çerçevesinde çatışma alanları ile ilgili konuların da ele alınmasını istemektedir. Türkiye ve Rusya ise çatışma alanları ile ilgili konuların bu aşamada KEİT'in sağlıklı karar almasını ve örgütün verimli bir şekilde faaliyet göstermesini olumsuz yönde etkileyebileceğini savunarak bu tür sorunların AGİT ve Avrupa Konseyi gibi zeminlerde ele alınmasını dile getirmektedir (Yılmaz, 2007: 57).

KEİT'in 15. Kuruluş yıldönümü İstanbul'da 25 Haziran 2007'de yapılan zirve ile kutlanmış ve örgüte yeni bir yönelim ve canlılık kazandırılmak istenmiştir. Bu çerçevede KEİT bünyesinde çevre, ulaşım, enerji, ticaret, haberleşme ve organize suçlarla mücadele alanlarına öncelik verilmesi kararlaştırılmıştır (Yılmaz, 2007: 57).

1.4.2 GUAM ve GUAM-ODED (Organization for Democracy and Economic Development)

GUAM adını örgüte üye ülkelerin baş harfinden almaktadır. Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova GUAM'a üye ülkelerdir. GUAM üyeleri arasında işbirliği ve GUAM'ı kurmaya yönelik çalışmalar 1996 yılında Viyana'da yapılan Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması (AKKA) Konferansı'nda Azerbaycan, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna'nın ortak bildiri yayınlaması ile başlamıştır (Alkan, 2006: 32). 1996 yılında AKKA Konferansında gerçekleşen müzakerelerdeki olumlu gelişmelere

rağmen Rusya'nın güney kanadındaki kuvvetlerini tek taraflı olarak arttırmaya başlaması üzerine Gürcistan, Azerbaycan, Moldova ve Ukrayna liderleri 1996 yılı sonlarında aralarında danışma niteliğinde bir düzenlemeye gitmişlerdir. Dört lider Rusya'nın aldığı bu karara karşı çıkmışlar ve ortak hareket etme kararı almışlardır (Purtaş, 2005: 260). Böylece GUAM'ın temelleri atılmıştır. Siyasi danışma forumu olan GUAM, 10 Ekim 1997'de Strasburg'da Avrupa Birliği Zirve toplantısında Azerbaycan, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna devlet başkanları arasında yapılan görüşmede kurulmuştur (Cabbarlı, 2005: 205).

25 Kasım 1997 tarihinde GUAM'a üye ülkelerin dışişleri bakanlarının yardımcılarını Bakü'de toplanmışlardır. Bu toplantıda, GUAM'a üye ülkeler uluslararası politikada işbirliği, ayrılıkçı hareketlere karşı ortak mücadele, bölgesel anlaşmazlıklara karşı karşılıklı destek, barışın korunması için ortak çaba, NATO ve AB üyeliği için ortak çalışmaların yürütülmesi kararlarını almışlardır. GUAM bölgesel güvenlik konusunda işbirliği, enerji alanında işbirliği, ortak ulaşım koridorlarının kurulması gibi amaçlarla ön plana çıksa da açıkça ifade edilmemesine rağmen Rusya ve BDT'ye karşı alternatif sağlayacak bir hareket olma amacıyla kurulmuştur (Purtaş, 2005: 260-261).

GUAM'a üye olan devletlerin asıl ortak amacı BDT bünyesinde Rusya'nın baskılarına karşı koyabilmek için ortak bir siyasi platform oluşturmaktır. Ayrıca üye devletler GUAM aracılığıyla AB ve NATO ile işbirliği yapma, diyalog platformu oluşturmaya çalışmaktadır (Cabbarlı, 2005: 205). GUAM ülkelerini ortak menfaatlerle bir araya getiren başlıca faktör Rusya'ya karşı duydukları güvensizliktir. GUAM ülkeleri, Rus enerji kaynaklarına olan bağımlılığın azaltılması ve Rusya'ya karşı alternatif enerji koridoru oluşturulması, ayrılıkçı bölgelerde Rusya'nın sahip olduğu etkin konuma karşı koyma, NATO ile işbirliğinin geliştirilmesi konularında birlikte hareket etmektedirler (Purtaş, 2005: 264).

GUAM'ın kurulmasının bir başka amacı olarak, Hazar havzası enerji kaynaklarının Batılı ülkelere Rusya'nın tekelinde bulunan enerji nakil hatlarıyla değil, Ukrayna ve Gürcistan üzerinden Batılı ülkelere ulaşımın sağlanması ve bunun için bu ülkeler arasında işbirliği platformunun oluşturulması gösterilmektedir (Cabbarlı, 2005: 205).

GUAM'ın kurulmasına yol açan ve kurulmasında önemli rol oynayan nedenleri şöyle sıralayabiliriz:

- Post Sovyet coğrafyasında ortaya çıkan yeni bölünmeler, Rusya'nın iç ve dış politikasındaki çelişkiler, BDT'de Rusya'nın daha etkin bir duruma gelmesi ve üye ülkelere karşı uyguladığı baskının artması. Bu gibi nedenlerin BDT'ye üye devletlerin bazılarını ulusal güvenliklerinin korunması ve daha eşit, verimli işbirliği arayışına itmesi,
- GUAM ülkelerinin jeopolitik konumlarının ve sosyo-ekonomik durumlarının aynı olması, iç ve dış politikada karşılaştıkları sorunların benzerliği,
- BDT'nin bir örgüt olarak başarılı olmaması ve Rusya'nın bu örgüt aracılığı ile üye devletlere siyasi, askeri ve ekonomik baskı uygulaması,
- Bağımsızlığını yeni kazanmış devletlerin "büyük kardeşin" etki alanından kurtulmak istemeleri, Rusya'nın ekonomik, siyasi ve askeri yayılcılığına karşı koymak için organize olma gereksinimi,
- Bağımsızlığını yeni kazanmış devletlerin ulusal çıkarlarını koruyan dış politika izleme ihtiyacı,
- Bağımsızlığını yeni kazanmış devletlerin Avrupa-Kafkasya-Orta Asya üçgeninde ekonomik ve siyasi gelişmelere uyum sağlama isteği,
- GUAM'a üye olan devletlerin devlet başkanları ve siyasi elitinin aynı siyasi ve ekonomik görüşleri paylaşmasıdır (Cabbarlı, 2005: 206).

24 Nisan 1999'da Özbekistan da GUAM'a üye olmuştur. NATO'nun Kuruluşunun 50. Yıl Dönümünde Washington'da bir araya gelen, GUAM'a üye ülkelerin devlet başkanları Washington Deklarasyonu'nu imzalamışlar ve Özbekistan'ın GUAM'a üyeliğini kabul etmişlerdir. Bu süreçten sonra GUAM, GUUAM olarak anılmaya başlanmıştır (Purtaş, 2005: 262). Fakat Özbekistan 2002 yılında düzenlenen toplantılara yalnız büyükelçilerini göndermiş ve GUUAM üyeliğini dondurmıştır. 2005 yılında ise Özbekistan, GUUAM üyeliğinden tamamen çekilmiştir (Kandemir, 2008: 137).

19 Temmuz 2002'de Yalta'da yapılan toplantıda GUAM'ın işleyişi ve gelecekteki faaliyetleri hakkında önemli kararlar alınmıştır. Bu toplantıda Azerbaycan, Gürcistan, Ukrayna ve Moldova devlet başkanları, GUAM ülkelerinin kendi aralarında serbest ticaret bölgesi kurması kararını almışlardır. Örgütün kurumsallaşması doğrultusunda önemli bir adım olarak "Dışişleri Bakanları Konseyi"nin kurulması kararı da bu toplantıda alınmıştır (Purtaş, 2005: 264). Bu toplantıdan sonra serbest ticaret bölgesinin kurulmasına yönelik çalışmalar başlamıştır. Fakat Temmuz 2003'de yapılan zirveye İslam Kerimov'un ülkesinin GUAM'a üyeliğini askıya alması Azerbaycan ve Moldova Devlet Başkanlarının hastalanıp toplantıya katılmamaları nedeniyle serbest ticaret bölgesinin kurulma kararının alınması daha ileri bir tarihe ertelenmiştir. Bu gelişmeden

sonra GUAM'ın etkinliğinin ve faaliyetlerinin azaldığı gözlemlenmektedir. Gürcistan ve Ukrayna'da yaşanan iktidar değişikliklerinden sonra, Batı yanlısı hükümetlerin iktidara gelmeleriyle GUAM yeniden önem kazanmış ve daha aktif bir hale gelmiştir (Fuller, 2005).

Gürcistan ve Ukrayna'da Renkli Devrimlerin yaşanması, Moldova'da hükümetin Batı yanlısı politikalara ağırlık vermesi ve Azerbaycan'ın enerji alanında Rusya'ya olan bağımlılığının azalması GUAM'ın yeniden canlanmasına olanak sağlamıştır. Mayıs 2006'da Kiev'de gerçekleşen GUAM Zirvesinde, organizasyonun adı "Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Teşkilatı - GUAM" (Organization for Democracy and Economic Development –GUAM) (ODED) olarak değiştirilmiştir. Bu toplantıda, Hazar-Kafkasya-Karadeniz hattınca enerji alanında güvenliğin sağlanmasının, serbest ticari bölgenin kurulmasının ve demokratik değerlere önem verilmesinin üzerinde durulmuş ve bu yönde çalışmaların yapılacağı açıklanmıştır (Cornell ve diğ, 2006: 109). 19 Haziran 2007 tarihinde Bakü'de gerçekleştirilen zirvede üye ülkelerin devlet başkanları "Bakü Deklarasyonu"nu imzalamışlardır (Kıraç, 2007).

GUAM örgütünün organları: Genel Sekreterlik, Dışişleri Bakanları Komitesi, Milli Koordinasyon Komitesi, Enformasyon Merkezi ve İşçi Grupları'dır. Genel Sekreterlik GUAM'ın en yüksek organıdır, üye ülkelerin devlet başkanları, Genel Sekreterliğe başkanlık yapmaktadır, yılda en az bir kez toplanır. Dışişleri Bakanları Komitesi GUAM'ın yürütme organı olarak faaliyet göstermektedir; üye ülkelerin ortak dış politikasını belirler, alınan kararların uygulanması için koordinasyonu sağlar (Cabbarlı, 2005: 206-208).

GUAM içinde askeri ve güvenlik konularında işbirliği ikinci planda gibi gözükse de giderek gelişmektedir. GUAM üyeleri, örgütün askeri-politik bir ittifaka dönüşeceğini inkâr etmektedirler (Kuzio, 2001: 99). Bununla birlikte, GUAM ülkeleri ABD ile sıkı askeri işbirliği yapmaktadır. Ukrayna'nın, Gürcistan'ın ve Azerbaycan'ın barış gücü birlikleri Kosova'da faaliyet göstermektedir. NATO'nun Barış İçin Ortaklık Programı çerçevesinde GUAM ülkeleri NATO'nun askeri tatbikatlarında yer almaktadır (Purtaş, 2005: 265). Ayrıca Nisan 1999'da Kafkasya'da ilk kez Rusya'nın katılımı olmaksızın Gürcistan, Azerbaycan ve Ukrayna birliklerinden oluşan kuvvetler petrol boru hatlarının korunmasına yönelik eğitim manevraları gerçekleştirmişlerdir (Purtaş, 2005: 261).

Rusya, Bağımsız Devletler Topluluğu'na üye olan devletlerin BDT dışında örgütlenmesini kendisinin ekonomik, siyasi ve askeri çıkarlarını tehdit ettiğini öne sürerek GUAM örgütünü yoğun bir şekilde eleştirmektedir. Rusya, GUAM'ın güçlenmesi halinde Kafkasya, Orta Asya ve Karadeniz bölgesinde etkin konumunun zayıflayacağını düşünmektedir (Cabbarlı, 2005: 222-223). Batılı ülkelerin doğrudan, NATO'nun dolaylı olarak desteklediği GUAM'ın gelişimi Rus siyasetçilerini ve kamuoyunu tedirgin etmektedir. Ruslar, GUAM'ı BDT'nin etkinliğini azaltmak için, BDT'ye alternatif olarak kurulan bir örgüt olarak görmektedir (Kuzio, 2001: 112).

GUAM örgütü konumuz açısından önem taşımaktadır. GUAM'ın kuruluşunda, aldığı kararlarda ve izlediği politikalarda Ukraynalı ve Gürcü yetkililerin oynadığı etkin rol ön plana çıkmaktadır. Ukrayna ve Gürcistan hukuki açıdan olmasa da fiili olarak GUAM örgütünün lideri konumundadırlar (Kuzio, 2001: 100). Ukrayna ve Gürcistan; BDT'nin bölgedeki etkinliğini kırmak, NATO ve AB ile olan ilişkilerini geliştirmek ve bu kurumlara üyeliklerini hızlandırmak için GUAM'a büyük önem vermektedir. Özellikle Yuşçenko ve Saakaşvili'nin iktidara gelmeleriyle Ukrayna ve Gürcistan'ın dış politikada Batı yanlısı politikalar izlemeye başlaması GUAM'a verdikleri önemi daha da arttırmıştır. Yuşçenko ve Saakaşvili, 2002 yılından sonra etkinliğini kaybetmeye başlayan GUAM'a yeniden etkinlik kazandırma çabası içine girmişlerdir. Bu süreçten sonra GUAM'ın, Rusya'ya karşı muhalif görüşlerin paylaşıldığı ve Rusya'ya olan bağımlılığın azaltılması için gerekli tedbirlerin alındığı bir platform olma özelliği daha da ön plana çıkmıştır. Ayrıca İlyas Kamalov; GUAM'ın önümüzdeki yıllarda eski Sovyet devletlerinde yaşanabilecek Renkli Devrimler'de önemli roller oynayabileceğini ifade etmektedir (Kamalov, 2008: 97).

1.4.3 Karadeniz Ortaklık ve Diyalog Forumu (BSF)

Karadeniz Ortaklık ve Diyalog Forumu'nun açılış oturumu 4-6 Haziran 2006 tarihinde, Bükreş'te düzenlenmiştir. Romanya'nın ev sahipliğini yaptığı bu oturuma Romanya, Moldova, Ukrayna, Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan devlet başkanlarının yanı sıra ABD, Türkiye, Bulgaristan, AB ve NATO'yu temsilen üst düzey yöneticiler katılmıştır. Ayrıca bu toplantıya bölge ülkelerinden; sivil toplum kuruluşları temsilcileri, akademisyenler, düşünce kuruluşları temsilcileri, iş çevresinden temsilciler katılmışlardır. Yapılan bu toplantıda, ülke temsilcileri "Ortak Deklarasyon" imzalamış

ve yayınlamışlardır. Karadeniz Forumu'nda Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Moldova, Romanya ve Ukrayna üye ülke statüsünde; Bulgaristan ve Türkiye gözlemci statüsünde yer almaktadır. (www.blackseaforum.org, 27.01.2010).

Rusya, Karadeniz Ortaklık ve Diyalog Forumu'na katılmayı kabul etmemiştir. Rusya, Karadeniz Forumu'na üst düzey temsilci göndermemiş, Romanya'da görev yapan büyükelçi Nikolay Tolkaçev'i gözlemci olarak toplantıya katılması için görevlendirmiştir. Rusya toplantıda kabul edilen "Ortak Deklarasyonu" imzalamamıştır. Rus Dışişleri Bakanlığı, Karadeniz Forumunu gereksiz bir yapılanma olarak değerlendirmiştir (Socor, 2006).

Karadeniz Ortaklık ve Diyalog Forumu'nun ilk toplantısında yetkililer bu oluşumun yeni bir uluslararası örgütlenme olarak görülmemesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu oluşumun amacı: Karadeniz ülkelerinin kendi aralarında ve AB ile olan ilişkilerini, işbirliğini geliştirmek, bölge ülkeleri arasında etkili bir iletişim ve danışma platformu oluşturmak; şeklinde açıklanmıştır (Socor, 2006).

Karadeniz Forumu'nun, Karadeniz çevresinde istikrarın sağlanması ve demokrasinin kurumsallaşması; demokratik reformların gerçekleştirilmesi için bölge ülkeleri arasında diyalog ve işbirliğini geliştirici bir rol oynamayı amaçladığı ifade edilmektedir. Bu yapılanma çerçevesinde kabul edilmiş ortak hedef ve amaçlara ulaşmak için sadece hükümetler arası değil hükümetler dışındaki kurumlar ve sivil toplum kuruluşları arasında da diyalog ve işbirliği imkânlarının yaratılması planlanmaktadır (www.blackseaforum.org, 27.01.2010).

Karadeniz Forumu, ekonomi alanında, Karadeniz ülkelerinin kendi aralarındaki ticari ilişkileri geliştirmek, bölgedeki ticaret hacmini arttırmak ve Karadeniz ülkelerinin Avrupa ülkeleri ile olan ticari ilişkilerini geliştirmek, Karadeniz ülkelerinin Avrupa pazarıyla bütünleşebilmesini sağlamak için işbirliği ve destek ortamı yaratmayı amaçlamaktadır (www.blackseaforum.org, 27.01.2010).

Ortak Deklarasyon'da Karadeniz çevresinde yer alan çatışma alanlarına da değinilmiştir. Dondurulmuş çatışma alanlarının, bölge güvenliğine ve bölgede istikrarın sağlanmasına olumsuz yönde etki ettiğine dikkat çekilmiş ve bölge güvenliğini tehdit eden bu bölgelerin çözüme kavuşturulması için ortak strateji geliştirilmesi ve bu

sorunların çözümü için diyalog ve işbirliği ortamı oluşturulması yönünde çalışmaların yapılması kararlaştırılmıştır (www.blackseaforum.org, 27.01.2010).

Karadeniz Forumu yeni bir politik vizyonla bir bölgesel stratejinin gelişmesi için işbirliği platformu oluşturmayı amaçlamaktadır. Ancak KEİT'in olduğu bir durumda Romanya'nın girişimi, Türkiye tarafından KEİT'i zayıflatıcı bir çaba olarak algılanmaktadır. Karadeniz Forumu, Karadeniz'de bir Türk ve Rus hâkimiyeti varmış ve Romanya bu durumu ortadan kaldırmak için bir girişim başlatıyormuş gibi sunulduğu için başarılı olması öngörülmemektedir. Özellikle Karadeniz'deki iki bölgesel gücün de desteklemediği bir girişimin anlamlı bir sonuç doğurması oldukça güçtür. Nitekim toplantı sonucunda sadece demokrasi ve işbirliğinin geliştirilmesi için ABD'nin finanse ettiği bir Karadeniz Fonu kurulması kararlaştırılmıştır (Kasım, 2008: 176).

Rusya, KEİT ve BLACKSEAFOR gibi yapılanmaların Karadeniz bölgesinde istikrarın ve işbirliğinin sağlanması için yeterli örgütlenmeler olduğunu ve bu örgütlenmelerin Karadeniz'de istikrar ve işbirliğini sağlama yönünde önemli adımlar attığını vurgulamıştır (Socor, 2006). Bu açıdan Rusya Karadeniz Forumu'nun gereksiz bir yapılanma olduğunu ve ileriki yıllarda önemli bir başarı elde edemeyeceğini ileri sürmektedir.

1.4.4 Demokratik Tercih Topluluğu (CDC)

Karadeniz çevresindeki bazı ülkeleri kapsayan bir diğer örgütlenme de Demokratik Tercih Topluluğudur (CDC). Demokratik Tercih Topluluğu Aralık 2005'de Kiev'de düzenlenen iki gün süren zirvede, Gürcistan ve Ukrayna Devlet Başkanları Mihail Saakaşvili ve Viktor Yuşçenko'nun girişimleriyle kurulmuştur. Gürcistan, Ukrayna, Litvanya, Letonya, Estonya, Romanya, Moldova ve Slovenya Demokratik Tercih Topluluğu'nun Zirve Toplantısına devlet başkanlarıyla katılmışlardır (Cornell ve diğ., 2006: 109). Azerbaycan, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya hükümet görevlileriyle bu toplantıya katılmış ABD, AB ve AGİT ise bu toplantıya gözlemciler göndermişlerdir (Peuch, 2005a).

Demokratik Tercih Topluluğu'nun temelleri, 12 Ağustos 2005 tarihinde Yuşçenko ve Saakaşvili'nin "Borjomi Deklarasyonu"nu imzalamalarıyla atılmıştır. Bu deklarasyonda, Demokratik Tercih Topluluğu'nun amaç ve hedefleri; Karadeniz, Hazar

Denizi ve Baltık ülkelerinin yer aldığı bölge çerçevesinde demokrasinin kurumsallaşması, üye ülkelerde sivil toplum hareketlerinin gelişimi ve bölgede ekonomik refahın sağlanması olarak açıklanmıştır (www.caucas.com, 27.01.2010).

2006 yılında CDC çerçevesinde düzenlenen Vilnius Konferansı'na Makedonya ve Slovenya katılmazken Polonya konuk olarak katılmış ve temsilci göndermiştir. Ayrıca İsveç Başbakanı Göran Persson, yaptığı bir açıklamada, İsveç'in CDC'ya üyelik arzusunun dile getirmişti. Saakaşvili bu açıklamayı olumlu karşılamış ve İsveç gibi bir ülkenin CDC'ye üye olmasının, bu yapılanmaya bir güç katacağını söylemiştir (Peuch, 2005b).

Rus yetkililer, Demokratik Tercih Topluluğu'nu Rusya'nın "Yakın Çevresinde" kendi çıkarlarını tehdit eden, Rus karşıtı bir örgütlenme olarak görmektedir. Rusya bu yapılanmayı Ukrayna ve Gürcistan'da yaşanan Renkli Devrimlerin diğer eski Sovyet ülkelerine yayılmasını hedefleyen ve bu yönde zemin hazırlayan bir mekanizma olarak görmektedir (www.caucas.com, 27.01.2010). Rusya, Demokratik Tercih Topluluğu'nun öncelikli amacının Karadeniz ve çevresinde Rusya'nın etkinliğini azaltmak, zayıflatmak olduğunu ileri sürmektedir (Peuch, 2005a).

Yuşçenko, Saakaşvili ve diğer üye devletlerin temsilcileri, CDC'nin herhangi bir ülkeye veya organizasyona karşı kurulmadığını, CDC'nin demokrasi, istikrar ve hukukun üstünlüğü gibi kavramların bölge ülkelerinde yerleşmesini ve gelişmesini sağlamak amacıyla kurulduğunu ifade etmişlerdir (Peuch, 2005a).

Bazı çevreler GUAM'ın yeterli derecede performans sergileyemediği, yeterince etkin faaliyetlerde bulunamadığı için Ukrayna ve Gürcistan Devlet Başkanlarının yeni bir arayış içine girdiğini ve bu doğrultuda CDC'yi kurduklarını ve bu yeni oluşuma Baltık ülkelerini de eklediklerini ifade etmektedir (Chauffour, 2005).

Demokratik Tercih Topluluğu'na Baltık ülkelerinin de dâhil olması, uzmanlarca bu yapılanmanın, Batılı kurumlarla ilişkilerini geliştirmek isteyen Ukrayna, Gürcistan ve diğer eski Sovyet ülkelerinin, günümüzde AB üyesi olan Baltık ülkelerinin üyelik sürecinde yaşadıkları tecrübeyi ve izledikleri politikaları bu ülkelere aktarabilecekleri bir platform olarak değerlendirmektedir (Chauffour, 2005).

1.4.5 BLACKSEAFOR (Karadeniz Deniz İşbirliği Grubu)

“Karadeniz Deniz İşbirliği Grubu” (BLACKSEAFOR) Türkiye’nin girişimiyle, Bulgaristan, Gürcistan, Romanya, Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Türkiye arasında 2 Nisan 2001 tarihinde İstanbul’da imzalanan “BLACKSEAFOR Kurucu Anlaşması” ile kurulmuştur. BLACKSEAFOR Anlaşması, 2 Kasım 2003 tarihi itibarıyla tüm taraf ülkelerde yürürlüğe girmiştir. Karadeniz’de deniz güvenliği alanındaki ilk işbirliği mekanizmasını oluşturan BLACKSEAFOR’un amacı, sahil devletlerinin deniz kuvvetleri arasında işbirliği ve birlikte çalışabilirliğin geliştirilmesi suretiyle Karadeniz’de dostluk, iyi ilişkiler ve karşılıklı anlayışın daha da güçlendirilmesine katkıda bulunmaktır. BLACKSEAFOR çerçevesinde Karadeniz’de arama-kurtarma operasyonları, insani yardım, çevre koruma operasyonları ve mayın temizleme faaliyetleri gerçekleştirilmektedir (www.mfa.gov.tr, 28.01.2010).

Günümüzde ortaya çıkan yeni güvenlik tehditlerine karşı önlem alabilmesi, görev tanımının terörizm ve kitle imha silahlarıyla mücadeleyi de kapsayacak şekilde genişletilmesi amacıyla BLACKSEAFOR bir yapılanma sürecine girmiştir (www.mfa.gov.tr, 28.01.2010). “Karadeniz Deniz Kuvvetleri Komutanlar Komitesi” 2004 yılında gerçekleştirdiği toplantıda terör faaliyetlerine karşı önlem almak, uluslararası deniz hukuku kurallarının uygulanmasını sağlamak ve Karadeniz’de düzenin sağlanmasına yönelik deniz ulaşımında güvenliğin sağlanması amacıyla ortak bir kontrol sisteminin oluşturulmasına karar vermiştir (Alkan, 2006: 36). BLACKSEAFOR’un görev yönergesi, 7 Temmuz 2004’te değiştirilerek, organize suçlar ve terörist tehditler de görev kapsamı içine alınmıştır. “Terörizmle Mücadele Operasyonu” isimli ilk tatbikat, 5-27 Ağustos 2004’te gerçekleştirilmiştir. Görev yönergesinin değiştirilmesinin ve hemen ardından tatbikat yapılmasının perde arkasında, Türkiye ve Rusya’nın NATO unsurlarının Karadeniz’e girmesini önleme çabaları bulunmaktadır (Koçer, 2007: 212).

BLACKSEAFOR’un kurulmasının ve görev kapsamının terör faaliyetlerini de kapsayacak şekilde genişletmesinin asıl nedeni, Türkiye ve Rusya’nın, ABD’nin NATO’yu Karadeniz’de aktif hale getirmesinden ve NATO birliklerinin Karadeniz’e girmesinden endişe etmeleridir. Türkiye, NATO askeri güçlerinin Karadeniz’de konuşlanmasıyla 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nin getirdiği rejimin yeniden

tartışmaya açılmasından ve değişikliğe uğramasından, Rusya ise NATO birliklerinin Karadeniz'e girmesiyle bu bölgedeki etkinliğinin azalacağından endişe duymaktadır (Karadeniz Bülteni, 2006: 10).

ABD, NATO aracılığıyla Karadeniz'e nüfuz etmek, bölgede söz sahibi olmak istemektedir. ABD, Akdeniz'de yürütülen "Etkin Çaba Operasyonları"ını Karadeniz'de de gerçekleştirmek, bu kapsamda yapılan tatbikatların Karadeniz'de de düzenlenmesini talep etmektedir. Rusya ve Türkiye bu talepleri önleyebilmek amacıyla BLACKSEAFOR'un faaliyetlerine önem vermektedir (Oğan, 2006).

BLACKSEAFOR çerçevesinde askeri faaliyetlerin yanı sıra siyasi alanda da danışma toplantıları düzenlenmektedir. Siyasi diyalog süreci, Dışişleri Bakanları Özel Temsilcileri ve Yüksek Düzeyli Uzmanlar Grubu toplantılarını kapsamaktadır. BLACKSEAFOR'un komutası sahilgar ülkeler arasında altı aylık dönemlerle paylaşılmaktadır (www.mfa.gov.tr, 28.01.2010). BLACKSEAFOR'un daimi bir merkezi, askeri üssü yoktur. BLACKSEAFOR kapsamında, üye ülkeler yılda en az bir kez ortak tatbikat düzenlemektedirler (Aydın, 2005: 273).

Karadeniz'de güvenliği sağlama konusunda, Türkiye tarafından en son geliştirilen yapılanma, Karadeniz Uyum Harekâtı'dır. Karadeniz Uyum Harekâtı 1 Mart 2004'te Türkiye tarafından başlatılmıştır. Rusya Federasyonu 27 Aralık 2006 tarihinde bu harekâta katılmıştır (Koçer, 2007: 213). 25 Nisan 2007 tarihinde ise, Ukrayna Deniz Kuvvetleri sadece bilgi değişimi ve alışverişi temelinde, KUH'a katılmıştır. Ukrayna bu harekâta gemileriyle katılmamıştır (Kandemir, 2008: 144).

KUH'un görevi Karadeniz'de belirsiz aralıklarla karakol faaliyetleri icra ederek, yasadışı faaliyetlere karıştıklarından şüphe duyulan gemileri tespit etmek ve takip etmektir. Şüpheli gemiler, yetkili makamlarca Türk karasularında ve limanlarında ziyaret edilmekte ve aramalar yapılmaktadır. Şüpheli gemi tespit edildiğinde, varış limanına kadar takip edilmekte, arama yapılması gerektiğinde alıkonularak yasal işlemler başlatılmaktadır. Türk yetkililer bu harekâtın yasadışı faaliyetlere, karşı caydırıcılık sağladığını ve Karadeniz'de artan ticari deniz trafiğinin daha emniyetli ve güvenli bir biçimde sürdürülmesine katkıda bulunduğunu ifade etmektedir (Koçer, 2007: 214).

1.5 Karadeniz'in Değişen Jeostratejik Önemi Çerçevesinde Ukrayna Ve Gürcistan

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlığını ilan eden Ukrayna ve Gürcistan Karadeniz'de gelecekte yaşanacak siyasi gelişmelerde (bölgenin siyasi geleceğinde) kilit rol oynayacak ülkeler haline gelmiştir. Ukrayna ve Gürcistan bağımsızlıklarını ilan ettikten sonra iç ve dış siyasetlerinde benzer olay ve gelişmelere tanık olmuştur. Bu iki ülke kendi aralarında siyasi alanda büyük benzerliklere sahiptir.

Ukrayna ve Gürcistan bağımsızlıklarını ilan ettikten sonra ekonomik, siyasi ve sosyal alanda gerekli gelişmeleri sağlayabilmek, Rusya'ya olan bağımlılıklarını azaltmak için Batılı ülkeler ile Rusya arasında denge siyaseti izlemeye çalışmışlardır. Ukrayna ve Gürcistan Batılı kurumlarla bütünleşebilmek, işbirliğini geliştirmek ve Batılı ülkelerin desteğini alabilmek için Batılı ülkelerle olan ilişkilerine önem vermişlerdir.

Bu iki ülke bağımsızlıklarını ilan ettikten sonra, Sovyet döneminden kalma sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Gürcistan'da yer alan ayrılıkçı bölgeler ve ayrılıkçı bölgelerin çözüme kavuşturulmasında Rusya'nın etkin olması, enerji ve ekonomi alanında Rusya'ya olan bağımlılık, Gürcistan toprakları içinde yer alan Rus askeri üslerinin gelecekteki konumunun belirsizliği bu sorunların başlıcalarıdır. Ukrayna'ya baktığımızda ise; ülkenin doğusunda yaşayan Rusça konuşan azınlıkların durumu, ekonomi ve enerji alanında Rusya'ya olan bağımlılık ve Kırım Yarımadası'nda konuşlanan ve 2017 yılına kadar Ruslara kiralanan Sivastopol Deniz Üssü'nün gelecekteki konumunun belirsizliği başlıca sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Rusya, bu ülkelerde SSCB dönemindeki etkin konumu devam ettirebilmek için bu sorunları koz olarak kullanmaktadır. Bu sorunlar Ukrayna ve Gürcistan'ın gelişim sağlamalarını, istikrarlarını, izlediği dış politikaları ve içeride yaşadıkları siyasi gelişmeleri olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle Ukrayna ve Gürcistan iç ve dış politikalarında benzer sorunları yaşamaktadırlar.

Ukrayna ve Gürcistan'ın jeopolitik konumları arasındaki benzerliğe bakacak olursak; iki ülke de mevcut enerji nakil hatlarının geçtiği ve ilerideki yıllarda inşa edilmesi planlanan enerji nakil hatlarının geçeceği rotalarda kilit konuma sahiptirler. Ukrayna ve Gürcistan Hazar ve Orta Asya enerji kaynaklarının batılı pazarlara ulaştırılmasında kilit öneme sahip olan ülkelerdir. Batılı güçler için Ukrayna ve Gürcistan; Rusya'nın

dışarıda bırakıldığı enerji nakil hatlarının geçtiği rotaların kilit noktasında yer almaktadır. Ülkelerin bu jeopolitik özelliği Soğuk Savaş sonrasında küresel güçlerin ilgilerinin bu ülkelerde yoğunlaşmasına ve bu ülkelerde çıkar çatışmalarının yaşanmasına neden olmuştur.

İki ülke arasındaki diğer bir özellik de iç siyasetlerinde yaşadıkları “Renkli Devrimler” olarak adlandırılan iktidar değişiklikleridir. İki ülkede de bir yıl arayla sivil toplum örgütlerinin önemli rol oynadığı iktidar değişikliği yaşanmıştır. 2003 yılında Gürcistan’da “Gül Devrimi”, 2004 yılında Ukrayna’da “Turuncu Devrim” ile bu ülkelerde iktidar değişiklikleri yaşanmıştır. Bu süreçten sonra iki ülke de izledikleri Batı yanlısı politikalar ile ön plana çıkmışlardır. Ayrıca Ukrayna ve Gürcistan, Karadeniz çevresindeki ülkeleri kapsayan örgütlenmelerin kurulmasında, bu örgütlenmelerin faaliyetlerinde önemli roller oynamaktadırlar.

BÖLÜM 2: UKRAYNA'DA GÜÇ MÜCADELESİ

Ukrayna günümüzde olduğu gibi geçmişte de Rus Ortodoksluğu ile Roma Katolik Kilisesi arasındaki, daha sonraları Litvanya, Polonya, Rusya ve Osmanlı Devleti arasındaki mücadelelere sahne olmuştur. Ukrayna toprakları 14. Yüzyılda Litvanya'nın egemenliğı altına girmiştir. 16. Yüzyılda, Litvanya ve Polonya'nın birleşmesinden sonra Ukrayna, Kiev'i kontrolü altına almıştır. 1783'de Rusya'nın Kırım Hanlığı'nı ortadan kaldırması ile Ukrayna Rusya topraklarına dâhil olmuştur. Bundan sonra Ukrayna Ruslara karşı bağımsızlık için mücadele etmiştir. 1917 Devrimi sırasında Ukrayna'nın bağımsızlık için ayaklanmasına rağmen 1920 yılında Bolşevik kuvvetleri Ukrayna'yı işgal etmiş ve bağımsızlığına son vermiştir (Armaoğlu, 2007: 933).

Sovyet döneminde, Sovyet Rusya'nın etkisi altında kalan Ukrayna'da bu süreç içerisinde ayrılıkçı hareket yaşanmamıştır. Ukrayna milliyetçiliğinin ve ayrılıkçı hareketlerin yeniden canlanması 1989 yılında başlamıştır. Bu dönemde ortaya çıkan en önemli ayrılıkçı ve milliyetçi yapılanma Rukh (Halk Hareketi) diğeri bir adıyla Ukrayna Halk Cephesi'dir. Ukrayna'nın bağımsızlık yolunda attığı ilk adım, Ukrayna Yüksek Sovyeti'nin 1990 Temmuz'unda kabul ettiği "Egemenlik Deklarasyonu"nu ilan etmesi olmuştur. Ukrayna 24 Ağustos 1990 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiş ve bu bağımsızlık, 1 Aralık 1991'de yapılan halk oylaması ile kesinleşmiştir (Armaoğlu, 2007: 933).

Ukrayna bağımsızlığını ilan ettikten sonra, Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmak için Batılı güçler ile Rusya arasında denge siyaseti izlemeye başlamıştır. Bu süreçten sonra ABD ve AB ülkeleri Ukrayna'ya yönelik ilgilerini arttırmış ve Ukrayna'ya yönelik etkin bir politika izlemeye başlamışlardır. Rusya ise Ukrayna üzerindeki eski etkin konumunu sürdürmek istemiştir. Ukrayna'da etkinlik sağlamak için Batılı güçler ile Rusya arasında yaşanan mücadelenin en somut göstergesi 2005 yılında yaşanan Turuncu Devrim'dir. Turuncu Devrim öncesinde yapılan seçimlerde Rusya, Rus yanlısı politikalar izleyen Yanukoviç'i desteklerken ABD ve AB, izlediğı politikalarda Batılı ülkelerle ilişkileri ve işbirliğini geliştirmek isteyen Yuşçenko'yu desteklemiştir. Ukrayna jeopolitik konumu nedeniyle tarih boyunca, dış güçlerin, bu topraklarda etkinlik sağlama ve hâkimiyet kurma amacıyla gerçekleştirdikleri güç mücadelelerine sahne olmuştur.

2.1 Ukrayna'nın Coğrafi Özellikleri ve Jeopolitik Konumu

Ukrayna, Doğu Avrupa ve Rusya Federasyonu toprakları arasında yer alan, 603,700 km² genişliğinde bir Doğu Avrupa ülkesidir. Ukrayna, dünyada en büyük yüzölçümüne sahip olan kırk üçüncü ülkedir (DEİK Ukrayna Ülke Bülteni, 2007: 1). Ukrayna'nın en kuzeyinden en güneyine 893 km, en doğusundan en batısına ise 1316 km mesafe vardır (Olçar, 2007: 24). Ukrayna'nın komşuları; batıda Polonya, Slovakya, Macaristan, Moldova ve Romanya, kuzeyinde Belarus, doğusunda ise Rusya Federasyonu'dur. Ukrayna'nın güneyinde Azak Denizi ve Karadeniz yer almaktadır. Ukrayna'nın nüfusu yaklaşık 47 milyondur. Ukrayna nüfusunun % 77,8 Ukraynalı, % 17,3 Rus, % 0,5 Kırım Tatarı, % 0,2 Yahudi ve % 4,2 diğerleridir (CIA Factbook, 2009). Ukrayna idari yapı olarak 24 bölge (oblast), 1 özerk bölge (Kırım Özerk Bölgesi) ve 2 şehir idaresinden oluşmaktadır (DEİK Ukrayna Ülke Bülteni, 2007: 1).

Ukrayna genel olarak tarıma verimli plato ve ovalardan oluşmaktadır. Ülkenin batı kısmında Karpat Dağları yer almaktadır. Ayrıca ülkenin güneyinde yer alan Kırım Yarımadası'nda da dağlık bölgeler bulunmaktadır (CIA Factbook, 2009). Karpat Dağları'nın Ukrayna toprakları içinde yer alan en yüksek tepesi 2061 metre yüksekliği ile Hoverla Tepesi'dir. Ukrayna'nın en uzun nehri 2201 km uzunluğunda olan Dinyeper Nehri ikinci uzun nehri ise Dinyester'dir (Olçar, 2007: 25).

Ukrayna tarım sektöründe oldukça önemli bir konuma sahiptir. Çok verimli topraklarda yapılan tarımın başlıca ürünleri buğday, arpa, patates, mısır ve şeker pancarıdır. Ukrayna özellikle buğday üretiminde ön plana çıkmaktadır Ukrayna adeta Avrupa ve Rusya'nın buğday ambarı olarak görülmektedir. Ukrayna yer altı kaynakları bakımından da zengin bir ülkedir. Ukrayna'nın başlıca yer altı kaynakları demir cevheri, kömür, manganez, doğal gaz, sülfür, titanyum ve magnezyumdur (Ertan, 2005: 114). Kömür, Ukrayna'nın en önemli yer altı kaynağıdır. Ukrayna'da tahmin edilen kömür rezervlerinin miktarı 117,5 milyar tondur ve bunların 56,7 milyar tonluk kısmı keşfedilmiş rezervlerdir. Ülkenin doğusunda yer alan kömür yatakları Ukrayna için önemli gelir kaynağıdır. Ukrayna'nın en büyük yer altı kaynağı olan Donbass kömür havzasında 45 milyar tonluk rezerv bulunmaktadır. Ukrayna, petrol alanında diğer BDT ülkelerine nazaran büyük bir üretici değilse de Avrupa ile Hazar ülkeleri arasında petrol

ve doğalgaz nakliyatı açısından önemli bir konuma sahiptir. (DEİK Ukrayna Ülke Bülteni, 2007: 9).

Ukrayna jeopolitik açıdan, Rusya ile Avrupa arasındaki stratejik konumuyla önemli bir devlettir. Ruslar, Ukrayna topraklarını daima bir geçiş bölgesi, stratejik bir bariyer, kendilerini ve Batılı ülkeleri ayıran bir tampon bölge olarak düşünmüşlerdir. Rusçada on ikinci yüzyıldan beri kullanılan “Ukraina” sözcüğü, “sınır ülkesi”, “uç ülkesi” gibi anlamlar taşımaktadır (Bilener, 2004: 311). Ukrayna’nın bir yönüyle Avrupa’ya, diğer yönüyle step derinliğinde Asya’ya bakması nedeniyle çok yönlü kıta havzası politikası takip etmek zorunda olan bölge güçlerinden biridir. Doğu-Batı istikametinde Asya-Avrupa kara bağlantısının, kuzey-güney istikametinde de Baltık-Karadeniz suyolları bağlantısının kesişim alanındaki coğrafi konumu Ukrayna’nın önemli bir denge unsuru olmasını sağlamaktadır (Davutoğlu, 2003: 193).

Soğuk Savaş sonrasındaki dönemde Rusya için jeopolitik açıdan en büyük kayıp Ukrayna üzerindeki hâkimiyetini kaybetmesidir. Rusya’nın emperyal bir güç haline gelmesini sağlayan Ukrayna’nın kaybı, Sovyet sonrası Rus gücünün zayıflamasının da ana göstergelerinden birisi olmuştur (Davutoğlu, 2003: 193). Rusya, Ukrayna üzerinde kontrolü elinde bulundurarak, Baltık ülkeleri ve Polonya üzerinde etkin bir konuma sahip olmadan bile eski Sovyetler Birliği’nin güney ve güneydoğusundaki Slav olmayan halklara egemen, iddialı Avrasya İmparatorluğu’nun lideri olma çabasını sürdürebilirdi (Brzezinski, 2005: 133).

Birinci bölümde de bahsedildiği gibi Ukrayna, Rusya, Orta Asya ve Hazar Denizi enerji kaynaklarının toprakları üzerinden Avrupa ülkelerine taşınmasında büyük stratejik öneme sahiptir. Ukrayna’nın bu özelliği Ukrayna’yı, Rusya açısından vazgeçilmesi, göz ardı edilmesi imkânsız bir konuma sokmakta ve bu özelliğiyle Ukrayna enerji petrol ve doğalgaz bakımından Rusya’ya olan bağımlılığını dengelemektedir. Kısacası, Ukrayna’nın enerji bakımından Rusya’ya bağımlılığı Rusya’nın transit geçiş ihtiyacı ile dengelenmektedir (Ertan, 2005: 114).

2004 yılındaki genişlemeleriyle NATO ve AB’nin sınırları Rusya’ya dayanmıştır. Ukrayna, AB ve ABD açısından da büyük önem taşımaktadır. Ukrayna bu bağlamda Rusya ile NATO ve AB arasında set, bariyer rolünü oynamaktadır. Yukarıda da

belirtildiği gibi Ukrayna, Rusya ile Avrupa arasında bariyer rolü üstlenmektedir. Ayrıca Ukrayna, Avrupa Kıtası ile Rusya arasında ulaştırma, enerji koridoru rolünü üstlenmektedir (Okçuoğlu, 2009: 306).

2.2 Ukrayna'nın Etnik ve Dinsel Yapısı

Ukrayna etnik yapı bakımından heterojen bir yapıya sahiptir. Ukrayna nüfusunun heterojen bir yapıya sahip olmasının nedeni Ukrayna topraklarının tarih boyunca pek çok kavim ve milletin geçiş noktası olmasından kaynaklanmaktadır. Etnik yapıdaki bu heterojenlik, Ukrayna ulusunun tanımlanmasında karşılaşılan en önemli sorunlardan birini oluşturmaktadır (Bilener, 2004: 326). Yukarıda bahsedildiği gibi Ukrayna nüfusunun % 20'si Rus kökenlidir. Ruslar ülkenin doğu kesiminde yaşamaktadırlar.

Bağımsızlık sonrası Ukrayna'da farklı bölgelerin uzlaştırılması en önemli sorunların başında gelmektedir. Bölgesel farklılıklara bakıldığında Ukrayna'nın Doğu ve Batı olarak ayrıldığı gözlenmektedir. Doğu, Batı ayrımını yaratan temel etken; Doğu'nun yüzyıllarca Rusya'nın, Batı'nın ise Avusturya ve Polonya'nın etkisi altında kalması olarak değerlendirilmektedir. Ukrayna'nın batı bölümü, kendilerini Doğu Avrupa kültürünün ayrılmaz bir parçası olarak görmektedir. Ekonomik yapı olarak bu bölgede tarım büyük önem taşımaktadır. Bu bölge halkı seçimlerde bağımsızlık yanlısı ve Batı ile entegrasyonu savunan partileri desteklemektedir. Ukrayna'nın doğu bölgesinde ise Rus kökenli ya da Ruslaşmış Ukraynalılar çoğunluktadır. Bu bölgede Rus Ortodoks Kilisesi'ne bağlılık ön plana çıkmaktadır. Bölge halkı kendini Avrasyalı olarak görmekte ve Rusya yanlısı politika izleyen partilere oy vermektedir. Bu bölge halkı Ukrayna'nın AB ve NATO üyeliğine de karşı çıkmaktadır (Karaca, 2008: 85).

Ukrayna hakkında yapılan çalışmalarda, genellikle Ukrayna'nın doğu bölgesiyle batı bölgesi arasında yaşanan etnik ve siyasi ayrıma değinilmiştir. Pek çok araştırmacı Ukrayna'yı, birincisi Ruslaşmış ve ağır sanayinin bulunduğu Doğu bölgesi, ikincisi etnik anlamda ağırlıklı olarak Ukraynalılardan oluşan Batı bölgesi olmak üzere ikiye ayırmakta ve bu iki bölge arasına Dinyeper Nehri boyunca bir çizgi çekmektedir (Özcan, 2005: 75). Ukrayna'nın batısında Avrupa ve Batı yanlısı bir dış politika izlenmesi taraftarı olan Ukrayna milliyetçileri yaşamaktayken Ukrayna'nın doğusunda

Rus yanlısı bir dış politika izlenmesi gerektiğini savunan Rus azınlıklar ve kültür bakımından Ruslaşmış Ukraynalılar yaşamaktadır.

Sevinç Özcan farklı bir bakış açısıyla, Ukrayna'yı beş farklı bölgeye ayırarak ele almıştır. Özcan, Ukrayna'nın yaşanılan ortak tarihe, ekonomik yapıya, etnik kompozisyona sahip devletlerle ve dillerle olan ilişkilere bağlı olarak beş farklı bölge altında değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu beş bölge: Uzakdoğu Bölgesi, Batı Bölgesi, Büyük Merkezi Bölge, Güney Bölgesi ve Kırım Bölgesi olarak tasnif edilmektedir. Uzakdoğu Bölgesi Donetsk ve Luhansk şehirlerinden oluşmaktadır. Bu bölgede yaşayan etnik Rusların oranı oldukça yüksektir ve bölgede ağırlıklı olarak Rusça konuşulmaktadır. Bu bölge Ukrayna'nın en fazla sanayileşmiş ve şehirleşmiş kısmıdır. Bölge halkı Rusya ile bağlarını korumakta, Rusların ve Rusça konuşanların haklarının korunmasında oldukça hassas davranmaktadır. Ukrayna'nın Batı Bölgesi'nde ise etnik Ukraynalılar ve Ukraynaca konuşan nüfus kitlesi yaşamaktadır. Tarihte Avusturya-Macaristan'ın hâkimiyetinde kalan bu bölge daha sonra Avrupalı devletlerin hâkimiyetine girmiştir. Bu bölgede yaşayan halk Batı kültüründen etkilenmiştir. Ekonomisi tarım ve hafif endüstriye dayanan bu bölge Batı'yı en önemli ekonomik ortak olarak görmektedir. Bu bölge Galiçya, Lviv, Ivano-Frankivsk ve Ternopil Oblastlarından oluşmaktadır. Büyük Merkezi Bölge Kiev ve çevresinden oluşmaktadır. Güney Bölgesi ise önemli oranda Rus azınlığın yaşadığı, sanayileşmiş bir bölgedir. Ukrayna ulusal bilinci bu bölgede düşük oranda gözükmektedir. Son olarak Kırım Bölgesi kendi başına ele alınması gereken diğer bir bölgedir. Kırım Bölgesi, Ukrayna'da Rusların çoğunluk olarak yaşadıkları tek oblasttır (Özcan, 2005: 87-89).

Ukrayna dini yapı bakımından da karmaşık bir yapıya sahiptir. Ukrayna'nın batısında Katolik Ukraynalı nüfus hâkim iken, ülkenin doğusunda Rus azınlıklar ve Ortodoks Ukraynalılar çoğunluktadır. Ülke nüfusunun %10-15'ine denk gelen Katolikler iki ayrı kiliseye bağlıdır. Bunlar Vatikan'a bağlı Katolik Kilisesi ve Uniate Kilisesi diye bilinen Rum Katolik Kilisesi'dir. Ukrayna Katolik Kilisesi'nin dışında Ukrayna Ortodoks Kilisesi, Rusya Ortodoks Kilisesi ile de sorun yaşamaktadır. Milliyetçi Ukraynalılar, Ukrayna Ortodoks Kilisesi'nin Rus kilisesinden bağımsız olmasını istemekte ve bu amaçla ekümenlik iddiasında bulunan Fener Rum Patrikhanesi'den destek almaktan kaçınmamaktadırlar. Rus milliyetçilerine göre Fener Rum Patrikhanesi'nin arkasında

ABD bulunmaktadır. ABD'nin Fener Rum Patrikhanesi'ni destekleme amacı Rus Ortodoks Kilisesi'nin etkisini azaltmaktır. Rusya ise Rus Ortodoks Kilisesi'ni eski Sovyet ülkelerinde kontrolü sağlama sürecinde bir araç olarak kullanmaktadır (Kamalov, 2005: 50). Rusya'nın desteklediği Doğu ve Güney Ukrayna ile Batı'nın desteklediği Batı Ukrayna arasındaki mücadele de dinsel motiflerle desteklenmektedir (Karaca, 2008: 84).

Ukrayna'nın etnik, bölgesel, dinsel ve siyasi yapısında varolan bu ikili yapı ülkenin birlik ve bütünlüğünü olumsuz yönde etkilemekte, ülkenin istikrara kavuşmasına engel olmaktadır. Ukrayna bağımsızlığını ilan ettikten sonra en önemli sorunu ortak ulus bilincinin oluşturulmasında yaşamaktadır. Ortak ulus bilincinin yaratılmasının önündeki en büyük engelin, dinsel, dilsel ve etnik farklılıkların ortaya çıkardığı bölgesel farklılıklar olduğu görülmektedir. Bu farklılıklar ülkenin siyasi yaşamında da etkin olmaktadır. Ukrayna'da siyasi alanda yaşanan istikrarsızlık, ülkeyi dış güçlerin müdahalesine açık hale getirmekte ve ülke üzerinde güç mücadelelerine sebep olmaktadır. Ukrayna üzerindeki güç mücadelesinde enerji kaynaklarının Batı'ya açılımını sağlayan ve Ukrayna'daki Rus azınlığı kullanan Rusya ile Ukrayna'yı Batı'ya entegre etmeye çalışan ABD ve AB ön plana çıkmaktadır. Ukrayna'da yaşanan siyasi istikrarsızlığın temel nedenini Batı ile Rusya'nın güç mücadelesi olarak adlandırmak yanlış olmayacaktır (Karaca, 2008: 97).

2.3 Ukrayna'nın Ekonomik Yapısı

SSCB'nin en sanayileşmiş ülkelerinden olan Ukrayna, genellikle iyi gelişmiş bir sanayi altyapısına sahip olarak bağımsızlığına kavuşmuştur. Fakat SSCB üyesi olarak Ukrayna'nın ekonomisi, diğer Sovyet cumhuriyetlerinin ekonomilerine doğrudan bağımlı kalmıştır. Sovyetlerin dağılmasından sonra bu ekonomik bağların kopması, ekonomiyi zor duruma sokmuştur. Ekonomik bağımsızlık ve serbest piyasa ekonomisi modeline geçiş yeni rejimin önceliklerinden biri olmuştur (Bilener, 2004: 335). Fakat Ukrayna, sosyalist ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş sürecinde zorluk yaşamış ve piyasa ekonomisine geçiş sürecinde ekonomik reformları istenilen süratle gerçekleştirememiştir.

Piyasa ekonomisine geçiş sürecinde gerekli reformların tam anlamıyla, verimli bir şekilde gerçekleştirilememiş olması nedeniyle 90'lı yılların başında hiper-enflasyon ve önemli ölçüde bütçe açıkları yaşanmış, ulusal para birimi hızla değer kaybetmiştir. 1996-97 döneminde uygulanan para politikaları ile parasal istikrar sağlanmış ve enflasyon düşürülmüştür (DEİK Ukrayna Ülke Bülteni, 2007: 5). Yuşçenko'nun 1999 yılında başbakanlığa getirilmesiyle ekonomi alanındaki reformlar hız kazanmıştır. İzlenen ekonomi politikaları, gerçekleştirilen reformlar sonucunda, Ukrayna ekonomisi % 5,8 oranında büyüme göstermiştir (Aslund, 2006: 14). 2001 yılında Ukrayna ekonomisi % 9,2 oranında büyüme kaydetmiştir. 2004 yılında ise % 12,1 oranıyla rekor bir büyümeye ulaşmıştır (DEİK Ukrayna Ülke Bülteni, 2007: 6). 2000'li yıllarda Ukrayna ekonomisi yüksek oranlarda büyüme kaydetse de Ukrayna ekonomisinin en önemli sorunları: gelir dağılımındaki eşitsizlik, yolsuzlukla mücadele ve özelleştirme sürecinde yaşanan yolsuzluklardır. Ukrayna ekonomisinde oligarklar olarak adlandırılan Sovyet dönemindeki üst düzey yöneticiler ve bürokratlar etkin bir role sahiptir. Ukrayna ekonomisi 2000 yılından sonra büyüme kaydetse de milli gelirinde artış gözlemse de bu gelişmeler halkın refahına tam olarak yansımamıştır. Milli gelirin önemli bir kısmı oligarkların ve yasadışı yapılanmaların elinde bulunmaktadır (Aslund ve Mc Faul, 2006: 5).

Ukrayna, Rusya'da olduğu gibi 1990'lı yılların başlarında ekonomide önemli özelleştirmeler gerçekleştirmiştir. Bu dönemde şeffaf olmayan, şüpheli işlemler sonucunda devlete ait büyük işletmeler, madenler, fabrikalar, bankalar bir takım fırsatçı çevrelerin eline geçmiştir ve böylece ülkede yeni ekonomik klanlar, bu klanları kontrol eden oligark denilen işadamları ortaya çıkmıştır. Günümüzde Ukrayna ekonomisinin önemli bir bölümü bu oligarkların kontrolü altında bulunmaktadır (Ertan, 2005: 109).

2002 yılında Polonya'da yayınlanan Wprost Dergisi'nin haberine göre Ukrayna'nın en zengin iş adamı Rinat Ahmedov 1,7 milyar dolar, eski Devlet Başkanı Kuçma'nın damadı Viktor Pinçuk 1,3 milyar dolar, Viktor Medvedchuk ise 800 milyon dolarlık malvarlığına sahiptirler. Bu üç zengin iş adamı sırasıyla Donetsk, Dnipropetrovsk ve Kiev'de etkin konuma sahiptir. Ayrıca bu oligarklar siyaset ve medya alanında da söz sahibidir ve ülkenin izlediği politikalarda farklı boyutlarda tesirleri gözlenmektedir (Wilson, 2005: 41-42).

Ukrayna'nın ekonomik yapısına baktığımızda GSMH'nin yüzde 70'ini oluşturan sanayi ve tarım sektörleri ön plana çıkmaktadır. Günümüzde Ukrayna sanayisi içindeki en önemli sektörler ise makine, gıda, demir-çelik, metalürji, uçak ve gemi inşasıdır. 1993 yılından itibaren Ukrayna sanayisinde yapısal değişimler yaşanmaya başlanmıştır. Bu süreçten sonra enerji, demir-çelik sektörleri önem kazanırken makine ve hafif sanayinin genel üretim içindeki payı gerilemiştir (DEİK Ukrayna Ülke Bülteni, 2007: 8). Yukarıda da belirtildiği üzere enerji sektöründe kömür madeni, tarım sektöründe ise tahıl üretimi Ukrayna ekonomisine büyük katkı sağlamaktadır.

Ukrayna'nın dış ticareti son on yıldır sürekli artış göstermektedir. 2001-2002 yılları arasında ithalatta %5, ihracat alanında %11,1 seviyesinde artış gözlemlenmiştir. Ukrayna ihracatta en yüksek artışı %41,6 ile 2004 yılında gerçekleştirmiştir. İthalatta ise en yüksek artış %26 oranıyla yine 2004 yılında meydana gelmiştir. 2006 yılında geçen yıllara nazaran ihracatta %11,4 oranında, ithalatta %22,4 oranında artış meydana gelmiştir (Olçar, 2007: 43).

Ukrayna'nın ön plana çıkan, en önemli ticari ortakları Rusya, Almanya, Türkmenistan, İtalya, Çin, Türkiye, Polonya ve ABD'dir. Ukrayna'nın dış ticareti incelendiğinde, ithalatında ve ihracatında ilk sırayı Rusya Federasyonu'nun aldığı görülmektedir (Olçar, 2007: 45).

2.4 Ukrayna'da Siyasi Alanda Yaşanan Güç Mücadelesi

24 Ağustos 1990 tarihinde bağımsızlığını ilan eden Ukrayna, bu süreçten sonra küresel ve bölgesel güçlerin bu ülke üzerinde etkinlik kurma amacıyla verdikleri güç mücadelesine sahne olmuştur. Dış güçler arasında yaşanan bu güç mücadelesi Ukrayna'nın iç siyasetine de yansımıştır. Ukrayna'nın iç politikasına baktığımızda Batı yanlısı bir dış politikanın izlenmesi gerektiğini savunan siyasi kadrolar ile Rus yanlısı politikaların izlenmesi gerektiğini savunan siyasi kadroların çekişmesi ön plana çıkmaktadır. Bu güç mücadelesinde ayrıca oligarklar da önemli rol oynamaktadırlar.

Bağımsızlığından bu yana kimlik arayışında olan Ukrayna, dış politikasını oluştururken bir yandan Batı ile iyi ilişkiler geliştirmeye çalışmış, diğer taraftan da "Büyük Kardeş" olarak nitelendirilen Rusya'yı kızdırmamaya gayret göstererek; Rusya ile ilişkilerini

bozmama çabası içinde olmuştur. Ukrayna Devlet Başkanı Leonid Kuçma bu durumu “ikili siyaset” olarak nitelendirmiştir (Kamalov, 2005: 49).

2.4.1 Ukrayna'nın Bağımsızlık Süreci

Ukrayna 1990 yılında bağımsızlığını ilan etmesinden önce, tarihin hiçbir döneminde tam bir bağımsızlıktan yararlanamamış, her zaman başka güçler tarafından yönetilmiştir. Bu nedenle tarih boyunca Ukrayna sözcüğü sadece coğrafi bir terim olarak anlam kazanmıştır. Doğal sınırların yokluğu Ukrayna ve çevresinin tarih boyunca değişik halklar, medeniyetler, imparatorluklar ve ordular tarafından geçiş bölgesi olarak kullanılması sonucunu yaratmıştır (Bilener, 2004: 314).

Ukrayna'nın ilk olarak bağımsızlığını kazanma çabaları, 1918 yılında ortaya çıkmıştır. Bolşevikler 1917 Devrimi ile Sovyet hükümetini kurduklarında, Mykhailo Hrushevsky tarafından yönetilen Ukrayna 1918 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. Fakat bağımsızlık ilanından sonra Sovyet Kızıl Ordusu, Ukrayna'ya girerek Ukrayna üzerinde tekrar hâkimiyet kurmuştur. Ukrayna, 1922'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin kurucu üyelerinden birisi haline gelmiştir (Turan, 2004: 367). 1918 yılından sonra Sovyetler Birliği döneminde Ukrayna içerisinde bağımsızlığa yönelik milliyetçi düşünce ve ayrılıkçı hareket gözlenmemiştir. 1980'li yılların başında Sovyetler Birliği içerisinde Ruslaştırma politikası giderek artmıştır. Ukrayna'da bu dönemde izlenen Ruslaştırma politikasına yönelik tepkiler ortaya çıkmaya başlamıştır (Bilener, 2004: 317).

1985 yılında Mihail Gorbaçov, SBKP Genel Sekreterliği'ne atanmasıyla uygulamaya konan “Glasnost ve Perestroyka” programları başlangıçta Ukrayna'da fazla ses getirmemiş, Glasnost ve Perestroyka'nın uygulanmaya konmasıyla Baltık ülkelerinde ortaya çıkan milli bağımsızlık hareketleri, Ukrayna'yı etkilememiştir. 26 Nisan 1986 tarihi, Ukrayna milliyetçiliği için bir dönüm noktası olmuştur. Çernobil nükleer santralinde meydana gelen kazanın yarattığı çevre faciası, Sovyet sisteminin inandırıcılığına büyük darbe vurmuştur. Bu patlama, sistemin meşruluğunu aşındıran, sistemin sorgulanmasına yol açan önemli bir etken haline gelmiştir. Ukraynalı milliyetçilerin işlediği temaların en önemlilerinden biri Rusya'nın Ukrayna'daki doğal kaynakları acımasızca sömürmesi olmuştur. Bu durumu durdurmak için Ukrayna'nın bir

an önce Rus boyunduruğundan kurtulması gerektiği ortaya konmuştur (Bilener, 2004: 318). Bu süreçten sonra Ukrayna milliyetçiliği ve Ukrayna'daki ayrılıkçı hareketler hız kazanmıştır.

1980'li yılların sonunda, Perestroyka ve Glasnost politikalarının uygulanmaya konmasıyla Baltık ülkelerinde ve diğer Sovyet cumhuriyetlerinde ayrılıkçı ve milliyetçi grupların sayısında artış yaşanmıştır. Ukrayna'daki protesto hareketleri, Sovyet yönetimine muhalif gruplar siyasi, ayrılıkçı ve milliyetçi taleplerden daha çok kültürel taleplerle ön plana çıkmıştır. Haziran 1986 tarihinde vatansever, milliyetçi yazarlar Ukrayna dilinde çıkan yayınların eksikliğini ve sınırlı kalmasını protesto etmişler, Ukraynaca eğitime önem verilmesi gerektiğine dikkat çekmişlerdir. 80'li yılların sonunda, Ukrayna'da ortaya çıkan muhalif gruplar çevresel ve kültürel konular üzerine yoğunlaşmışlardır. Bu muhalif grupların en önemlisi Taras Shevchenko Ukrayna Dili Topluluğu'dur (Yekelchuk, 2007: 181).

Ukrayna'da ortaya çıkan milliyetçi ve ayrılıkçı hareketlerin başında Rukh Örgütü diğer bir adıyla "Ukrayna Halk Hareketi" gelmektedir. Rukh çatısı altında birçok milliyetçi, ayrılıkçı, siyasi ve insan hakları örgütü bir araya gelmiştir. Rukh Hareketi'nin üst düzey yöneticileri ve kurucuları reformist yazarlar ve eski siyasi tutuklulardan oluşmuştur. 1989-1991 yılları arasında Rukh, binlerce kişinin katıldığı protesto gösterileri düzenlemiştir (Karatnycky: 2006: 29).

Ukrayna'da muhalefet hareketlerinin giderek güçlenmesi karşısında Moskova yönetimi çeşitli önlemler almıştır. Ekim 1989'da Ukraynalı göstericileri dağıtan güvenlik güçleri "Kanlı Pazar" olarak bilinen olaylara yol açmıştır. 1918 yılındaki bağımsızlık ilanının yıldönümüne rastlayan 22 Ocak 1990 tarihinde yaklaşık olarak 500 bin Ukraynalı ilk defa ellerinde, sarı-mavi renkli Ukrayna bayraklarını kullanarak gösterilere katılmışlardır. Ayrıca Mart 1990 tarihinde düzenlenen Ukrayna Yüksek Sovyet seçimlerinde Rukh 450 sandalyenin 117'sini kazanarak, büyük başarı elde etmiştir (Bilener, 2004: 319). Andrew Wilson ise Mart 1990 Seçimlerinde, Rukh Hareketinin 450 koltuktan 108'ini aldığını belirtmektedir (Wilson, 2005: 30). Bu başarıyla sokaklarda protesto gösterileri düzenlemek için kurulan Rukh Hareketi siyasi bir yapılanma haline dönüşmüştür.

16 Temmuz 1990 tarihinde, Ukrayna Parlamentosu Verkhovna Rada’da yapılan özel oturumda, “Egemenlik Bildirgesi” kabul edilmiştir. Yayınlanan bu bildirmede bağımsızlıktan hiç söz edilmemiştir (Yekelchuk, 2007: 185). Ancak bu konuya 24 Ağustos 1991 tarihinde Verkhovna Rada’da yapılan oturumda yer verilmiştir. Bağımsızlık oylamasına 3 üye katılmazken; sonuçta 346 olumlu 1 olumsuz oy çıkmış ve Ukrayna Parlamentosu tarafından bağımsızlık kararı alınmış. Daha sonra bu karar referanduma sunulmuştur. 1 Aralık 1991 tarihinde yapılan bağımsızlık referandumunda bağımsızlık ilanını destekleyenlerin oranı %90,3 olarak çıkmıştır. Bu referandum sonrasında Ukrayna kendini uluslararası arenada bağımsız devlet olarak ilan etmiştir. Ukrayna’yı ilk tanıyan ülke Polonya’dır (Yekelchuk, 2007: 191). 5 Aralık 1991 tarihinde Ukrayna Parlamentosu, 1922 Antlaşmasını geçersiz sayarak Sovyetler Birliği’nden ayrılma kararını onaylamış ve Ukrayna, Bağımsız Devletler Topluluğu’nun kurucu üyelerinden biri olmuştur (Bilener, 2004: 321).

2.4.2 Bağımsızlık İlanından Turuncu Devrime Kadar Olan Süreç

1 Aralık 1991 tarihinde referandumla birlikte devlet başkanı seçimleri de yapılmıştır. Bu seçimde altı aday arasından Leonid Kravçuk % 61 oyla bağımsız Ukrayna’nın ilk devlet başkanı seçilmiştir (Bilener, 2004: 320). Yarı sömürge düzeni içinde geçen yüzyıllardan ve yetmiş yıl süren totaliter rejimden sonra Ukrayna’da öncelikli olarak pazar ekonomisine dayalı bir ekonomik yapıya ve daha önemlisi demokratik bir toplumun temelini oluşturacak bir ulusal kimliğe ihtiyaç duyulmuştur (Bilener, 2004: 321). Bu dönem içerisinde ulusal kimliği oluşturmak Ukrayna’nın ve devlet başkanı Kravçuk’un öncelikli olarak önem verdiği konuların başında gelmiştir. Hatta ulusal kimlik oluşturma çabaları ekonomik ve siyasi reformların önüne geçmiştir (Yekelchuk, 2007: 197). Ulusal kimlik oluşturma çabaları ekonomi ve siyasi alanda yapılması gereken reformların önüne geçmiş, pazar ekonomisine geçiş ve demokratik bir siyasi yapının oluşturulması ikinci konumda kalmıştır.

Kravçuk, ulusal kimlik oluşturmak için Sovyet dönemi öncesinde kullanılan mavi ve sarı renklerden oluşan bayrağı, üççatallı devlet armasını ve yeni ulusal marşı yürürlüğe koymuştur. Ukraynacanın devlet dili olması ve yeniden önem kazanması için önemli çalışmalarda bulunulmuştur. Ayrıca Kravçuk, Ukrayna’daki Ortodoks kiliseleri arasından Ukrayna Ortodoks Kilisesi’ni desteklemiştir. İzlenen bu milliyetçi politikalar

ülkenin doğu ve güney kesiminde yaşayan Rus azınlıklar ve Ruslaşmış Ukraynalılar tarafından tepki çekmiştir. Kravçuk döneminde ulusal kimlik inşası için izlenen milliyetçi politikalar ülkenin doğu ve batı arasındaki farklılığı ortaya çıkarmış ve bu ayrımın daha da belirginleşmesine yol açmıştır (Yekelchyk, 2007: 200-201).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Ukrayna'da yer alan eski Sovyet askeri üsleri, askeri personel ve askeri teçhizatların durumu ve gelecekteki konumları halledilmesi gereken diğer bir konu olarak ortaya çıkmıştır. Bu aşamada ABD devreye girerek Ukrayna'daki nükleer ve konvansiyonel silahların teslimi, azaltılması ve imhası konusunda mali ve teknik destek sağlamıştır. Ukrayna bu dönemde askeri açıdan Rusya'yı dengelemek amacıyla ABD'den mali yardım ve güvenlik tedbirleri sağlamaya çalışmıştır. 1994 yılında Ukrayna Devlet Meclisi nükleer silahlar ile stratejik silahların sınırlandırılmasına yönelik karar almıştır. 1996 yılında Ukrayna toprakları içerisinde yer alan nükleer savaş başlıkları tasfiye edilmiştir (Yekelchyk, 2007: 196).

Kravçuk, Rusya'ya olan bağımlılığı azaltmak ve Rusya'yı dengelemek amacıyla Batılı ülkelerle ilişkilerin gelişmesine yönelik bir dış politika izlemeye çalışmıştır. Kravçuk, AB ve ABD ile olan ilişkilerini geliştirme ve işbirliği alanlarını arttırma arzusunu dile getirmiştir. Fakat 1991-1994 yılları arasında AB ve ABD Ukrayna'ya yönelik ilgi göstermemiş ve destek vermemiştir. Ukrayna'nın Avrupa'dan destek bulamaması ekonomi ve siyasi alandaki reformları gerçekleştirmesini zorlaştırmış ve geciktirmiştir (Yekelchyk, 2007: 197). 1994 yılının sonuna doğru Amerikalı stratejistler, özellikle yukarıda da belirtildiği gibi Brzezinski, Ukrayna'nın jeopolitik konumuna ve önemine dikkat çekmiştir. 1994 yılından sonra AB ve özellikle ABD, Ukrayna'ya yönelik ilgilerini arttırmışlardır.

1994 yılında Ukrayna'nın iç siyasetinde de önemli değişiklikler yaşanmıştır. 10 Temmuz 1994 tarihinde yapılan başkanlık seçimlerinde oyların %52'sini alan Leonid Kuçma Devlet Başkanlığına getirilmiştir. Kuçma seçim öncesinde, Rusya ile yakın bağ kuracağına ilişkin vaatlerde bulunmuş ve bu vaatler sonucu Kuçma ülkedeki Rus azınlıkların oylarının %90'ını almıştır (Purtaş, 2005: 220). Kuçma ayrıca seçim öncesinde gereken ekonomi reformlarını gerçekleştireceğini, Rusçayı ülkenin ikinci dili olarak kabul edeceğini belirtmiştir. Bu seçimde ülkenin Doğu-Batı bölünmüşlüğü ilk kez siyasi arenaya da yansımıştır. Ülkenin batı kesimi bu seçimlerde eski Devlet

Başkanı Kravçuk’u desteklerken; ülkenin doğu ve güney kesimi Kuçma’yı desteklemiştir (Yekelchyk, 2007: 202).

Seçim öncesinde Rusya ile olan ilişkilerini geliştireceğini ve Rusya yanlısı politikalar izleyeceğini söyleyen Kuçma, seçildikten sonra Rusya ve Batılı güçler arasında denge siyaseti izlemeye çalışmıştır. Kuçma iktidara gelmeden önce Rusya ile olan ilişkilerini geliştireceğini, Rusya yanlısı politika izleyeceğini vaat etmesine rağmen iktidara geldikten sonra tam anlamıyla zıt bir politika izlemiştir. Kuçma döneminde ABD ile sıkı ilişkilerin kurulmasında ve gelişmesinde önemli yol kaydedilmiştir. Ukrayna bu dönemde, İsrail ve Mısır’dan sonra en yüksek miktarda mali yardım alan üçüncü ülke konumuna gelmiştir. 1994 yılında Ukrayna, NATO ile işbirliği için “Barış İçin Ortaklık” programına dâhil olmuştur. Ukrayna, BDT ülkeleri arasından NATO ile işbirliğine girişen ilk ülke olmuştur. Kuçma döneminde Ukrayna ayrıca AB’ye üyelik talebinde bulunmuştur (Yekelchyk, 2007: 202).

Ukrayna, bağımsızlık sonrası, ulusal anayasasını en son yürürlüğe koyan eski Sovyet Cumhuriyeti olmuştur. 161 maddeden oluşan anayasa, 28 Haziran 1996 tarihinde kabul edilmiştir. Ukrayna anayasası başkanlık sistemini öngörmüştür. 5 yıllık süre için halk tarafından genel oyla seçilen devlet başkanı, devleti temsil etmektedir. Ukrayna anayasasına göre başbakanı ve bakanlar kurulunu devlet başkanı atamaktadır. Bakanlar Kurulu, genel oyla halk tarafından seçilen 450 üyeden oluşan devlet meclisi (Verkhovna Rada) tarafından onaylanır (Bilener, 2004: 322).

Kuçma’nın devlet başkanlığı döneminde, gelecek yıllarda Ukrayna’da ortaya çıkacak olan güç mücadelesinde rol oynayacak oligarklar ve klanları; ekonomi, medya ve siyaset alanında güç kazanmaya başlamışlardır. Kuçma’ya yakınlığıyla bilinen Rinat Ahmedov 90’lı yılların sonunda banka, metalürji ve iletişim alanında etkinlik kazanmaya başlamıştır. Ahmedov özellikle Donetsk Oblastında etkin bir konuma sahiptir. Etkinlik kazanan bir diğer oligarkta Viktor Pinçuk’tur. Dnipropetrovsk Oblastında etkin bir konuma sahip olan Pinçuk metalürji, gaz, petrol ve medya alanında yatırımlara sahiptir. 2002 yılında Pinçuk, Kuçma’nın kızıyla evlenmiştir. 2004 yılında Pinçuk’un yaklaşık 2,5 milyon dolar servete sahip olduğu ileri sürülmüştür (Yekelchyk, 2005: 204-205). Ukrayna’da oligarklar, 90’lı yıllarda elde ettikleri maddi kazançlar sayesinde günümüzde siyasi arenada etkin konuma sahip olmuşlardır. 2004

Seçimlerinde oligarklar sahip oldukları medya kanalları ve maddi varlıklarıyla etkin rol oynamışlardır.

14 Kasım 1999 tarihinde yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerini, oyların % 56'sını alan, Kuma kazanmıştır. Böylelikle Kuma, beş yıllık bir görev süresini daha garantilemiştir. Kasım 1999 seçimleri sonrasında Kuma elde ettiği zaferden yararlanmak istemiş ve gerekli reformların gerçekleşmesini önleyen parlamentonun yetkilerini kısıtlamaya çalışmıştır. 16 Nisan 2000 tarihinde bir referandum düzenleyerek Rada'daki sandalye sayısını 300'le sınırlama, parlamenterlerin dokunulmazlığını kaldırma, parlamentonun gücünü kırmak için ikinci bir meclis oluşturma ve bütçe ret edilirse parlamentoyu feshetme hakkının cumhurbaşkanına verilmesi yönündeki önerilerini halka sunmuştur (Finberg'ten aktaran Bilener, 2004: 323). Bu öneriler halk tarafından % 80'lik bir oranla kabul edilmiştir.

1999 yılında ikinci kez devlet başkanlığına seçilen Leonid Kuma, Ukrayna'nın dış politika alanında en önemli amacının, Avrupa Birliği ile ilişkileri derinleştirerek, Ukrayna halkının Avrupa seçeneğini hayata geçirmek ve Ukrayna'yı diğer "Avrupa-Atlantik yapılarına" dâhil etmek olduğunu söylemiştir. Kuma, Ukrayna dış politikasının ikinci önemli önceliği olarak hem Rusya hem de ABD ile stratejik ortaklıklar geliştirmek olduğunu belirtmiştir. Hem ABD hem de Rusya ile ilişkilerin geliştirilmesi, Kuma tarafından "çok vektörlü diplomasi" olarak tanımlanmıştır (Torbakov, 2001: 297).

Kuma AB ve ABD ile ilişkilerini geliştirmek, Batılı güçlerle ittifak kurmak istemesine rağmen iç politikada izlediği baskıcı politikalar, muhalefete yönelik izlediği katı tutumlar ve muhalif gazeteci Gongadze'nin öldürülmesinden Kuma'nın sorumlu tutulması AB ve ABD'nin Kuma'ya olan desteğini azaltmıştır. Ayrıca 2002 yılında Kuma yönetimi tarafından yasadışı olarak Irak devlet başkanı Saddam Hüseyin'e 100 milyon Amerikan Doları tutarında silah ve Kolchuga radar sistemlerinin satılması Batılı güçlerin Ukrayna'ya olan güvenlerini sarsmış ve bu ülkeye yönelik ilgilerinin azalmasına yol açmıştır (Yekelchyk, 2007: 211). ABD ve AB'nin Ukrayna'ya yönelik ilgilerini azaltması ve işbirliğine yönelik çalışmaları askıya almaları Kuma yönetiminin tekrar Rusya'ya yönelmesine yol açmıştır. 2002 yılından sonra Ukrayna dış politikasında Rusya yeniden önemli bir faktör haline gelmiştir. Ayrıca 2000 yılında

Putin'in devlet başkanlığına gelmesiyle Rusya, Ukrayna'ya yönelik izlediği politikalara yeniden önem vermeye başlamıştır. Kuçma yönetimi Batılı güçlerin desteğini kaybetmesiyle Rusya ile askeri ve ekonomi alanında işbirliğini yoğunlaştırma çabası içine girmiştir. Bu dönem Ukrayna, Rusya'nın uygulamaya geçirmek istediği Ukrayna, Belarus, Kazakistan ve Rusya'yı kapsayan "Ortak Ekonomik Alan" uygulamasına destek vermiştir (Yekelchuk, 2007: 212).

Kuçma Batı ile Rusya arasında izlediği ikili siyaset ya da kendi ifadesiyle "çok vektörlü diplomasi" den vazgeçerek 28-29 Haziran 2004 tarihinde İstanbul'da düzenlenen NATO ve Ortak Ülkeler Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi öncesi, Ukrayna'nın askeri doktrininden NATO ve AB'ye üyelik hedefi maddesini çıkarma kararı almıştır. Bu süreçten sonra Kuçma, Rusya ile daha sıkı işbirliği yapılacağını belirtmiştir (Kamalov, 2008: 76).

Kuçma'nın ikinci döneminde izlenen politikalar ve alınan kararlar bir takım çevrelerin tepkisini çekmeye başlamıştır. Bu dönemde Kuçma yönetimine yönelik muhalefet hareketlerinde artış yaşanmıştır. Özellikle Kuçma'nın izlediği politikalara muhalefetiyle tanınan gazeteci Georgii Gongadze'nin öldürülmesiyle başlayan siyasi bunalım Nisan 2001'de Başbakan Viktor Yuşçenko'nun istifasına yol açmıştır (Bilener, 2004: 323). Kasım 2000 tarihinde muhalif gazeteci Gongadze ormanlık alanda ölü olarak bulunmuştur. Bu cinayetle ilgili şüpheler Kuçma'nın üzerinde toplanmıştır. Sosyalist lider Aleksandr Moroz, 28 Kasım 2000 tarihinde yaptığı açıklamada Gongadze cinayetinde Kuçma'yı sorumlu tutmuştur. Daha sonra Kuçma ile Mikola Melniçenko'nun yaptığı telefon görüşmelerinin kayıtları ortaya çıkmıştır. Bu kayıtlarda Kuçma'nın, Gongadze'nin öldürülmesi için verdiği talimatların yer aldığı ifade edilmiştir. Bu gelişmelerden sonra Kuçma'ya yönelik tepkiler ve muhalif görüşlerde artış yaşanmıştır. Halk tarafından Kuçma'ya verilen desteğin oranı tek haneli rakamlara inmiştir. Geniş kitleler tarafından destek bulan "Kuçma'sız Ukrayna" (Ukraine Without Kuchma-Ukrainy Vez Kuchma) muhalefet hareketi ortaya çıkmış ve protesto gösterileri düzenlenmiştir (Aslund, 2006: 14-15).

2001 yılından sonra protesto gösterileri artmış, muhalif grupların sayısında artış gözlenmiştir. Aslında Turuncu Devrimin ortaya çıkmasında, Kuçma döneminde yaşanan siyasi gelişmeler önemli bir rol oynamıştır. Kuçma döneminde temelleri atılan

muhalif sivil toplum örgütleri, Turuncu Devrim esnasında önemli roller üstlenmişlerdir. Kuçma'nın, Yanukoviç'i halefi olarak göstermesi Kuçma rejiminden bunalan halkın tepkisini çekmiştir ve halkın önemli çoğunluğu ülkede totaliter Kuçma rejimini sona erdirmek için Yanukoviç'a karşı Yuşçenko'yu desteklemiştir.

2.4.3 Turuncu Devrim

31 Ekim 2004 ve 21 Kasım 2004 tarihlerinde Ukrayna'da yapılan devlet başkanlığı seçimlerinin sonucu önemli gelişmelere yol açmıştır. 21 Kasım'daki ikinci tur seçimlerinin sonucuna itiraz eden halk kitlelerinin protesto gösterilerini, Yuşçenko yanlısı siyasi kadroların seçim sonucuna itirazını ve bunun sonucunda Anayasa Mahkemesine başvuruları, seçimin tekrarlanma kararının alınması ve tekrarlanan seçimlerde Yuşçenko'nun devlet başkanlığına geçmesini kapsayan sürece Turuncu Devrim adı verilmiştir (Aslund ve Mc Faul, 2006: 2-3). Turuncu Devrim, Ukrayna'da, Rusya yanlısı kadroların iktidarı kaybetmelerine ve etkinliklerinin azalmasına, Batı yanlısı kadroların ise iktidara gelmelerine ve etkinlik kazanmalarına yol açmıştır.

31 Ekim 2004 tarihinde Ukrayna'da devlet başkanlığı seçimlerinin birinci turu yapılmıştır. Bu seçimlerde eski Devlet Başkanı Leonid Kuçma yukarıda da bahsedildiği gibi kendi halefi olarak gösterdiği Viktor Yanukoviç'i desteklemiştir. Ancak seçimin ilk turunda 24 adaydan hiçbirisi devlet başkanı seçilmek için gerekli olan oyların %50+1'ini alamamıştır. İkinci tura kalan seçimler 21 Kasım 2004 tarihinde Yanukoviç ve Yuşçenko arasında geçmiştir. İkinci turun galibi az farkla Yanukoviç olmuştur. Fakat Yuşçenko oyların %54'ünü aldığını iddia ederek kendini seçimin galibi olarak açıklamış ve seçim sonuçlarına itiraz etmiştir. Bu gelişmeler sonucunda Yuşçenko taraftarları protesto gösterilerinde bulunmuşlardır. AB ve ABD'nin de seçim sürecine yaptıkları müdahale ile oluşan yoğun tepki sonucu Ukrayna Yüksek Mahkemesi seçimlerde hile yapıldığını ve seçimlerin geçersiz olduğunu açıklamıştır (Olçar, 2007: 79-80).

31 Ekim 2004 tarihinde yapılan devlet başkanlığı seçimlerinin ilk turunda Bizim Ukrayna'mız Partisi lideri Yuşçenko %39,9 oranında aldığı oyla birinci sırada yer almıştır. Yuşçenko'yu ise %39, 2'lik oy oranıyla Bölgeler Partisi lideri Yanukoviç izlemiştir. Seçimler öncesinde 2004 yazında Yuliya Timoşenko ile Viktor Yuşçenko

ittifak kurarak seçimlere birlikte gireceklerini açıklamışlardır. Yuşçenko'nun devlet başkanı seçilmesi halinde Yuliya Timoşenko'nun da başbakanlığa atanacağı kararlaştırılmıştır (Karatnycky, 2006: 36). Birinci tur sonrasında, Yuşçenko ayrıca ikinci turda daha fazla oy alabilmek için diğer aday ve partilerden destek istemiştir. Sosyalist lider Oleksandr Moroz ve eski başbakan Anatoliy Kinakh ikinci turda Yuşçenko'ya destek vereceklerini belirtmişlerdir.

Yapılan kamuoyu araştırmalarına göre Yuşçenko'nun ikinci turda yaklaşık % 10'luk bir farkla Yanukoviç'i geride bırakarak, devlet başkanlığını kazanacağı ileri sürülmüştür. Ancak 21 Kasım 2004 tarihinde yapılan ikinci tur seçimlerinde Merkez Seçim Komisyonu'nun açıkladığı sonuçlara göre Yanukoviç 49,5 oy alarak seçimin galibi olarak ilan edilmiştir. Bizim Ukrayna'mız Partisi lideri Yuşçenko'nun ise bu seçimlerde %46,6 oranında oy aldığı açıklanmıştır. Bu açıklamadan sonra Yuşçenko taraftarları şehir merkezlerinde, sokaklarda protesto gösterilerine başvurarak seçim sonuçlarına itiraz etmişlerdir. Yuşçenko ve Timoşenko taraftarları seçimlere hile karıştırıldığını iddia ederek seçimlerin yenilenmesi için gösteriler düzenlemişlerdir (Karantnycky, 2006: 39). Yanukoviç taraftarları ise Ukrayna'nın doğu bölgelerinde özellikle Donetsk Oblastında gösteriler yapmışlardır. Fakat bu gösteriler, Yuşçenko taraftarlarının düzenlediği gösterilere göre daha sönük kalmıştır (Yekelchyyk, 2007: 218). Düzenlenen protesto gösterileri üzerine Ukrayna Anayasa Mahkemesi 3 Aralık 2004 tarihinde seçim sonuçlarını feshetmiştir (www.rferl.org, 27.02.2009). Bu karar üzerine Ukrayna Devlet Meclisi Rada'da, 8 Aralık 2004 tarihinde olağanüstü bir toplantı yapılmıştır. Bu oturumda 26 Aralık'ta yenilenecek olan ikinci tur seçimleri için seçim kanununda ve anayasada birtakım değişikliklere gidilmiştir. 450 parlamentere sahip Rada'da 402 parlamenterin olumlu oyuyla bu değişiklikler kabul edilmiştir. Yapılan değişikliklerle Ukrayna yarı parlamenter sisteme geçmiş (Kamalov, 2008: 81) ve parlamento seçimlerinin aralığı dört yıldan beş yıla çıkarılmıştır (Wilson, 2005: 151). Alınan bu kararlar sonrasında protesto gösterileri azalmıştır (www.rferl.org, 27.02.2009). Bazı kaynaklarda 8 Aralık 2004, Turuncu Devrimin sona erdiği tarih olarak gösterilirken; bazı kaynaklar 26 Aralık 2004 tarihinde yapılan seçimleri Turuncu Devrimin sonu olarak göstermektedir (Wilson, 2005: 148).

Turuncu Devrim’de, Ukrayna’da önemli rol oynayan sivil toplum örgütü PORA’dır. Bu örgütlenmeye örnek olarak Sırbistan’da Otpor, Gürcistan’da Kmara gösterilebilir. PORA Hareketi ilk başlarda Kara PORA ve Sarı PORA olarak ikiye ayrılmaktaydı. Fakat Ağustos 2004’te alınan kararlar iki farklı PORA Hareketi bir çatı altında birleştirilmiştir. Kara PORA Batı yanlısıdır. Avrupa standartlarına ulaşmış Lviv şehri ve çevresinde örgütlenmiştir; Kuçma yönetimine son vermek için Gül Devrimi’ndeki radikal taktikleri kullanmayı tercih etmiştir. Sarı PORA ise Kiev ve çevresinde örgütlenmiş, kuruluşundan itibaren daha partizan yöntemler izleyen Yuşçenko’nun siyasi ekibiyle ortak çalışmalar yürütmüştür. İki farklı PORA Hareketi 2004 Mayıs’ında, Sırbistan’da İngiliz Westminster Demokrasi Vakfı tarafından finanse edilen bir eğitim kampında bir araya gelmiştir. Eğitim toplantıları Otpor’un deneyimli eğitimcileri tarafından düzenlenmiştir. Otpor ve Kmara örgütlerinin yöneticileri, PORA’nın üyelerine yaşadıkları deneyimleri aktarmışlar ve onlara destek vermişlerdir (MacKinnon, 2008: 226-227). Ukrayna’da faaliyet gösteren 150’den fazla, farklı bölgesel örgütlenme, gençlik örgütleri ve sivil toplum kuruluşu PORA çatısı altında toplanmıştır (Demes ve Forbirg, 2006: 88).

PORA, seçim öncesinde vatandaşları seçimler konusunda bilinçlendirici eğitim broşürleri dağıtmış, birtakım seminerler düzenlemiş, seçmenleri seçim gününde yapılabilecek muhtemel hilelere karşı uyarılmış ve bu gibi durumlarla karşılaştıklarında seçim gözlemcilerine başvurmalarını belirtmiştir (Demes ve Forbirg, 2006: 93). PORA, 21 Kasım 2004 Seçimleri’nden sonra sokak protestoları ile çadır kentinde düzenlenen protesto faaliyetlerini organize etmiştir. PORA ilk çadır kentini 6 Kasım 2004 tarihinde Kiev’de kurmuştur. Bu çadır kenti sırasıyla Kharkiv, Donetsk, Cherkassy, Dnipropetrovsk ve Ternopil oblastlarında kurulan çadır kentler izlemiştir (Demes ve Forbirg, 2006: 93). Bu çadır kentlerde seçim öncesinde seçmenleri bilinçlendirici eğitim programları düzenlenmiş, Yuşçenko’nun seçim propagandaları yapılmıştır. 21 Kasım tarihinden sonra ise bu çadır kentler seçim sonuçlarını protesto için düzenlenen gösterilerin organize edildiği merkezler haline gelmiştir.

Turuncu Devrim’de rol oynayan aktörler sadece PORA Hareketiyle sınırlı değildir. Basın yayın organları, özellikle Channel 5, internet siteleri ve son olarak oligarklar Turuncu Devrim’de rol oynayan aktörler arasında sayılabilir. Özellikle oligarkların

maddi desteği bu seçimlerde ön plana çıkmıştır. 2004 Seçimlerinde Rinat Ahmedov, Viktor Pinçuk, Grigoriy Surkis ve Viktor Medvedçuk Viktor Yanukoviç'i desteklemiş ve maddi destek sağlamışlardır. Petro Poroşenko, David Zhvanya, Mykola Martyenko ve Yevgen Çervonenko 2004 seçimlerinde Viktor Yuşçenko'yu desteklemişlerdir (Aslund, 2006: 17-19). Bunun dışında Putin'e muhalifliğiyle tanınan Rus oligark Boris Berezovski'nin Yuşçenko'ya seçim çalışmalarını yürütmesi için 20-30 milyon dolar civarında destekte bulunduğu iddia edilmektedir (Wilson, 2005: 175).

Oligarklar seçim kampanyalarına maddi destek sağlamanın dışında sahip oldukları televizyon kanalları ve yazılı basın organları vasıtasıyla adaylara destek vermişlerdir. Ahmedov'un sahibi olduğu "Kanal Ukrayna" Donetsk Oblastında yayın yapmaktadır. Bu kanal seçim sürecinde Yanukoviç'i destekleyen programlar ve yayınlar yapmıştır. Poroşenko'nun sahip olduğu "Channel 5"; Turuncu Devrim sürecinde en önemli rol oynayan kanal olmuştur (Wilson, 2005: 130). Channel 5, Kuçma'ya ve Kuçma rejimine yönelik muhalif görüşlere yer verilen tek kanal olma özelliği taşımaktadır. Özellikle seçim sonuçlarına yönelik gerçekleştirilen protesto gösterilerinin organizasyonu bu kanal aracılığı ile sağlanmıştır. Channel 5 farklı oblastlardaki çadır kentlere canlı yayında bağlanarak protesto gösterilerinin boyutunu halka yansıtmış ve kitleleri harekete geçirmiştir.

2.4.4 Turuncu Devrim Sonrası

Tekrarlanan ikinci tur seçimlerinde Yuşçenko oyların %51,99'unu, Yanukoviç ise oyların %44,19'unu almıştır. Tekrarlanan ikinci tur seçimlerinde 300,000 Ukraynalı, 12,000 yabancı gözlemci görev almıştır. Bu seçim sonuçlarına Yanukoviç itiraz etmişse de 10 Ocak 2005 tarihinde Merkez Seçim Komisyonu Yuşçenko'yu seçimin galibi olarak ilan etmiştir. Bu gelişmeler sonrasında Yuşçenko, 23 Ocak 2005'te yemin ederek görevine başlamış ve Ukrayna'nın üçüncü devlet başkanı olmuştur. Timoşenko ise daha önceden kararlaştırılan başbakanlık görevine getirilmiştir. Böylece Turuncu Devrim ittifakı görevine başlamıştır. Turuncu Devrim Yuşçenko, Timoşenko ve taraftarları açısından zaferle sonuçlansa da Turuncu Devrim sonrasında Yuşçenko ve Timoşenko arasında büyük anlaşmazlıklar yaşanmıştır (Yekelchik, 2007: 219).

2005 yılının yaz aylarında, Ukrayna Başbakanı Timoşenko, Yuşçenko'ya yakınlığıyla bilinen oligark Petro Poroşenko ile birtakım anlaşmazlıklar yaşamıştır. 2005 yılının sonbaharında Poroşenko ile Timoşenko karşılıklı olarak birbirlerini yolsuzlukla suçlamışlar ve bu suçlamalar medyada geniş ölçüde yer almıştır. Yaşanan bu gelişmeler üzerine kabinede yer alan Timoşenko ve Poroşenko taraftarlarından bazıları görevlerinden istifa etmiştir. Bu gelişmeler Timoşenko'nun, Yuşçenko tarafından başbakanlık görevinden alınmasına yol açmıştır. Böylece Timoşenko ve Yuşçenko arasındaki ilk anlaşmazlık ortaya çıkmış Timoşenko'nun yerine başbakanlık görevine Yuri Yekhanurov getirilmiştir (Yekelchuk, 2007: 222). Turuncu Devrimi gerçekleştiren kadronun iktidardaki ilk yılı hayal kırıklığıyla sonuçlanmıştır.

Turuncu Devrim'den sonraki ilk parlamento seçimleri 26 Mart 2006 tarihinde yapılmıştır. Seçim sonuçları Ukrayna'nın ve Turuncu Devrim iktidarının geleceği açısından olumsuz sinyaller vermiştir. Bu seçimde Yanukoviç'in Bölgeler Partisi, Yuşçenko'nun Bizim Ukrayna ve Timoşenko Bloku'nun aldıkları oy oranları tek başlarına hükümeti kurmaya olanak sağlamamıştır (Kamalov, 2008: 81). Bu seçimde Bölgeler Partisi %32,14, Yuliya Timoşenko Bloğu % 22,29, Bizim Ukrayna Partisi % 13,95, Sosyalist Parti ise %5,96 oranında oy almıştır. Parlamentodaki sandalyelerin dağılımlarına bakıldığında Bölgeler Partisi'nin 186, Yuliya Timoşenko Bloğu'nun 129, Bizim Ukrayna Partisi'nin 81, Sosyalist Parti'nin 33, Komünist Parti'nin 21 sandalyeye sahip olduğu görülmektedir (Olçar, 2007: 81). Bu seçimlerde Yanukoviç'in Bölgeler Partisi'nin birinci olmasının en büyük nedeni Yuşçenko'nun ve iktidarın Ukrayna halkına verdiği vaatleri yerine getirememesi ve halkı hayal kırıklığına uğratmasıdır (Kamalov, 2008: 81). Bu sonuçlar doğrultusunda Yanukoviç iktidar kurma ve başbakan olma hakkına sahip olmuştur.

Yanukoviç'in başbakan olmasıyla birlikte Ukrayna'nın gerek iç politikasında ve gerekse dış politikasında değişiklikler yaşanmıştır. Yanukoviç ilk olarak önemli görevlere kendi adamlarını atamıştır. Yuşçenko, Ukrayna'nın AB ve NATO üyeliğini gerçekleştirmeye yönelik politikalar izlerken Yanukoviç Ukrayna'nın NATO üyeliğinden vazgeçtiği yönünde açıklamalarda bulunmuştur. Devlet başkanı ve başbakanın birbirlerinin aldığı kararların uygulanmasını engellemeye başlamasıyla Ukrayna yeni bir siyasi krizle karşı karşıya kalmıştır (Kamalov, 2007 12-13). Ayrıca Yanukoviç iktidara geldikten sonra

parlamentodaki sayısını arttırabilmek için milletvekili transferlerine başlamıştır. Yaklaşık bir yıllık süreç içerisinde Yanukoviç Bizim Ukrayna Partisi'nden 11 milletvekili transfer etmiştir. Bu transferler sayesinde Yanukoviç parlamentodaki milletvekili sayısını 300'e çıkarıp cumhurbaşkanı Yuşçenko'nun veto ettiği kararları uygulamaya ve anayasayı değiştirmek için gerekli olan milletvekili sayısına ulaşmak istemiştir. Bu gelişmelerden rahatsızlık duyan Yuşçenko daha fazla milletvekilinin Bölge Partisi'ne geçmesini engellemek için 2 Nisan 2007 tarihinde parlamentoyu feshedip önce Mayıs 2007, daha sonra ise bu tarihi değiştirip Eylül 2007'de erken seçime gitme kararı almıştır (Olçar, 2007: 82). Bu karar sonrasında Yanukoviç taraftarları Turuncu Devrim'de olduğu gibi sokak gösterilerine başlamış ve protestolar düzenlemişlerdir. Bu gösteriler büyümeden engellenmiş, Yuşçenko ve Yanukoviç parlamento seçimlerinin eylül ayında yapılmasına yönelik anlaşmaya varmışlardır (Kamalov, 2007: 13).

30 Eylül 2007 tarihinde yapılan parlamento seçimlerinde Bölge Partisi %34,37 oy oranıyla 175 sandalye, Yuliya Timoşenko Bloğu % 30,71 oy oranıyla 156 sandalye, Bizim Ukrayna Partisi %14,15 oy oranıyla 72 sandalye, Komünist Parti ise % 5,39 oy oranıyla 27 sandalye kazanmıştır (Olçar, 2007: 82). Alınan bu sonuçlar sonrasında Yuliya Timoşenko, Turuncu Devrim sürecinde destek verdiği Yuşçenko'nun Bizim Ukrayna Partisi'yle koalisyon hükümeti kurmuştur (www.rferl.org, 28.02.2010). Bu koalisyon hükümeti de, koalisyonu oluşturan partilerin Rusya'nın Gürcistan'a yaptığı askeri müdahaleye farklı yaklaşması ve Yuliya Timoşenko'nun muhalefette işbirliği yaparak cumhurbaşkanının yetkilerini sınırlayan kanun değişikliklerini meclisten geçirmesi nedeniyle yeniden bozulmuş ve koalisyon hükümeti dağılmıştır (Karaca, 2008: 80). 2008 Eylül'de Yuliya Timoşenko Bloğu, muhalefette yer alan Bölge Partisi'nin desteğiyle devlet başkanının yetkilerini ve gücünü sınırlayan, başbakanın yetkilerini ise arttıran yasa değişikliğini parlamentoda kabul etmiştir. Buna karşılık Bizim Ukrayna Partisi mensubu milletvekilleri koalisyon hükümetinden çekildiklerini açıklayınca hükümet düşmüştür. 8 Ekim 2008 tarihinde Yuşçenko Rada'yı feshetme ve 7 Aralık 2008 tarihinde erken seçim yapma kararı almıştır. Fakat Yuşçenko, Ukrayna'nın IMF Paketi'nden yararlanabilmesi için parlamentonun onayı gerektiğinden verdiği bu kararı askıya almak zorunda kalmıştır. 9 Aralık 2008 tarihinde Yuliya

Timoşenko Bloğu, Bizim Ukrayna Partisi ve Litvin Bloğu arasında yeni koalisyon hükümeti kurulmuştur (Bugajski ve diğ., 2009: 3).

Ukrayna'daki yaşanan bu siyasi istikrarsızlık hiç şüphesiz ülke için gerekli olan reformların gerçekleştirilmesini, ekonominin büyümesini ve gelişmesini, sağlıklı bir dış politika yürütülmesini engellemektedir. Ayrıca ABD, AB ve Rusya, Ukrayna'daki istikrarsızlığa kendi usulleriyle, kendi çıkarları doğrultusunda müdahale ederek ülke içi gelişmeleri yönlendirmeye çalıştıkça Ukrayna'daki şartlar ve koşullar daha karmaşık hale gelmiştir (Kamalov, 2007: 13). 2005 yılında devlet başkanlığını kazanan Viktor Yuşçenko görev süresince Ukrayna halkının taleplerini ve beklentilerini yeterli ölçüde karşılayamamış, Batılı kurumlarla entegrasyon için gerekli olan reformları sağlıklı ve yeterli bir derecede gerçekleştirilememiştir. Yuşçenko ve Turuncu Devrim kadroları kısa bir süre içerisinde halkı büyük hayal kırıklığına uğratmıştır.

17 Ocak 2010'da, Ukrayna'da Devlet Başkanlığı seçimlerinin ilk turu yapılmıştır. 2010 Devlet Başkanlığı Seçimlerinin birinci turuna 18 aday katılmıştır. Bu seçimlerde Yanukoviç yaklaşık olarak oyların % 35'ini alarak ilk sırada yer almıştır; Timoşenko ise yaklaşık olarak %25 oranında oy alarak ikinci olmuştur. Seçimlerin ilk turunda hiçbir aday oyların %50'sinden fazlasını alamadığı için ikinci tur seçimlere gidilmiştir. İlk turun ardından AGİT temsilcileri ve diğer Batılı temsilciler Ukrayna'daki seçimlerin demokratik kurallara ve normlara uygun bir şekilde gerçekleştiğini belirtmişlerdir. Seçimlerin ikinci turunda Yanukoviç ile Timoşenko karşılaşmıştır. İkinci turda Viktor Yanukoviç %3,48'lik oy farkıyla Ukrayna'nın dördüncü devlet başkanı olmuştur (www.rferl.org, 1.03.2010). Ukrayna Merkez Seçim Komisyonu'nun açıklamasına göre seçmenlerin %48,95'i Yanukoviç için, %45,47'si ise Timoşenko için oylarını kullanmışlardır (www.rusyagundem.com, 1.03.2010). Timoşenko her ne kadar seçim sonuçlarına itiraz edeceğini bildirmişse de; istediği sonucu alamamıştır. Yanukoviç 24 Şubat 2010 tarihinde yemin ederek, Ukrayna Devlet Başkanlığı görevine başlamıştır (www.rferl.org, 1.03.2010). Böylece Ukrayna'da, izlediği Rusya yanlısı siyasetle ön plana çıkan Viktor Yanukoviç, Devlet Başkanlığı koltuğuna oturmuştur. Bu gelişme sonrasında uzmanlar Ukrayna'nın tekrar dış politikada önceliği Rusya'ya vereceğini, Rusya yanlısı bir dış politika izleyeceğini ifade etmektedirler.

2.5 Ukrayna'nın İç Sorunları

Ukrayna'nın iç sorunlarını, üç başlık altında ele alabiliriz. Bunlar: Kırım Sorunu, Ukrayna'nın Doğu-Batı Bölünmüşlüğü ve son olarak Kırım Yarımadası'nda bulunan Sivastopol Rus Donanması'nın Geleceği Sorunu'dur. Ukrayna'nın iç sorunlarına baktığımızda aslında hepsinin Rusya'yla bir bağlantısı olduğu görülmektedir. Kırım Özerk Bölgesi nüfus açısından Rus azınlıkların çoğunlukta olduğu bölgedir. Rusya bu bölgede yaşayan Rus azınlığın çıkarlarını korumak amacıyla Ukrayna'nın iç siyasetine müdahalede bulunabilmektedir. Yine Ukrayna'nın Doğu-Batı bölünmüşlüğü sorunu, Ukrayna'nın doğusunda yaşayan Rus azınlıklarla bağlantılıdır. Diğer bir sorun ise Kırım Yarımadası'nda bulunan Rus Deniz Donanması'dır. Sivastopol'de bulunan 2017'ye kadar Rusya'ya kiralanmış Rus Deniz Donanmasının gelecekteki statüsü belirsizliğini korumaktadır. Ukrayna'daki iktidar değişikliklerine göre bu donanmanın gelecekteki statüsü, konumu hakkında görüşler de değişiklik göstermektedir.

Ukrayna'nın sahip olduğu sorunlardan birisi de, enerji alanında Rusya'ya olan bağımlılığıdır. Rusya'nın özellikle doğalgazı, Ukrayna'ya yönelik dış politika aracı olarak kullanması Ukrayna'yı zor durumda bırakmaktadır. Özellikle 2006 ve 2009 yıllarının başında yaşanan doğalgaz kesintileri Ukrayna'da yaşamı olumsuz etkilemiştir. Bu sorun Ukrayna'nın iç siyasetini de etkilemiştir. Turuncu Devrim sonrasında yaşanan doğalgaz kesintileri nedeniyle halkın Batı yanlısı dış politikalar izleyen kadrolara olan güveni azalmıştır. Bu sorun doğrudan Rusya'yla bağlantılı olduğundan bu bölümde ele alınmayacaktır. Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan enerji krizleri "Rusya'nın Ukrayna Politikası ve Ukrayna ile İlişkileri" başlığı altında ele alınacaktır.

2.5.1 Kırım Sorunu

Kırım Yarımadası, 1954 yılında Ukrayna ile Rusya'yı birleştiren Perelaslav Anlaşması'nın (1654) üç yüzüncü yılı hediyesi olarak Sovyet lideri Kruşçev tarafından Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne verilmiştir (Özcan, 2005: 108). O dönemlerde Ukrayna'nın Sovyetlerden ayrı bağımsız bir devlet olmaması Rusya-Ukrayna ilişkilerinde Kırım Yarımadası konusunda sıkıntıların yaşanmasına engel olmuştur (Olçar, 2007: 364). 1 Aralık 1991 tarihinde yapılan referandumda Kırım halkı Ukrayna'nın bağımsızlığını desteklemiştir. Fakat günümüzde Kırım halkının bir kısmı

Rusya ile yeniden birleşme konusundaki taleplerini dile getirmektedir (Özcan, 2005: 108).

Rusya Federasyonu, Ukrayna hariç yeni bağımsız cumhuriyetlerle diplomatik ilişkilerinin tümünü 1992 yılında yapılan ikili dostluk ve işbirliği anlaşmaları ile yeniden kurmuştur. Fakat Rusya Federasyonu, Ukrayna ile bu nitelikte bir anlaşmayı ancak 1997 Mayıs'ında gerçekleştirmiştir. SSCB'nin dağılmasının hemen ardından iki ülke ilişkileri, Karadeniz Donanması'nın paylaşımı, Kırım ve Sivastopol'un statüsü gibi nedenlerle iyice gerginleşmiştir. 21 Mayıs 1992'de Rusya Federasyonu, 1954 yılında Kırım'ın Ukrayna'ya verilmesine ilişkin kararın geçersiz olduğunu ilan etmiştir. 9 Temmuz 1993'te ise DUMA, Kırım'ın Sivastopol Limanı üzerinde hak iddiasında bulunmuştur (Purtaş, 2005: 218).

2005 nüfus sayımlarına göre Kırım'ın nüfusu 1.994.300 olup bunların % 58'i Rus'tur (Kamalov, 2007 b: 56). Bununla birlikte Kırım'da yaşayan Ukraynalılar büyük oranda Ruslaşmıştır ve etnik kökenleri itibariyle Ukraynalı olmalarına rağmen, siyasi tercihleri Ruslarınkilerle benzerlik göstermektedir. Rus nüfusunun çoğunlukta olduğu Kırım Yarımadası Ukrayna ile Rusya arasındaki en tehlikeli sorun olma özelliğine sahiptir (Özcan, 205: 107).

Ukrayna vatandaşlarının, Rus azınlıkların ve Kırım Tatarlarının yaşadığı Kırım Yarımadası son derece karmaşık bir siyasi, sosyal ve demografik yapıya sahiptir. Merkez ile ilişkilerde sınırların ve yetkilerin kesin çizgilerle belirlenmemesi, Kırım Yarımadası'ndaki etnik sorunlar, Stalin döneminde zorla göç ettirilen Kırım Tatarlarının vatanlarına döndüklerinde önemli sorunlarla karşılaşmaları, yarımadayı Ukrayna'nın en sorunlu bölgesi yapmaktadır. Ukrayna toprak bütünlüğünü korumak ve Kırım Yarımadası'nda daha büyük olayların çıkmasını engellemek için Rusların yoğun olarak yaşadığı yarımadanın tarihi, siyasi, demografik, sosyal özelliklerini göz önünde bulundurarak gerekli kararları almalıdır (Kamalov, 2008: 86).

Kırım'ın statüsü, Ukrayna'nın iç durumu ve geleceğini etkileyebileceği gibi Ukrayna'nın Rusya ve diğer komşu ülkelerle ilişkisini de etkileme potansiyeline sahiptir. Kırım Yarımadası gelecekte Karadeniz bölgesinde istikrarsızlıkların yaşanmasına da yol açabilir.

Kamalov, Kırım Yarımadası'nın geleceği hakkında beş farklı senaryo sunmaktadır. İlk olarak Kırım'ın mevcut konumunu devam ettirmesidir. Bu öngörüye göre Kırım, Ukrayna'ya bağlı özerk cumhuriyet statüsünü koruyacaktır. İkinci olarak Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin statüsünün düşürülerek Ukrayna'ya bağlı bir oblast haline gelmesidir. Üçüncü senaryo olarak Kırım'ın bağımsız bir statüye geçmesi öngörülmüştür. Dördüncü ve beşinci senaryonun günümüzde gerçekleşmesi zor olsa da; Kırım'ın Rusya veya Türkiye'nin idaresine geçmesi öngörülmüştür (Kamalov, 2008: 85).

2.5.2 Karadeniz Donanmasının Geleceği Sorunu

Ukrayna ile Rusya arasındaki en önemli sorunlardan birisi de; Karadeniz Donanması Sorunu'dur. Aslında Karadeniz Donanması sorunu, Kırım Sorunu'nun bir parçasını oluşturmaktadır. Kırım Sorunu ile Karadeniz Donanması Sorunu iç içe geçmiştir. Kırım sorununun temelinde, Rusya'nın Karadeniz Donanmasının geleceğini garanti altına alma çabaları yatmaktadır. Rusya, Karadeniz Donanmasının geleceğini garanti altına almak için Kırım Yarımadası'nda etkin olmaya çalışmaktadır. Rusya, Kırım'da etkin rol oynamak için ise Rus azınlık kartını kullanmaktadır. Rusya, Kırım Yarımadası'nda yaşayan Rusların güvenliğini sağlamak, çıkarlarını korumak adı altında bölgedeki gelişmelere müdahalelerde bulunmaktadır. Kırım Yarımadası'nda yer alan Sivastopol Deniz Donanması, Rusya'nın Karadeniz'deki etkinliğini devam ettirebilmesi için hayati öneme sahiptir.

Karadeniz Donanması sorunu yalnızca donanmanın kime ait olduğu ile ilgili değil, Ukrayna'nın bağımsızlığının tanınması, egemenlik hakları, Kırım sorunu ve Rusya'nın Karadeniz'deki stratejik konumu ile yakından ilgilidir (Özcan, 2005: 111).

Karadeniz Donanması sorunu Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında savaş gemilerinin Rus Karadeniz Donanması ve Ukrayna deniz kuvvetleri arasında ne şekilde paylaşılacağı konusunda ortaya çıkmıştır. 1992-1997 yılları arasında süren diplomatik toplantılar sonrasında 28 Mayıs 1997 tarihinde Karadeniz Donanması ile ilgili anlaşmaya varılmıştır. Bu anlaşma sonucunda Karadeniz Filosu, Rusya'nın daha modern gemileri para ile satın alabilmesi koşuluyla, iki ülke arasında yarı yarıya dağıtılmıştır. Bu anlaşma sonrasında Rusya Sivastopol Üssü'nü yirmi yıllığına kiralamıştır (Turan, 2004: 379).

Günümüzde ise Karadeniz Donanması'nın 2017 yılında kira süresinin sona ermesinden sonra, statüsünün ne olacağı, kime ait olacağı sorun teşkil etmektedir. Rusya 2017'den sonra da Sivastopol'da deniz filosu bulundurabilmek için günümüzde Kırım'da yaşayan Rus azınlıklarla ilgili aktif politikalar izlemekte, bölge üzerinde etkinlik sağlama çabası içerisinde. Rusya'nın Kırım'a ve Kırım'daki Rus azınlıklara yönelik izlediği siyaset Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü tehdit etmektedir.

Sivastopol'da bulunan deniz üssü, Rusya'nın Karadeniz'de etkin bir rol oynayabilmesi için kilit öneme sahiptir. Sivastopol Donanması'nın önemi 2008 Rus-Gürcü çatışmasında bir kez daha anlaşılmıştır. Rus güçleri, Gürcistan'ı denizden kuşatmak için Sivastopol Üssü'ndeki savaş gemilerini kullanmıştır. Ukrayna'daki siyasi kadroların Sivastopol'daki Rus Donanmasına yönelik farklı bakış açıları söz konusudur. Rusya'nın Sivastopol Donanması'ndaki gemilerini Gürcistan'da gerçekleştirdiği harekât için kullanması, Sivastopol'daki Rus askeri varlığının bir kez daha tartışılmasına neden olmuştur. Eski devlet başkanı Yuşenko, 2017'de sona erecek kira süresinin uzatılmasına karşı çıkmaktadır (Karaca, 2008: 91). 2010 Şubat'ında devlet başkanlığına geçen Yanukoviç ise, 2017 yılında sona erecek kiralama sözleşmesinin uzatılmasına sıcak baktığını açıklamıştır. Yanukoviç kira ücreti üzerinde anlaşmaya varılması halinde Sivastopol Deniz Üssünün yeniden Rusya'ya kiralanabileceğini açıklamıştır (www.rusya.ru, 3.03.2010).

Sivastopol Deniz Üssü ayrıca Ukrayna'nın NATO'ya üyelik sürecinde önemli bir ölçüde engel oluşturmaktadır. Ukrayna'nın NATO'ya üye olmasını isteyen Ukraynalı siyasiler, NATO üyeliğine engel teşkil edeceği için Sivastopol Deniz Üssü'nün Rusya'ya yeniden kiralanmasına karşı çıkmaktadır. Ukrayna'nın NATO'ya üye olması halinde ise Rusya, Sivastopol Donanması'nda yer alan birliklerini geri çekmek zorunda kalacaktır. Böyle bir gelişme, Rusya'nın çıkarlarına zarar vereceği ve Rusya'nın Karadeniz'deki etkinliğini sınırlayacağı nedeniyle; Rusya, Ukrayna'da etkin olduğu iç etkenleri devreye sokmuştur. Ukrayna'nın NATO'ya üye olması halinde Kırım'ın, Abhazy ve Güney Osetya gibi ayrılması gündeme getirilmiştir. Rusya ve Kırım'daki ayrılıkçı gruplar, Ukrayna'nın NATO'ya girmesi halinde Kırım'ın, Ukrayna'dan ayrılacağı yönünde açıklamalarda bulunmuşlardır (www.turksam.org, 20.02.2009). Ukraynalı bazı siyasiler, Ukrayna'nın NATO'ya üyeliğini istese de halkın büyük bir

çoğunluğu NATO'ya üye olmayı desteklememektedirler. Yapılan kamuoyu araştırmalarına göre Ukrayna nüfusunun % 70'i NATO üyeliğine karşıdır. Kırım Yarımadası'nda ise halkın % 98'i Ukrayna'nın NATO üyeliğine karşı çıkmaktadır (Külebi, 2007).

2.5.3 Ukrayna'nın Doğu-Batı Bölünmüşlüğü Sorunu

Yukarıda “Ukrayna'nın Etnik ve Dinsel Yapısı” başlığı altında bahsedildiği gibi Ukrayna'nın doğu ve batı bölgeleri arasında tarihi, siyasi, dini ve kültürel açıdan farklılıklar gözlenmektedir. Bölgeler arasında bu farklılık son seçimlerde siyasi alana da yansımıştır. Ukrayna'daki Doğu-Batı bölünmüşlüğü temel olarak farklı etnik ve dini kökenler, farklı ekonomik anlayışlar ve farklı tarihsel yapılanmayla ilişkilidir. Bağımsızlık sonrası Ukrayna'da doğu-batı bölgelerinin uzlaştırılması en önemli sorunların başında gelmiştir (Karaca, 2008: 85). İki bölge arasındaki bu farklılıklar Rusya ile ilişkiler konusunda belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Doğu-Batı sorunu iç siyaseti etkilediği kadar dış ilişkileri de etkilemektedir (Özcan, 2005: 105).

Tarihte Lviv, Ternopil ve Ivano-Frankivsk Oblastları Habsburg Hanedanlığı'nın Galiçya Bölgesi'nde yer almıştır. Günümüzde Ukrayna'nın güneybatısında yer alan Chernivtsi Oblastı da tarihte Galiçya içerisinde yer almıştır. Günümüzde Romanya'daki aşırı milliyetçi gruplar Chernivtsi Oblastı üzerinde hak iddia etmektedirler. Kiev topraklarının bir kısmı ise tarihte 11. Yüzyıldan 1918 yılına kadar Avusturya-Macaristan Krallığı'nın toprakları içerisinde yer almıştır (Wilson, 2005: 34-35). Kırım Özerk Cumhuriyeti içerisinde ise yukarıda belirtildiği üzere Ukrayna vatandaşları, Rus azınlıklar ve Kırım Tatarları yaşamaktadır. Tarih boyunca Kırım Yarımadası da birçok medeniyete, farklı kültüre ev sahipliği yapmıştır. Görüldüğü üzere Ukrayna toprakları tarih boyunca farklı imparatorluklara, medeniyetlere ve kültürlere ev sahipliği yapmıştır.

Yukarıda da belirtildiği gibi; Doğu Ukrayna nüfusunun büyük bölümünü Rusların oluşturması, bu bölgenin Ukrayna'nın iç ve dış politikasında belirleyici bir role sahip olacağını göstermektedir. Doğu Ukrayna'da bahsedilen önemli role sahip bölge büyük oranda Donbas bölgesidir. Bu bölge Rus sınırına bitişiktir. Bu bölgenin ekonomik olarak Rusya'ya olan bağımlılığı Batı Ukrayna'ya göre daha fazladır.

Doğu Ukrayna'da Donbas Hareketi, Slav Birliği Partisi ve Kozaklardan oluşan Rusya yanlısı partiler güçlüdür. Bu partiler Ukraynaca ve Rusça'nın eşit statüde devlet dilleri olarak tanınmasını, çifte vatandaşlık uygulamasını, Donbas için bölgesel özerklik, Ukrayna'nın BDT'ye tam üye olarak katılmasını talep etmekte ve bu yönde politikalar izlemektedirler. Batı Ukrayna ise öncelikli olarak devletin geleceği ile ilgili olarak Doğu Ukrayna'nın Rusya ile yakın ilişkiler kurmasının tersine Batılı ülkeler ile yakın ilişkiler kurulmasını ve tam bağımsız bir Ukrayna'yı tercih etmektedir (Özcan, 2005: 105-106).

Özellikle Ukrayna'da 2004 yılının sonrasında yapılan devlet başkanlığı ve parlamento seçimleri sırasında ortaya çıkan ülke içindeki bölünmüşlük, Ukrayna üzerindeki jeopolitik rekabete önemli bir malzeme kazandırmakta ve bu ülkeyi kaosun içerisine çekme potansiyeli taşımaktadır. Tarihi, dini ve siyasi faktörler Doğu-Batı bölünmüşlüğünde önemli rol oynamaktadır. Ukrayna'da hangi yönetim olursa olsun bundan sonraki süreçte Doğu ve Batı arasında bir denge politikası izleyerek, bu bölünmüşlüğün ileri boyutlara taşınmasını engellemelidir. Aksi takdirde Ukrayna'da SSCB gibi parçalama tehdidiyle karşı karşıya gelebilecektir (Kamalov, 2008: 86).

Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte Rusya'nın Ukrayna üzerindeki siyasi ve ekonomik baskıları artmıştır. Putin özellikle Ukrayna'nın Rusya'ya olan enerji borçlarını, Ukrayna'daki Rusları ve Ukrayna'daki kiliselerin bölünmüşlüğünü Ukrayna'ya karşı baskı aracı olarak kullanmaktadır. Putin dış politika doktrininde yurtdışındaki Rusların haklarının savunulmasına öncelik vermektedir. Bu çerçevede Ukrayna'daki Rus azınlıklar sorununu kendi çıkarları çerçevesinde kullanmaya yönelmiştir. Putin Ukrayna'daki Rus Ortodoks kilisesine bağlı olan Rusları ve Ukraynalıları da kullanmayı amaçlamaktadır (Özcan, 2005: 114).

2.6 Ukrayna'da Küresel Güçlerin Güç Mücadelesi

Bağımsızlık ilanından sonra Ukrayna küresel güçlerin ilgi odağı haline gelmiştir. Turuncu Devrim öncesinde ve sonrasında küresel güçlerin Ukrayna'da etkinlik sağlayabilmek için nasıl çaba harcadıkları, bunun en büyük göstergesidir. Özellikle ABD ve Rusya, Ukrayna'da hakimiyet kurabilmek için büyük mücadeleler vermektedirler. Bu başlık altında ABD, Rusya ve Avrupa Birliği'nin Ukrayna'ya yönelik izledikleri politikalar ve dış politika araçları ele alınacaktır. Ukrayna'da yaşanan

iktidar değişikliklerine göre Ukrayna'nın dış siyaseti de değişiklik göstermektedir. Ayrıca Ukrayna'daki iktidar değişikliklerine göre küresel güçlerin özellikle Rusya'nın, Ukrayna'ya yönelik izlediği dış politikalar da değişmektedir.

2.6.1 ABD'nin Ukrayna Politikası

Ukrayna'nın sahip olduğu jeostratejik konumu, Ukrayna'yı ABD'nin dış politikasında ayrıcalıklı bir yere oturtmaktadır. Soğuk Savaş sonrasında Ukrayna, ABD'nin temel stratejik ortağı olma yolunda önemli aşama kaydetmiştir. ABD, Ukrayna'nın ekonomik açıdan Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmak için ekonomik yardımlarda bulunmaktadır. ABD'nin mali yardım sağladığı ülkeler listesinde İsrail ve Mısır'dan sonra üçüncü sırada Ukrayna yer almaktadır (www.turksam.org, 20.02.2002).

Ukrayna'nın bağımsızlığını kazanmasından sonra ABD ilk olarak, Ukrayna'da Sovyetler Birliği'nden kalan nükleer silahların imha edilmesine ve Rusya Federasyonu'na geri teslim edilmesine ön ayak olmuştur. Bağımsızlığının ilk yıllarında ABD'nin dış politikasında, Ukrayna'ya fazla önem verilmemiştir. Amerikalı stratejist Brzezinski'nin "Büyük Satranç Tahtası" başlıklı eserinde Ukrayna'nın jeopolitik konumuna dikkat çekmesi, Amerikalı siyasilerin ve diplomatların da Ukrayna'ya önem vermesine yol açmıştır. 2000'li yılların başında ABD, Ukrayna'ya yönelik izlediği politikalara önem vermeye başlamıştır. Özellikle 2004 yılında, Ukrayna'da yapılan devlet başkanlığı seçimleri öncesi ABD, Ukrayna'ya yönelik etkin politika izlemeye başlamıştır.

2004 yılında Ukrayna'da yapılan devlet başkanlığı seçimlerinde ABD, kendi çıkarlarıyla uyumlu, işbirliği olanaklarını geliştirebileceği bir devlet başkanının göreve gelmesi için çaba harcamıştır. Amerika'nın, Ukrayna'da dost bir rejim görmek istemesinin pek çok sebebi vardır. Buna göre ABD, Hazar Bölgesi'nden alınan ham petrolü Avrupa'daki pazarlara taşıyabilmesi için Odessa-Brody boru hattının akış yönünü tersine çevirmeyi, gerçekleştirecek siyasi kadroları iktidarda görmek istemektedirler. Ayrıca ABD, yardım ve mali destek amacıyla gönderilen ödenekleri gerekli alanlarda verimli bir şekilde kullanacak, herhangi bir yolsuzluğa karışmayacak siyasi kadroları ve devlet başkanını görevde görmek istemektedir (MacKinnon, 2008: 208). Irak'a yasadışı silah satan Kuçma yönetimi ABD'nin güvenini önemli derecede

zedelemiştir. Hatta bu olayın patlak vermesinden sonra ABD-Ukrayna ilişkileri 2000'li yılların başında bozulmuştur (Yekelchyk, 2007: 211). Bunlara ilave olarak, Avrupa Birliği'nin merkezini Paris ve Berlin'den uzaklara yani daha doğuya kaydırmak isteyen ABD, Ukrayna'nın AB'ye üyeliğini desteklemekte ve gerekli reformları gerçekleştirebilmesi için maddi destek sağlamaktadır (MacKinnon, 2008: 209).

ABD, Ukrayna'yı siyasi ve ekonomik anlamda istikrara kavuşturarak, Batılı kurumlarla bütünleşmesini, Ukrayna'nın elinde bulunan nükleer silahların güvenliğinin sağlanmasını, bu silahların teröre destek veren güçlerin eline geçmesinin önlenmesini, Karadeniz'de Rusya'ya karşı bir koz oluşturmayı, NATO'nun genişlemesini Karadeniz'e taşımalarını ve Batılı ülkelerin enerjiyi güvenli şekilde tedarik etmesini amaçlamaktadır. ABD'nin bu hedeflerine karşılık Ukrayna için ABD ile ilişkiler NATO'ya ve AB'ye üye olmayı kolaylaştırma, bölgede Rusya'yı dengeleme, ekonomik ve siyasi destek sağlama üzerine kurulmuştur (Karaca, 2008: 92).

ABD'nin Ukrayna'ya yönelik izlediği dış politikasına baktığımızda, ABD'nin Ukrayna'ya yaptığı mali yardımlar ön plana çıkmaktadır. ABD, Turuncu Devrim öncesinde ve sonrasında Ukrayna'ya önemli ölçüde maddi ve siyasi destek sağlamıştır. ABD yönetimi ve Amerikalı finans spekülâtörü George Soros Turuncu Devrim'de rol oynayan sivil toplum kuruluşlarına maddi yardımlarda bulunmuşlardır.

Ukrayna'daki Turuncu Devrim esnasında önemli görevler üstlenen ve Soros'un Açık Toplum Örgütü ile işbirliği yapan gençlik örgütü PORA aynı zamanda National Endowment for Democracy (NED), U.S. Agency for International Development (USIAD), National Democratic Institute ve International Republican Institute gibi Amerikan kuruluşları tarafından desteklenmiştir (Başyurt'tan aktaran Olçar, 2007: 277).

Soros'un desteklediği, Ukrayna'da faaliyet gösteren International Renaissance Foundation (IRF) ve ABD Hükümetinin finansmanını sağladığı National Endowment for Democracy (Demokrasi İçin Ulusal Bağış) ajansı seçimler öncesinde seçmenlere yönelik eğitim toplantıları düzenlemiştir. 2003 yılında IRF, Ukrayna'daki muhalif sivil toplum kuruluşlarına yaklaşık olarak 1,3 milyon dolarlık maddi destek sağlamıştır. U.S. Agency for International Development (Amerika Birleşik Devletleri Kalkınma Ajansı-

USAID) Ukrayna'da seçimlerle ilgili alanlarda harcanması için yaklaşık olarak 1,5 milyon dolar yardımda bulunmuştur (Sushko ve Prystayko, 2006: 135).

Seçimler sonrasında ise Yuşçenko'nun devlet başkanlığına geçmesiyle; ABD ilk olarak Ukrayna'nın Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmak için ekonomik ilişkilerin geliştirilmesini hedeflemiştir. 23 Ocak 2006 tarihinde ABD ile Ukrayna arasında ekonomi alanında birtakım anlaşmalara varılmıştır. Bu anlaşmaların amacı Ukrayna'nın Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliğini kolaylaştırmaktır (Woehrel, 2008b: 13).

Enerji alanında da Amerika, Ukrayna'nın Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmak için çalışmalarda bulunmaktadır. 2006 yılında Rusya'nın Ukrayna'ya gönderdiği doğalgazı kesmesi üzerine; ABD'li yetkililer Rusya'yı sert bir şekilde eleştirmişlerdir. 2006 yılında Amerika Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Sean McCormack, Rusya'yı enerji kaynaklarını dış politikada baskı aracı olarak kullanmasından dolayı eleştirmiştir. Yine 2006 yılının mayıs ayında Başkan Yardımcısı Dick Cheney, Rusya'yı enerji kaynaklarını diğer ülkelere karşı şantaj ve tehdit aracı olarak kullanmasını eleştirmiştir (Woehrel, 2008b: 13).

Amerika geliştirdiği alternatif enerji nakil hatları projeleriyle enerji alanında Rusya'ya bağımlı olan ülkelerin bağımlılığını azaltmaya çalışmaktadır. Ukrayna açısından ABD, Odessa-Brody Boru Hattı'nı ters yönde çalıştırarak bu hattın Polonya'daki Gdansk şehrine kadar uzatılmasını planlamaktadır. Amerika bu projenin gerçekleşmesi için maddi destekte bulunmaya hazırdır (Woehrel, 2008b: 13). Amerika'nın, enerji alanında Ukrayna'nın Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmak için geliştirdiği ve gerçekleştirmek istediği bir enerji nakil hattı projesi de GUEU (Georgia-Ukraine-EU) Enerji Nakil Hattıdır. GUEU Hattı, Bakü-Tiflis-Erzurum Boru Hattı'nın devamı olarak planlanmaktadır. Buna göre bu enerji nakil hattı Gürcistan'dan başlayacak ve Karadeniz'in altından dönecek boru hatları Ukrayna'nın Kırım Yarımadası'na kadar uzanacaktır. İleriki aşamalarda bu hattın Ukrayna üzerinden Polonya'ya kadar uzatılması da planlanmaktadır. Bu proje günümüzde taslak aşamasındadır (Baran ve Smith, 2007: 268).

Amerika askeri alanda da Ukrayna'nın Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmak ve NATO sınırlarını Rusya'ya kadar uzatmak, Rusya'yı kuşatmak için Ukrayna'nın NATO'ya

üyeliğini desteklemektedir. Amerika ayrıca Akdeniz’de düzenlenen Etkin Çaba Operasyonlarını Karadeniz’de de gerçekleştirmek istemektedir. Fakat Rusya ve Türkiye buna karşı çıkmaktadır. Bu açıdan Ukrayna’nın NATO’ya üyeliği ABD’nin Karadeniz’e açılan bir kapısı olacaktır. ABD’nin Ukrayna’nın NATO’ya üyeliği konusundaki ısrarının arkasında, Bush döneminde yürürlükte olan ABD’nin “küresel hâkimiyet stratejisi” bulunmaktadır. Ukrayna’nın NATO’ya dahil edilmesi, bir ölçüde ABD’nin askeri etkinlik alanına dahil edilmesi anlamına gelmektedir. Ukrayna’nın NATO’ya üyeliği halinde ilk olarak Rusya’nın sınırlandırılması gerçekleştirilecek ve ikinci olarak Karadeniz bir NATO gölü haline gelecektir (Somuncuoğlu, 2008). Askeri alanda ABD ve Ukrayna sıkı işbirliği içerisinde. Ukrayna’nın askeri birlikleri NATO kapsamında Kosova, Irak ve Afganistan’daki operasyonlara katılmıştır.

Ukrayna-NATO ilişkileri 1994 yılında başlamıştır. 1994 yılında Ukrayna, Barış İçin Ortaklık (PFP) programına katılan ilk BDT ülkesi olmuştur. 1996 yılında Ukraynalı askerler NATO kapsamında Bosna Hersek’te barış gücü askerleri arasında görev almışlardır. Ukrayna, Avrupa-Atlantik yapılarına entegrasyon çabalarını artırma niyetini ilk kez 1997’de imzalanan NATO-Ukrayna Belirgin Ortaklık Şartı’nda açıklamıştır. Bu Şart vasıtasıyla NATO-Ukrayna Komisyonu kurulmuştur. Fakat işbirliği yapılacak alanlar bu şartta belirtilmemiştir. Ukrayna’nın, Avrupa-Atlantik entegrasyonuna, NATO’ya üyeliğe yönelik hedeflerini daha da geliştirmeyi amaçlayan işbirliği 2002 yılında başlatılan NATO-Ukrayna Eylem Planı ile ağırlık kazanmıştır (www.nato.int, 10.10.2009). Ukrayna’da Yuşçenko’nun Devlet Başkanlığı’na geçmesiyle Ukrayna ve NATO arasındaki ilişkiler daha da gelişmeye başlamış, işbirliğine yönelik çalışmalar artmıştır. Bu gelişmeler sonrasında Müttfikler, Nisan 2005’te yapılan NATO-Ukrayna Komisyonu toplantısında Ukrayna’yı üyelik beklentileri ve ilgili reformlar konusunda Yoğunlaştırılmış Diyalog’a davet etmişlerdir. Fakat 2006 yılında Yanukoviç’in Başbakan olmasıyla Ukrayna-NATO ilişkileri hız kesmiştir. Yanukoviç Rusya yanlısı bir dış politika izlemeye başlamıştır (www.nato.int, 10.10.2009).

Yanukoviç’in Başbakanlığı döneminde NATO ile olan ilişkiler askıya alınsa da Amerika’nın, Ukrayna’ya NATO üyeliği için verdiği destek azalmamıştır. ABD Başkanı Bush 1 Nisan 2008 tarihinde, NATO Zirvesi öncesinde Kiev’i ziyaret etmiştir.

Amerikan yönetimi ve Bush, Nisan 2008’de Bükreş’te düzenlenen NATO Zirvesi’nde Ukrayna’nın Üyelik Eylem Planı (Membership Action Plan-MAP) kapsamına alınması için müttefik ülkelere yönelik yoğun kulis çalışmalarında bulunmuş, Ukrayna birliklerinin Irak, Kosova ve Afganistan’da verilen görevleri başarıyla yerine getirdiklerini vurgulamıştır (Woehrel, 2008b: 14). 2-3 Aralık 2008’de, Brüksel’de gerçekleştirilen NATO Zirvesi’nde Ukrayna ve Gürcistan’ın NATO üyelikleri belirsiz bir geleceğe bırakılmıştır. Bu toplantıda, bu iki ülkenin Üyelik Eylem Planı sürecine geçirilmesi fikrinden vazgeçilmiştir. Almanya ve Fransa’nın bu iki ülkenin NATO üyeliğine sıcak bakmaması, ABD’nin de 2008 Ağustos’unda Gürcü-Rus Çatışması’nın yaşanmasından sonra bu iki ülkenin NATO’ya üyeliklerine verdiği desteği geri çekmesi nedeniyle Ukrayna ve Gürcistan’ın Üyelik Eylem Planı’na (MAP) geçirilmesi ileri bir tarihe ertelenmiştir (Ekşi, 2008: 5). Alınan bu karar sonrası Ukrayna halkı da NATO üyeliğine sıcak bakmamaktadır; Ukrayna’nın NATO’ya üyeliğini belirsiz bir tarihe ertelemiştir.

Sonuç olarak ABD’nin, Ukrayna’ya yönelik izlediği politikalarda mali destekler ve yardımlar ön plana çıkmaktadır. ABD mali yardımlar aracılığıyla Ukrayna ekonomisini ve iç siyasetini istikrara kavuşturmaya çalışmıştır. Fakat bu yardımların verimli bir şekilde kullanılmaması istenilen faydayı sağlamamıştır. Günümüzde de Rusya yanlısı Yanukoviç’in devlet başkanlığına geçmesiyle ABD-Ukrayna ilişkileri durgunluk sürecine girmiştir.

2.6.2 Rusya’nın Ukrayna Politikası

Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra Rusya’nın Ukrayna’ya yönelik izlediği dış politikayı Putin öncesi dönem ve Putin sonrası dönem olarak ikiye ayırmak mümkündür. Çalışmanın ilk bölümünde de bahsedildiği üzere Putin’in iktidara gelmesiyle “Yakın Çevre” olarak adlandırılan eski S.S.C.B cumhuriyetlerine yönelik izlenen politikalara daha fazla önem verilmeye başlanmıştır (Karaca, 2008: 89). Ukrayna, “Yakın Çevre Ülkeleri” arasında Rusya’nın en fazla önem verdiği ve üzerinde etkinlik kurmak istediği kilit öneme sahip ülkelerden biridir.

Ukrayna jeopolitik konumu itibarıyla, Rusya’yı Doğu Avrupa’ya ve oradan da Avrupa’ya ulaştıran ülkedir. Özellikle Sovyetler Birliği döneminde oluşturulan

ulaştırma altyapı sistemlerinden dolayı Ukrayna'nın, Rusya ve Avrupa arasında bağlantı sağlama özelliği daha da güçlenmiştir. Rusya'dan Avrupa'ya enerji kaynaklarını taşıyan enerji nakil hatlarının hemen hepsi Ukrayna üzerinden Avrupa ülkelerine ulaşmaktadır. Bu durum Ukrayna'yı günümüzde stratejik bakımdan Rusya açısından daha da önemli kılmaktadır (Okçuoğlu, 2009: 306).

Ukrayna ve Rusya arasındaki ilişkilere baktığımızda, Ukrayna'nın enerji bakımından Rusya'ya bağımlılığı, Ukrayna'nın NATO ve AB'ye üyelik isteği ve Rusya'nın karşı çıkışı, Sivastopol'daki Rus Donanmasının geleceği konuları ön plana çıkmaktadır (Karaca, 2008: 90). Ayrıca Rusya'nın "Avrasya Ortak Ekonomik Alanı" adı altında, Ukrayna, Belarus ve Kazakistan'ın katılımıyla kurmak istediği ortak pazar bölgesi çalışmaları da Ukrayna-Rusya ilişkilerini etkileyen bir konu olarak yer almaktadır (Kamalov, 2005: 52).

Putin'in iktidara gelmesinden sonra Ukrayna'ya yönelik izlenen dış politikayı anlamak için Rus siyasetçilerinin ve milliyetçilerinin Ukrayna'ya bakış açılarını bilmek gerekmektedir. Rus milliyetçilerin ve bazı Rus siyasetçilerinin bakış açısına göre Ukrayna, tarihsel, kültürel, dilsel anlamda Rusya'nın bir parçasıdır. Nikolai Karamzin, S.M. Solovev ve V.O. Kliuchevsky gibi Rus tarihçilerine göre, Rus Devleti'nin temelini teşkil eden Kiev Rus Devleti'nin merkezi günümüzde Ukrayna toprakları içinde yer almaktadır (Özcan, 2005: 76-77). Rusya İmparatorluğu'nun temellerinin atıldığı, günümüzde Ukrayna'nın başkenti olan Kiev Şehri tarihte Rusya'nın sadece siyasi merkezi değil, dini merkezi de olmuştur. Tarihte, Kiev metropoliti bütün Rusya'nın ruhani lideri olmuştur (Kurat, 1999: 32). Kiev Şehri bu özelliklere sahip olması nedeniyle Rus tarihinde önemli yer teşkil etmektedir. Rus milliyetçileri, Rusya İmparatorluğu'nun temellerinin atıldığı Kiev şehrine ve Ukrayna'ya büyük önem vermektedir. Rus tarihçilerine ve Rus milliyetçilerine göre Rus Devleti'nin tarihi birliği, Ukrayna ve Belarus'u da içine alan tüm Rus topraklarının bir araya getirilmesiyle ortaya çıkmaktadır. Aleksandr Soljenitsin ve Likhaçev'e göre Rus kültürü Ukrayna olmadan, Ukrayna ise Rusya olmadan herhangi bir anlam ifade etmemektedir (Özcan, 2005: 76-77).

Rus siyasetçiler, milliyetçi bir proje olarak, 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısından itibaren Beyaz Ruslar, Ukraynalılar (Maloruslar/Küçük Ruslar) ve de Büyük Ruslar arasında

herhangi bir ayırım görmeksizin kendi “Büyük Rus Ulusu” projelerini gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Bu üç halk da, Rus milliyetçileri tarafından tek bir Rus ırkının farklı dalları olarak görülmektedir. Bu “Büyük Rus Ulusu” tasarımına, Ukrayna entelektüelleri Rusya’dan tamamen ayrı, kendi parlak geçmişi, edebi dili ve gelişmiş kültürü ile ayrı bir Ukrayna ulusu kavramıyla karşılık vermektedir (Torbakov, 2001: 299). Günümüzde Rusların büyük çoğunluğu, özellikle Rus milliyetçileri ve Ukrayna nüfusunun büyük bir bölümü iki Slav halkı, Ruslar ve Ukraynalılar arasında herhangi bir fark görememektedir ve bu yüzden de ayrı bir Ukrayna devletinin varlık nedenini kavrayamamaktadırlar (Torbakov, 2001: 301). Putin’in Devlet Başkanlığı döneminde bir süre siyasi danışmanlık yapan Aleksandr Dugin’in de bu tarz milliyetçi düşüncelere sahip olması Ukrayna’ya verilen önemi arttırmıştır ve Ukrayna’ya yönelik milliyetçi politikaların izlenmesine yol açmıştır.

Rusya’nın Ukrayna’ya yönelik gösterdiği ilgi 2004 Devlet Başkanlığı Seçimleri öncesinde en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Rusya bu seçimlerde izlediği Rusya yanlısı politikalarla ön plana çıkan Yanukoviç’i desteklemiştir. Rusya, Ukrayna’daki 2004 Devlet Başkanlığı Seçimleri’ni bir dönüm noktası olarak görmüştür. Rus siyasetçiler bu seçimlerde Batı yanlısı kadroların iktidara gelmesiyle, Ukrayna’nın AB ve NATO’ya üyeliklerinde önemli yol kat edeceğini ve Rusya’nın, Ukrayna ile olan ilişkilerin bozulacağını öngörmüşlerdir (Petrov and Ryabov, 2006: 146).

Rus yetkililer Ukrayna’da Batı yanlısı kadroların iktidara gelmesini önlemek için iki farklı yol izlemişlerdir. İlk olarak Rus siyasetçiler, Yanukoviç’in seçim kampanyasına büyük destek vermişlerdir. Ayrıca destek için Rus halkla ilişkiler uzmanları Yanukoviç’in seçim kampanyasında önemli roller üstlenmişlerdir. İkinci olarak ise Rus siyasiler Ukrayna’nın geleceği ve Ukrayna’nın ekonomik gelişmesi bakımından Rusya ile olan ilişkilerinin önemi üzerinde durmuşlardır (Petrov ve Ryabov, 2006: 148). Ayrıca Rusya Devlet Başkanı Putin, Ekim 2004 tarihinde, Ukrayna’da yapılacak devlet başkanlığı seçimlerinin birinci turu öncesinde, Ukrayna’nın II. Dünya Savaşı’nda Nazi işgalinden kurtuluşunun yıldönümü kutlamalarına katılmak için Kiev’e üç günlük gezi düzenlemiştir. Bu gezi esnasında Putin, Ukrayna televizyon kanalına katılarak Ukrayna seçmenlerinin ve halkının sorunlarını yanıtlamış, Yanukoviç’i destekleyen açıklamalarda bulunmuştur (www.rferl.org, 07.03.2010). Rus kaynaklarına göre, 2004

Seçimlerini ncesinde Rusya Yanukoviç'yi desteklemek amacıyla 5-10 milyon dolar arсында mali destek sağlamıştır. Ruslara göre Yanukoviç'in seçim kampanyalarının giderleri büyük oranda Ukraynalı oligarklar tarafından karşılanmıştır; Rusya düşük miktarlarda mali destek sağlamıştır. Fakat Batılı kaynaklarda yer alan bilgilere göre Rusya, Yanukoviç'e seçim kampanyası için 600 milyon dolar yardımda bulunmuştur. Bunun 100 milyon dolarlık kısmı Gazprom tarafından karşılanmıştır. 2004 Seçimleri'nde Yanukoviç'e mali destek sağlayan Rus şirketleri arasında Alfa Bank, Basic Element, Gazprom, LUKOIL, Sistema, Tatneft sayılmaktadır. (Petrov ve Ryabov, 2006: 152).

Turuncu Devrim sonrasında Yuşenko'nun devlet başkanlığına geçmesiyle Ukrayna-Rusya ilişkileri gerilmiş, bozulma sürecine girmiştir. Seçimlerde desteklediği adayın seçilememesi zerine Rusya, Ukrayna'daki Batı yanlısı devlet başkanını zor durumda bırakmak amacıyla ekonomik nedenleri bahane ederek doğalgaz kesintisine gitmiştir. Bu dönemde Rusya, ABD ve AB'li yetkililere göre enerji kaynaklarını bir dış politika aracı olarak kullanmış; Ukrayna'ya gözdağı vermeye ve tehdit etmeye çalışmıştır. Rus yetkililer ise bu kesintilerin siyasi nedenlerden dolayı değil, ekonomik nedenlerden, Ukrayna'nın ödemediği doğalgaz borçlarından dolayı yaşandığını ifade etmişlerdir. Rusya, 2006 ve 2009 yıllarının başında Ukrayna'ya gönderilen gazı kesmiştir.

Enerji konusu, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Ukrayna-Rusya ilişkilerinde kilit rol oynamıştır. Sovyetler Birliği'nin kşnden sonraki ilk yıllarda Rusya, Ukrayna'ya ve diğer BDT ülkelerine doğalgazı iç pazar fiyatından satmıştır. Fakat 2005 yılında Yuşenko'nun Devlet Başkanlığı'na geçmesinden sonra Gazprom, Ukraynalı yetkililere gaz fiyatlarını arttıracasını, bir metreküp doğalgaz fiyatını 50 dolardan, 230 dolara yükselteceğini açıklamıştır. Ukrayna bu fiyat artışına karşı çıkmış ve bu fiyatlardan Rus doğalgazını almayacağını açıklamıştır. Bunun zerine Rusya 31 Aralık 2005 tarihinde Ukrayna'ya doğalgaz akışını kesmiştir. Bu kesinti Avrupa ülkelerine giden gaz akışını da etkilemiştir. AB lkelerinin sert eleştirilerinden sonra Gazprom 2 Ocak 2006 tarihinde gaz akışını yeniden başlatmış ve 4 Ocak 2006 tarihinde Ukraynalı yetkililerle anlaşmaya varmıştır (Woehrel, 2008a: 8-9).

4 Ocak 2006 tarihinde Moskova'da, Gazprom, Naftogaz Ukraine ve RosUkrEnergo temsilcileri arasında anlaşmaya varılmıştır. Fakat yapılan bu anlaşma sonrasında

Ukrayna'daki muhalefet partileri bu anlaşmayı yoğun bir şekilde eleştirmiştir. İlk olarak ithal edilen gazın fiyatı konusunda eleştiriler yoğunlaşmıştır. Anlaşmaya göre 2006 yılının ilk altı ayında ithal edilen doğalgazın metreküpüne 95 \$ ödenmesi kararlaştırılmıştır. Fakat bu altı ay sonrasında gaz fiyatında artışa gidilip gidilmeyeceği, fiyat artışı olursa hangi oranlarda sınırlı kalacağı konusunda düzenlemeler yapılmamıştır. İkinci olarak eleştiriler İsviçre menşeli RosUkrEnergo firması üzerinde yoğunlaşmıştır. Muhalefet, RosUkrEnergo firmasının Ukrayna pazarında bir monopol haline geldiğini ileri sürmüştür. Son olarak anlaşmadaki düzenlemeye göre bundan sonra Naftogaz Rus doğalgazını başka alıcılara ihraç edemeyecektir. Bu düzenlemeyle Naftogaz Ukraine yıllık olarak 800 milyon dolarlık bir gelirden mahrum bırakılmıştır (Dubien, 2007: 11-12).

Varılan bu anlaşma sonrasında Ukrayna'nın iç siyasetinde, yönetici kadro ile muhalefet arasında yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Bu anlaşma, 26 Mart 2006 tarihinde yapılacak parlamento seçimleri öncesinde, adayların yaptıkları seçim konuşmalarında en önemli ve öncelikli konu haline gelmiştir (Dubien, 2007: 11). 2006 yılında yaşanan gaz kesintisi sonrasında görüldüğü üzere, Rusya'nın Ukrayna iç siyasetini etkileyebilecek önemli bir araca sahip olduğu gözler önüne serilmiştir. Rusya, Ukrayna'nın enerji bağımlılığını bir koz olarak kullanıp, Batı yanlısı politikalar izleyen Yuşenko yönetimini zor durumda bırakmış ve Turuncu Devrim esnasında ittifak kuran kadroların anlaşmazlığa ve ayrılığa düşmelerine yol açmıştır.

Rusya-Ukrayna arasında enerji alanında bir diğer anlaşmazlık da 2009 yılının başında yaşanmıştır. Gazprom, Ukrayna'nın borçlarını ödemediği gerekçesiyle 2008 yılının son aylarında Ukrayna'ya gönderdiği gazı keseceğini, eski borçların ödenmemesi halinde yeni bir anlaşmaya varılmayacağını açıklamıştır. Bunun üzerine Ukraynalı yetkililer borçlarını ödediklerini açıklamışlardır; Gazprom yetkilileri ise Ukrayna'nın sadece 2007 yılına ait olan borçlarını ödediklerini, 2008 yılına ait borçların ödenmediğini belirtmişlerdir. Ayrıca Rus yetkililer, 2009 yılı için belirlenen 1000 metreküp gaz için 250 dolar olan ücret konusunda Ukraynalı yetkililer ile uzlaşmaya varamayınca 2009 yılının ilk günlerinde Ukrayna'ya olan gaz akışı kesilmiştir. Bu gaz kesintisinden Avrupa ülkeleri de etkilenmiştir. AB yetkililerinin araya girmeleriyle 16 Ocak 2009

tarihinde Ukrayna Başbakanı Timoşenko ile Rusya Başbakanı Putin anlaşmaya varmışlardır (www.usak.org.tr, 2.03.2009).

Bazı uzmanlara göre 2009 yılında yaşanan gaz kesintisiyle Rusya, hem Ukraynalı siyasilere hem de AB yöneticilerine mesaj vermeye çalışmıştır. 2009 yılında yaşanan gaz krizinde Rusya ayrıca Ukrayna'nın Avrupa ülkelerine giden gazı çaldığını iddia etmiştir. Bu iddiayla Rusya, Avrupa ülkelerine Ukrayna'nın güvenilir bir transit geçiş ülkesi olmadığını ima etmeye çalışmıştır. Hasan Selim Özertem'e göre Rusya'nın amacı Avrupa ülkelerine Güney Akım Enerji Hattı'nın önemini ve gerekliliğini ön plana çıkartmaktır (www.usak.org.tr, 2.03.2009).

Rusya-Ukrayna arasındaki bir diğer sorun da Kerç Boğazı ve Tuzla Adası sorunudur. Tuzla Adası sorunu, 2003 yılında Kerç Boğazı'nda Ukrayna'ya ait olan bir ada üzerinde Rusya'nın egemenlik iddia etmesi sonucu ortaya çıkmıştır (Alkan, 2006: 108). Tarihte Taman Yarımadası'yla bütünleşik olan Tuzla Adası, 1925 yılında gerçekleşen fırtınanın ana kara ile tek bağlantısı olan kum şeridini ortadan kaldırması sonucu ada konumuna geçmiştir (Olçar, 2007: 313). Tuzla Adası, Sovyetler Birliği döneminde Ukrayna S.S.C'ne bırakılmıştır; Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra yapılan anlaşmalarla adanın Ukrayna'ya ait olduğu belirlenmiştir (Alkan, 2006: 108).

Rusya Federasyonu'nun Eylül 2003 tarihinde Azak Denizi üzerinde inşa etmeyi planladığı barajın ve baraja ait tesislerin Taman Yarımadası'ndan Ukrayna topraklarına ait Tuzla Adası'na doğru taşması iki ülke arasında gerginliğin yaşanmasına sebep olmuştur (Olçar, 2007: 313). 20 Ekim 2003 tarihinde de Rus yetkililerin Ukrayna'dan adanın kendilerine ait olduğunu ispat etmesini istemesi, buna karşılık Ukrayna Silahlı Kuvvetleri'nin Tuzla Adası civarında askeri eğitimler yapmaya başlaması gerginliği arttırmıştır. 24 Aralık 2003 tarihinde Rusya ve Ukrayna arasında Azak Denizi'nin kullanımı ve Kerç Boğazı sorunu hakkında anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre Azak Denizi iç deniz statüsünde olacak, Kerç Boğazı'nın statüsü ve Azak Denizi'nin paylaşılması ayrı anlaşmalarla belirlenecektir. Bu anlaşma sonucunda adanın kime ait olduğunun açıklığa kavuşturulmaması, istenildiği zaman gelecekte bir sorun çıkarmak için Rusya'nın eline koz vermiştir (Alkan, 2006: 110).

Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik izlediği politikayı özetleyecek olursak; Ruslar, Ukrayna halkını Rusların ayrı bir boyu olarak görmekte, Ukraynalıların ayrı bir millet olduğuna inanmamaktadırlar. Hatta bazı Ruslar, Ukrayna devletini yapay bir devlet olarak görmektedir. Kimi basın organlarının aktardığına göre Vladimir Putin 2-4 Nisan 2008 tarihinde gerçekleşen NATO Konseyi Toplantısı'nda kapalı kapılar ardında "Ukrayna bir ülke bile değil. Yarısı Doğu Avrupa toprağı, diğer yarısını da biz verdik" demekten çekinmemiştir (www.usak.org.tr, 2.03.2009). Putin'in sarf ettiği bu cümle Rusların Ukrayna'ya, Ukrayna halkına bakış açısını özetlemektedir. Ruslar, Ukrayna'nın Batı yanlısı siyaset izlemelerini, AB ve NATO gibi Batılı kurumlara üye olmasını istememektedirler. Rusya, Sovyet döneminde Ukrayna üzerinde sahip olduğu etkin konumu günümüzde de devam ettirmeği istemektedir. Rusya kendini Ukraynalıların "büyük ağabeyi" olarak görmektedir.

Rusya AB'ye alternatif olarak Avrasya Ortak Ekonomik Alanı'nı, NATO'ya alternatif olarak ise BDT'yi ön plana çıkarmaktadır. Rusya gerçekleştirmek istediği bu projelerde Ukrayna'nın da yer almasını istemektedir. Rusya, Ukrayna'nın Batılı kurumlara yönelmesine karşılık enerji kartını ve Ukrayna'da yaşayan Rus azınlıklar kartını kullanarak Ukrayna üzerindeki etkin konumunu devam ettirmekte, Ukrayna'nın Batı yanlısı politikalar izlemesini engellemeye çalışmaktadır. Ukrayna'nın yaşadığı birçok iç sorun Rusya'yla bağlantılıdır. Bu sorunların çözüm sürecine Rusya'nın dâhil olmaması söz konusu değildir. Bu yüzden gelecekte Ukrayna'nın, Rusya'yı tamamıyla göz ardı ettiği bir dış politika izleyebilmesi mümkün görünmemektedir.

2.6.3 Avrupa Birliği'nin Ukrayna Politikası

Ukrayna jeopolitik konumu nedeniyle, AB ile Rusya arasında hem köprü hem de tampon bölge olma özelliği taşımaktadır. Avrupa Birliği'nin, Ukrayna'ya yönelik uyguladığı dış politika açısından Ukrayna'nın, Avrupa ve Soğuk Savaş döneminde Avrupa ülkeleri için en büyük tehdit unsuru olan Rusya arasında bir gri bölge olarak tanımlanabilecek konumu önem teşkil etmektedir (Can, 2008: 1). Avrupa'nın güvenliği söz konusu olduğunda doğudan gelebilecek tehditlere karşı Ukrayna'nın Batı yanlısı politika izlemesi ve bağımsız bir ülke olması Avrupa istikrarının en önemli garantilerinden biridir (Garnett'ten aktaran Olçar, 2007: 261).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Avrupa ülkeleri Ukrayna'ya yönelik fazla ilgi göstermemişlerdir. İngiltere de Amerika gibi Ukrayna'daki Sovyetler zamanından kalan nükleer silahların imha edilmesine önem vermiştir. Nükleer tehdit ortadan kalktıktan sonra İngiltere ve Avrupa ülkelerinin Ukrayna'ya yönelik ilgileri azalmıştır (Olçar, 2007: 262). AB ile Ukrayna arasındaki ilişkiler, 1998 yılında imzalanan "Dostluk ve İşbirliği Anlaşması"yla yeni bir boyut kazanmıştır (Karaca, 2008: 94). Avrupa Birliği'nin genişleme süreciyle, özellikle 2004 ve 2007 yılındaki gelişmelerle AB ülkelerinin Ukrayna'ya yönelik ilgileri artmıştır (Olçar, 2007: 262). AB'nin 2004 yılında düzenlediği "Avrupa Komşuluk Politikası" (European Neighbourhood Policy) belgesinde, Akdeniz'e komşu olan ülkeler, Rusya ve Moldova ile birlikte Ukrayna'da komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi planlanan ülkeler arasında yer almıştır (Karaca, 2008: 94).

9 Eylül 2008 tarihinde gerçekleştirilen AB-Ukrayna Zirvesi'nde taraflar arasında 2009 yılında sonuçlandırılacak bir ortaklık anlaşmasının imzalanması kararlaştırılmıştır. Bu ortaklık anlaşmasının, 2005 yılından beri yürürlükte olan AB-Ukrayna Eylem Planı'nın yerini alacağı ve taraflar arasındaki işbirliğinin siyasi diyalog, savunma, dış politika, adalet, özgürlük ve güvenlik, ekonomi ve kapsamlı bir serbest ticaret alanı kurulması konularını içeren faaliyet alanları çerçevesinde derinleştirileceği bildirilmiştir (Karaca, 2008: 94).

AB-Ukrayna ilişkilerine, Ukrayna açısından bakacak olursak Ukrayna ilk olarak Kuçma'nın devlet başkanlığı döneminde AB'ye katılma isteğini dile getirilmiştir. Fakat üyelik için gerekli reformların gerçekleştirilmesi konusunda önemli bir ilerleme kaydedilmemiştir (Can, 2008: 2). Gerekli reformların gerçekleştirilmesi konusunda Ukrayna'nın başarısızlığına neden olan üç durumdan söz edilebilir. İlk olarak Ukrayna'daki oligarkların, politikaların şekillenmesinde etkin bir role sahip olmalarıdır. Oligarkların Ukrayna'da iç politikada etkin bir konumda olmaları, yarı otoriter bir rejimin oluşmasında etkili olmuştur. İkinci olarak, AB üyeliği için gerekli reformları ve gerekliliklerini yerine getiremeyecek kadar zayıf bir devletin ve devlet kurumlarının varlığı söz konusudur. Ukrayna piyasa ekonomisine geçişini sağlıklı ve düzensiz bir şekilde gerçekleştirmiştir. Bugün Ukrayna'da rüşvet, yolsuzluk devletin önemli kurumlarını sarmış durumdadır. Son olarak Ukrayna'nın Batı yanlısı bir dış politika mı

yoksa Rusya yanlısı bir dış politika mı izleyeceğini belirleyememesi, istikrarsız bir dış politika yürütmesine neden olmaktadır. Ukrayna neredeyse her iktidar değişikliğinde dış politika alanında yönünü değiştirmektedir (Can, 2008: 5). Örneğin günümüzde Devlet Başkanlığı koltuğunda oturan Yanukoviç, Başbakanlık yaptığı dönemde, Ukrayna'nın artık AB üyeliği peşinde olmadığını, bunun yerine daha fonksiyonel ve kısa vadeli anlaşmalara yöneleceğini ifade etmiştir (Can, 2008: 4). 2010 yılında Devlet Başkanlığına seçilen Yanukoviç'in görev süresince AB-Ukrayna ilişkilerinin duraklama dönemine gireceğini ifade etmek yanlış olmayacaktır.

AB ülkeleri genellikle dış politika alanında ortak bir duruş sergileyememektedir, Ukrayna'nın üyeliği konusunda da AB ülkeleri arasında ortak duruş, fikir birliği söz konusu değildir. Ayrıca AB'nin bir ülkeye yönelik izlediği politikayı büyük ölçüde o ülkeyle olan ilişkileri belirlemektedir. Başka bir deyişle AB'nin bir ülkeye yönelik izlediği politika; o ülkeyle karşılıklı olarak ve diğer aktörlere bağlı olarak belirlenmektedir. Bunu Ukrayna-AB ilişkilerine uygulayacak olursak; AB-Ukrayna ilişkilerinin seyrini Ukrayna'nın iç siyasetinde yaşanan gelişmeler, Rusya ve ABD'nin Ukrayna politikası ile NATO-Ukrayna ilişkileri belirlemektedir (Can, 2008: 2).

AB ülkelerinin Ukrayna'ya karşı ortak, tutarlı bir politika ve strateji izlediği gözlenmemektedir. Üye ülkeler arasında farklı yaklaşımlar ve farklı bakış açıları söz konusudur. Doğu Avrupa ülkeleri genellikle Ukrayna'nın üyeliğini desteklemektedir. Özellikle Polonya komşu olarak Rus etkisi altında olan bir Ukrayna istemediğinden, Ukrayna'yı hem AB hem de NATO içinde desteklemektedir. Macaristan ve Slovakya da, Ukrayna'nın üyeliğine ılımlı yaklaşmaktadır. Fransa açık bir şekilde katılım değil bütünleşme görüşünü savunarak Ukrayna'nın AB üyeliğine karşı çıkmaktadır. Almanya, Avusturya, İngiltere ve İskandinav Ülkeleri Ukrayna'nın üyeliğine karşı ihtiyatlı davranmaktadırlar. Belçika ise Ukrayna'nın üyeliğinin söz konusu olmadığını ve birliğin doğu sınırlarının artık sabit kalması gerektiğini ifade etmektedir. Üye devletlerin kendi içinde bile tutarsız beyanatlar görülebilmektedir. Örneğin Almanya'da Şansölye Schroder 2003 yılında Ukrayna'nın AB'ye katılımını istediklerini belirtirken yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Joschka Fischer öngörülebilir bir tarihte Ukrayna'nın üyeliğinin mümkün olmadığını ifade etmiştir (Can, 2008: 10).

Aslında AB ülkeleri içerisinde Ukrayna'nın üyeliği konusunda en çıkmazda kalan ülke Almanya'dır. Almanya, Rusya'dan sonra Ukrayna'nın ikinci büyük ticari partneridir (Okçuoğlu, 2009: 306). Almanya, Rusya'yla enerji alanında önemli anlaşmalara imza atmaktadır. Almanlar bir taraftan kendileri için önemli bir pazar olan Ukrayna'yı kaybetmek istememekte, diğer taraftan da Ukrayna'nın üyeliğini destekleyip enerji alanında bağımlı olduğu Rusya'yı kızdırmak istememektedir.

Rusya'ya enerji yönünden bağımlı olan AB'nin Ukrayna'yı üye olarak kabul etmeyebileceği hatta NATO içindeki bazı AB ülkelerinin Ukrayna'nın NATO üyeliğine de karşı çıkabileceği değerlendirilmektedir. Ukrayna'nın AB üyeliğinde olduğu gibi, Fransa ve Almanya, Rusya'yı karşılarına almamak için Ukrayna'nın NATO'ya üyeliğine de sıcak bakmamaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinin Ukrayna'ya herhangi bir üyelik vermeden karşılıklı ilişkileri geliştirerek bağımlılık yaratmaya çalıştığı görülmektedir. Fakat Ukrayna'nın iç işlerine karışıp ülkeye şekil verme girişimlerinin AB üyeliği ile sonlandırılmayacak olması, Ukrayna halkının AB ülkelerini güvenilmez olarak algılamasına neden olacaktır. Bu yöndeki gelişmeler gelecekte Ukrayna'yı daha fazla Rusya'ya yaklaştıracaktır (Karaca, 2008: 95).

AB-Ukrayna ilişkilerini özetleyecek olursak, Avrupa Birliği ülkeleri, Rusya ve Ukrayna arasında denge siyaseti izlemektedir. AB enerji alanında bağımlı olduğu Rusya'yı kızdırmamak ve mevcut ilişkilerini bozmamak için Ukrayna'nın birliğe katılımını değil, birlikle bütünleşmesini ön plana çıkarmaktadır. Çünkü Avrupa ülkelerinin kendi güvenlikleri için Ukrayna'da istikrarın sağlanması önemlidir. AB, Ukrayna'yı istikrarlı bir yapıya kavuşturarak kendine güvenli bir tampon bölge oluşturmak istemektedir. Bunun için Avrupa Birliği belirli fonlardan Ukrayna'ya mali yardımlar aktarmaktadır. Avrupa Birliği'nin ayrıca Rusya ve ABD arasında, Ukrayna üzerine verilen güç mücadelesinde arabuluculuk rolünü üstlendiği de söylenebilir.

BÖLÜM 3: GÜRCİSTAN'DA GÜÇ MÜCADELESİ

Günümüzdeki Gürcistan toprakları yüzyıllar boyunca İranlılar, Mısırlılar, Yunanlılar, Hazarlar, Ermeniler, Araplar, Türkler, Bizanslılar, Osetler ve Ruslar tarafında işgal edilmiştir. Bu nedenle Gürcistan toprakları birçok medeniyete, kültüre ve dine ev sahipliği yapmıştır. Bunun sonucunda Gürcistan ayrı bir kültürel zenginliği olan bir ulus olarak ortaya çıkmıştır (Grigorianz, 1999: 200).

Gürcistan'ı jeopolitik açıdan ele alacak olursak, Gürcistan Transkafkasya olarak adlandırılan bölge içerisinde yer almaktadır. Kafkasya toprakları, Kuzey Kafkasya ve Güney Kafkasya (Transkafkasya) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kuzey Kafkasya, Rusya Federasyonu'na bağlı yedi otonom cumhuriyetten oluşmaktadır. Bu otonom cumhuriyetler; Adıgey, Karaçay-Çerkes, Kabardin-Balkar, Kuzey Osetya, Çeçenistan, İnguşetya ve Dağıstan Cumhuriyetleri'dir. Transkafkasya ya da Güney Kafkasya olarak adlandırılan bölge ise Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan bağımsız devletlerinden oluşmaktadır (Sapmaz, 2008: 21).

Gürcistan, Transkafkasya'da açık denizlere çıkışı olan tek ülke olması nedeniyle jeopolitik açıdan Azerbaycan ve Ermenistan'a nazaran daha önemlidir ve bölgenin kilit ülkesi konumundadır. Gürcistan, Rusya'nın Akdeniz, Ortadoğu ve Afrika'ya ulaşımında önemli bir geçit konumundadır. Gürcistan jeopolitik konum açısından Türkiye için de önemli bir ülkedir. Gürcistan, Türkiye'nin Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'ne ve Azerbaycan'a bağlantısını sağlayan tek ülkedir. Ayrıca Gürcistan, Türkiye ile Rusya arasında tampon ülke konumundadır. Gürcistan, Hazar petrol ve doğalgazının Batılı ülkelere ve Türkiye'ye taşınmasında kilit rol oynamaktadır. Gürcistan, Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı'nı ve Güney Kafkasya Doğalgaz Boru Hattı'nı taşıyan köprüdür (Sapmaz, 2008: 57).

Amerika'nın, Hazar Denizi ve çevresindeki enerji kaynaklarını Rusya sınırları dışında bir bölge üzerinden dünya pazarlarına taşımak istemesi ve bunun sadece Gürcistan üzerinden geçecek bir hatla mümkün olması ABD ve Rusya arasında Gürcistan üzerinde yaşanan güç mücadelesinin en önemli nedenidir. Rusya günümüzde "Yakın Çevre" politikası çerçevesinde Gürcistan'ı yeniden kendi nüfuzu altına almaya çalışmaktadır. Rusya, Gürcistan üzerinde en önemli baskı aracı olarak azınlıkları kullanmaktadır.

Rusya özellikle başta Abhazları Gürcistan yönetimine karşı ayaklanmaya teşvik etmiş ve silahlandırmıştır. Güney Osetya'nın Kuzey Osetya ile birleşmesini ve bunun için Osetlerin verdiği mücadeleyi desteklemektedir. Ayrıca Rusya, Gürcistan'daki askeri üslerini de baskı aracı olarak kullanmaktadır. (Okçuoğlu, 2009: 307-308).

Gürcistan, Rusya'yı bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne yönelik en büyük tehdit olarak görmektedir. Gürcistan, Rusya'yı dengelemek için ABD ile olan ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır. ABD, Rus baskılarına karşı Gürcistan'ı koruyan güç konumundadır. Ayrıca Avrupa Birliği de Gürcistan'ı desteklemekte, siyasi ve iktisadi olarak Rus baskısına karşı korumaktadır (Okçuoğlu, 2009: 308). Günümüzde Gürcistan üzerine yaşanan ABD, AB ve Rusya arasındaki güç mücadelesi bu şekilde ortaya çıkmaktadır.

Gürcistan, sahip olduğu jeopolitik konum nedeniyle yukarıda da bahsedildiği gibi tarih boyunca farklı küresel güçlerin, ülkelerin ve medeniyetlerin hâkimiyeti altına girmiştir. Gürcistan, Soğuk Savaş sonrasında da küresel güçlerin etkinlik sağlamaları için yaptıkları güç mücadelesine sahne olmaktadır. 2003 Seçimleri sonrasında yaşanan Gül Devrimi sırasında ABD'li siyasetçilerin, Rus siyasilerin ve AB temsilcilerinin bu sürece dâhil olmaları ve kendi taraftarları olan kadroları iktidara taşımak için etkin roller oynamaları bunu kanıtlar niteliktedir. Ayrıca Ağustos 2008'de Rusya'nın, Gürcistan üzerinde yeniden etkinliğini sağlamak amacıyla askeri güç kullanması Gürcistan'ın küresel aktörler için olan öneminin bir göstergesidir.

3.1 Gürcistan'ın Coğrafi Özellikleri ve Jeopolitik Konumu

Asya Kıtası'nda yer alan Gürcistan, Karadeniz kıyısında, Rusya ile Türkiye arasında yer alan tampon ülke konumundadır. Gürcistan'ın yüzölçümü 69,700 km² dir. Azerbaycan, Ermenistan, Rusya ve Türkiye, Gürcistan'a komşu olan ülkelerdir. Gürcistan'ın Karadeniz'de olan kıyısı 310 km'dir (CIA Factbook, 2009). Gürcistan idari yapı olarak, 9 bölge, 9 şehir ve 2 özerk cumhuriyetten oluşmaktadır (DEİK Gürcistan Ülke Bülteni, 2008: 1). Gürcistan Cumhuriyeti topraklarında ana ülke ile Abhazya ve Acara Özerk Cumhuriyetleri ve Güney Osetya Özerk Bölgesi idari birimleri bulunmaktadır (Mert, 2004: 46). Ülke nüfusu yaklaşık olarak 4,6 milyondur (CIA Factbook, 2009).

Coğrafi özellikler olarak incelendiğinde Gürcistan üç bölgeye ayrılmaktadır. İlk olarak ülkenin kuzeyinde Büyük Kafkasya Bölgesi yer almaktadır. Gürcistan'ın bu bölgesi oldukça dağlık bir yapıya sahiptir. İkinci olarak güneyinde yüksek platoların bulunduğu bölge yer almaktadır. Son olarak, söz konusu iki bölgenin arasındaki üçgen şeklinde Karadeniz'e kıyısı olan orta bölge yer almaktadır (Urjewicz'den aktaran Demir, 2003: 118). Gürcistan-Rusya sınırı Büyük Kafkas Dağları ile kaplanmıştır ve Gürcistan'ın kuzey kesimlerinde de bu dağların uzantısı yer almaktadır. Ülkenin güneyinde ise Küçük Kafkas Dağları yer almaktadır. Ülkenin orta kısımlarında ve Karadeniz kıyılarında tarıma elverişli ovalar bulunmaktadır. Bu alanlarda çeşitli tarım üretimi ve hayvancılık yapılmaktadır. Büyük Kafkasların engeli ile kuzeyden gelecek soğuk hava ikliminden korunan ülke daha çok Karadeniz'den gelen sıcak hava sayesinde ılıman bir iklime sahiptir (Yalçınkaya, 2006: 169).

Gürcistan, Ukrayna-Karadeniz-Azerbaycan-Hazar-Orta Asya Hattı, Türkiye-Rusya Hattı, Rusya-İran Hattı ve Türkiye-Azerbaycan-Hazar-Orta Asya Hattı üzerinde bulunan birçok ülkeyi birbirine bağlayan transit ülke konumundadır. Gürcistan, Rusya Federasyonu'nun yedi özerk bölgesine de komşudur. Gürcistan, Doğu-Batı ve Kuzey-Güney yönlü enerji nakil hatlarının kesişme noktasında yer almaktadır (Sarıkaya, 2005: 185). Gürcistan'ın sahip olduğu bu jeopolitik konum küresel güçlerin ilgisini çekmekte ve Gürcistan'a yönelik etkin politikalar izlemelerine yol açmaktadır.

Gürcistan jeopolitik konumu açısından Rusya için büyük önem arz etmektedir. Rusya, Sovyet döneminde olduğu gibi bu ülke üzerinde yeniden hâkim bir konuma geçmek istemektedir. ABD'nin Gürcistan üzerindeki öncelikli amacı ise Rusya'nın yeniden etkinlik kazanmasını önlemek ve Rusya'nın tek başına bölgede hâkim olmasına olanak tanımamaktır. Gürcistan'ın bölgede Rusya'nın tekrar etkinlik kazanmasını istememesi, hem de Batı yanlısı ve Batı'yla bütünleşme yönünde politikalar izlemesi ABD için önem arz etmekte ve ABD'yi bölgede daha etkin bir konuma getirmektedir (Mert, 2004: 30-31).

Rusya, stratejik konumu nedeniyle Gürcistan'ı hayati çıkar sahasında görmüş ve Gürcistan'la olan ilişkilerine önem vermiştir. Rusya'nın Gürcistan'a yönelik olan ilgisinin artışı, Kırım'ın statüsünün gelecekteki belirsizliği ve Rusya'nın Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Karadeniz'e olan kıyılarının azalması ile yakından

bağlantılıdır. Rusya, Karadeniz Filosunu konuşlandırabileceği kıyı şeridinden mahrum kalınca Karadeniz’de uzun kıyı şeridine sahip olan ve devamlı etnik sorunlarla uğraşan Gürcistan’a yönelik ilgisini daha da arttırmıştır (Glenny’den aktaran Tanrısever, 2002: 397).

ABD’nin, Sovyetler Birliği’nin yıkılmasından sonra, özellikle de 11 Eylül Saldırıları’ndan sonra Transkafkasya bölgesine ve Gürcistan’a verdiği önem artmıştır. ABD’nin Gürcistan’a yönelik ilgisinin artmasının birçok nedeni vardır. ABD’nin Gürcistan ile ilgili beklentileri serbest piyasa ekonomisinin ve demokrasinin sağlam temellere oturtulması, Gürcistan içerisinde yer alan ayrılıkçı bölgelerde güvenliğin sağlanması, Hazar enerji kaynaklarının Batılı pazarlara güvenli bir şekilde aktarımının sağlanması, Amerikalı şirketlerin çıkarlarının korunması, Rusya ve İran’ın Gürcistan üzerindeki etkinliğinin azaltılmasıdır (Sapmaz, 2008: 206-207).

11 Eylül saldırıları sonrasında, ABD’nin “terörle mücadele” adı altında Orta Asya Cumhuriyetleri, Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan’da askeri üsler kurması Gürcistan’ın jeopolitik önemini daha da arttırmıştır. Gürcistan, ABD açısından önceleri enerji koridoru olarak önem taşıırken Orta Asya’da askeri üslerin kurulmasından sonra bu üslere ulaşımın sağlanması bakımından da ayrı bir önem kazanmıştır. ABD uçaklarının Avrupa’dan Orta Asya’ya ve Afganistan’a gitmek için kullandığı tek “hava koridoru” Gürcistan ve Azerbaycan üzerinden geçmektedir. ABD Orta Asya’daki askeri üslerini Rusya, Çin ve İran üzerinden destekleyemeyeceği için Pakistan-Afganistan ya da Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan “hava koridorlarını” kullanmaktadır. Fakat bu iki farklı hava koridorunun da istikrarsız yapısı göz önünde bulundurulduğunda ABD sadece tek bir koridora bağlı kalmak istememektedir. Bu yüzden daha önceleri “Doğu-Batı Enerji Koridoru” olarak görülen Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan, ABD’nin Orta Asya ülkelerinde askeri üsler kurmasının sonrasında “Güvenlik Koridoru” olarak da anılmasına yol açmıştır. Gürcistan, topraklarında Rus askeri üslerinin ve aktif çatışma bölgelerinin bulunması nedeniyle bu “Güvenlik Koridoru Ülkeleri” arasında en istikrarsız olanıdır (Ağacan, 2002: 71). Bu nedenle ABD, Gürcistan’da istikrarın sağlanması için Gürcistan’a yönelik etkin politikalar izlemekte, önemli mali destekler sağlamakta ve Gürcistan’ın Rusya’ya olan bağımlılığını azaltmak için siyasi arenada da destek sağlamaktadır.

3.2 Gürcistan'ın Etnik ve Dinsel Yapısı

Gürcistan etnik yapı bakımından Güney Kafkasya ülkeleri arasında en karmaşık yapıya sahiptir. Güney Kafkasya Bölgesi'nde ana etnik grubun bölgedeki diğer etnik gruplara oranı en düşük olan ülke Gürcistan'dır. Ermenistan'da Ermeniler nüfusun %97-98'ini, Azerbaycan'da Azeriler nüfusun %85-90'ını oluştururken; Gürcistan'da Gürcülerin nüfus oranı %70 civarındadır (İbrahimli, 2001: 29). Kafkas halklarının güney koluna mensup olan Gürcüler kendilerini efsanevi ataları Kartlos'tan dolayı Kartveli şeklinde adlandırır ve dillerine Kartuli, ülkelerine ise Sakartvelo adı verilmektedir (Mert, 2004: 106). Gürcüler kendi aralarında da etnik açıdan homojen değildir. Gürcüler kendi aralarında Svanlar, Lazlar (Mergeller), Guruliler, Kartlar ve bunun gibi bir kısım boylara ayrılmaktadır. Gürcü bu etnik boyların bir devlet çerçevesindeki genel ismidir (İbrahimli, 2001: 29).

Gürcistan'ın etnik yapısına baktığımızda; ülke nüfusunun %70'ini Gürcülerin, %8'ini Ermenilerin, %6'sını Rusların geri kalanının Acarların, Abhazların, Osetlerin ve diğer bazı küçük grupların oluşturduğunu görürüz (DEİK Gürcistan Ülke Bülteni, 2008: 1). CIA'nın verilerine göre ise, Gürcistan nüfusun %83,8'ini Gürcülerin, %6,5'ini Azerilerin, %5,7'sini Ermenilerin, %1,5'ini Rusların ve %2,5'ini diğer küçük grupların oluşturduğu belirtilmektedir (CIA Factbook, 2009: 2).

Yukarıda da belirtildiği üzere; Gürcistan toprakları 69,700 km²lik bir alanı kaplamaktadır. Bunun 8600 km² si Abhazya, 2800 km² si Acara, 3800 km² si Güney Osetya'ya aittir. Abhazlar, Gürcistan nüfusunun %1,7'sini oluşturmaktadır (Zurabishvili'den aktaran Tavkul, 2002: 63). Etnik bakımdan Gürcüler ile benzerlikleri ve akrabalıkları bulunmayan Abhazlar Gürcistan'ın kuzeybatısındaki merkezi Suhumi (Sukhumi) olan Abhazya Özerk Cumhuriyeti'nde yaşamakta ve Kafkas dillerinin kuzeybatı grubu içerisinde yer alan dile sahiptirler. Abhaz halkı çiftçilik, hayvancılık ve denizcilikle uğraşmaktadır (Mert, 2004: 106). Abhaz halkı dini açıdan ikiye bölünmüştür. Abhazlar arasında Sünni Müslümanlar ve Hıristiyanlar yer almaktadır. Abhazlar özellikle yaşadıkları bölgede Osmanlı etkisinin görüldüğü dönemde İslamiyet'e yönelmişlerdir (Demir, 2003: 177).

Yine Gürcülerle akrabalıkları bulunmayan Osetlerin ataları M.S II. Yüzyılın sonuna doğru Don Havzası'ndan Kafkasya'ya doğru göç edip burada İber-Kafkaslar ile karışmış Alanlardır. Hun akınlarından sonra Alanlar çeşitli bölgelere dağılmışlardır. Kafkasya ile Hazar Denizi arasında kalan Alanlar, 10. Yüzyılda Bizans etkisiyle Hıristiyanlaşmışlardır. Kuzey Kafkasya halkları arasında Hint-Avrupa dili konuşan ve çoğunluğu Hıristiyan olan Osetler, Kafkasya'yı Rusya topraklarına bağlayan Daryal Geçidi'ni ellerinde bulundurdukları için stratejik öneme sahip olmuşlardır. 17. Yüzyılda Kafkasya topraklarında Osmanlı etkisinin görülmesine rağmen, Osetler Hıristiyanlıklarını devam ettirmişlerdir. 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması Osetler için bir dönüm noktası olmuştur. Ruslar 1784'te Vladikavkaz'ı inşa ederek Osetleri kontrolleri altına almışlar ve bu tarihten sonra Osetler Rusların Kafkaslardaki en yakın müttefiki olmuşlardır. Sovyet döneminde 1922 yılında Güney Osetler, Gürcistan içinde özerk bölge statüsünü elde etmişlerdir (Demir, 2003: 188-189). Günümüzde Osetler, Gürcistan nüfusunun % 1 ini oluşturmaktadır (Zurabishvili'den aktaran Tavkul, 2002: 63). Kafkasların eteklerine kurulmuş olan Güney Osetya'nın yönetim merkezi Şinvali (Tskhinvali)'dir. Osetlerin büyük bir kısmı ise Rusya Federasyonu'na bağlı özerk cumhuriyet olan Kuzey Osetya'da yaşamaktadır (Yalçınkaya, 2006: 189) .

Acarlar ise Gürcistan toprakları içerisine, Gürcistan'a bağlı özerk bir cumhuriyet olarak teşkilatlanmışlardır. Yüzölçümü yaklaşık 3.000 km² olup, nüfusu 393.000'dir. Acara Özerk Cumhuriyeti'nin (Acaristan) merkezi Karadeniz kıyısında yer alan Batum şehridir (Yalçınkaya: 2006: 198). Acarlar genellikle çay ve turunçgiller tarımıyla geçimlerini sağlamaktadır (Mert, 2004: 106). Acaristan'ın nüfusunun %80'i Müslüman Gürcü, %10'u Rus, %5'i ise Ermenilerden oluşmaktadır. Bunlara ilaveten Acaristan, Türkiye için büyük önem taşımaktadır. Acaristan, özerklik statüsünü 1921 yılında imzalanan Kars Antlaşması'yla kazanmıştır. Türkiye bu antlaşma ile Acaristan'ı kültürel ve dinsel haklarının sağlanması ve özerklik verilmesi koşuluyla S.S.C.B'ye bırakmıştır. Bu antlaşma gereği Türkiye'nin, Acaristan üzerinde garantörlük hakkı bulunmaktadır. Ayrıca Acaristan Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkaslara açılan kapısı olması nedeniyle; Türkiye için büyük öneme sahiptir (Sapmaz, 2008: 78).

Gürcistan'da diğer önemli bir etnik problem kaynağı da Cevahati (Javakheti) Bölgesidir. Cevahati Bölgesi özerk idari bir birim olmadığı halde coğrafi ve demografik

özellikleri yüzünden siyasi öneme sahiptir. Gürcistan'ın idari birimlerinden biri olan Cevahati Bölgesi'nde nüfusun önemli bir kısmını Ermeniler oluşturmaktadır. Ayrıca bölge Gürcistan-Ermenistan sınırında yer almaktadır. Sovyet sonrası dönemde işsizliğin önemli bir sorun olduğu bölgede en önemli geçim kaynağı Rus üssü olup, askeri üste iş bulamayan Ermeni azınlıklar mevsimlik işçi olarak Rusya'ya gitmektedir (Yalçınkaya, 2006: 214).

Sovyet dönemi sonrasında Cevahati Bölgesinde Ermenilerin desteklediği Cavah ve Virk Örgütleri bölgeye fiilen hâkim olmuştur. Bölgede yaşayan Ermeniler zaman zaman özerklik talebinde bulunmuşlardır. 30 Aralık 2003 tarihinde Cevahati Bölgesi yetkilileri Gürcü makamlara başvurarak federal temelde yeniden yapılanmanın ülkenin toprak bütünlüğünün güvencesi olacağını belirtmişlerdir. Bu taleple birlikte sorunun çözümünün Cevahati Bölgesine özerklik verilmesinden geçtiği Ermeni yetkililer tarafından belirtilmiştir (Yalçınkaya, 2006: 216). Cevahati Bölgesi günümüzde Abhazya ve Güney Osetya kadar sıcak çatışmalara sahne olmasa da bölgedeki işsizlik ve dış güçlerin kışkırtmaları sonucu ileride Gürcistan yönetimi için bir sorun oluşturabileceği açıktır.

Dini açıdan bakacak olursak, Gürcistan nüfusunun %85'i Hıristiyan, %15'i Müslüman'dır (Saray'dan aktaran Mert, 2004: 107). Gürcistan halkının büyük çoğunluğunun dini Ortodoks Hıristiyanlık'tır. Müslüman nüfusun büyük çoğunluğu ülkenin güney kesimlerinde özellikle de Acara Özerk Cumhuriyeti'nde yaşamaktadır. Acaristan'da halkın çoğunluğu Müslüman'dır. Ayrıca bu bölgede Abhazlar ve Osetler arasında da İslamiyet'e inanan gruplar vardır (Mert, 2004: 110). CIA Factbook'ta yer alan verilere göre Gürcistan nüfusunun %83,9'u Ortodoks, %9,9'u Müslüman, %3,9'u Gregorian Ermeni ve %0,8'i Katolik'tir (CIA Factbook, 2009: 2).

Görüldüğü üzere Gürcistan, Ukrayna'ya göre daha karışık bir etnik yapıya sahiptir. Ayrıca Gürcistan'daki etnik azınlık sorunları, bazı dönemlerde sıcak çatışmalara dönüşmüştür. Bu açıdan Gürcistan, Ukrayna'ya göre daha zorlu bir süreç yaşamış ve gelecekte de yaşayacaktır. Diğer bir yandan Gürcistan topraklarında yer alan Rus askeri üsleri, Gürcistan'ın toprak bütünlüğü için büyük tehlike arz etmektedir. Rusya, Gürcistan'ın en problemlili bölgelerinde kurduğu askeri üsler sayesinde hem bu bölgelerdeki özerk yönetimlere destek sağlamakta, hem de bu bölgelerde yaşayan halkı

kendine bağımlı hale getirmektedir (Kantarıcı, 2006: 87). Rusya, Gürcistan üzerindeki etkinliğini devam ettirebilmek için ayrılıkçı bölgeleri Gürcistan'a yönelik bir koz olarak kullanmaktadır. Önümüzdeki süreç içerisinde Gürcistan'ın toprak bütünlüğü, Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne nazaran daha büyük tehlike altındadır.

3.3 Gürcistan'ın Ekonomik Yapısı

Sovyetler Birliği döneminde Gürcistan, ekonomik açıdan en gelişmiş cumhuriyetlerden birisi olarak kabul edilmekte iken birliğin dağılması sonrasında yaşanan siyasi istikrarsızlık Gürcistan ekonomisi üzerinde olumsuz bir etki yaratmıştır. Sovyet sonrası dönemde, Gürcistan'da kişi başına düşen milli gelirden azalma, tarımsal ve sanayi üretiminde düşüş yaşanmış, enflasyon ve işsizlik konularında önemli oranda artış gözlenmiştir (DEİK Gürcistan Ülke Bülteni, 2008: 6).

1994'ten sonra Gürcü yetkililer ticaretin ve döviz kurunun serbestleştirilmesiyle birlikte özelleştirme ve vergi reformu alanında birtakım düzenlemelere gitmişlerdir. Gerçekleştirilen bu düzenlemeler ile ülkedeki ekonomik kalkınmanın temelleri atılmış, 1995 yılından sonra Gürcistan'ın GSMH'de artış gözlenmiş ve enflasyon oranı kontrol altına alınmıştır. 1998 yılında Rusya'da yaşanan ekonomik kriz, Rusya ile önemli ticari ilişkileri olan Gürcistan'ı da etkilemiştir. Bu dönemde Gürcistan ekonomisinin büyüme hızı gerilemiştir (DEİK Gürcistan Ülke Bülteni, 2008: 6-7). Ayrıca Gürcistan'da bağımsızlık sonrasında siyasi alanda yaşanan istikrarsızlık, ekonomi alanında yüksek enflasyon oranı, rüşvet ve yolsuzlukların artışı nedeniyle yabancı yatırımların Gürcistan'daki miktarı diğer Sovyetler Birliği ülkeleri ile kıyaslandığında oldukça düşüktür (Akın, 2008: 6).

2003 yılında gerçekleşen Gül Devrimi sonrasında iktidara gelen kadro siyasi istikrarın sağlanması ve ekonominin gelişmesi için birtakım önemli düzenlemelere gitmiştir. Yapılan düzenlemeler, yasal, finansal ve enerji sektörü reformlarıyla özelleştirme, vergi sistemi, kamu harcamaları ile yolsuzluk ve kaçakçılıkla mücadele alanlarında yoğunlaşmıştır (DEİK Gürcistan Ülke Bülteni, 2008: 7). Yapılan bu düzenlemeler ve sağlanan siyasi istikrar sonucunda birtakım düzeltilmeler kaydedilmiştir. Saakaşvili'nin iktidara gelmesinden sonra gerek vergi alanında ve gerekse rüşvet ve yolsuzlukla

mücadele alanında gerçekleştirilen düzenlemeler sonucunda Gürcistan'daki yabancı yatırımların miktarında artış gözlemlenmiştir (Akin, 2008: 6).

Ekonomi alanında yapılan düzenlemeler sonrasında elde edilen bir diğer gelişme de GSMH'daki artışlardır. Buna göre 2006 yılında Gürcistan'ın GSMH'ı % 10 oranında, 2007 yılında % 12 oranında, 2008 yılında ise GSMH % 7 oranında artış göstermiştir. Gürcistan ekonomisinin sayısal verilerine bakacak olursak, 2008 yılında GSMH 22,93 milyar dolardır. 2006 yılı verilerine göre işsizlik oranı %13,6, 2008 verilerine göre enflasyon oranı %11,3'dür. 2007 yılı verilerine göre Gürcistan'ın dış borcu 4,5 milyar dolardır (CIA Factbook, 2009).

Gürcistan ekonomisi turizm, tarım, madencilik ve sanayi sektörüne dayanmaktadır. Tarım alanında narenciye, üzüm ve çay yetiştiriciliği ön plana çıkmaktayken sanayi alanında şarapçılık, metalürji, makine imalatı, kimyasal ürünler ve tekstil sektörleri ön plana çıkmaktadır (DEİK Gürcistan Ülke Bülteni, 2008: 6).

Gürcistan'ın ihracat miktarı 2008 yılı verilerine göre 2,76 milyar dolardır. Gürcistan'ın ihraç ettiği ürünler arasında metal, şarap, soda, cevher madeni, fındık ve turunçgiller yer almaktadır. Gürcistan'ın ihracat yaptığı ülkeler arasında %13'lük oranla Türkiye ilk sırayı almaktadır; Türkiye'yi sırasıyla ABD, Azerbaycan, İngiltere, Bulgaristan, Ukrayna, Ermenistan, Türkmenistan ve Kanada izlemektedir. Gürcistan'ın ithalat miktarı ise; 2008 yılı verilerine göre 7,304 milyar dolardır. Gürcistan'ın dış ülkelere ithal ettiği ürünler arasında petrol, motorlu taşıtlar, makine ve makine parçaları, hububat ve tıbbi malzemeler yer almaktadır. Gürcistan'ın bu ürünleri ithal ülkeler arasında yine ilk sırada %14'lük bir oranla Türkiye yer almaktadır Türkiye'yi sırasıyla Rusya, Ukrayna, Azerbaycan, Almanya, ABD ve Bulgaristan izlemektedir (CIA Factbook, 2009).

Rusya, Gürcistan'ın önde gelen dış ticaret ortağıdır. 2006 yılında Rusya'nın, Gürcistan'a yönelik ticari ambargo uygulaması, Gürcistan'ın ekonomisini önemli derecede etkilemiştir. Özellikle şarap ve maden suyu, Gürcistan'ın başlıca ihracat kalemlerinden olup, Rusya'nın 2006 yılında başlattığı ithalat yasağı bu sektörü önemli derecede etkilemiştir. Bu gelişmeler sonrasında şarap ihracatı Ukrayna pazarına yoğunlaşmıştır (DEİK Gürcistan Ülke Bülteni, 2008: 10).

3.4 Gürcistan’da Siyasi Alanda Yaşanan Güç Mücadelesi

Gürcistan da Ukrayna gibi, bağımsızlığından sonra, sahip olduğu jeopolitik konum nedeniyle, özellikle de Hazar enerji kaynaklarının batı pazarlarına taşınmasındaki enerji koridorlarında kilit ülke konumunda olması nedeniyle küresel ve bölgesel güçlerin, güç mücadelesine sahne olmaktadır. 2003 yılında Gül Devrimi sırasında yaşanan olaylar ve 2008 yılında Gürcü birliklerin Güney Osetya’ya askeri operasyon için girmesi ve bunun üzerine yaşanan Gürcü-Rus Çatışması Gürcistan üzerindeki güç mücadelesinin önemli göstergeleridir.

Gürcistan’da, Ukrayna’dan farklı olarak çoğunlukta siyasi kadrolar Batı yanlısı bir dış politikanın izlenmesi taraftarıdır. Şevardnadze’nin görevinden ayrılmasından sonra Rusya’ya yakın olan siyasi kadrolar Gürcistan’da azınlıktadır. Fakat buna rağmen ülke içerisinde yer alan ayrılıkçı bölgeler, bu ayrılıkçı bölgelerin Rusya’ya olan yakınlığı, Rusya’nın bu bölgelere destek vermesi ve Gürcistan’da yer alan Rus askeri üsleri, Gürcistan’ın dış politikada Rusya faktörünü göz ardı edememesine yol açmaktadır. Rusya yukarıda bahsedilen bu faktörler sayesinde Gürcistan üzerindeki etkinliğini devam ettirmeye çalışmakta ve devam ettirmektedir. ABD ise Gürcistan üzerindeki Rusya’nın etkinliğinin azaltılmasının, Gürcistan’ın güvenli bir enerji koridoru haline getirilmesini, ülke içi istikrarın sağlanmasını istemektedir. Bunların gerçekleşmesi için ABD, Gürcistan’a maddi ve siyasi olarak destek vermektedir. Ayrıca ABD, Gürcistan’ın NATO üyeliği için en önemli desteği veren ülkedir. Avrupa Birliği de Rusya’ya olan enerji bağımlılığını azaltmak için Hazar ve çevresi enerji kaynaklarının batıya aktarılmasında önemli bir konuma sahip olan Gürcistan’ı maddi ve siyasi olarak desteklemektedir.

3.4.1 Gürcistan’ın Bağımsızlık Süreci

Gürcüler, Sovyetler Birliği döneminde bile Sovyet yönetimine karşı tepkiler göstermişler ve Sovyet yönetimini protesto için gösteriler düzenlemişlerdir. Gürcistan’da ilk protesto gösterileri 1956 yılında Kruşçev döneminde gerçekleşmiştir. 1976 yılında Zviad Gamsakhurdia önderliğinde, Helsinki Nihai Senedi ilkelerinin uygulanmasına yönelik “Helsinki Grubu” kurulmuştur. Yine bu dönemde anti-sovyetik bir oluşum olan “Gürcistan’ın Bağımsızlığı” örgütü kurulmuştur (Demir, 2003: 119).

Gürcistan’da Sovyet yönetimine ve izlediği politikalara karşıt olan milliyetçilik temelli örgütlenmeler, 1970’li yıllarda kurulmasına rağmen bu örgütlerin tam anlamıyla Sovyet yönetimine muhalif, bağımsızlık hareketleri olduğu söylenemez. Gürcistan’da Sovyet yönetimine muhalif, Baltık ülkelerindeki ayrılıkçı ve milliyetçi organizasyonlara benzer bağımsızlık hareketinin ilki, 1988 yılında, Giorgi Chanturia tarafından Ulusal Demokratik Parti (National Democratic Party) adı altında kurulmuştur (Zürcher, 2005: 86-87).

Glasnost ve Perestroyka diğer Sovyet cumhuriyetlerinde olduğu gibi Gürcistan’da da etkisini göstermiştir. 1989 yılında Gürcistan’da milliyetçi ve ayrılıkçı hareketler ortaya çıkmaya başlamıştır. Gürcistan’daki ilk milliyetçi gösteri 25 Şubat 1989 tarihinde, Gürcistan’ın Sovyetler Birliği’ne katılmasının 68. yıldönümünde Tiflis’te 15.000 kişinin katılımıyla gerçekleşmiştir. Bu gösteri polisler tarafından dağıtılmış ve bazı milliyetçi liderler tutuklanmıştır. Gürcistan’da bu şekilde başlayan Gürcü milliyetçiliği hareketleri gün geçtikçe artış göstermiştir (Armaoğlu, 2007: 935). Gürcistan Yüksek Sovyeti, 17-19 Kasım 1989 tarihlerinde gerçekleştirdiği oturumların sonunda birtakım anayasa değişiklikleri ile Gürcistan’ın egemenliğini ilan etmiştir (Mert, 2004: 162).

Gürcü milliyetçiliği ve Sovyetlerden ayrılma yanlısı hareketlerin artışı sonrasında 1989 yılında Abhazya ve Güney Osetya’da da halk bağımsızlık için ayaklanmış, ayrılıkçı hareketler ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu gelişmeler sonrasında Gürcü milliyetçiler bir yandan ülkedeki Rus kuvvetler ile kendi bağımsızlıkları için mücadele ederken, diğer taraftan Abhazya ve Güney Osetya’daki ayrılıkçı hareketleri bastırmaya çalışmışlardır (Armaoğlu, 2007: 935).

1990 yılında Gürcistan’ın bağımsızlığını savunan hareket ikiye bölünmüştür. Bir tarafta Ulusal Demokratik Parti lideri Chanturia ve Ulusal Bağımsızlık Parti lideri Tsereteli’nin oluşturduğu “Ulusal Kongre” örgütü, diğer tarafta ise Gamsakhurdia’nın liderliğindeki “Yuvarlak Masa-Özgür Gürcistan” örgütü yer almıştır. Bu iki örgüt arasındaki fark, Gamsakhurdia’nın liderliğini yaptığı örgütün hemen bir bağımsızlık ilanını istemesi, diğer örgütün ise daha yumuşak yeni bir yapılanmayı tercih etmesidir (Demir, 2003: 120).

Gürcistan’da ortaya çıkan bu iki farklı milliyetçilik hareketinde Zviad Gamsakhurdia ve onun başkanlık yaptığı “Özgür Gürcistan” örgütü ön plana çıkmıştır. 1990 yılının Kasım ayında Gamsakhurdia, Gürcistan Meclisi Başkanlığına seçilmiştir. Gürcistan’da Meclis Başkanı aynı zamanda Cumhurbaşkanlığı görevini de yerine getirmektedir (Armaoğlu, 2007: 935). 31 Mart 1991’de yapılan referanduma halkın %90,5’i katılmış ve oylama sonucunda halkın %93’ü bağımsızlık yönünde oy kullanmıştır. 9 Nisan 1991 tarihinde Gürcistan Yüksek Sovyeti bu sonucu onaylamış ve Gürcistan S.S.C.B içerisinde Baltık ülkelerinden sonra ilk bağımsızlığını ilan eden ülke olmuştur (Demir, 2003: 120).

1991 Mayıs’ında yapılan seçimlerde Gamsakhurdia oyların %86’sını alarak resmen cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. 1991 Mayıs Seçimleri Abhazya ve Güney Osetya ayrılıkçı bölgelerinde boykot edilmiştir (Zürcher, 2005: 93). Gamsakhurdia Cumhurbaşkanı seçildikten sonra milliyetçi ve kendine yönelik muhalefeti susturmak için katı politikalar izlemiştir. Bunun sonucunda ülkede Gamsakhurdia’ya yönelik tepkiler çoğalmış ve Gamsakhurdia yönetimine yönelik ayaklanmalar başlamıştır. Bu ayaklanmalar sonucunda Gamsakhurdia 1992 yılının Ocak ayında ülkeyi terketmek zorunda kalmıştır. Ülkeyi terketmesine rağmen Gamsakhurdia taraftarları ülkede gösteriler düzenlemişler ve ayaklanma çıkarmışlardır. Bunun üzerine bir Askeri Konsey, Gürcistan’da yönetime el koymuştur. Askeri Konsey 1992 Mart’ında bir Devlet Konseyi kurmuş ve bu konseyin başkanlığına Edvard Şevardnadze’yi getirmiştir. 1992 Ekim’inde yapılan seçimlerde Şevardnadze oyların %90’ını alarak Meclis Başkanı seçilmiş ve dolayısıyla Devlet Başkanı olmuştur (Armaoğlu, 2007: 935).

Gamsakhurdia’nın Gürcistan yönetiminde üç senelik bir süreç içerisinde (1989-1992) izlediği aşırı milliyetçi ve katı politikalar, günümüzde de devam eden Abhazya ve Güney Osetya’daki etnik temelli çatışmaların ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. Gamsakhurdia’nın iktidarda olduğu dönemde Abhazya, Güney Osetya ve Acaristan’da olaylar artmış ve bunun üzerine Gürcistan’da Cevahati Bölgesi’nde yaşayan Ermeniler de aktifleşmeğe başlamıştır. Bunlara ek olarak Rusya da olumsuz ilişkiler nedeniyle Gürcistan’a yönelik ambargo uygulamıştır (Hasanoğlu ve Cemilli, 2006:104).

Ayrılıkçı bölgelerden Güney Osetya’da ilk çatışmalar, (ayrılıkçı hareketler) 1989 yılının kasım ayında başlamış ve 1991 yılının Ocak ayında, 1992 yılının Haziran ayında

çatışmalar zirveye ulaşmıştır. 1992 yılının Ağustos ayında Abhazya'da da ayrılıkçı hareketler ve çatışmalar ortaya çıkmış, Abhazya'daki çatışmalar 1993 yılında Gürcü askerlerin yenilgiye uğramasıyla son bulmuştur. 1991 yılında ayrılıkçı bölgelerde tırmanan ayrılıkçı ve şiddet hareketleri, Gamsakhurdia'nın devrilmesinden, görevini bırakmasından sonra 1993 yılında sakinleşmiştir (Zürcher, 2005: 85). Gürcistan'ın ilk Devlet Başkanı olan Gamsakhurdia, görev süresince Gürcistan'ın S.S.C.B, ya da onun devamı niteliğinde olan BDT bünyesinde herhangi bir askeri ittifaka dâhil olmayacağını açıklamıştır. Bu nedenle Gürcistan'daki Rus askerleri baştan itibaren Gürcü yönetimine karşı antipati beslemiştir (Purtaş, 2005: 238). Gamsakhurdia'nın bu kararı Rusların, Gürcistan topraklarındaki ayrılıkçı bölgelere destek vermesine yol açmıştır.

Şevardnadze Devlet Başkanlığına geçtikten sonra Gamsakhurdia taraftarlarının Gürcistan topraklarında gerçekleştirdiği şiddet olaylarını kontrol altına almayı, Gamsakhurdia taraftarlarını etkisiz hale getirmeyi, ayrılıkçı bölgeler Abhazya ve Güney Osetya'yı yeniden kontrol altına almayı, Rusya ile olan ilişkileri düzeltmeyi, ülke genelinde refahı ve istikrarı sağlamayı planlamış ve bu yönde politikalar izlemeye çalışmıştır.

3.4.2 Bağımsızlık İlanından Gül Devrimine Kadar Olan Süreç

Şevardnadze göreve geldiğinde, Gamsakhurdia döneminde izlenen radikal, katı milliyetçi politikaların Gürcistan'ın birliğine ve toprak bütünlüğüne büyük zarar verdiğini anlamış ve ülke içerisinde yaşanan çatışmaları durdurmak, çatışmaların ileri boyutlara ulaşmasını önlemek için birtakım tedbirler almış, bu doğrultuda toplumun her kesimini ve ülke içindeki azınlıkları kucaklayan barışçıl politikalar izlemeye başlamıştır (İbrahimli, 2001: 30).

Gamsakhurdia Gürcistan'ı terk etse de taraftarları, Gamsakhurdia'yı destekleyen silahlı gruplar Gürcistan'ın batı kesimlerinde, Megrelya'da konuşlanan Gürcü askeri birliklere yönelik saldırılarda bulunmuşlardır. Abhazya'da ve Güney Osetya'daki karışıklıklar devam ederken Şevardnadze ülke içinde ve ayrılıkçı bölgelerde kontrolü sağlamak için Rusya'dan destek ve yardım talebinde bulunmuştur. Bu yardım talebinden sonra Rus askeri birlikleri Gürcistan'a girmiş ve askeri operasyonlar düzenleyerek Gamsakhurdia

tarafklararını etkisiz hale getirmiştir. Bunun karşılığında Rusya, Gürcistan'ın Bağımsız Devletler Topluluğı'na üye olmasını talep etmiştir (Zürcher, 2005: 96).

Gamsakhurdia döneminde en alt seviyede olan Rusya ile Gürcistan arasındaki diplomatik ilişkiler, Şevardnadze'nin iktidara gelmesinden sonra 1 Temmuz 1992 tarihinde imzalanan protokolle, daimi elçilik düzeyinde resmi olarak başlamıştır. Şevardnadze ile Yeltsin arasında 14 Temmuz 1992 tarihinde varılan anlaşma ile Rus ve Gürcü birliklerinden oluşan barış gücü Güney Osetya'ya yerleştirilmiştir. Bu gelişme Rusya'nın eski Sovyet alanındaki ilk askeri müdahalesi olmuştur (Purtaş, 2005: 239).

Gürcistan'ın BDT'ye üyeliğı ve Rusya ile Gürcistan arasındaki Dostluk ve İşbirliğı Anlaşması hemen gerçekleşmemiştir. Etnik çatışmaların yaşandığı bir diğer bölge olan Abhazya'da Rusya'nın arabuluculuğı ile ateşkesin sağlanmasından sonra Gürcistan BDT'ye üye olmuş ve daha sonra 3 Şubat 1994 tarihinde Rusya ile Gürcistan arasında Dostluk ve İşbirliğı Anlaşması imzalanmıştır (Purtaş, 2005: 239).

Şevardnadze devlet başkanlığı görevine geldiğinde ülke içerisinde önemli sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bir yandan muhalefet, bir yandan eski konsey üyelerinin baskıları, diğer yandan ayrılıkçı bölgelerde yaşanan çatışmalar ve bunlara bağılı olarak ekonomik, siyasi ve sosyal sorunlar Şevardnadze'nin görev süresince çözmesi gereken önemli konuları teşkil etmiştir. Şevardnadze 8 Ekim 1993 tarihinde Gürcistan'ın BDT'ye üyeliğine karar vermiştir. Gürcistan'ın BDT'ye üyeliğı sonrasında Gamsakhurdia'nın etkin bir konumda olduğu Megrelya bölgesi kontrol altına alınmıştır (Demir, 2003: 122-123). Ayrıca Şevardnadze bu dönemde, Moskova'ya Gürcistan topraklarında askeri üs kurmasına izin vermiş ve böylece Rusların ayrılıkçı bölgelere destek vermesini engellemeye çalışmıştır (Karabayram, 2007: 193). Anlaşmalar sonucunda Rusya, Gürcistan'da üç farklı askeri üs kurma kararı almıştır. Askeri üslerden biri Tiflis'in 30 km güneyinde, diğeri Acara Özerk Bölgesi'nin idari merkezi Batum'da, üçüncüsü ise Türkiye sınırı yakınlarında yer alan Ahılkelek Bölgesinde kurulmuştur (Mert, 2004: 165).

Dış politika alanında Rusya ile olan ilişkileri düzelten Şevardnadze, yurtdışında de istikrarın, güvenliğın sağlanması için birtakım önlemler almış ve önemli düzenlemelere gitmiştir. Şevardnadze ilk olarak askeri alanda düzenlemelere gitmiştir. Gamsakhurdia

döneminde düzenli bir Gürcistan ordusunun varlığından söz edilemezdi. Bu dönemde Sovyetler döneminden kalan silahları elinde bulunduran ya da bu silahları ele geçiren milis birlikleri etkin oldukları bölgede faaliyet göstermişler ve güvenliği sağlamaya çalışmışlardır. Bu dönemde Gürcistan'ın askeri gücü para-militer bir yapıdadır. Gürcistan'ın bağımsızlığında önemli rol oynayan örgütler ve yapılanmalar sahip oldukları silahlar ile bağımsızlık sonrasında silahlı güçler haline gelmiş ve birtakım askeri faaliyetleri yürütmeye çalışmışlardır (Darchiashvili, 2005: 122-123).

Bu milis grupları arasında, Jaba Ioseliani'nin kurucusu olduğu, Gamsakhurdia'ya muhalif olan The Mkhedrioni Örgütü, Gamsakhurdia taraftarı olan Vaja Adamia'nın önderliğini yaptığı Merab Kostava Topluluğu'nun silahlı kanadı, Gürcü Şahinler Lejyonu (The Legion of Georgian Falcons), Halk Cephesinin (Popular Front) askeri kanadı İmedi Örgütü yer almaktadır. Sonradan bu örgütlerden ayrılanlar tarafından kurulan Beyaz Kartal (White Eagle) Örgütü de Gürcistan'da bağımsızlık sonrasında faaliyet gösteren milis örgütlenmelerinden biridir. Bu para-militer örgütler ayrılıkçı bölgeler olan Abhazya ve Güney Osetya'daki bağımsızlık hareketlerini bastırmak, bu bölgelerde kontrolü sağlamak için görev yapmışlardır (Darchiashvili, 2005: 123). Bu silahlı örgütler Gürcistan'ın bağımsızlığı, ayrılıkçı güçlere karşı Gürcistan'ın toprak bütünlüğü için savaşmışlardır. Fakat bu örgütler kendi aralarında da çatışmışlardır. Örneğin Gamsakhurdia'nın Devlet Başkanlığı görevini bırakmak zorunda kalmasının ardından Gamsakhurdia taraftarı olan örgütlerle, diğer örgütler birbirleriyle çatışmışlardır. Yaşanan bu çatışmalar ülke içi güvenliği ve istikrarı zedelediği için Şevardnadze bu silahlı örgütlere karşı bir önlem almaya karar vermiştir.

Şevardnadze ilk olarak bu para-militer, milis güçleri kontrol altına alarak düzenli bir Gürcistan ordusu kurma kararı almıştır. Bu çalışmalar çerçevesinde ilk olarak Nisan 1992'de Savunma Bakanlığına bağlı olarak 11. Tugay (Sınır Muhafızları ve Çevik Kuvvet Birlikleri) kurulmuştur. Yukarıda belirttiğimiz para-militer örgütler kontrol altına alınarak onların I. Ordu ve II. Ordu'ya katılmaları sağlanmış, disiplinli, profesyonel ordunun temelleri atılmıştır. Fakat Mkhedrioni Örgütü bu yeniden yapılanmanın dışında kalmıştır (Darchiashvili, 2005: 127).

Rusya ve Gürcistan arasında 3 Şubat 1994 tarihinde imzalanan Dostluk ve İşbirliği Anlaşması çerçevesinde Rusya, Gürcistan topraklarında askeri üsler kurmasının dışında,

Gürcistan topraklarının savunmasına yardım edecek ve Gürcistan ordusunun yapılanmasına ve eğitimine de yardımcı olacaktı. Rusya'nın baskıları sonucu Şevardnadze'nin imzaladığı bu askeri anlaşmalar ülke içerisindeki muhalif grupların tepkisine neden olmuştur. Bu tepkiler sonucunda Şevardnadze, Rusya ile olan ilişkilerini gözden geçirmek zorunda kalmıştır ve bu süreç sonrasında Rusya ile ilişkileri askıya almıştır (Hasanoğlu ve Cemilli, 2006:104).

90'lı yılların ikinci yarısında ABD enerji alanında Hazar Denizi ve çevresindeki enerji kaynaklarını, Ortadoğu enerji kaynaklarına alternatif olarak görmeye başlamıştır. ABD'li yetkililer Hazar enerji kaynaklarının batılı pazarlara aktarılmasında kilit rol oynayan Gürcistan'a yönelik ilgilerini de arttırmıştır. ABD'nin Hazar enerji kaynaklarına ve Gürcistan'a yönelik artan ilgisine karşılık Hazar Denizi ve çevresindeki enerji kaynakları üzerindeki hâkimiyetini kaybetmek istemeyen Rusya, 1995'te Şevardnadze'ye Azeri petrolünün Gürcistan topraklarından geçmesi için bir boru hattı inşa edilmesi hususunda baskıda bulunmuştur. Bu plana göre Supsa Limanı'na taşınan petrol, tankerlerle Karadeniz'den açık denizlere taşınacaktı. Şevardnadze, Chernomyrdin ile yaptığı görüşmede bu boru hattının inşasını kabul etmemiştir. Bu karar sonrasında 29 Ağustos 1995 tarihinde iddialara göre Rusya'nın desteğiyle Şevardnadze'ye yönelik bir suikast girişiminde bulunulmuştur (Yüce, 2006: 287). Şevardnadze'nin izlediği Rusya yanlısı politikaların bir kenara bırakılmasına yol açan bu suikast girişimi Rusya-Gürcistan ilişkilerinde bir kırılma noktası olmuştur (Hasanoğlu ve Cemilli, 2006:104). Bu gelişmeler sonrasında Şevardnadze, dış politika alanında Rusya'yı dengeleyebilmek için ABD ve Batılı kurumlarla olan ilişkilerine önem vermeye başlamıştır. 90'lı yılların ikinci yarısında Şevardnadze dış politika alanında ABD ve Rusya arasında izlediği denge politikasıyla ön plana çıkmıştır. 1990'lı yılların ikinci yarısından sonra küresel güçler arasında Gürcistan üzerinde güç mücadelesi özellikle enerji alanında kendini göstermeye başlamıştır.

Şevardnadze'nin, görev süresince, iç politikayla ilgili olarak gündeme getirdiği bir diğer konu yolsuzlukla mücadeledir. 2000 yılında yolsuzlukla mücadele için bir çalışma grubu kurulmuştur. Yolsuzluk ve rüşvetin önlenmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması ve önlemlerin alınması bu çalışma grubunun sorumluluğuna verilmiştir. Fakat Şevardnadze döneminde yolsuzlukla mücadele için kurulan bu çalışma grubunun

planlanan çalışmaları kağıt üzerinde kalmıştır. Bu dönem ve sonrasında yolsuzluk ve rüşvet Gürcistan ekonomisinin en önemli sorunları olmaya devam etmiştir (Darchiashvili, 2005: 118-119).

Gürcistan'ın bağımsızlığından Gül Devrimi'ne kadar olan süreçte Edvard Şevardnadze, Gürcistan'ın iç ve dış politikasında alınan kararlara damgasını vurmuştur. Hatta bu süreç “Şevardnadze Dönemi” olarak adlandırılabilir. 1995 yılında yapılan başkanlık seçimlerinde Şevardnadze, beş aday arasında en yakın rakibi olan ve %19,37'lik bir oy alan Zumber Patiaşvili'yi ilk turda elemeyi ve oyların % 74,32'sini alarak devlet başkanlığına yeniden seçilmeyi başarmıştır. 2000 yılına gelindiğinde 9 Nisan 2000 tarihinde yapılan seçmenlerin %63'lük katılım oranıyla gerçekleşen devlet başkanlığı seçimlerinde Şevardnadze oyların %82'sini alarak; yeniden devlet başkanlığına seçilmiştir (Demir, 2003: 124).

90'lı yılların ikinci yarısından itibaren Şevardnadze, kendisini iktidara getirenleri ve kendine muhalif olan kadroları tasfiye sürecine başlamıştır. Bu dönemde Şevardnadze dış politikada da izlediği Rusya yanlısı politikayı dengelemek için ABD ve Batılı ülkelerle olan ilişkilerine daha fazla önem vermeye başlamış, Gürcistan'ın NATO'ya üye olma isteğini açıklamış ve bunun için gerekli olan düzenlemeleri gerçekleştirmeye çalışmıştır (Purtaş, 2005: 240).

3.4.3 Gül Devrimi

Şevardnadze Devlet Başkanı olarak, ülkesini 2003 yılında yaşanan “Gül Devrimi” ne kadar 12 yıl yönetmiştir. 2 Kasım 2003 tarihinde yapılan genel seçimlere hile karıştırıldığı iddiasıyla başlayan protesto gösterileri sonucunda “Gül Devrimi” ya da “Kadife Devrim” olarak adlandırılan iktidar değişimi ile Şevardnadze'nin Devlet Başkanlığı görevi sona ermiştir (Kesgin, 2008: 19).

1992 yılında bir kurtarıcı olarak Gürcistan'a dönen Şevardnadze, ilk önceleri kendisine bağlı bir parti oluşturma yoluna gitmemiş, partiler üstü kimliğini korumaya, birbiriyle rekabet halinde bulunan çok sayıdaki siyasi güç arasındaki ilişkilerden yararlanarak iktidarını devam ettirmeye çalışmıştır. Fakat 21 Kasım 1993 tarihinde Şevardnadze daha önceki parti siyaseti dışında kalma stratejisinden vazgeçerek partileşmeyi ve parlamentoda kendisini destekleyecek bir çoğunluğa ihtiyaç duyduğunu belirtmiş ve

Gürcistan Yurttaşlar Birliği'ni kurmuştur. Gürcistan Yurttaşlar Birliği birçok örgütü çatısı altında toplamıştır. Bunlar arasında Şevardnadze'nin politikalarını destekleyen Yeşiller Partisi, liberal aydınların oluşturdukları Dayanışma ve Refah Sivil Harekâtı, sanayi yöneticileri ile komünistlerden oluşan Tiflisliler Topluluğu yer almaktadır (Ağacan, 2002: 34-35).

Gürcistan Yurttaşlar Birliği kurulduğu tarihten sonra yapılan genel ve devlet başkanlığı seçimlerini kazanıp ülkenin politik hayatına ağırlığını koyarken, kendine özgü kuruluş sürecinden doğan özellikleri sebebiyle parti içinde Şevardnadze'den sonra ikincilik uğruna mücadele yaşanmıştır. Bu mücadele sürecinde parti içerisinde “Reformistler Kanadı” ve “Muhafazakâr Kanat” olmak üzere iki grup ortaya çıkmıştır. Eylül 2001’de reformist kanadın önde gelenlerinden Mihail Saakaşvili bir yıl önce atanmış olduğu Adalet Bakanlığı’ndan istifa etmiş ve istifasını bu hükümetle birlikte yolsuzlukla mücadele edilemeyeceğine dayandırmıştır. Yolsuzlukların arkasında Şevardnadze'nin olduğuna işaret eden Saakaşvili “Birleşik Ulusal Hareketi”ni kurmuş ve iktidara karşı muhalefete geçmiştir (Ağacan, 2002: 36). Bu gelişme sonrasında Gül Devrimi’nde önemli roller oynayacak Şevardnadze’ye muhalif kadrolar bu örgütlenme içerisinde yerini almış ve Gül Devrimi’ne gidilen yolda ilk adım atılmıştır.

2 Kasım 2003 tarihinde yapılan seçimler sonrasında Gürcistan Merkezi Seçim Komisyonu’nun açıkladığı seçim sonuçları ile “Adil Seçimler” (Fair Elections) olarak bilinen sivil toplum kuruluşunun açıkladığı seçim sonuçları arasında önemli farklılıklar ortaya çıkmıştır. Merkezi Seçim Komisyonu’nun açıkladığı ilk seçim sonuçlarına göre Şevardnadze taraftarlarının oluşturduğu “Yeni Bir Gürcistan İçin” (For a New Georgia) seçim bloğu oyların çoğunluğunu alarak ilk sırada yer alırken Saakaşvili’nin “Birleşik Ulusal Hareketi” ikinci sırada yer almaktadır. Adil Seçimler adlı sivil toplum kuruluşu ise “Birleşik Ulusal Hareketi”nin ilk sırada, Şevardnadze’nin “Yeni Bir Gürcistan İçin” seçim bloğunun ikinci sırada yer aldığını açıklamıştır. Buna ek olarak AGİT Temsilcileri Gürcistan’da yapılan seçimlerin uluslararası standartları uymadığını açıklamışlardır (Karumidze ve Wertsch, 2005: 3).

Saakaşvili ve muhalif örgütlenmeler seçim sonuçlarını protesto etmek için 4 Kasım’da mitingler, protesto gösterileri düzenleyeceklerini açıklamışlardır. 4 Kasım Salı günü seçim kampanyasını “Şevardnadze’siz Bir Gürcistan” sloganıyla yürütmüş olan Mihail

Saakaşvili, Rustavelis Bulvarı'nda toplanan 10 bin kişilik kalabalığa liderlik etmiştir (MacKinnon, 2008: 165). Ayrıca muhalefet liderleri seçim sonuçlarını protesto için yurdun dört bir yanından vatandaşları Tiflis'e protesto gösterilerine çağırmışlardır. Bu çağrı üzerine George Soros'un desteklediği Kmara (Yeter) çoğunluğunu gençlerin oluşturduğu sivil toplum kuruluşu Tiflis meydanlarında gösterilere başlamıştır (Karumidze ve Wertsch, 2005: 4). 14 Kasım tarihinde protesto gösterilerinin devam etmesi üzerine Şevardnadze Rus siyasilere yardım talebinde bulunmuştur. Bu talep üzerine Rus yetkililer Acara Özerk Cumhuriyeti lideri Aslan Abaşidze'yi Moskova'ya çağırmışlardır. Gürcü medyasının iddialarına göre yapılan bu görüşmelerde Aslan Abaşidze'ye Başbakanlık görevinin verilmesi karşılığında Şevardnadze'yi desteklemesi talep edilmiştir. Bunun üzerine Abaşidze lideri olduğu "Uyanış Partisi"nden 3000 kişiyi Şevardnadze yanlısı bir miting düzenlemesi için Tiflis'e göndermiştir. Bu gelişmeler sonrasında Moskova'nın desteğini arkasına almış olmaktan dolayı güveni yerine gelen hükümet kesin seçim sonuçlarını yayınlamıştır. Buna göre "Yeni Bir Gürcistan İçin" Şevardnadze'nin partisi oyların %21,3'ünü alarak seçimlerde birinci gelmiştir. Aslan Abaşidze'nin "Uyanış Partisi" oyların % 18,8'ini alarak birden ikinci sıraya yerleşmiş ve Saakaşvili'nin "Birleşik Ulusal Hareketi" %18'lik bir oy oranıyla üçüncü olmuştur (MacKinnon, 2008: 171-172).

Merkezi Seçim Komitesi'nin bu açıklamasından sonra protesto gösterileri yeniden başlamış, halk Gürcistan Parlamento binası önünde toplanmaya başlamış ve gün geçtikçe katılımcı sayısı artmıştır. Katılımcılar Şevardnadze'nin istifa etmesini istemişler ve istifa gerçekleşene kadar protesto gösterilerine devam edeceklerini açıklamışlardır. Bu gösteriler, 22 Kasım'da doruk noktasına ulaşmıştır. 22 Kasım'da Saakaşvili ve diğer muhalif siyasetçiler Burdjanadze, Zhvania ve göstericiler, Şevardnadze'nin parlamentoda konuşma yaptığı sırada parlamentoya girerek Şevardnadze'nin konuşmasını engellemişler ve istifa etmesini dile getirmişlerdir. Şevardnadze korumaları tarafından bu kalabalıktan uzaklaştırılmış ve parlamentoyu terk etmek zorunda kalmıştır (Karumidze ve Wertsch, 2005: 16). Bu gelişme sonrasında 22 Kasım gününün ilerleyen saatlerinde ordu birimleri birbirlerini izler şekilde muhalefete bağlılıklarını bildirmiş ve göstericilerin üzerine ateş açılması hakkında verilecek emirleri göz ardı edeceklerini belirtmişlerdir (MacKinnon, 2008: 173-174).

Yaşanan bu gelişmelerden sonra Rusya Dışişleri Bakanı Igor Ivanov Gürcistan'a gelerek Şevardnadze ve muhalefet liderleriyle görüşerek iki taraf arasında arabuluculuk yapmaya çalışmıştır. 23 Kasım'da Rusya'dan umduğu desteği bulamayan ve ülkede görevli güvenlik güçlerinin desteğini kaybeden Şevardnadze, siyasi hayatını sona erdirdiğini açıklamış ve 23 Kasım 2003 tarihinde istifa etmiştir. Şevardnadze'nin bu kararından sonra Tiflis sokaklarındaki protestocular kutlamalarda bulunmuşlardır (Karumidze ve Wertsch, 2005: 19). Saakaşvili ve taraftarları Gürcistan'da faaliyet gösteren Batı destekli sivil toplum örgütlerinin de desteğini alarak "Gül Devrimi" ya da "Kadife Devrim" olarak adlandırılan iktidar değişikliğini gerçekleştirmiştir. 4 Ocak 2004 tarihinde yapılan devlet başkanlığı seçimlerinde Mihail Saakaşvili oyların %97'sini alarak Gürcistan'ın üçüncü Devlet Başkanı olmuştur (Kesgin, 2008: 19).

Gürcistan'da yaşanan Gül Devrimi'nde rol oynayan en önemli sivil toplum örgütü Kmara (Yeter) dır. Gül Devrimi'nde rol oynayan, önde gelen medya kuruluşları ise Rustavi 2 televizyon kanalı, Soros'un desteklediği 24 Saat Gazetesi'dir. Özellikle Rustavi 2 kanalı muhalif liderler Saakaşvili, Zhvania ve Burjanadze'nin yaptığı açıklamaları naklen yayınlamış, buna ek olarak "Bir Diktatörü Devirmek" isimli filmi tekrar tekrar göstermiştir. Ayrıca Rustavi 2 kanalı protesto gösterilerinden canlı bağlantılar yaparak, yapılacak gösteriler hakkında bilgiler vererek, halkın protesto gösterilerine katılımını arttırmaya çalışmıştır (MacKinnon, 2008: 170).

Gürcistan'da yaşanan Gül Devrimi, ABD ve Rusya arasındaki Gürcistan üzerinde yaşanan güç mücadelesinin somut bir göstergesidir. Sovyetler Birliği'nden ayrılarak bağımsızlığına kavuşan Gürcistan'da demokrasiye geçiş için Başkan Şevardnadze başkanlık sistemini öngörmüştür. ABD de desteklediği bu sistemin Gürcistan'da hayata geçirilmesi için baskı yapmıştır. Yapılan bu baskı sonuç vermemiş, Şevardnadze dış politika alanında öncelikli olarak Rusya'ya yönelmiştir. ABD ise bölgedeki planlarının aksamaması için bu iktidarın devamına karşı çıkmış ve Şevardnadze karşıtı, muhalif çevreleri desteklemiştir. Şevardnadze'nin dış politikada Rusya yanlısı bir politika izlemesine rağmen ABD ile yakınlaşmasına, NATO'ya yönelmesinden dolayı Rusya, huzursuz olmuştur. Rusya, Gürcistan üzerindeki hâkimiyetini devam ettirebilmek için Gürcistan'daki ayrılıkçı hareketlere dolaylı destek sağlamıştır (Bozkurt, 2006: 154). 2003 yılının kasım ayında yapılan seçimlerde ABD, Gürcistan üzerinde daha hâkim bir

konuma sahip olabilmek için kendi çıkarlarını göz önünde bulunduracak kadroların iktidara gelmesini istemiş ve bunun için Batı yanlısı olan Saakaşvili'yi desteklemiştir. ABD bu güç mücadelesinde Ocak 2004'teki seçimleri Saakaşvili'nin kazanmasıyla bir avantaj kazanmıştır. Fakat bu gelişme sonrasında Rusya, Gürcistan'daki ayrılıkçı bölgelere desteğini arttırarak, Saakaşvili Hükümetini zor durumda bırakmaya ve ülke içerisinde istikrarın sağlanmasına engel olmaya çalışmıştır. Gürcistan üzerinde Rusya ve ABD arasında kıran kırana bir güç mücadelesi başlamıştır. Bunun son göstergesi Gürcistan üzerindeki etkinliğini Gül Devrimi'yle kaybeden Rusya'nın, 2008 yılında Gürcü ordusunun Güney Osetya'ya girmesi üzerine Gürcistan'a savaş açmasıdır.

3.4.4 Gül Devrimi Sonrası

Ocak 2004 Seçimlerinden sonra Saakaşvili yoksul, parçalanmış, istikrarsız ve gelecekte umudunu yitirmiş bir ülke devralmıştır. Saakaşvili göreve geldiğinde yolsuzlukla mücadeleyi, ülkenin refah düzeyini artırmayı, sınıflar arasındaki gelir farklılıklarını düzenlemeyi, istikrarı sağlamayı, NATO ve AB'ye üye olmayı, ayrılıkçı bölgelerdeki sorunları çözmeyi vaat etmiştir. Fakat göreve başladıktan sonra Saakaşvili'nin yolsuzlukların önlenmesine yönelik izlediği politikalar ve seçim öncesindeki ayrılıkçı bölgelere yönelik vaatlerini yerine getirmemesi, Gül Devrimi sırasındaki müttefiklerinde ve Gürcistan halkında hayal kırıklığına yol açmıştır. Bu gelişmeler kısa süre içerisinde Saakaşvili'ye yönelik muhalefetin doğmasına yol açmıştır (Kanbolat, 2007: 13).

Gül Devrimi sonrasında Saakaşvili yönetimi ülkede yatırım ve iş ortamını iyileştirmek, suç oranını düşürmek amacıyla en başta rüşvet ve yolsuzluklar olmak üzere birçok alanda reformlar gerçekleştirmiştir. Bu reformlar doğrultusunda yolsuzluklara bulaşmış güvenlik ve polis güçlerinin önemli bir bölümü devlet görevinden tasfiye edilmiştir. Bu tasfiyeler sonucunda halk arasında bu gelişmelerden memnun olmayan geniş bir kitle ortaya çıkmıştır. Ayrıca ekonomi alanında işsizlik ve yoksulluğun azaltılması için düzenlemeler yapılsa da halkın yaşam kalitesinde, gelir seviyesinde ve sosyal durumunda önemli bir düzelmeye gözlenememiştir. Yine ayrılıkçı bölgeler Abhazya ve Güney Osetya'ya yönelik beklenen olumlu gelişmelerin yaşanmaması üzerine halkın ve müttefiklerinin Saakaşvili'ye olan desteği, inancı azalmıştır (Akin, 2008: 4).

Saakaşvili, iktidara geldikten sonra ülkenin toprak bütünlüğünün sağlanmasına, donmuş çatışma alanlarında hâkimiyetin yeniden kurulmasına yönelik politikalara öncelik vermiştir. Saakaşvili ayrılıkçı bölgelerden ilk olarak Acara Özerk Cumhuriyeti üzerine baskı yapmaya başlamış ve çözüme kavuşturmaya çalışmıştır. Acaristan lideri Aslan Abaşidze, Saakaşvili'ye muhalifliği ve Rusya yanlısı olmasıyla ön plana çıkmıştır. Saakaşvili ileride kendine önemli rakip olabilecek Abaşidze'yi tasfiye etmek ve ülkede kendi otoritesini sağlamlaştırmak için ilk olarak Acaristan üzerinde baskıya başlamıştır (Purtaş, 2005: 244). Saakaşvili'nin, Abaşidze yönetimine karşı izlediği bu baskıcı politika sonucu Abaşidze ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Böylece Acara sorunu kan dökülmeden halledilmiştir (Kanbolat, 2007: 13).

Saakaşvili iktidarının ilk dört yılında seçim öncesi vaatlerinin bazılarını gerçekleştirebilmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi ülkede rüşvet büyük ölçüde ortadan kaldırılmış, Abaşidze tasfiye edilerek Acaristan üzerinde kontrol yeniden sağlanmış, Avrupa-Atlantik dünyası ile bütünleşme yönünde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Fakat bu gelişmeler Gürcistan halkı tarafından yeterli bulunmamıştır. Hükümetin işsizlikle ve gelir dağılımında adaletin sağlanmasına yönelik izlediği politikalar, aldığı önlemler halk tarafından yetersiz görülmüştür. Gürcistan halkı refah düzeyinin artması ve Batılı kurumlarla bütünleşme hususunda sabırsız davranmıştır. Diğer yandan da Abhazya ve Güney Osetya konularında bir gelişme sağlanamaması ve bu bölgelerin gelecekteki konumlarının belirsizliği halkta bıkkınlığa yol açmıştır. Bunlara ilaveten Saakaşvili, kısa bir süre içerisinde Gül Devrimi'ni birlikte gerçekleştirdiği arkadaşları ile birtakım anlaşmazlıklar yaşamıştır. Anlaşmazlığa düşülen bu kişilerin yönetimden uzaklaştırması ve görevden uzaklaştırılan kadroların karşıt konuma gelmeleri Saakaşvili'ye yönelik muhalefetin güçlenmesine yol açmıştır (Kanbolat, 2007: 13).

Saakaşvili iktidarda olduğu ilk dört yıllık dönemde ileride kendisine rakip olabilecek yol arkadaşlarını devre dışı bırakmıştır. Bunlardan birisi Saakaşvili döneminde savunma ve ekonomi bakanlığı yapan Irakli Okruaşvili'dir. Saakaşvili ve Okruaşvili Gül Devrimi'nin öncesinde ve sonrasında beraber çalışmışlardır. Bu ikili arasındaki anlaşmazlık Okruaşvili'nin Savunma Bakanlığı yaptığı dönemde ortaya çıkmıştır. Okruaşvili'nin ayrılıkçı bölgelere yönelik izlediği politikalar Saakaşvili'nin

düşünceleriyle, politikalarıyla örtüşmediği için ekonomi bakanlığı görevine getirilmiştir. Bunun üzerine istifa eden Okruaşvili muhalefet safına geçmiştir.

25 Eylül 2007 tarihinde basın açıklaması yapan Okruaşvili, Saakaşvili'ye yönelik ciddi suçlamalarda bulunmuştur. Bu açıklamada, Saakaşvili'nin yolsuzluklarla yüzeysel mücadele ettiğini, yakın çevresinin onun iktidarından yararlanarak rant elde ettiğini, Saakaşvili'nin muhalif işadamı Badri Patarkatsishvili'ye yönelik suikast düzenlemek istediğini ve eski Başbakan Zurab Zhvania'nın öldürüldüğünü iddia etmiştir. Bu açıklamalarından sonra Okruaşvili polis tarafından tutuklanmış, bunun üzerine geniş halk kitleleri bu tutuklama kararını protesto etmek için Tiflis sokaklarında protesto gösterileri düzenlemişlerdir. Bu gelişmeler 7 Kasım Olaylarının ilk adımı olmuştur (Veliev, 2007).

Muhalifler yolsuzlukla ve yetkileri tek elde toplamakla suçladıkları Saakaşvili'nin istifasını istemiş ve 2 Kasım 2007 tarihinde protesto gösterileri düzenlemişlerdir. 2 Kasım tarihinde, Saakaşvili yönetimini, ülkede devam eden yoksulluğu, yüksek işsizlik oranını ve adil olmayan gelir dağılımını protesto etmek için en az 50,000 gösterici Tiflis sokaklarında toplanmış ve protesto gösterilerinde bulunmuşlardır. Bu protesto gösterilerinde on farklı siyasi grubun birleşmesiyle oluşan "Birleşik Halk Hareketi Ulusal Konseyi" (National Council of Unified Public Movement) ön plana çıkmıştır (Cornell ve diğ, 2007: 7).

Bu protesto gösterilerinde, protestocuların hükümetten talepleri dört başlık altında toplanmıştır. İlk olarak göstericiler 2008 Ekim'inde yapılması planlanan parlamento seçimlerinin 2008 yılının ilkbahar aylarında düzenlenmesini istemişlerdir. İkinci olarak düzenlenecek olan seçimlerde görev yapacak "Merkezi Seçim Komisyonu"nun üyelerinin çoğulculuk ilkesinin göz önünde bulundurulması oluşturulmasını belirtmişlerdir. Ayrıca mevcut seçim sisteminin ve seçim yasasının değiştirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Göstericiler son olarak hapsedilen siyasi tutukluların bir an önce serbest bırakılmalarını istemişlerdir (Cornell ve diğ, 2007: 8). Diğer yandan Saakaşvili yönetimine muhalif siyasetçiler, hükümet yetkililerine yukarıda belirttiğimiz talepleri iletmek ve bir anlaşmaya varmak için 2 Kasım'da bir görüşme düzenlemişlerse de sonuçta herhangi bir anlaşmaya varılamamıştır.

Saakaşvili yönetimine yönelik devam eden protesto gösterilerine 7 Kasım günü güvenlik güçleri müdahale etmiştir. Güvenlik güçleri Rustaveli Meydanı'nda toplanan ve parlamento önünde açlık grevinde olan protestocuları aşırı güç kullanarak dağıtmıştır. 7 Kasım gecesi Saakaşvili yönetimine muhalif işadamı Badri Patarkatsishvili'nin sahibi olduğu İmedi televizyon kanalı, İçişleri Bakanlığı'nın talimatıyla, güvenlik güçlerince yayını durdurulmuştur. Diğer yandan gecenin ilerleyen saatlerinde hükümet yetkililerinin yaptıkları açıklamalarla ülke genelinde sıkıyönetim ilan edildiği bildirilmiştir (Cornell ve diğ, 2007: 10-11).

8 Kasım 2007 tarihinde Devlet Başkanı Saakaşvili, Devlet Başkanlığı Seçimlerinin 5 Ocak 2008 tarihinde yapılacağını, seçimlerle birlikte parlamento seçimlerinin tarihinin tespit edileceği ve NATO üyeliği konularında referanduma gidileceğini açıklamıştır. İktidara geldiği ilk yıllarda Şevardnadze yönetimini suçlayan ve enkaz devraldığını söyleyen Saakaşvili bu protesto gösterilerinin arkasında Rusya'nın desteğinin olduğunu belirtmiş, eski devrim arkadaşlarını ve Rusya'yı kışkırtıcılıkla suçlamıştır (Kanbolat, 2008a: 46). Saakaşvili ülkedeki gösterilerin Rusya tarafından yönlendirildiği ve finanse edildiği yolunda kesin kanıtlara sahip olduğunu ifade etmiştir (www.usakgundem.com, 14.03.2009).

Saakaşvili muhalefetin protesto gösterilerini özellikle de 7 Kasım günü gerçekleşen gösterileri aşırı güç kullanarak bastırmıştır. Bu olaylar sonrasında Saakaşvili'nin demokratik yenilikçi imajı lekelenmiştir. 7 Kasım Olayları'nda kullanılan aşırı güç, Gül Devrimi sırasında önemli ölçüde desteğini aldığı Batılı ülkelerin bile tepkisini çekmiştir (Kanbolat, 2008a: 47). 7 Kasım Olayları ve öncesinde yaşananlar Saakaşvili iktidarının Batı tipi demokrasiye doğru değil, Batı destekli tek adam yönetimine doğru yöneldiğinin bir göstergesi olmuştur (Kanbolat, 2007: 13).

5 Ocak 2008 tarihinde yapılan devlet başkanlığı seçimlerine yedi aday katılmıştır. Seçimler öncesinde, seçimin iki aday arasında geçeceği tahmin edilmiştir. Bu adaylar 2004 seçiminde devlet başkanı olan Saakaşvili ve dokuz partiden oluşan muhalefet bloğunun adayı Levan Gaçeçiladze'dir. Gaçeçiladze, Gül Devrimi esnasında Saakaşvili'nin yanında yer almış ve Saakaşvili'nin Devlet Başkanı olmasından sonra Adalet Bakanlığı görevini yerine getirmiştir. Saakaşvili 2008 Devlet Başkanlığı seçimlerinde oyların %53'ünü alarak seçimlerin ilk turunda yeniden Devlet

Başkanlığı'na seçilmiştir. Gaçeçiladze ise seçimlerde oyların % 25'ini alarak ikinci olmuştur. Seçimlerle birlikte yapılması kararlaştırılan referandumda halkın %77'i Gürcistan'ın NATO'ya üyeliğine evet oyu kullanmıştır. Parlamento seçimlerinin ilkbaharda yapılmasına ilişkin referandumda % 79,9 oranında evet çıkmıştır. AGİT Seçim Temsilcileri 2008 Devlet Başkanlığı Seçimleri'nin serbest ve adil bir ortamda yapıldığını açıklamıştır (Kesgin, 2008: 22-23). Her ne kadar 2008 yılındaki seçimlerin adil ve demokratik olduğu açıklansa da Gürcistan'ın eski Sovyetler Birliği ülkeleri arasında Gül Devrimi esnasında demokrasi konusunda öncülük etmesinden ötürü edindiği olumlu imaj, 2007 yılında hükümetin muhalefet gösterilerini bastırmak için güç kullanmasının ve ülkede sıkıyönetimin ilan edilmesinin ardından yara almıştır (Kanbolat, 2008c: 16).

2004 yılında yapılan Devlet Başkanlığı Seçimleri'nde oyların % 97'sini alan Saakaşvili 5 Ocak 2008 Devlet Başkanlığı Seçimleri'nde oyların %53'ünü alarak; dört yıl içerisinde önemli oranda oy kaybetmiştir. 2008 Devlet Başkanlığı Seçimleri'nden yıpranarak çıkan Saakaşvili bundan sonraki süreçte iktidarını güçlendirmek için ayrılıkçı bölgeler Abhazya ve Güney Osetya'da hâkimiyetin yeniden kurulmasına, NATO ve AB'ye üyeliğin hızlandırılmasına yönelik politikalara ağırlık vermiştir (Kanbolat, 2008b: 23). Bu süreç içerisinde Gürcistan-Rusya ilişkileri daha gergin bir aşamaya gelmiş, kötüleşmeye başlamıştır. Saakaşvili'nin devlet başkanlığına geçmesiyle daha da kötüleşen Rusya-Gürcistan ilişkileri Saakaşvili'nin Devlet Başkanlığı'nın ikinci döneminde savaş boyutuna ulaşmıştır.

3.4.5 Ağustos 2008 Rusya-Gürcistan Çatışması

Şevardnadze döneminde bozulmaya başlayan Rusya-Gürcistan ilişkileri, Saakaşvili'nin iktidara gelmesiyle daha da gerilmiştir. 2008 yılının ağustos ayında iki ülke arasında silahlı çatışmanın yaşanmasına neden olmuştur. 2004 yılında Gürcistan'ın Membership Action Plan'ı (Üyelik Eylem Planı) kabul ederek NATO'ya sunmasıyla ülkenin NATO'ya katılması yönünde önemli bir adım atılmıştır. Rusya ve Gürcistan arasındaki önemli bir çıkar ayrılığı anlamına gelen bu gelişmenin sonrasında Rusya-Gürcistan ilişkilerinde krize yol açan olaylar art arda yaşanmaya başlamıştır (Bozkurt, 2008: 13).

Eylül 2006'da Gürcistan'ın altı Rus subayını casuslukla suçlayıp sınır dışı etmesi üzerine Rusya, Gürcistan ile olan tüm iletişim, karayolu, demiryolu, deniz ve hava ulaşımını, posta faaliyetlerini ve iki ülke bankaları arasındaki havale akışını askıya almıştır. Rusya ayrıca ülkesinde çalışan Gürcü işçileri ve çalışanları sınır dışı etmiştir (Cornell ve diğ, 2008: 6). Bu gelişmeler Gürcistan ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir.

17 Şubat 2008 tarihinde Rusya'nın itirazlarına rağmen Batılı ülkeler tarafından Kosova'nın bağımsızlığının tanınması, Gürcistan'da yer alan ayrılıkçı bölgeler Abhazya ve Güney Osetya'nın gelecekteki statüsü ile konumunu da etkilemiştir. Bu gelişme sonrasında Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, Kosova'nın bağımsızlığının Abhazya ve Güney Osetya'ya da örnek teşkil edebileceğini belirtmiştir. Bazı ülkelerin Kosova'nın bağımsızlığını tanıma kararı almasından sonra Güney Osetya Devlet Başkanı Kokoity, BDT ve BM ülkelere Güney Osetya'nın bağımsızlığının da tanınmasına yönelik başvuruda bulunmuştur (Whyte, 2008). 6 Mart 2008 tarihinde Rus yetkililer 1996 yılında, BDT çerçevesinde aldıkları karar doğrultusunda Abhazya'ya yönelik uyguladıkları ekonomik ambargo uygulamasından çekildiklerini açıklamışlardır. 16 Nisan 2008'de ise Rusya Abhazya ve Güney Osetya ile siyasi, sosyal ve ekonomik ilişkilerini yeni bir boyuta taşıyacak kararname yayınlamıştır (Cornell ve diğ, 2008: 8).

Diğer yandan 2-4 Nisan 2008 tarihinde yapılan NATO Zirvesinde alınan karar, 2008 Ağustosunda yaşanacak savaşa, uygun bir zemin oluşmasına yol açmıştır. Gürcistan'a gelecekte bir gün mutlaka NATO'ya tam üye olacağı sözü verilirken, Rusya'nın baskısı altında üyelik mümkün olmamıştır. Bu kararlar Gürcistan NATO ülkelerinin tam güvencesini bu şekilde alamayacağını, NATO üyesi olmak için başka girişimlerde (ayrılıkçı bölge sorunlarının çözüme kavuşturulması, ülke topraklarında yer alan Rus askeri üslerinin tahliyesi) bulunmak zorunda olduğunu anlamıştır (USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, 2008: 7).

Diplomasi alanında yaşanan bu gelişmelerden sonra askeri alanda da birtakım gelişmeler yaşanmıştır. 21 Nisan 2008 tarihinde Gürcü yetkililer Abhazya semalarında Gürcistan ordusuna ait bir insansız keşif uçağının Rus uçakları tarafından düşürüldüğünü açıklamışlardır. Ertesi gün ise Rus yetkililer bu iddiayı yalanlamışlardır.

Abhazya'daki ayrılıkçı güçler Gürcü keşif uçağını kendilerinin düşürdüklerini ileri sürmüşlerdir (Whyte, 2008). Bu gelişmeden sonra Rus-Gürcü anlaşmazlığı askeri bir boyut kazanmış. Rusya-Gürcistan ilişkilerinde ve ayrılıkçı bölgelerde tansiyon daha da yükselmiş, ayrılıkçı bölgelerde askeri hareketlilik en üst seviyeye ulaşmıştır.

20 Mayıs 2008 tarihinde Kuzey Osetya Başkanı Taymuraz Mamsurov Kuzey ve Güney Osetya'nın birleşmesi için destek talebiyle Rus Dışişleri Bakanlığı'na başvurmuştur. Buna ilaveten aynı gün Güney Osetya lideri Edvard Kokoity, Güney Osetya'nın amacının Kuzey Osetya ile birleşmek olduğunu bir kez daha dile getirmiştir (Whyte, 2008). 15 Temmuz'da Rusya, Gürcistan sınırı yakınlarında "Kavkaz 2008" tatbikatını başlatmıştır. Bu tatbikata kara ve hava kuvvetlerinden yaklaşık olarak 8,000 asker katılmıştır. Rusya bu tatbikatın amacını muhtemel terör eylemlerine karşı alınacak tedbirleri gözden geçirmek ve terör eylemlerine karşı koymada askerlerin eğitiminin sağlanması olarak belirtse de Gürcü yetkililer bu tatbikatı donmuş çatışma alanları Abhazya ve Güney Osetya'da çıkması yakın olan savaşın provası olarak değerlendirmişlerdir (Cornell ve diğ, 2008: 11). Rusya'nın gerçekleştirdiği bu tatbikata karşılık 15 Temmuz 2008'de Saakaşvili, 1000 kadar Amerikan deniz piyadesinin katılacağı ABD-Gürcistan ortak askeri eğitim programı ve tatbikatının yapılacağını duyurmuştur. Bu tatbikatın adı ise "Acil Karşılık" olarak belirtilmiştir (USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, 2008: 8). ABD ve Rusya'nın aynı tarihlerde karşılıklı gerçekleştirdikleri bu askeri tatbikatlar Gürcistan üzerine yaşanan güç mücadelesinin diğer bir göstergesidir.

2008 yılının yaz aylarında ayrılıkçı bölgelerde yaşanan terör eylemlerinde bir artış yaşanmıştır. 3 Temmuz günü Güney Osetya'da görev yapan üç Gürcü polis mayın patlaması sonucu yaralanmıştır. Bu üç polis memuru, Gürcistan'ın görevlendirdiği "Güney Osetya Geçici Yönetim" in başkanı Dimitri Sanakoev'in konvoyuna eşlik eden kortejde yer almışlardır. Sanakoev'e yönelik bu suikast girişiminde, Sanakoev yara almadan kurtulmuştur. 6 Temmuz günü Abhazya-Gürcistan sınırında bir patlama meydana gelmiş, bu patlamada ölen ya da yaralanan olmamıştır. 7 Temmuz'da ise Abhazya'nın Gali şehrinde bir patlama meydana gelmiş, bu patlamada dört kişi ölmüş, altı kişi yaralanmıştır. Abhaz yetkililer bu patlamadan Gürcistan'ı sorumlu tutmuştur (Whyte, 2008).

Terör saldırıları temmuz ayı süresince ve ağustos ayının ilk günlerinde de devam etmiştir. Artan terör saldırılarını önlemek, bölgede yükselen tansiyonu düşürmek için Güney Osetya'lı yetkililerle, Gürcü yetkililer arasında barış görüşmeleri düzenlenmesi planlanmıştır. 5 Ağustos 2008 tarihinde, Güney Osetya-Gürcistan arasındaki barış görüşmelerinde baş müzakereci olan Yuri Popov, 7 Ağustos günü, Şinvali'de, Rus heyetinin de katılımıyla Gürcü ve Güney Osetya'lı yetkililer arasında görüşmelerin başlayacağını duyurmuştur. 6 Ağustos'ta Güney Osetya'nın de facto lideri Edvard Kokoity 7 Ağustos'ta yapılacak olan görüşmelere katılmayacaklarını açıklamıştır (Cornell ve diğ, 2008: 13).

6 Ağustos 2008 tarihinde Güney Osetya bölgesindeki silahlı çatışmalar en üst seviyeye ulaşmıştır. 6 Ağustos günü Güney Osetya sınırında bulunan köylerden, Gürcü askeri birliklerince Osetya'daki yerleşim bölgelerine topçu ateşi açılmıştır. Bu saldırılarda Şinvali ve çevresinde 18 Oset, 2 Gürcü askeri hayatını kaybetmiştir (USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, 2008: 9). 7 Ağustos günü televizyon kanalları aracılığıyla demeç veren Saakaşvili, bölgedeki çatışmaların durdurulması için Güney Osetyalı yetkililere ateşkes anlaşması teklifinde bulunmuştur (Whyte, 2008). Fakat ilerleyen saatlerde Gürcistan'ın Güney Osetya'ya yönelik sürpriz askeri operasyonu başlamış, Gürcü birlikleri kısa süre içerisinde Şinvali'ye kadar ilerlemiştir (USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, 2008: 9). 8 Ağustos sabahı Gürcü Hükümeti 1,500 askerden oluşan birlikle Güney Osetya'ya operasyon düzenlediğini ve ayrılıkçı bölgenin genelinde kontrolü ele geçirdiklerini açıklamıştır. Aynı saatlerde ise Rus Hava Kuvvetlerine ait jetler Gürcistan hava sahasına girerek, Shavshvebi yakınlarındaki radar üssüne saldırı düzenlemişlerdir. İlerleyen saatlerde Rus kara kuvvetleri, hava kuvvetlerinin de desteğiyle Güney Osetya'daki Gürcü askerlerine yönelik karşı saldırı başlatmış ve Gürcü birlikleri Şinvali'den geri çekilmek zorunda kalmıştır. Ayrıca Rus jetleri, Güney Osetya toprakları dışında, Tiflis'in 50 km yakınında bulunan Vaziani, Marneuli ve Bolnisi askeri üsslerine saldırılar düzenlemiştir (Cornell ve diğ, 2008: 15).

9 Ağustos'ta Rus askeri birlikleri saldırı alanlarını ve saldırı kapsamını genişletmiştir. Buna göre Rus jetleri Karadeniz kıyısında yer alan Poti Limanı'na saldırılar düzenlemişlerdir. Tiflis yakınlarındaki Vaziani Askeri Üssü bir kez daha bombalanmıştır. Bakü-Tiflis-Ceylan Boru Hattı'nın Gardabani bölgesi yakınlarından

geçen kısmı bombalanarak hasara uğratılmıştır. Diğer yandan Kırım Yarımadası'nda konuşlanan, Rus Karadeniz Donanması'na ait Rus savaş gemileri Gürcistan'ı Karadeniz sahilinden abluka altına almak için harekete geçmişlerdir (Cornell ve diğ, 2008: 16). 10 Ağustos'ta Gürcistan'a yönelik Rus saldırıları devam ederken; Abhazya topraklarında savaşın ikinci cephesi açılmıştır. Abhaz yönetimi Kodori Bölgesi'nde kontrolü elinde bulunduran Gürcistan güçlerine yönelik 1000 kişilik bir askeri güç ile saldırı düzenlediğini açıklamıştır (USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, 2008: 11). Bu gelişme sonrasında Rus kuvvetleri, Abhazya'da Gürcü askerlerinin kontrolü altında bulunan Chkhalta bölgesini bombalamaya başlamıştır (Cornell ve diğ, 2008: 16).

Bu gelişmeler üzerine Gürcistan yönetimi 10 Ağustos 2008 tarihinde tek taraflı olarak ateşkes ilan etmiştir. Rusya ateşkesin sağlanabilmesi için Gürcistan'a bağlı silahlı unsurların Güney Osetya'yı tamamen boşaltması ve Gürcistan'ın bir daha Güney Osetya'ya saldırmayacağına dair garanti vermesi gerektiğini ifade etmiştir (Bozkurt, 2008: 15). 11 Ağustos tarihinde Rus askeri birlikleri, Gürcistan'ın Gori kentine saldırılarda bulunmuştur. Gürcü yetkililerin yaptığı açıklamalara göre Gori kentinde sivil hedeflere de saldırılarda bulunulmuştur. Rus askerleri akşam saatlerinde Gori kentini ele geçirmişlerdir. Yine aynı gün Rus savaş gemileri Gürcistan'ın Karadeniz kıyılarına varmış ve Gürcistan'ı kıyı şeridinden de abluka altına almışlardır (Cornell ve diğ, 2008: 16).

Gürcistan'da yükselen tansiyon, artan çatışmalar üzerine, 12 Ağustos 2008 tarihinde AB yetkilileri ve diğer uluslararası aktörler devreye girmişlerdir. AB yetkilileri Rusya ve Gürcistan arasında arabuluculuk yaparak, savaşın sonlandırılması için çalışmalarda bulunmuşlardır. Fransa Devlet Başkanı Nicolas Sarkozy ile yaptığı görüşmeden sonra Dimitry Medvedev, Rus birliklerinin askeri operasyona son vereceklerini açıklamıştır (USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, 2008: 11). Hazırlanan ateşkes planına göre taraflar askeri birliklerini 7 Ağustos'taki konumuna geri çekecek, bölgede askeri faaliyetler durdurulacak ve taraflar insani yardımların halka ulaştırılmasında karşılıklı olarak kolaylıklar sağlayacaklardır. Moskova'dan Tiflis'e geçen Sarkozy, Saakaşvili ile görüşmelerde bulunmuş ve Saakaşvili'nin, 6 maddeden oluşan ateşkes anlaşmasını imzalamasıyla taraflar arasında ateşkes sağlanmıştır (Cornell ve diğ, 2008: 18). Bu altı madde kısaca: kuvvete başvurmama, tüm askeri faaliyetlerin durdurulması, insani

yardımlar faaliyetlerinde kolaylık sağlanması, iki ülke silahlı kuvvetlerinin çatışmalar başlamadan önceki mevzilerine çekilmesi, ayrılıkçı bölgelerin gelecekteki statülerinin belirlenmesi için görüşmelerin başlatılması olarak özetlenebilir (Kanbolat, 2008b: 25).

26 Ağustos 2008 tarihinde Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Dimitry Medvedev, Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlıklarını tanıdıklarını açıklamıştır (Cornell ve diğ., 2008: 18). Savaşı her yönüyle Gürcistan kaybetmiştir. Savaş öncesinde Güney Osetya'nın yaklaşık üçte biri Gürcistan'ın kontrolünde iken; savaş sonrası Gürcistan, Güney Osetya üzerindeki hâkimiyetini tamamıyla kaybetmiştir. Abhazya toprakları içerisinde yer alan Yukarı Kodori bölgesi savaş öncesinde Gürcistan'ın kontrolünde iken savaş sonrasında Gürcistan'ın kontrolünden çıkmıştır. Diğer yandan son yıllarda ABD ve Türkiye başta olmak üzere NATO ülkelerinin desteğiyle modernize edilen Gürcistan Silahlı Kuvvetleri'nin altyapısı önemli ölçüde zarar görmüştür (Kanbolat, 2008b: 24). Savaş sonrasında Rusya ise istediklerini elde eden taraf olmuştur. Rusya açısından savaşın ana maksadı: Rusya'nın Güney Osetya'yı kontrol altına alma, Abhazya'daki konumunu güçlendirme ve Gürcistan'ın son yıllarda gelişen askeri potansiyeline ağır bir darbe vurmaktır. Rusya savaş sonrasında bir anlamda bu hedeflerine ulaşmıştır (Bozkurt, 2008: 16).

Diğer yandan Rusya bu saldırılarıyla, Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO'ya üyeliklerinin ileri bir tarihte ertelenmesine yol açmış, Batılı ülkelere Gürcistan'ın güvenilir bir enerji koridoru olmadığı, Gürcistan'a ise ABD ve AB desteğine güvenip hareket etmemesi gerektiği mesajını vermiştir. Ayrıca Rusya'nın bu müdahalesi diğer Güney Kafkasya ülkelerine, "Yakın Çevre" ülkelerine özellikle de Ukrayna'ya bir uyarı olmuştur (Külebi, 2008).

3.5 Gürcistan'ın İç Sorunları

Gürcistan'ın iç sorunlarını beş başlık altında toplayabiliriz. Buna göre bu başlıklar: Abhazya Sorunu, Güney Osetya Sorunu, Acaristan Sorunu, Pankisi ve Kodori Vadileri Sorunu ve Rus Askeri Üsleri Sorunu olarak sıralanır. Ukrayna örneğinde olduğu gibi Gürcistan'ın iç sorunlarının da hepsi Rusya'yla bağlantılıdır. Özellikle Rusya ayrılıkçı bölgelerle ilgili sorunları, donmuş çatışma alanlarını Gürcistan üzerindeki hâkimiyetini, etkinliğini devam ettirebilmek için bir koz olarak kullanmaktadır. 2008 yılında yaşanan

Rus-Gürcü Çatışması bunun en açık örneğidir. Gül Devrimi sonrasında Batı yanlısı kadroların iktidara ve yönetime gelmesiyle Gürcistan üzerindeki etkinliği azalan Rusya, ayrılıkçı bölge kartını kullanarak Gürcistan üzerinde yeniden etkinlik kazanmıştır. Gürcistan'ın ayrılıkçı bölgelerdeki sorunlarını çözmeden istikrara ve refaha kavuşacağı söylenemez.

Gürcistan'ın iç sorunlarını Ukrayna'nın iç sorunlarıyla karşılaştıracak olursak; Gürcistan'ın sahip olduğu iç sorunların daha karmaşık bir yapıda olduğu gözlemlenecektir. İlk olarak Gürcistan, Ukrayna'ya göre daha karmaşık bir etnik yapıya sahiptir. Diğer yandan Ukrayna'daki Kırım Sorunu'nda bugüne dek herhangi bir silahlı çatışma yaşanmamıştır. Gürcistan'daki ayrılıkçı bölgelerde bağımsızlık sonrasında birkaç kez silahlı çatışma yaşanmıştır. Ukrayna topraklarında bir tek Rusya'nın Karadeniz Filosu yer alırken; Gürcistan topraklarında dört farklı Rus askeri üssü bulunmaktaydı. Bu askeri üslerin bazıları günümüzde tahliye edilmiştir. Ayrıca bu askeri üslerin birçoğu ayrılıkçı bölgelerde, çatışma alanlarında konuşlanmıştır. Gürcistan, Ukrayna'dan farklı olarak enerji alanında daha rahattır. Gürcistan, Rusya'nın sahip olduğu enerji kaynaklarına Ukrayna'ya oranla daha az bağımlıdır. Özellikle doğalgaz alanında Rusya gaz akımını kestiğinde, Gürcistan ihtiyaç duyduğu doğalgazı Azerbaycan'dan alımlarla karşılayabilmektedir. Buna rağmen Gürcistan diğer alanlarda, özellikle ekonomi alanında Rusya'ya son derece bağımlıdır. Rusya'ya olan bu bağımlılık Gürcistan içinde büyük sorun teşkil etmektedir.

3.5.1 Abhazya Sorunu

Abhazya Sorunu en basit tanımıyla, Gürcistan sınırları içinde bulunan Abhazya Özerk Cumhuriyeti'nin, bağımsız bir devlet olma isteği ve bu doğrultuda Gürcistan ile mücadelesi ve çatışmasıdır (Mert, 2004: 52). Abhazya ya da Abhaz Sorunu, Sovyet sonrası dönemde 1992-1993 yıllarında ve sonrasında, eski Sovyet coğrafyasında ortaya çıkan en kanlı çatışmalara sebep olmuştur. Abhazya Sorunu'nun yol açtığı çatışmalar nedeniyle binlerce kayıp ve yaralı verilmiş; 250,000 civarında kişi yaşadıkları yeri terk etmek zorunda kalmıştır (Antonenko, 2005: 205). Hakan Kantarcı'ya göre:

“Abhazya Sorunu'nun temelinde Abhazya'nın statüsünün ne olacağı hususu yatmaktadır. Abhazlar tam bağımsızlık isterken; Gürcüler, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü korumaya çalışmakta ve federasyon-konfederasyon sistemine sıcak

bakmaktadırlar. Diğer önemli sorun da mültecilerin durumudur. Çatışmalarda, yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalan Gürcülerin, Abhazya'ya geri dönüşü sürüncemede kalmaktadır” (Kantarıcı, 2006: 84).

Sovyetler Birliği döneminde, 1922 yılında Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan'ı kapsayan Transkafkasya Sovyet Sosyalist Federal Cumhuriyeti kurulmuş, Abhazya'ya ise birlik cumhuriyeti statüsü verilmiştir. 1930 yılına gelindiğinde Abhazya, Gürcistan'a bağlanarak birlik cumhuriyeti statüsü, özerk cumhuriyet statüsüne indirilmiştir (Fuller'den aktaran Tavkul, 2002: 65). 1936 yılında Gürcistan 15 Sovyet Cumhuriyeti'nden biri olmuştur. Abhazya'nın Gürcistan'a bağlanması ve Gürcistan'ın 15 Sovyet Cumhuriyeti'nden biri haline gelmesiyle Abhazya Sorununun temelleri atılmıştır. 1937 – 1953 yılları arasında Gürcistan'dan Abhazya'ya kitleler halinde göçler yaşanmıştır. Bu göçler sonrasında Abhazya'nın bazı bölgelerinde Gürcüler çoğunluk haline gelmişlerdir (Tavkul, 2002: 65).

Abhazya'da ayrılıkçı talepler ilk olarak 1978 yılında ortaya çıkmıştır. 1978 yılında Abhazlar, Gürcistan'dan ayrılarak Rusya'ya bağlanma taleplerini dile getirmişlerdir. Abhazların bu talebi, Gürcistan'ı tedirgin etmek istemeyen Sovyet yönetimi tarafından reddedilmiştir. 1989 yılına gelindiğinde, bu sefer Abhazların Gürcistan'dan ayrılma talepleri gündeme gelmiştir. 18 Mart 1989 tarihinde Abhazya Komünist Partisinin önderliğindeki milliyetçi Abhazlar “Lykhny Mektubu'nu yayınlamışlardır. Bu mektup kısaca Sovyet yetkililerinden, Abhazya'nın Gürcistan'a eşit bir cumhuriyet olarak görülmesini talep etmiştir (Demir, 2003: 177-178). 25 Ağustos 1990 tarihinde ise Abhazya Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu, Abhazya'nın Gürcistan'dan ayrılarak bağımsız bir cumhuriyet olduğunu ve 1921 yılında Gürcistan'a bağlanmadan önceki statü içinde SSCB'nin bir üyesi olarak kalacağını ilan etmiştir. 23 Temmuz 1992 tarihinde Abhaz Parlamentosu Gürcistan'ın bir parçası olduğunu kabul eden 1978 Anayasasını yürürlükten kaldırarak, Abhazya'nın SSCB'nin ayrı bir cumhuriyeti olduğunu kabul eden 1925 Anayasasını yürürlüğe koymuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Abhazya'da Gürcistan'dan ayrılmaya yönelik faaliyetlerde artış yaşanmış ve bağımsızlık hareketleri silahlı çatışmalara dönüşmüş, askeri bir boyut kazanmıştır (Tavkul, 2002: 68).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya, Abhazya'nın bağımsızlığını kazanması için Abhazlara destek vermeye başlamıştır. 1992 yılı ortalarında Rusya'nın

desteğini alan Abhazlar bağımsızlıkları ilan etmişlerdir (Tavkul, 2002: 68). Abhazların aldığı bağımsızlık kararından sonra 14 Ağustos 1992’de Gürcü lider Tengiz Kitovani’ye bağlı askeri birlikler Suhumi’ye girmişlerdir (Demir, 2003: 180). Silahlı çatışmaların başlamasından sonra, Kuzey Kafkasya Cumhuriyetlerinden bazı gruplar gönüllü olarak Abhazlara askeri alanda yardım etmişlerdir. Çatışmaların başlangıcından, 1992 Eylül’ünün sonuna kadar yaklaşık 1000 civarında gönüllü Kuzey Kafkasyalı, Abhazlara yardım ve Gürcülere karşı savaşmak için Abhaz askeri güçlerine katılmışlardır (Antonenko, 2005: 212). 1992-94 yılları arasında yaşanan çatışmalar esnasında Şamil Basayev komutasındaki Çeçen gruplar önemli görevler üstlenmişler ve Gürcü askeri birliklerine büyük kayıplar verdirmişlerdir (Ouvoroff, 2008: 27). Diğer yandan Rusların 643. Alayı ve Gudauta bulunan Rus askeri üssü Abhazlara askeri mühimmat desteği sağlamıştır (Antonenko, 2005: 213).

1992 yılında başlayan silahlı çatışmalar sonrasında Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Boris Yeltsin taraflar arasında arabuluculuk girişimlerine başlamış ve 3 Eylül 1992’de taraflar arasında ateşkesin sağlanmasında önemli rol oynamıştır. Bu ateşkes anlaşmasına rağmen bölgedeki çatışmalar devam etmiştir. Çatışmaların devam etmesi üzerine Birleşmiş Milletler devreye girmiştir (Demir, 2003: 180). BM Güvenlik Konseyi 1993 yılında Abhaz-Gürcü çatışması ile ilgili olarak 849 (9 Temmuz), 854 (6 Ağustos), 858 (24 Ağustos), 876 (19 Ekim), 881 (4 Kasım), 892 (22 Aralık) sayılı kararları almıştır (Yalçinkaya, 2006: 185). Alınan bu kararlar doğrultusunda BM, özel temsilci olarak Edouard Brunner’i bölgeye göndermiştir. 27 Temmuz 1993 tarihinde Soçi’de taraflar arasında yeniden bir ateşkes anlaşması imzalanmıştır. Diğer yandan BM Genel Sekreteri, Güvenlik Konseyi’nden bir askeri gözlem grubunun oluşturulmasını talep etmiş; Güvenlik Konseyi’nin 858 No’lu kararı ile UNOMIG (United Nations Observer Mission in Georgia) oluşturulmuştur (Demir, 2003: 180). BM Gürcistan Gözlemci Heyeti barışı koruma ve yaşadığı yeri terk etmek zorunda kalan insanların yeniden eski topraklarına dönüşünün sağlanması görevini yerine getirmek üzere Suhumi’ye yerleştirilmiştir. Ayrıca tarafların talebi üzerine Haziran 1994’de Gürcistan ve Abhazya’yı ayıran İnguri Nehri yakınlarında kurulan güvenlik bölgesine 2.500 BDT Barış Gücü askeri konuşlandırılmıştır (Mert, 2004: 53).

Şubat 1994'de Duma'nın yayınladığı bildirge Rusya-Abhazya ilişkilerinin yeni bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde Rus siyasetçiler, Gürcülere destek verilmesi gerektiğini savunanlar ve Abhazlara destek verilmesi gerektiğini savunanlar olmak üzere ikiye bölünmüşlerdir (Antonenko, 2005: 219). 21 Aralık 1994 tarihinde Çeçenistan'da yaşanan gelişmeleri bahane eden Rusya, Abhazya'nın Kodori Vadisi'nde Çeçen militanların askeri eğitim gördüğünü bahane ederek Abhazya-Rusya Sınırı'nı kapatmıştır. Aynı zamanda Rusya, Abhazya'ya yönelik ekonomik ambargo uygulamaya başlamıştır. Rusya'nın desteğini kaybetmesi ve BM'in baskısı nedeniyle Abhazlar 1995 yılında bağımsızlık talebinden vazgeçerek, farklı çözüm yolları aramaya başlamışlardır (Tavkul, 2002: 71). 1993-1997 yılları arasında BM, AGİT ve Rusya Federasyonu'nun öncülüğünde Abhazya Sorunu'nun çözümüne ilişkin 350 konferans ve görüşme yapılmış, 400'e yakın belge kabul edilmiş olmasına rağmen sorunun çözümünde önemli bir yol katedilememiştir (Mert, 2004: 54). 1997 yılında BM tarafından Koordinasyon Konseyi kurulmuştur. Koordinasyon Konseyi çalışmalarını yürütmek amacıyla üç farklı çalışma grubu oluşturulmuştur. Bu çalışma grupları; güvenlik ve barışın kalıcılığının sürdürülmesine yönelik faaliyetlerde bulunan çalışma grubu, mültecilerin eski yerleşim bölgelerine geri dönüşlerini sağlamak için oluşturulan çalışma grubu ve ekonomik, sosyal konularla ilgili çalışma grubudur (Antonenko, 2005: 223).

Nisan 1998'de dört Abhaz polislinin Gürcüler tarafından öldürülmesi sonucu Abhaz-Gürcü çatışması yeniden başlamıştır. Abhaz yetkililer dört polislin, Gürcülerin kurduğu Tetri Legioni Örgütü tarafından öldürüldüğünü iddia etmişlerse de bu iddia Gürcü hükümetince reddedilmiştir. 19 Mayıs 1998 tarihinde, Abhaz silahlı birlikleri Abhazya içerisinde yer alan ve çoğunlukla Gürcülerin yaşadığı Gali bölgesine ağır silahlar ve tanklarla girmişlerdir (Tavkul, 2002: 73). Bu müdahale esnasında yüzlerce sivil ölmüştür. Ayrıca yapılan görüşmeler sonrasında yurtlarına geri dönen 20,000 Gürcü yeniden mülteci durumuna düşmüştür, BM yardımlarıyla onarılan 1,500 ev zarar görmüş ve tahrip edilmiştir (Antonenko, 2005: 224). Ufuk Tavkul' göre bu müdahale esnasında 30,000 Gürcü, Abhazlar tarafından yaşadıkları yerden sürülmüşlerdir. BDT kapsamında bölgede görevli olan Rus Barış Gücü askerleri yaşanan bu olaylara müdahale etmemişlerdir (Tavkul, 2002: 73). Bu nedenle, dönemin Gürcistan Devlet Başkanı Şevardnadze BDT Barış Gücü askerlerinin, uluslararası barış gücüyle yer değiştirmesini talep etmiştir. Şevardnadze'nin, Rus Barış Gücü'nün etkinliğinin

azaltılmasını istemesinin bir nedeni de bölgede Rusya'nın baskısını ve hâkimiyetini azaltmaktır (Yıldız'dan aktaran Kantarcı, 2006: 84).

Şevardnadze 13 Ocak 2003 tarihinde Abhazya'da görev yapan Rus Barış Gücü Birliklerinin 31 Aralık 2002 tarihinde sona eren görev süresinin uzatılmasına karşı olduklarını açıklamıştır. Bu karara gerekçe olarak, Rusya'nın Gürcistan'a danışmadan Suhumi-Soçi tren yolunu yeniden ulaşıma açması ve Abhazya'da ikamet eden Gürcistan vatandaşı Abhaz halkına Rus pasaportu verilme girişimleri gösterilmiştir (Mert, 2004: 55). Daha sonra Rus Barış Gücü'nün görev süresi 30 Haziran 2003 tarihine kadar uzatılmıştır.

2002 Temmuz'da BM Özel Temsilcisi Dieter Boden "Tiflis ve Suhumi Arasında Yetki Paylaşımının Temel Prensipleri" başlıklı belgeyi ortaya koymuştur. Bu belge "Boden Belgesi" olarak da anılmaktadır. Bu belge Abhazya Sorunu'nun, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü koruyarak Abhazya'ya verilebilecek en geniş ölçüde özerklik statüsünün verilmesiyle çözümlenebileceğini ileri sürmüş ve bunun için birtakım düzenlemeler planlanmış ve tavsiyelerde bulunmuştur. Abhazyalı yöneticiler, Abhazya'nın bağımsızlığını öngörmeyen herhangi bir belge veya girişimi onaylamayacaklarını ve müzakere masasına oturmayacaklarını açıklayarak bu belgenin çözüm önerilerini kabul etmemişlerdir. Bunun sonucunda "Boden Belgesi" müzakere edilmeden rafa kaldırılmıştır (Antonenko, 2005: 238-239).

Saakaşvili'nin iktidara gelmesiyle, Gürcistan yönetimi ayrılıkçı bölgelere yönelik daha cesur, daha radikal adımlar atmıştır. Saakaşvili, Abhazya Sorunu'nun çözümü için 21 Mayıs 2004 tarihinde ekonomik işbirliği olanakları ile zenginleştirilmiş federal çözüm planını açıklamıştır. Bu çözüm planı Abhazya Sorunu'nun sona ermesi için federasyon sistemini öngörmüştür. Saakaşvili'nin sunduğu bu çözüm planı 2002 yılında BM Özel Temsilcisi Boden tarafından ortaya konan "Boden Belgesi"yle benzerlik göstermektedir. Abhazyalı yöneticiler bir kez daha birleşik bir devleti öngören federasyon teklifini reddetmiştir. Bu ret kararına gerekçe olarak da, Abhaz halkının referandumla Abhaz Anayasasını kabul ettiğini ve bu anayasada da Abhazya'nın bağımsız bir devlet olduğunun belirtildiğini göstermiştir (Özkan, 2008: 224).

3 Ekim 2004 tarihinde ilk defa Abhaz Devlet Başkanlığı seçimleri yapılmıştır. Seçimlerde Rusya ve Vladislav Ardzinba, eski KGB mensubu olan Raul Kadjimba'yı desteklemiştir. Ancak seçimlerde, Rusya'nın desteklediği Kadjimba %32 oranında oy alırken, rakibi Sergei Bagapsi %51,1'1 oranında oy alarak birinci sıraya yerleşmiştir. Bunun üzerine Rusya, kasım ayında aynı zamanda Rus vatandaşı olan Abhazyalılara, emekli maaşı ve insani yardım göndermeyi durdurmuştur. Aralık ayında da Abhazya ile olan deniz ve demiryolu bağlantısını durdurarak sınırdaki asker ve gizli servis üyelerinin sayılarını arttırmıştır. Ayrıca Abhazya'dan Rusya'ya yapılan narenciye ticaretini de tamamen durdurmuştur. Seçimin galibi Bagapsi bu baskılar sonucunda 5 Aralık'ta ikinci bir Devlet Başkanlığı seçimine gitme kararı almak zorunda kalmıştır. Ancak yapılacak bu seçime Bagapsi ve Kadjimba iki ayrı aday olarak değil, birlikte gireceklerdir. 12 Ocak 2005'de yapılan seçimlerde Bagapsi-Kadjimba ittifakı %90,1 oy alarak birinci olmuştur. Gürcistan yönetimi seçimleri yasadışı olarak ifade etmesine rağmen seçimler süresince Abhazya'daki seçimle ilgili tartışmalara uzak durmuştur (Özkan, 2008: 225-227).

15 Mayıs 2006 tarihinde Gürcü ve Abhaz yönetimleri arasında Abhazya Sorunu'nun çözümü konusunda olumlu bir gelişme yaşanmıştır. Bu tarihte, Gürcistan'ın Abhazya Sorunu özel temsilcisi Alasania ve Abhazya Dışişleri Bakanı Sergei Shamba liderliğinde, BM aracılığıyla 1997'de kurulan ve 2001'den bu yana toplanamayan Koordinasyon Konseyi çerçevesinde taraflar Tiflis'te bir araya gelmişlerdir. Toplantıda 1992-94 savaşında Abhazya'dan göç eden 20,000 Gürcü mültecinin 2 yıl içerisinde BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin yardımlarıyla yurtlarına geri dönmeleri kararı alınmıştır. Bu olumlu gelişme sonrasında Gürcistan yönetimi Mayıs 2004'de sunduğu çözüm planına benzer bir planı müzakere etmek için Mayıs 2006'da yeniden ortaya koymuştur. Abhazya yönetimi bu planı da kabul etmemiştir (Özkan, 2008: 228).

Görüldüğü üzere Saakaşvili göreve geldikten sonra Abhazya Sorunu'nun çözüme kavuşturulması için federasyon temelli bir çözüm önerisi sunmuştur. Saakaşvili 2004 ve 2006 yıllarında hazırladığı çözüm önerilerini Abhazyalı yöneticilere sunmuştur. Fakat Abhazlar bu çözüm önerilerini reddetmişlerdir. Nisan 2008'de Bükreş'te yapılan NATO Zirvesi'nde Ukrayna ve Gürcistan'ın üyelik sürecinin uzayacağına yönelik kararların çıkması özellikle Gürcü yöneticilerinin umudunu kırmıştır. NATO üyeliği için ayrılıkçı

bölgeleri en büyük engel olarak gören Saakaşvili bu bölgelere yönelik izlediği siyasetlerde değişikliğe gitmiştir. 2008 NATO Zirvesi'nden sonra Gürcü yönetimi, dondurulmuş çatışma alanlarının çözüme kavuşturulması için daha sert politikalar izlemeye başlamıştır. Bu doğrultuda 2008 yılının Ağustos ayında Gürcü askeri birlikleri Güney Osetya'ya askeri operasyon düzenlemiş ve bunun sonrasında Rus-Gürcü Savaşı başlamıştır. Rusya-Gürcistan çatışmasını fırsat bilen Abhaz yöneticiler, Abhazya topraklarında yer alan Gürcü askeri birliklerine savaş açmış ve bunun sonrasında Abhazya'nın bağımsızlığını bir kez daha ilan etmişlerdir.

Savaş öncesinde Abhazya topraklarında olmasına rağmen Tiflis'in kontrolünde olan Yukarı Kodori Bölgesi, savaş sonrasında Abhazya'nın kontrolüne geçmiştir. Ayrıca savaş öncesinde Gürcülerin kontrolünde olan Zugdigi Bölgesi'nde 2 ve Tsalenjikha Bölgesi'nde 11 köy Abhazya'nın kontrolüne geçmiştir (Kanbolat, 2008b: 24). 26 Ağustos 2008 tarihinde Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Dmitri Medvedev Abhazya'nın bağımsızlığını tanıdıklarını açıklamıştır (Cornell ve diğ, 2008: 22). 2008 Ağustos'unda yaşanan bu gelişmeler sonrasında Gürcistan, Abhazya üzerindeki hâkimiyetini tamamıyla kaybetmiştir ve Abhazya hala Gürcistan için büyük sorun teşkil etmektedir ve ileriki tarihlerde de sorun olmaya devam edecektir.

3.5.2 Güney Osetya Sorunu

Güney Osetya Sorunu kısaca; Gürcistan topraklarında yer alan Güney Osetya'nın, Rusya Federasyonu içerisinde yer alan Kuzey Osetya ile birleşip, Rusya'nın egemenliği altına girmek istemesi ve Gürcistan'ın bu talebe karşı çıkması olarak tanımlanabilir. Güney Osetya Sorunu'nun temelinde yine Sovyetler Birliği zamanında yapılan düzenlemeler yatmaktadır. Sovyet dönemindeki yöneticiler Kuzey Osetya'yı Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlarken; Güney Osetya'yı Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti toprakları içerisinde bırakmışlar ve Gürcistan S.S.C'ne bağlamışlardır.

Perestroyka ve Glasnost'un uygulanmaya konmasından sonra Osetler'de de milliyetçi ve ayrılıkçı fikirler ortaya çıkmaya başlamıştır. Güney Osetya'da milliyetçi ve ayrılıkçı fikirlerin ortaya çıkmasıyla Ademon Nykhaz önderliğinde "Güney Osetya Halk Cephesi" kurulmuştur. 10 Kasım 1989 tarihinde Güney Osetya parlamentosu, Gürcü

yetkililerden Güney Osetya'nın statüsünün özerk konuma geçirilmesini talep etmişlerdir. Bu talepler üzerine Gürcistan askeri birlikleri 23 Kasım 1989 tarihinde Şinvali'ye ilerlemişler; Osetlerin karşı koymaları üzerine ilk Gürcü-Oset Çatışması başlamıştır (www.crisisgroup.org, 2004: 3). Gamsakhurdia iktidarı süresince Güney Osetya'daki ayrılıkçı ve milliyetçi hareketleri önlemeye yönelik sert politikalar izlenmiştir. 5 Ocak 1991 tarihinde 5.000 asker ve milisten oluşan Gürcü birliği, Güney Osetya'nın başkenti Şinvali'ye girmiş ve sivil hedeflere saldırılarda bulunmuşlardır (Zürcher, 2005: 92).

Güney Osetya'da 1989 yılında başlayan çatışmalar, 1991 yılının Ocak ayında en üst seviyeye ulaşmış daha sonra durulan çatışmalar Haziran 1992'de yeniden alevlenmiştir. Bunun üzerine arabuluculuk için Rusya devreye girmiştir (Zürcher, 2005: 85). 24 Temmuz 1992 tarihinde Rusya Devlet Başkanı Yeltsin ve Gürcistan Devlet Başkanı Şevardnadze Soçi'de bir araya gelerek ateşkes anlaşması imzalamışlardır (www.crisisgroup.org, 2004: 4).

1992 yılının Temmuz ayında Rusya -Güney Osetya - Gürcistan kendi aralarında barışın sağlanması ve korunması için "Ortak Barış Koruma Gücü"nü (Joint Peacekeeping Forces – JPKF) kurmuşlardır (Zürcher, 2005: 85). Ortak Barış Koruma Gücü'nün görevi bölgede barışı sağlama, tarafların yapılan anlaşmalara sadık kalıp, kalmadığını denetlemek olarak açıklanmıştır. Diğer yandan Soçi Anlaşmasıyla (Dagomis Anlaşması), bir diğer yapılanma olan "Ortak Kontrol Komisyonu" (Joint Control Commission – JCC) kurulmuştur. Ortak Kontrol Komisyonu Rus, Gürcü, Kuzey Osetyalı, Güney Osetyalı temsilcilerin yanı sıra AGİT'ten katılan katılımcılardan oluşmaktadır. Ortak Kontrol Komisyonu'nun görevleri, anlaşma şartlarının yerine getirilmesinin denetlenmesi, taraflar arasında diyalog olanaklarının sağlanması ve arttırılması, mülteciler sorununun çözüme kavuşturulması, çatışma bölgesinde ekonominin yeniden canlandırılması ve bunun için çözüm yolları aranması, bölgedeki insan hakları ihlallerine karşı önlemler alınması olarak belirtilmiştir. JPKF bölgede barışın ve istikrarın sağlanması için çatışma bölgelerinde kontrol noktaları kurmuştur. Taraflardan (Rusya-Gürcistan-Güney Osetya) her birinin 500 asker göndermesi sonucu JPKF oluşturulmuştur. JPKF bölgede barışı sağlamak için askeri konular üzerinde

yoğunlaşırken JCC siyasi ve diplomasi alanındaki konular üzerine yoğunlaşmıştır (www.crisisgroup.org, 2004: 4).

1995 yılında Gürcistan'da yapılan anayasa değişikliğine göre Güney Osetya'nın özerk bölge statüsü kaldırılmış ve bölge Şinvali İli adıyla doğrudan Tiflis'e bağlanmıştır (Tavkul, 2002: 82). 1995 Gürcistan Anayasası'nda Abhazy ve Acara'ya özerklik verilirken, Güney Osetya'ya sadece kültürel ayrıcalıklar tanınmıştır (Bozkurt, 2008: 5). 8 Nisan 2001 tarihinde Güney Osetya, yapılan referandumun ardından yeni anayasasını yürürlüğe koymuştur. 6 Aralık 2001'de ise Osetler, Edvard Kokoity'i cumhurbaşkanı olarak seçmişlerdir. Gürcistan bu seçimleri yasadışı ilan etmiş ve seçim sonuçlarını kabul etmemiştir (Demir, 2003: 193). Edvard Kokoity'den önce görev yapan Lyudvig Chibirov izlediği ılımlı, gerginliği yatıştırıcı politikalarla ön plana çıkmıştır. Hatta 2000 yılında Şevardnadze ile görüşmelerde bulunan Chibirov sorunların çözümü, Gürcistan ile Güney Osetya arasındaki ilişkilerin düzelmesi için önemli adımlar atmıştır. Fakat 2001 yılında daha radikal politikalar izleyen Edvard Kokoity'nin iktidara gelmesi bu gelişmeleri olumsuz etkilemiştir (www.crisisgroup.org, 2004: 8).

2004 yılında göreve gelen Saakaşvili Acara Sorunu'nu hallettikten sonra Güney Osetya Sorunu'nu çözmeye karar vermiştir. İlk olarak Saakaşvili yönetimi Osetlerin güvenini kazanabilmek için, bölgedeki emeklilerin maaşlarını yeniden dağıtmaya başlamış, ülkedeki medya kanallarında Oset Dili'nde yayınlar başlatılmış ve geçmişte Osetya'nın özerklik statüsünün kaldırılmasının yanlış olduğu beyan edilmiştir. İkinci olarak Saakaşvili bölge halkı için önemli gelir kaynağı olan uyuşturucu kaçakçılığının önüne geçmeye çalışmıştır (Nodia, 2005: 53).

Saakaşvili yönetimi Güney Osetya bölgesini kendi kontrolüne almak için bölge yönetimi ile bölge halkının arasını açmayı ve böylece halkın desteğini yanına almayı planlamıştır. Bu hedefe uygun olarak Gürcistan, Mayıs 2004 sonlarında Güney Osetya sınır bölgelerinde kaçak ve yasadışı malların giriş-çıkışını engellemek gerekçesiyle silahlı kontrol noktaları kurmuştur. Bu gelişmeyi Güney Osetya yönetimi bir tehdit olarak algılamış ve yönetim Osetyalı silahlı güçlere sınırın ihlal edilmesi durumunda silahla karşılık verilmesini emretmiştir (Özkan, 2008: 219).

Ayrıca Saakaşvili Güney Osetya sınırındaki Ergneti Pazarı'nı da kontrol altına almıştır. (Ergneti, Gürcistan-Güney Osetya sınırında yer alan bir köyün adıdır) 90'lı yıllarda Osetler, sahip oldukları mallarını, tarım ürünlerini bu bölgede satmaya ve değiş-tokuş etmeye başlamıştır. Zamanla burası bir pazar haline gelmiştir. Fakat çatışmaların yoğunlaşmasından sonra Gürcistan bu bölge üzerindeki hâkimiyetini kaybetmiş ve Ergneti kaçakçılar için de önemli bir pazar haline gelmiştir. Gürcistan'da çalınan arabalar burada satılmaya, uyuşturucu kaçakçılığı bu rota üzerinden yapılmaya başlanmıştır (www.crisisgroup.org, 2004: 10). Saakaşvili, Ergneti Marketi'ni kontrol altına alıp kapatarak hem ülkedeki kaçakçılığın önüne geçmiş ve hem de Güney Osetya halkının tek gelir kaynağını sona erdirmiştir (Coppieters, 2005: 364). Böylece Osetler tek gelir kapıları olan Ergneti Marketi'nin kapanmasıyla maddi açıdan zor duruma düşmüşlerdir. Gürcistan yönetiminin Güney Osetya halkını yanına çekme çabasının başarısız olması iki taraf arasındaki ilişkilerin daha da gergin bir hal almasına yol açmıştır (Özkan, 2008: 220).

2004 yılının yaz aylarında Gürcü-Oset ilişkileri yeniden bozulmaya başlamıştır. 2004 yılının Haziran ayında Gürcistan, Rusya'nın Güney Osetya'ya silah desteği verdiğini iddia etmiş ve Rusya'yı kınamıştır. 11 Haziran tarihinde Devlet Bakanı Goga Khaindrava Kuzey Osetya üzerinden Güney Osetya topraklarına yaklaşık olarak silah yüklü 160 kamyonun giriş yaptığını iddia etmiştir. 10 Ağustos tarihinde Şinvali'nin kuzey kesimlerinde çatışmaların yeniden başladığı belirtilmiştir (www.crisisgroup.org, 2004: 14).

Güney Osetya lideri Kokoity seçildikten sonra ilk defa Kasım 2004'te Gürcistan Başbakanı Zhvania ile Soçi'de görüşmüştür. Bu görüşmede Gürcistan tarafı, Güney Osetya'nın silahtan arındırılması, ortak gerçekleştirilecek ekonomik projeler, Güney Osetya'da yaşayan etnik Gürcülerin serbest dolaşımı, Güney Osetya'yı Rusya'ya bağlayan Roki Tüneli'nin ortak kontrolü gibi maddeleri gündeme getirmiştir. Bu görüşmenin ardından Gürcistan Hükümeti, Güney Osetya Sorunu'na nasıl bir federal çözüm istediğine ilişkin planını 26 Ocak 2005 tarihinde açıklamıştır (Özkan, 2008: 221-222).

12 Kasım 2006 tarihinde Güney Osetya'da bağımsızlık referandumu ve devlet başkanlığı seçimi yapılmıştır. Gürcistan yönetimi, bu seçimlerde Rus yanlısı, ayrılıkçı

Edvard Kokoity'nin rakibi, Tiflis'le işbirliğine sıcak bakan, Güney Osetya'nın eski Başbakanı Dimitri Sanakoev'i desteklemiştir. Seçimlerde Edvard Kokoity oyların %98,1'ini alarak yeniden Güney Osetya Devlet Başkanı seçilmiştir. Yapılan referandumda ise Güney Osetya halkı "Güney Osetya'nın bağımsız bir devlet olmasını ister misiniz?" sorusuna %98,88 oranında evet oyu kullanmıştır. Seçimlerde desteklediği adayın, istenilen başarıyı elde edememesi sonucu Saakaşvili, 19 Mart 2007 tarihinde Sanakoev ile görüşmüş ve Osetya'da idari bir birimin kurulması için talimat vermiştir. Bu gelişmeler sonrasında Gürcistan yönetimi, bölgedeki anlaşmazlığı barışçı görüşmelerle çözmek için Nisan 2007'de "Güney Osetya Geçici Yönetimi"ni işbaşına getirmiştir. 10 Mayıs 2007 tarihinde ise Sanakoev "Güney Osetya Geçici Yönetimi"nin başına getirilmiştir (Bozkurt, 2008: 6-7).

Şubat 2008'de Kosova'nın bağımsızlığının bazı ülkeler tarafından tanınması, Nisan 2008'de yapılan NATO Zirvesi'nde NATO ülkelerinin Ukrayna ve Gürcistan'ın üyeliği için, yakın tarihe yönelik olumlu bir sinyal vermemeleri; Gürcistan'ın, Güney Osetya Sorunu'nun çözümüne yönelik izlediği barışçı çözüm yollarının önünü tıkamıştır. Bu gelişmelerden sonra Saakaşvili ayrılıkçı bölgelere yönelik izlediği politikayı sertleştirmiştir. Saakaşvili ayrılıkçı bölgeleri NATO üyeliğinin önündeki en büyük engel olarak görmeye başlamıştır. Saakaşvili'nin izlediği politikaları sertleştirmesi üzerine yaz aylarında Güney Osetya'da çatışmalar yeniden başlamıştır. Yaşanan bu çatışmalar üzerine, Gürcistan yönetimi Güney Osetya'ya askeri operasyon düzenleme kararı almıştır. 8 Ağustos günü Gürcü askeri birlikleri Güney Osetya topraklarına girmiştir. Gürcistan'ın bu hamlesine Rusya gecikmeden karşılık vermiş ve Ağustos 2008 Rus-Gürcü Savaşı başlamıştır. Savaş sonrası istediğini elde edemeyen Gürcistan, Güney Osetya'dan çekilmek zorunda kalmıştır. 26 Ağustos 2008 tarihinde Rusya'nın, Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanıma kararından sonra, Gürcü yönetimi Güney Osetya üzerindeki kontrolünü ve hakimiyetini tamamıyla yitirmiştir.

3.5.3 Acara Sorunu

Yukarıda "Gürcistan'ın Etnik ve Dinsel Yapısı" başlığı altında bahsedildiği üzere Acaristan halkının önemli bir kısmı Müslüman Gürcülerden oluşmaktadır. Acarlar İslam dinine mensup Gürcülerdir. Abhazlar ve Osetler, Gürcüler ile etnik farklılığa sahip iken Acarlar, Gürcülerle aynı etnik kimliğe sahip, farklı dine inanan halklardır.

Acaristan etnik esasa dayalı değil, dini esas üzerine özerklik tanınan bir cumhuriyettir. Bu açıdan Acaristan (Acara) Sorunu etnik temelli bir sorun değildir. Acara Sorunu'nun temelinde politik faktörler ve Acara halkının daha fazla özerklik talebi yer almaktadır. Acara Sorunu etnik temelli ayrılıkçı bir hareket özelliğine sahip değildir. Fakat Acara Sorunu'nun temelinde, yine Gürcistan'daki diğer ayrılıkçı bölgelerde olduğu gibi, Sovyet döneminde yapılmış anayasal düzenlemeler yatmaktadır (Nodia, 2005: 53-54).

Acaristan'ın özerkliğine ilişkin ilk resmi belge 13 Ekim 1921 tarihli Türk-Sovyet Dostluk (Kars Anlaşması) Anlaşması'dır. Bu anlaşma sonrasında Acara Bölgesi kurulmuştur. Acaristan, Bolşeviklerin Kafkasya'da yönetimi ele geçirmesinden sonra Acara Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne dönüştürülmüş daha sonra Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlı olarak Acarya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti haline gelmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Acarya, eski statüsünün devamı olarak Gürcistan Cumhuriyeti'ne bağlı özerk cumhuriyet haline gelmiştir. Gürcistan'da yer alan diğer ayrılıkçı bölgeler gibi Acaristan'da da özerklik-bağımsızlık tartışmaları gündeme gelmiştir (Yalçınkaya, 2006: 198). Fakat Gürcistan için Acarya Sorunu diğer ayrılıkçı bölge sorunlarından farklılıklar göstermektedir. Acaristan'ın hiçbir zaman bağımsızlık talebi olmamıştır. Acara halkı, Aslan Abaşidze önderliğinde Gürcistan'da bağımsızlık sonrası ortaya çıkan diğer etnik ve ayrılıkçı sorunlardan yararlanarak kendisinin sahip olduğu özerkliğin kapsamının arttırılmasını talep etmiştir (Sapmaz, 2008: 78-79). Diğer yandan Acarya, Gürcistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra, Tiflis yönetimi ile askeri bir çatışma içine hiç girmemiştir (Özkan, 2008: 216).

Gürcistan'ın bağımsızlığından sonra Acaristan yönetimi ve Aslan Abaşidze, Gürcistan yönetimini tam olarak karşısına almadan, Rusya Federasyonu'nun desteğine dayalı bağımsız bir politika izlemiştir. Fakat yine de, topraklarında iki Rus askeri üssünü barındıran Acaristan yönetimi ve Abaşidze'nin Rusya'nın askeri ve siyasi desteğini Gürcistan'a karşı bir koz olarak kullandığı görülmüştür. Abaşidze, Gürcü kamuoyunda bir Rus generali gibi davrandığı imajını yaratmıştır (Kantaracı, 2006: 86-87).

Saakaşvili döneminde Gürcistan'ın Acara Özerk Cumhuriyeti ile olan ilişkileri bozulmaya başlamıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi, Abaşidze Gül Devrimi esnasında yaşanan protesto gösterileri esnasında Şevardnadze'ye destek vermiştir. Abaşidze,

Acara halkından 2003 Kasım'ında yapılan seçimlerin tekrarı olan 4 Ocak 2004 Devlet Başkanlığı Seçimlerini boykot etmelerini istemiştir. 4 Ocak 2004 Seçimleri'ni Saakaşvili'nin kazanmasının ardından Acara-Gürcistan ilişkileri iyice gerilmiştir (Yalçınkaya, 2006: 203). Saakaşvili'nin iktidara gelmesinden sonra Gürcistan ile Acaristan ilişkilerinde tansiyonu yükselten ilk olay; Mart 2004'de Acarya üzerinden elde edilen gümrük gelirlerinin denetlenmesi hakkı üzerinde yaşanmıştır. Abaşidze yönetimi, Tiflis'in Acarya üzerinden geçen malların gümrük gelirlerini denetleme hakkını kabul etmiş fakat Saakaşvili tarafından gümrük faaliyetlerini denetlemek için gönderilen yetkiliyi tanımayı kabul etmemiştir (Özkan, 2008: 217). Daha sonra ise, Gürcistan'ın Diskoria 2004 tatbikatı sırasında Batum ile Tiflis'in bağlantısını sağlayan iki karayolu ve demiryolu köprüsünün Abaşidze'nin talimatıyla yıkılması Gürcistan-Acaristan ilişkilerini koparan son hamle olmuştur (Mert, 2004: 60).

Saakaşvili yönetimi ile bozulan ilişkiler ve artan gerilim sonrasında Acaristan'da, 4-5 Mayıs 2004 tarihinde yaşanan Abaşidze karşıtı gösteriler, Abaşidze'nin siyasi sonunu getirmiştir. Bu olaylar sonrasında Abaşidze 6 Mayıs 2004 tarihinde istifa etmiş ve Acaristan'ı terk etmek zorunda kalmıştır (Özkan, 2008: 217). Bu gelişme sonrasında Haziran 2004'de Acaristan'da seçimler yapılmış ve Saakaşvili'nin desteklediği aday Levan Varshalomidze oyların %72,1'ini almıştır böylece Saakaşvili yönetimi Acara üzerindeki kontrolünü yeniden kurmuştur. Varshalomidze göreve geldikten sonra Acaristan Anayasası'nda değişiklikler yaparak, Acaristan Anayasası'ndaki, Gürcistan Anayasası ile tezatlık teşkil eden maddeleri düzenlemiş ve anayasayı Gürcistan'daki mevzuata uyumlu hale getirmiştir (Nodia, 2005: 56).

2004 yılında Saakaşvili'nin yönetime gelmesiyle; ülke içerisinde yeni bir sorun haline gelen Acaristan Sorunu, Saakaşvili'nin aldığı önlemler ve izlediği kararlı politika sonrasında başarılı bir şekilde çözüme kavuşturulmuştur. Rusya'nın örtülü olarak Acara Özerk yönetimini desteklemesi nedeniyle Gürcistan yönetimi ile Acara Özerk Cumhuriyeti arasında mevcut problemler devam etmekle birlikte, kısa dönemde siyasi bakımdan büyük çaplı bir sorunun yaşanmasına neden olabilecek bir gelişme beklenmemektedir (Kantarcı, 2006: 87). Kısa vadede Acaristan'ın, Abhazya veya Güney Osetya Sorunu gibi bir boyut kazanacağını söylemek çok zordur. Fakat bölgedeki yüksek işsizlik oranı ve Rusya'nın Gürcistan'da etkinliğini devam

ettirebilmek için özerk bölge ve cumhuriyetleri bir koz olarak kullanma taktiği Acaristan'ı Gürcistan için potansiyel bir sorun haline getirmektedir.

3.5.4 Pankisi ve Kodori Vadileri Sorunları

Pankisi Vadisi Tiflis'in 190 km kuzeydoğusunda, Gürcistan-Çeçenistan sınırında yer alan 65 km uzunluğundaki bir vadidir. Pankisi Vadisi Borbalo Dağı'ndan Alazani Nehri boyunca uzanmaktadır. I. Çeçen Savaşı'yla (1994) gündeme gelen vadi, 2000 yılında II. Çeçen Savaşı süresince ve sonrasında Rusya ile Gürcistan arasında önemli ve sorunlu bölgelerden biri olmuştur. Rusya, Pankisi ve Kodori Vadileri'nde bulunan 8-12 bin Çeçen mülteci ve Kistlerin arasında Çeçen savaşçıların da olduğunu iddia ederek bu bölgelere askeri operasyon düzenlemek istemiştir (Yenigün ve Bolat, 2007: 335).

Kistler, Pankisi Vadisi çevresinde yaşayan, Çeçen ve İnguşlarla akrabalığı olan Müslüman bir etnik topluluktur. Buna rağmen Kistler Gürcü dilini konuşan ve Gürcülerle kaynaşmış bir etnik topluluktur (Nodia, 2005: 59). Pankisi Vadisi'nde yaşayan Kistler'in bir kısmı savaş başlamadan önce Çeçenistan'da iş bulmak için Pankisi'yi, yaşadıkları toprakları terk etmişlerdir. Fakat 1999 yılında başlayan I. Çeçen Savaşı nedeniyle Kistler 17. ve 18. yüzyılda geldikleri bu vadiye yeniden göç etmişlerdir. Bu nedenle Pankisi'nin nüfusu, II. Çeçen Savaşı'ndan sonra sadece Çeçen mültecilerle ve teröristlerle değil kendi yerlilerinin dönmesiyle de yükselmiştir (Taştekin, 2003: 3).

2000-2002 yılları arasında Rusya, Pankisi Vadisi'ndeki Çeçen mültecilerin ve Kistlerin arasında Çeçen savaşçıların da bulunduğunu iddia ederek Gürcistan yönetiminin karşı çıkmasına rağmen askeri operasyonlar düzenleyerek bölgeyi birçok kez bombalamıştır. Düzenlenen bu askeri operasyonlar Rus-Gürcü ilişkilerinin gerginleşmesine sebep olmuştur (Yenigün ve Bolat, 2007: 335). Rusya, Gürcistan'ın Pankisi Vadisi'nde kontrolü sağlamadığını ve teröristlere yataklık ettiğini savunmuştur (Nodia, 2005: 59). 11 Eylül sonrasında, 2002 yılının Şubat ayında Gürcistan'da görev yapan Amerikalı diplomat Philip Remler'in El-Kaide teröristlerinin de Pankisi Vadisi'nde eğitim gördüklerini açıklaması üzerine, Pankisi Vadisi hem Rusya'nın hem de ABD'nin ilgi odağı haline gelmiştir (Nodia, 2005: 60).

Bu gelişmeler üzerine; Rusya'nın, Güney Kafkasya'da yeniden hâkim bir konuma gelmek için Pankisi Sorunu'nu Gürcistan'a karşı bir koz olarak kullandığını bilen Şevardnadze aldığı kararla bölgede Rusya'nın etkin bir konuma gelmesini önlemeye çalışmıştır. Amerika'nın da artan ilgisi üzerine Şevardnadze eğer Pankisi Vadisi'nde El-Kaide mensuplarının bulunması söz konusuysa bununla mücadelede Gürcistan'ın gücünün yetmeyeceğini ve dış yardıma ihtiyaç olduğunu açıklamıştır. Ancak bu sorun için Şevardnadze, dış yardımı ABD'den alacaklarını açıklamıştır. Aldığı bu kararla Şevardnadze, ABD'yi devreye sokarak, Rusya'nın bölgede yeniden etkin konuma gelme isteğinin önüne geçmiştir (Taştekin, 2003: 6).

11 Eylül saldırıları sonrasında ABD, El-Kaide mensuplarının Pankisi Vadisi'nde olduğunu iddia ederek Gürcü birlikleri ile beraber vadide askeri operasyonlar düzenlemişlerdir. ABD, Gürcistan'ın Pankisi Vadisi'nde devlet kontrolünü sağlayabilmesi için gerekli olan askeri mühimmat yardımında bulunmuş ve Gürcü askerlerinin eğitimini üstlenmiştir (Yenigün ve Bolat, 2007: 335). Pankisi Vadisi Sorunu, ABD'nin Gürcistan'a "2002 Eğitim ve Donatım Programı" çerçevesinde Amerikan ordusu mensubu 200 özel kuvvet askerini, Gürcistan ordusuna yardım etmeleri ve eğitim vermeleri için göndermiştir (Nodia, 2005: 60).

Kodori Vadisi ise Abhazya sınırları içerisinde yer almaktadır. Kodori Vadisi, Abhazya toprakları içinde yer almasına rağmen 2008 Ağustos Savaşı öncesinde Gürcülerin kontrol ettikleri bir bölgedir. 2008 Ağustos Savaşı sonrasında Abhazlar, Kodori Vadisi'nde hâkimiyeti ele geçirmişlerdir. Bunun öncesinde Kodori Vadisi, hem Rusya-Gürcistan ilişkilerinde hem de Gürcistan-Abhazya ilişkilerinde sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Rusların iddialarına göre Kodori Vadisi'nde Çeçen militanlar bulunmaktadır. Özellikle 2001 yılında Çeçen komutan Ruslan Gelayev'in Gürcü yetkililerin desteğiyle Pankisi Vadisi'nden Kodori Vadisi'ne geçerek burada Abhazlara yönelik eylemler düzenlediği iddia edilmiştir. Çeçenler ise bu iddiaları yalanlamışlardır (Antonenko, 2005: 230-231).

3.5.5 Rus Askeri Üsleri Sorunu

Rusya'nın Gürcistan topraklarındaki askeri üsleri, iki ülke arasındaki ilişkilerde gerginliğe neden olmakta ve Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü tehdit etmektedir.

Gürcistan'daki Rus askeri varlığı iki şekilde gözlenmektedir. Buna göre Rusya anlaşmalar yoluyla, Sovyet dönemindeki Gürcistan'da yer alan askeri üsler üzerinde kullanım hakkı kazanmış, diğer yandan ayrılıkçı bölgeler, Abhazya ve Güney Osetya'da barışı sağlama amacıyla varılan anlaşmalar sonucunda bu bölgelerde Rus Barış Gücü askerlerini konuşlandırmıştır (Devdariani, 2005: 190).

S.S.C.B zamanında Gürcistan'da yer alan askeri üsler NATO'nun güney cephesine karşı bir savunma üssü olarak kabul edilmiştir. Sovyet döneminde Güney Kafkasya'daki askeri karargâhların en büyüğü Gürcistan'da konuşlanmıştır. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla Gürcistan'da yer alan askeri üsler 1993 yılında kurulan Güney Kafkasya'daki Rus Birlikleri'nin idaresine geçmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi 1993 yılında, ayrılıkçı bölgelerde kontrolü sağlanamaması üzerine Şevardnadze BDT'ye üye olma kararı almıştır. Gürcistan, BDT üyeliğinin yanı sıra Rus askeri üslerinin 25 yıl daha Gürcistan topraklarında konuşlanmasını öngören bir anlaşma imzalamıştır (Kamalov, 2008: 103-104).

1995 yılında Rusya ve Gürcistan arasında gerçekleşen anlaşmaya göre; Rusya, Gürcistan'daki Sovyetler Birliği zamanından kalan dört askeri üssün yasal haklarını 2020 yılına (25 yıllığına) kadar elde etmiştir (Sarıkaya, 2005: 186). Bu anlaşma çerçevesinde Rusya'nın Gürcistan topraklarında elde ettiği üsler şunlardır:

- Tiflis'in 30 km güneyindeki Vaizani'de bulunan 137. Askeri Üs
- Acaristan'ın başkenti Batum'daki 12. Askeri Üs
- Ermenilerin yoğunluklu olarak yaşadıkları Cevahati Bölgesine bağlı Ahılkelek'te bulunan 62. Askeri Üs
- Abhazya Gudauta'da bulunan 50. Askeri Üs (Sapmaz,2008: 180).

Gün geçtikçe gerginleşen Rus-Gürcü ilişkileri nedeniyle bu askeri üsler Gürcistan'ın toprak bütünlüğü açısından büyük tehdit unsuru oluşturmaya başlamıştır. Rusların bu askeri üsleri boşaltması için ilk adım 1999 İstanbul AGİT Zirvesi'nde atılmıştır. Bu zirvede Yeltsin yönetimi, Vaziani ve Gudauta'daki askeri üsleri 2001 yılının Temmuz ayında boşaltacaklarını açıklamıştır. Tiflis yakınlarındaki Vaziani Üssü 1 Temmuz 2001 tarihinde kapatılmıştır. 9 Kasım 2001 tarihinde ise Rus Dışişleri Bakanı Gudauta Üssü'nün de kapatıldığını açıklamıştır. Haziran 2002'de AGİT askeri uzmanlarının yaptığı kontrol sonrası, Rus askerlerinin Gudauta Üssü'nden çekildikleri doğrulanmıştır (Devdariani, 2005: 190-191).

Vaziani ve Gudauta Üslerinde bu gelişmeler kaydedilirken; 2004 yılına gelinmesine rağmen Ahılkelek ve Batum'daki üsler üzerine yapılan görüşmelerde herhangi bir ilerleme kaydedilememiştir. Rusya, bu üslerden çekilmenin maliyetinin çok yüksek olacağını ileri sürerek, bu üslerden çekilmek için 11 yıllık süre talebinde bulunmuştur. Cevahati Bölgesi'nde yer alan Ahılkelek Üssü'nün kapatılmasına bölgede yaşayan Ermeni nüfus karşı çıkmaktadır. Ahılkelek Üssü'nü, Ermeniler hem iş kapısı, hem de Türkiye sınırında yaşamalarından dolayı Türkiye'ye karşı bir güvence olarak görmektedir (Devdariani, 2005: 191-192). Ahılkelek ve Batum'daki askeri üsler, Rusya için bölgenin kontrolü ve Ermenistan'daki üsler ile ikmal ve haberleşme açısından büyük önem taşımaktadır. Bu önemleri nedeniyle Rusya bu üsleri mümkün olduğunca geç terk etmeye çalışmaktadır (Yenigün ve Bolat, 2007: 336).

Gürcistan ve Rusya uzun görüşme sürecinden sonra Batum ve Ahılkelek'teki Rus askeri üslerinin kapatılmasına ilişkin 31 Mart 2005 tarihinde bir anlaşmaya varmıştır. Bu anlaşmaya göre Rusya Ahılkelek'teki askeri üssünü 1 Ekim 2007 tarihine, Batum'daki üssü de Ocak 2008 tarihine kadar kapatmayı kabul etmiştir. Askeri üslerin kapatılmasının karşılığı olarak Rusya, Gürcistan ile yönetimi, niteliği ve nerede kurulacağı yeni bir antlaşmayla daha sonra belirlenmek üzere ortak bir "Terör ile Mücadele Merkezi" kurmayı kararlaştırmıştır (Özkan, 2008: 235). İlk olarak Tiflis yakınlarındaki Vaziani Üssü kapatılmıştır. 2007 yılında Batum ve Ahılkelek'teki askeri üsler de kapatılmıştır (Ertan, 2008). Ancak Abhazya sınırları içerisinde yer alan Gudauta Üssü yeniden açılma yolundadır. 17 Şubat 2010 tarihinde Rusya ve Abhazya arasında bir anlaşmaya varılmıştır. Bu anlaşmayla Rusya Gudauta Üssü'nün modernizasyonunu ve yenilenmesini üstlenmiştir (Dziuba, 2.05.2010).

Gürcistan topraklarında yer alan Rus askeri üsleri, bağımsızlık sonrasında Gürcistan'ın toprak bütünlüğü açısından önemli bir tehdit unsuru olmuştur. Gürcistan yönetimi için Rus askeri üslerinin boşaltılmasının sağlanması Gürcistan'ın toprak bütünlüğü ve güvenliği konularında Rusya'ya karşı kazanılmış yeni bir başarı sayılabilir. Fakat ülkedeki Rus askeri üslerinin kapatılması durumu Gürcistan'ın Rusya ile bağlantılı güvenlik endişelerinin ortadan kalktığı anlamını taşımamaktadır. Abhazya ve Güney Osetya sorunlarının çözümsüzlüğü, Rus askeri üslerinin ülke topraklarında varlığından daha önemli bir sorun teşkil etmektedir (Özkan, 2008: 235-236). Keza Ağustos 2008'de

yaşanan çatışmalar ve sonrasında Rusya'nın Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlıklarını tanıması bu yargıyı kanıtlar niteliktedir.

3.6 Gürcistan'da Küresel Güçlerin Güç Mücadelesi

Son olarak bu bölümde, küresel güçlerin Gürcistan'a yönelik izledikleri politikalar ele alınacaktır. Gürcistan jeopolitik konumu nedeniyle sadece Sovyet dönemi sonrasında değil tarih boyunca küresel güçlerin, mücadelesine sahne olmuştur. Yukarıda belirtildiği üzere Gürcistan tarih boyunca İranlılar, Yunanlılar, Hazarlar, Ermeniler, Araplar, Türkler, Bizanslılar ve Ruslar tarafından işgal edilmiştir (Grigorianz, 1999: 199). Birinci Dünya Savaşı sonrasında Almanlar, Gürcü Menşevikleri destekleyerek; Gürcistan'ın bağımsız bir devlet olması gerektiğini belirtmişlerdir. Almanlar I. Dünya Savaşı sonrasında Gürcüleri destekleyerek, Kafkasya enerji kaynakları üzerinde söz sahibi olmayı planlamışlardır. Bu dönemde Almanya, Fransa ve İngiltere arasında Gürcistan'da etkinlik sağlamak amacıyla mücadele yaşanmıştır. Bazı akademisyenler ve stratejistler, günümüzde ABD, AB ve Rusya arasında Gürcistan'a yönelik yaşanan güç mücadelesini, I. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan güç mücadelesine benzetmektedir (Reynolds, 2008: 1).

3.6.1 ABD'nin Gürcistan Politikası

ABD'nin Gürcistan politikasından bahsedilirken, iki kavram ön plana çıkmaktadır. Bu kavramlar "enerji koridoru" ve "güvenlik koridoru" dur. Jeopolitik konumu nedeniyle Gürcistan dış politikada Güney Kafkasya'nın kilit ülkesidir. Önceleri Güney Kafkasya'da güvenliği sadece enerji kaynaklarının çıkarılması ve taşınmasına indirgeyen ABD, 11 Eylül 2001 terör saldırılarından sonra Güney Kafkasya'nın istikrarsızlaşmasının uluslararası güvenliğe ve kendi güvenliğine olumsuz etkileri olacağını görerek askeri anlamda da bölgede söz sahibi olma politikasına yönelmiştir. ABD'nin Gürcistan politikası, 1991-2001 döneminde sadece enerji odaklı bir dış politika iken, 2001 sonrasında güvenlik konularının da eklendiği hatta güvenlik konularının ön plana geçtiği bir dış politika haline gelmiştir (Kasım, 2008b: 121-122).

ABD, Hazar çevresindeki enerji kaynaklarının sadece Rusya veya Rusya-İran tekelinde değil mümkün olduğunca bu iki ülkenin dışında dünya pazarlarına açılmasını istemektedir (Mert, 2004: 178). 90'lı yılların ikinci yarısından sonra ABD, Hazar

petrolünün batı ülkelerine taşınması için Rusya'nın dışarıda bırakıldığı Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı'nın inşası için siyasi ve maddi destek vermiştir. Amerikan yönetimi bu projeye hem Rusya'yı ve hem de İran'ı Hazar petroleri üzerinde devre dışı bırakmıştır (Helly ve Gogia, 2005: 277). Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı'nın Batılı ülkelere açılmasında Gürcistan kilit öneme sahip olan ülkedir. Bu yüzden ABD Gürcistan'a büyük önem vermektedir.

Günümüzde de ABD, Gürcistan'ın kilit konumda olacağı yeni enerji nakil hatları planlamaktadır. Bu projelerden birisi, Ukrayna'yı ele aldığımız bölümde de bahsettiğimiz gibi GUEU Doğalgaz Boru Hattı'dır. Diğer adı Beyaz Akım olan bu projede Ukrayna ve Gürcistan kilit rol oynamaktadır. Beyaz Akım Projesi ile Hazar doğalgazını Azerbaycan-Gürcistan'dan Karadeniz'e ulaştırdıktan sonra Karadeniz altından döşenecek borularla Ukrayna'nın Kırım Yarımadası'na taşınması planlanmaktadır. Ukrayna'ya gelen doğalgaz daha sonra, Ukrayna üzerinden de Avrupa Birliği ülkelerine ulaştırılacaktır. Bir sonraki aşamada ise, ikinci bir hat olarak Gürcistan ile Romanya'nın, Karadeniz altından döşenecek borularla birbirine bağlanması planlanmaktadır (www.gueu-whitestream.com, 05.04.2010). Bu açıdan Gürcistan, ABD'nin enerji politikasında hala önemli ölçüde stratejik öneme sahiptir.

Şevardnadze'nin göreve gelmesiyle ABD-Gürcistan ilişkileri gelişmeye başlamıştır. 1996 yılına geldiğinde ABD'nin Gürcistan'a daha fazla önem vermeye başladığı ve mali yardımlarının dışında iç politikadaki sorunlarına da yardımcı olmaya başladığı gözlenmektedir. ABD'nin Gürcistan'a yönelik mali yardımları, daha çok USAİD tarafından sağlanan teknik yardımlarla gerçekleşmiştir. USAİD yardımlarını üç konu için sağlamaktadır. Bunlar: ekonominin yeniden yapılanması, demokratik dönüşüm ve sosyal istikrarın sağlanmasıdır (Hasanoğlu ve Cemilli, 2006: 118).

1997 yılında Şevardnadze Amerika'ya resmi ziyaret düzenlemiştir. Bu ziyaret esnasında Gürcistan ve ABD, ekonomik ve siyasi işbirliği anlaşması imzalamışlar, askeri alanda işbirliği için görüşmelerde bulunmuşlardır. Bu ziyaretin ardından ABD yönetimi Gürcistan ordusuna yaklaşık 17,6 milyon dolar askeri yardım yapmıştır. ABD'nin Gürcistan'a yönelik politik ve ekonomik yardımları NATO çerçevesinde de devam etmiştir (Hasanoğlu ve Cemilli, 2006: 119-120).

11 Eylül Saldırılarından sonra ABD'nin Gürcistan'a yönelik ilgisi artmıştır. Yukarıda da belirtildiği üzere Amerika, Afganistan Operasyonu sonrasında Gürcistan'ı Afganistan ve Orta Asya ülkelerine ulaşımında önemli bir "güvenlik koridoru" olarak görmeye başlamıştır (Ağacan, 2002: 71). Diğer yandan Rusların, Pankisi Vadisi'nde El-Kaide teröristlerinin barındığına yönelik iddialarının ardından Amerika'da Pankisi Vadisi Sorunu'na dâhil olmuştur (Yalçinkaya, 2006: 177). Bu gelişmelerden sonra Amerikan ordusu terörle mücadele konusunda Gürcistan askerlerine eğitim vermiş ve mali olarak askeri yardımlarda bulunmuşlardır.

ABD'nin Gürcistan'a yönelik ilgisi Gül Devrimi öncesinde en üst seviyeye çıkmıştır. ABD, Gürcistan'daki 2003 Devlet Başkanlığı Seçimleri öncesinde, ülkedeki sivil toplum kuruluşlarının geliştirilmesi, seçmenlerin adil ve demokratik seçimler hakkında bilinçlendirilmesi için maddi ve eğitim desteğini çeşitli Amerikan kuruluşlarıyla sağlamıştır. Ulusal Demokratik Enstitüsü (NDI), 2003 Seçimleri öncesinde muhalefet liderlerinin ittifak kurmasında ve düzenlediği eğitim toplantılarıyla muhalefet liderlerinin bilinçlendirilmesinde, seçimlere hazırlanmasında önemli roller oynamıştır. Uluslararası Cumhuriyetçi Enstitü (IRI) ve Uluslararası Seçim Sistemleri Kuruluşu, adil ve demokratik seçimlerin gerçekleşmesi için önemli çalışmalarda bulunmuştur. Gürcistan Seçim Gözlemcileri Örgütü üyeleri adil ve demokratik seçimler konusunda, Uluslararası Adil Seçimler ve Demokrasi Topluluğu'nun Amerikan uzmanları tarafından eğitilmişlerdir. Amerikalı uzmanların verdiği eğitimler ve siyasi destek, Gürcistan'daki sivil toplum örgütlerinin aktif görevler üstlenmesinde ve mevcut yönetime muhalif kadroların bir araya getirilmesinde önemli rol oynamıştır (Helly ve Gogia, 2005: 296).

Diğer yandan 2003 Gürcistan Seçimleri'nde Amerikalı iki isim ön plana çıkmıştır. Bu isimler George Soros ve Gürcistan'da görevli olan Amerikan büyükelçisi Richard Miles'dir. Gürcü basın mensupları, Richard Miles'in görev döneminde Sırbistan ve Azerbaycan'da da, Gül Devrimine benzer iktidar değişikliklerinin yaşandığına dikkat çekmişlerdir. Miles, Ebufeyz Elçibey'in iktidarı bırakmak zorunda kaldığı dönemde Azerbaycan'da, Sırp lider Slobodan Miloseviç iktidarının yıkıldığı dönemde ise Sırbistan'da görev almıştır. Bazı Gürcü basın mensuplarına göre Richard Miles, Gül Devrimi sürecinde önemli rol oynamıştır. Diğer yandan Şevardnadze, George Soros'un

muhalefet liderlerine mali destek sağladığını ifade etmiştir (Helly ve Gogia, 2005: 297). George Soros diğer yandan Şevardnadze'ye muhalif olan televizyon kanalı Rustavi 2'ye mali destekte bulunmuştur (MacKinnon, 2008: 145). Soros destekli olan, Gürcistan'da faaliyet gösteren "Özgürlük Enstitüsü"; Batı basınında Şevardnadze'nin demokrat imajını yıkmak için, Şevardnadze yönetiminin insan hakları konusundaki zafiyetini ve ülkede rüşvetin hangi boyutlara ulaştığını ve yönetimin bu konuda herhangi bir adım atmadığını gösteren kampanyalar başlatmıştır. Ayrıca Gürcistan'da faaliyet gösteren "Özgürlük Enstitüsü"nün bazı üyeleri seçimlerde Saakaşvili'nin Birleşik Ulusal Hareketi'nden aday olmuşlardır (MacKinnon, 2008: 153-154). George Soros'un Gürcistan muhalefetine yaptığı maddi yardımlar Gül Devrimi'nin gerçekleşmesinde önemli rol oynamıştır. Sırbistan'dan sonra Gürcistan'da da Soros destekli sivil toplum kuruluşları ve Soros'un maddi yardımları iktidar değişikliğinde önemli rol oynamıştır.

Saakaşvili göreve geldikten sonra da ABD, Gürcistan'a maddi yardımda bulunmuştur. Buna göre 2004 yılının ocak ayında 166 milyon dolarlık yardım paketi sunmuştur. Bush yönetiminin 2002 yılında imzalayıp 2004'te yürürlüğe koyduğu bir çeşit kalkınma yardımı fonu olan "Milenyum Meydan Okuma Hesabı" (MCA-Millennium Challenge Account) kapsamına Gürcistan da alınmıştır. Mayıs 2004'te bu yardım fonu kapsamında Gürcistan'ın 3 yıl boyunca 500 milyon dolar yardım alacağı belirtilmiştir. Bu fondan elde edilen para, ekonomik reformların gerçekleştirilmesi, yolsuzlukla mücadele, özel sektörün geliştirilmesi, ticaret ve yatırım hacminin geliştirilmesi, eğitim ve sağlık hizmetlerinin standartlarının artırılması için kullanılacaktır (Helly ve Gogia, 2005: 297).

2008 Ağustos Rus-Gürcü Çatışması süresince ve sonrasında ABD, Gürcistan'a verdiği desteği sürdürmüştür. ABD, Rusya'nın müdahalesini sert bir dille eleştirmiş; Rusya'nın G-8'den dışlanması ve Dünya Ticaret Örgütü'nün dışında tutulması fikirlerini ileri sürmüştür. Fakat bu açıklamalar Gürcü halkını tatmin etmemiş, ABD, Gürcü yöneticiler ve halk tarafından krize geç müdahale etmekle suçlanmıştır (USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, 2008: 31).

ABD'nin Gürcistan'a yönelik izlediği politikalarda öne çıkan bir diğer konu da Gürcistan'ın NATO'ya üyelik sürecidir. ABD, Gürcistan'ın NATO üyeliğine destek veren ülkelerin başında gelmektedir. Bush yönetimi 10 Nisan 2007 tarihinde, Ukrayna

ve Gürcistan'ın NATO'ya dâhil olmasına olanak sağlayan 2007 NATO Özgürlük Konsolidasyon Kanunu imzalamıştır. Bu belgede Gürcistan'ın Üyelik Eylem Planı (MAP) kapsamına alınması gerektiği belirtilmiştir. Amerikan senatör Richard Lugar, Amerikan yönetiminin Ukrayna ve Gürcistan'ın Ortaklık Eylem Planı (MAP) kapsamına alınması için Amerika'nın, müttefik ülkelere yönelik daha etkin kulis yağması gerektiğini vurgulamıştır. Diğer yandan Senatör Joseph Lieberman'ın liderliğindeki altı senatör 19 Şubat 2008 tarihinde, Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice'a bir belge göndererek Gürcistan ve Ukrayna'nın MAP kapsamına alınması için Amerika'nın bu ülkelere destek vermesini ve bunun dış politikada öncelikli görevlerden birisi olmasını ifade etmişlerdir (www.usembassy.at, 01.02.2009).

Amerika'nın Gürcistan politikasını özetleyecek olursak; ilk başta da belirttiğimiz gibi, ABD, hem Gürcistan'a kilit bir enerji koridoru olmasından ve hem de ABD'nin Ortadoğu ve Orta Asya'ya yönelik izlediği politikalar için önemli bir güvenlik koridoru olmasından dolayı önem vermektedir. ABD bağımsızlığından 2001 yılına kadar olan dönemde Gürcistan'ı enerji koridoru olarak görmüş ve bu doğrultuda politikalar izlemiştir. 2001 yılından sonra 11 Eylül Saldırıları sonrasında ABD, Gürcistan'ı bir güvenlik koridoru olarak da görmeye başlamış ve Gürcistan'a yönelik güvenlik kavramının öne çıktığı politikalar izlemeye başlamıştır. Amerika'nın Gürcistan politikasına baktığımızda mali yardımlar ön plana çıkmaktadır. ABD, Gürcistan'da istikrarın sağlanması, ekonominin gelişmesi ve demokrasinin kurumsallaşması için önemli miktarlarda mali yardımlarda bulunmaktadır.

3.6.2 Rusya'nın Gürcistan Politikası

Tarih boyunca çatışmaların ve güç mücadelesinin eksik olmadığı Kafkasya'da, Sovyet döneminde duraklayan çatışmalar, Sovyetlerin yıkılmasıyla yeniden başlamıştır. Sovyet sonrası dönemde, Kafkasya'daki etnik temelli sorunlar çatışmaya dönüşmüştür. Rusya'nın bölgeyi yeniden kontrol altına alabilmek için "etnik sorunları kullanma politikası" Kafkasya'da ve bununla bağlantılı olarak Gürcistan'da istikrarın sağlanmasında önemli bir engel teşkil etmektedir. Rusya'nın askeri stratejilerine göre, Gürcistan, Kafkasya'ya yönelik güvenlik politikalarının kilit ülkesi konumundadır. Rusya'nın kontrol ettiği bazı önemli petrol ve doğalgaz borularının Batıya giden mevcut ve potansiyel rotaları Gürcistan'dan geçmekte ve Rusya için önem teşkil eden

Karadeniz limanları Gürcistan topraklarında bulunmaktadır. Bu özellikler Gürcistan'ı Rusya için önemli kılan ikinci bir faktördür (Bozkurt, 2008: 2). Rusya, Karadeniz'deki varlığını korumak, Batı yanlısı politikalar izleyen Azerbaycan üzerinde baskı kurabilmek ve müttefiki Ermenistan ile bağlantılarını devam ettirebilmek için Gürcistan'a büyük önem vermektedir (Sapmaz, 2008: 76).

Rusya-Gürcistan ilişkilerine baktığımızda; Abhazya ve Güney Osetya Sorunu, Gürcistan'daki Rus askeri üsleri, Gürcistan'ın NATO'ya üyelik talebi ve Gürcistan'ın Batı yanlısı politikalar izlemesi iki ülke arasındaki ilişkileri etkileyen faktörler olarak sıralanabilir. Gürcistan'daki Rus askeri üsleri, vize rejimi meselesi, Pankisi Vadisi ve terörizmle mücadele iki ülke ilişkilerinin en çok konuşulan sorun alanlarıdır (Sarıkaya, 2005: 185). Rusya özellikle Abhazya ve Güney Osetya Sorunu'nu kullanarak, Gürcistan üzerindeki hâkimiyetini sürdürmek istemektedir. Buna karşılık Gürcistan da Batı yanlısı bir dış politika izleyip Batılı ülkelerin desteğini alarak Rusya'yı dengelemek istemektedir.

1990 yılında Gürcistan'da iktidara gelen Gamsakhurdia, ülkesinin S.S.C.B ya da onun devamı olan BDT bünyesinde herhangi bir askeri ittifaka dâhil olmayacağını açıklamıştır (Purtaş, 2005: 238). Bağımsızlık sonrasında, Rusya-Gürcistan ilişkileri Şevardnadze döneminde hareketlilik kazanmıştır. Gürcistan'daki Gamsakhurdia taraftarlarının, Şevardnadze yönetimine yönelik başlattıkları şiddet eylemleri ve Abhazya Sorunu'nun ortaya çıkmasıyla Şevardnadze yönetimi Rusya'nın yardımına başvurmuş ve 1993 yılında BDT'ye katılmak zorunda kalmış ve böylece karşılaştığı güvenlik sorunlarına geçici olarak bir çözüm sağlamıştır (Hekimoğlu, 2007: 171). 1993 yılından 11 Eylül 2001'e kadar olan süreçte Rusya-Gürcistan ilişkilerinde önemli sorunlar ve gerginlikler yaşanmamıştır. 3 Şubat 1994 tarihinde Rusya ile Gürcistan arasında askeri işbirliğini içeren "Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması" imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Rusya, Gürcistan'da 25 yılına dört askeri üs bulundurma ve Gürcistan sınırlarını Gürcü askerler ile ortak koruma olanağını elde etmiştir (Sapmaz, 2008: 179-180).

Ancak 2000-2002 yılları arasında Rusya-Gürcistan ilişkilerinde gerginlikler ön plana çıkmaya başlamıştır. Gürcistan'ın, Pankisi Vadisi'nde Çeçen savaşçıları beslediği ve gizlediği iddiaları iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilemiştir. Gürcistan'ın

Çeçen direnişçilerine yaptığı yardımı inkâr etmesi de Moskova ile Tiflis arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine sebep olmuştur. Gerginleşen Rusya-Gürcistan ilişkileri Şevardnadze yönetiminin son yıllarında kriz haline dönüşmüştür (Hekimoğlu, 2007: 172). Rusya, Pankisi Vadisi'ndeki Çeçen direnişçilerin varlığını iddia ederek; Pankisi Vadisi'ne yönelik bir operasyon düzenlemek istemiştir. Okan Mert'e göre Rusya'nın Pankisi Vadisi'nde operasyon düzenlemek istemesinin iki sebebi vardır. Bunlardan birincisi Rusya, Sovyet sonrası dönemde Gürcistan üzerindeki azalan etkisini yeniden sağlamak ve Gürcistan'a gözdağı vermek ikincisi de Güney Kafkasya'da her geçen gün artan Amerika'nın etkinliğini durdurmak istemesidir (Mert, 2004: 96).

Pankisi Vadisi üzerine yaşanan bu gelişmelerden sonra Rusya, Gürcistan'a yönelik izlediği politikalarda radikal adımlar atmaya başlamıştır. Rusya, Gürcistan'a baskı uygulamak için, 2000 yılının Aralık ayında Gürcistan vatandaşlarına uyguladığı vize rejiminde değişiklik yapmıştır. Bu değişikliğin göze çarpan en önemli noktası, Rusya'nın, Abhazya ve Güney Osetya'da yaşayanlara vizesiz seyahat hakkını devam ettirmesidir. Vize değişikliğinden sonra Rusya, Abhazya ve Güney Osetya'da yaşayanların Rus vatandaşlığına başvurabileceklerini de açıklamıştır (Devdariani, 2005: 177). Bu gelişmeler karşısında Gürcü yöneticiler, Moskova'nın bu vize rejimi ile Gürcistan'a karşı açıkça yayılmacı ve emperyalist politikalar izlediğini ve ilerleyen zaman diliminde Rusya'nın Abhazya ve Güney Osetya'yı ilhak edeceğini iddia etmişlerdir (Tanrısever, 2003: 5).

Bundan sonra Rusya 2000 yılının kış aylarından başlayarak Gürcistan'a gönderdiği doğalgazda kesintilere ve fiyat artışına gitmiştir (Devdariani, 2005: 177). Rusya, Ukrayna'ya karşı kullandığı enerji kozunu aynen Gürcistan'a karşı da kullanmak istemiştir. Fakat Rusya'nın, Gürcistan'a karşı enerji kozunu kullanması istenilen etkiyi yaratmamış ve Gürcistan zor durumda kalmamıştır. Azerbaycan, Gürcistan'ın doğalgaz sıkıntısını hafifletmek için, Şahdeniz Projesi dışında, kendi kaynaklarından da kış ayları boyunca günlük bir milyon m³ doğalgazı Rus doğalgazının yarı fiyatına Gürcistan'a satmıştır (Ağacan, 2007a: 27). Rusya'nın Gürcistan üzerinde giderek artan baskılarına karşı bir denge oluşturmak için, Gürcistan yönetimi ABD ile olan ilişkilerini güçlendirmeye çalışmıştır. Yukarıda da belirtildiği üzere Gürcistan, ABD ile işbirliğine giderek, Nisan 2002'de sınır güvenliğinin sağlanması ve silahlı kuvvetlerinin

modernizasyonu için, ABD öncülüğündeki “Eğitim ve Donatım Programı” çerçevesinde 64 milyon dolar yardım almıştır (Tanrıseven, 2003:6).

2003 yılında Gürcistan’da yaşanan Gül Devrimi sonrasında, Rusya-Gürcistan ilişkileri farklı bir boyut kazanmıştır. Şevardnadze’yi devirerek Cumhurbaşkanı olan Saakaşvili’ye Gül Devrimi sürecinde ABD ve AB tarafından verilen destek, Gürcistan’ın Rus nüfuzundan uzaklaşmakta olduğunun işareti olmuştur (Bozkurt, 2008: 13). Fakat Saakaşvili göreve geldikten sonra yaptığı konuşmada ülkesinin Rusya ile olan ilişkilerini düzeltmek istediğini, kendisinin ne Amerika yanlısı ne de Rusya yanlısı olduğunu, kendisinin sadece Gürcistan’ın çıkarları için hareket edeceğini belirtmiştir (Devdariani, 2005: 188). Saakaşvili ilk dış ziyaretini Rusya’ya gerçekleştirmiştir. Saakaşvili Moskova ziyaretinde, Tiflis’in sınır güvenliği ve istihbarat alışverişi konularında işbirliğine hazır olduğunu açıklamış, Rusya’nın Gürcistan vatandaşlarına uyguladığı vize rejiminin yeniden gözden geçirilmesini ve düzenlemelere gidilmesini talep etmiştir (Hekimoğlu, 2007: 180-181).

2004 yılı sonlarında Gürcistan’ın NATO Bireysel Ortaklık Eylem Planı’nı (Individual Partnership Action Plan) kabul ederek NATO’ya sunmasıyla ülkenin NATO’ya katılması yönünde önemli bir adım atılmıştır. Rusya ve Gürcistan arasındaki önemli bir çıkar ayrılığı anlamına gelen bu olayın ardından ilişkilerde krize yol açan olaylar art arda yaşanmaya başlamıştır (Bozkurt, 2008: 13).

Gürcü yetkililer, 27 Eylül 2006 tarihinde dört Rus subayını casusluk yaptıkları suçlamasıyla gözaltına almışlar ve mahkemeye sevk etmişlerdir. Gürcü yöneticiler, Rus subaylarının ülkenin savunma kapasitesi, NATO’ya üye olma çabası, enerji kaynakları ve muhalif siyasi partiler hakkında casusluk faaliyetlerinde bulduklarını öne sürmüşlerdir. Yaşanan bu gelişmeler üzerine Rus yönetimi Gürcistan’ı sert bir dille uyarmıştır. Rusya’nın verdiği tepkiler üzerine Gürcistan dört Rus subayını, AGİT yetkililerine teslim ettiğini açıklamıştır. Gürcistan’ın geri adımına karşın Rusya sert tavrını devam ettirmiştir. Rusya Federasyonu Ulaştırma Bakanlığı Gürcistan ile hava, demiryolu, kara ve deniz ulaşımını kesmiş, Gürcü vatandaşlarına vize vermeyi ve posta hizmetlerini durdurmuştur. Rusya Federasyonu Olağanüstü Durumlar Bakanlığı, Rusya’da yaklaşık 700 bin civarında olan yasadışı Gürcü asıllı göçmeni toplayarak kargo uçaklarıyla Gürcistan’a geri göndermiştir (Kanbolat, 2006: 16).

Bunlarla yetinmeyen Rus yönetimi Rusya'daki Gürcü sermayesi üzerindeki denetimlerini de arttırmış, Gürcistan'dan tarım ürünleri, maden suyu ve şarap ithalatını yasaklamıştır. Rusya, Ukrayna ile olan ilişkilerinde olduğu gibi, Gürcistan ile olan ilişkilerinde de kendi lehine olan ekonomik bağımlılık ilişkisini bir dış politika aracı olarak kullanma yoluna gitmiştir (Yapıcı, 2007: 98). 2006 yılında Rusya ve Gürcistan arasında yaşanan bu gerginliğin sebepleri şöyle sıralanabilir: Gürcistan'daki askeri üslerin kapatılması süreci; 2008 yılında iki ülkede de yapılacak olan seçimler; 2008 yılında Gürcistan'ın NATO Üyelik Eylem Planı kapsamına alınma beklentisi; Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütü'ne üyelik çabası ve Gürcistan'ın engel olma çabalarıdır (Ağacan, 2007b: 12).

Rusya'nın Gürcistan'a yönelik izlediği bu politika, uyguladığı yaptırımlar bazı Rus ve Batılı uluslararası politika uzmanları tarafından eleştirilmiştir. Rusya'nın uyguladığı bu yaptırımlar kısa vadede Gürcistan'ı zor durumda bırakırken, uzun vadede Gürcistan'ı zor durumda bırakması bir yana Gürcistan'a fayda sağlamaktadır. Rusya'nın, Gürcü mallarına yönelik uyguladığı ambargo kısa vadede Gürcistan ekonomisini zor durumda bırakmışsa da bu gelişme Gürcistan yönetiminin yeni pazarlar aramasına yol açmıştır. Yeni pazar arayışına giren Gürcistan, Rusya dışında Batılı ülkelerle ticari ilişkilerini geliştirmiş ve batı pazarına entegre olmuştur. Diğer yandan Gürcü yöneticileri zor durumda bırakmak isteyen Rusya, doğalgazda fiyat artışlarına ve enerji kesintilerine gitmiştir. Bu gelişmeler üzerine Gürcistan enerji ve doğalgaz ihtiyacını Rusya dışındaki ülkeler, Azerbaycan aracılığıyla karşılamaya çalışmıştır. Ayrıca Gürcü yöneticiler ileride, enerji alanında Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmak için yeni, alternatif enerji nakil hatları projeleri ortaya koymaya başlamışlardır (Scott, 2007: 4).

2008 yılında Gürcistan-Rusya ilişkileri en gergin dönemine girmiştir. Gürcistan topraklarında yer alan ayrılıkçı bölgelerde çıkan çatışmalara 2008 Ağustos'unda Rusya'nın da müdahale etmesiyle Rusya ve Gürcistan arasında savaş patlak vermiştir. Kosova'nın bağımsızlığı, Nisan 2008 NATO Zirvesi'nde Gürcistan'ın üyeliğine yönelik olumlu adım atılmaması gibi dış etkenlerin neden olduğu bu savaş Rusya-Gürcistan ilişkilerini kopma noktasına getirmiştir. Bu savaş sonrasında Gürcistan, 18 Ağustos 2008 tarihinde Rusya öncülüğünde kurulan, Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan ayrıldığını açıklamıştır (www.en.rian.ru, 03.04.2010). Bu savaştan Rusya kazançlı

çıkmiştir. Bu savaş sonrasında Rusya hem Gürcistan'a hem de Batılı güçlere eski Sovyet coğrafyasındaki sorunların Rusya'nın katılımı olmadan çözülemeyeceğini ve hala bu coğrafyada etkin olduğunu göstermiş, NATO'nun Ukrayna ve Gürcistan'ı içine alacak şekilde genişlemesini bir süreliğine de olsa önlemiştir (Trenin, 2009: 146).

Ağustos 2008 Rus-Gürcü Savaşı'ndan (Beş Gün Savaşı) sonra, Rusya'nın, Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığını kabul etmesi, bazı uluslararası politika uzmanlarına ve akademisyenlere göre Rusya Federasyonu toprakları içerisinde yer alan, Kuzey Kafkasya'daki etnik çatışmaları, ayrılıkçı hareketleri yeniden canlandıracaktır. Trenin'e göre özellikle Güney Osetya'nın bağımsızlığının tanınmasıyla, Kuzey Kafkasya'daki Kuzey Osetler ile İnguşlar arasındaki çatışmaların yeniden başlama, Çeçenlerin bağımsızlık taleplerini yeniden dile getirme ihtimali yüksektir (Trenin, 2009: 150).

3.6.3 Avrupa Birliği'nin Gürcistan Politikası

Avrupa Birliği-Gürcistan ilişkilerinde ilk önemli adım 1999 yılında Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın sunduğu çerçeve sayesinde atılmıştır. AB günümüzde, Gürcistan'ın hem enerji konusunda hem de güvenlik konusunda taşıdığı jeostratejik önemin farkındadır. Avrupa Birliği, “yumuşak diplomatik” sivil gücü ve Avrupa Komşuluk Politikası aracılığıyla Gürcistan'ı, alternatif enerji nakil hatları üzerinde Avrupalılaştırmış, istikrarlı bir ayrıcalıklı ortak olarak yeniden şekillendirme çabası içindedir (Özer, 2007: 109).

2004 ve 2007 yılındaki genişlemesinden sonra AB, Gürcistan'a yönelik ilgisini daha da arttırmıştır. Gürcistan, Avrupa Birliği'ni Doğu Avrupa'dan Güney Akdeniz'e kadar bir yay gibi çevreleyen ve içinde Karadeniz havzası ile Türkiye ve Güney Kafkasya'yı barındıran kuşağın merkezinde yer almaktadır. Gürcistan, AB'nin doğu sınırında yer alan ülkelere yakınlığı, Rusya'ya komşu olması, mevcut ve alternatif enerji nakil hatları için kilit bir konumda yer alması nedeniyle, Avrupa Birliği açısından büyük önem taşımaktadır (Özer, 2007: 111-112). Avrupa Birliği Komisyonu, 1996 yılında hazırladığı ve 1999 yılında yürürlüğe koyduğu Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmasıyla (PCA) Gürcistan'a yönelik yaklaşımını ortaya koymuş, stratejisini açıklamış ve karşılıklı ilişkileri düzenleme yoluna gitmiştir (Leonard ve Grant, 2005: 6).

Son yıllarda Avrupa Birliği'nin Güney Kafkasya ülkelerine yönelik artan ilgisinin en önemli göstergesi, Güney Kafkasya'dan sorumlu olan Özel Temsilci Heikki Talvitie'nin

2003 yılında göreve atanmasıdır. Heikki Talvitie'nin görevleri; bölgedeki çatışma alanlarının çözüme kavuşturulmasında arabuluculuk yapmak, bölge ülkelerinin ekonomi ve siyaset alandaki reformları gerçekleştirmelerine yardımcı olmak ve Güney Kafkasya ülkeleri ile AB ülkeleri arasında işbirliğini geliştirmek olarak açıklanmıştır (Leonard ve Grant, 2005: 6). 2006 yılında ise Heikki Talvitie'nin yerini Peter Semneby almıştır. Diğer yandan Gürcistan'da yaşanan Gül Devrimi'nden sekiz ay sonra, Avrupa Komisyonu, 14 Haziran 2004 tarihinde Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan'ı "Avrupa Komşuluk Politikası"na dâhil etmeye karar vermiştir (Özer, 2007: 113). Gürcistan'ın, "Avrupa Komşuluk Politikası" kapsamına alınması; Gürcistan'ın Avrupa Birliği ile olan ilişkilerinde yeni düzenlemelere gidileceği, Gürcistan'ın birtakım reformları gerçekleştirmesi gerektiği ve AB'nin Gürcistan'a yönelik birtakım ekonomik yardımlarda bulunacağı anlamına gelmektedir (Leonard ve Grant, 2005: 6).

AB Komisyonu 14 Kasım 2006 tarihinde,, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan'ın Avrupa Komşuluk Planı çerçevesindeki "Eylem Planlarını" (Action Plan) kararlaştırmış ve ortaya koymuştur. Bu belgelerde, ilgili ülkenin AB ile olan ilişkilerini geliştirmek için öncelikli olarak yapılması gerekenler ile izlenilmesi gereken politikalar ele alınmıştır. Buna göre Gürcistan'ın Eylem Planı'nda Gürcistan'ın hukuk sistemi, ekonomik yapısı, Gürcistan'daki ayrılıkçı bölgelerle ilgili hükümler yer almıştır. Gürcistan'ın Eylem Planı'nda, Gürcü yetkililerin, hukuk sisteminde birtakım reformları gerçekleştirmeleri gerekliliği üzerinde durulmuş, hukukun üstünlüğü kavramına önem verilmesi gerektiği, insan hakları konusunda bir takım düzenlemelere gidilmesi gerektiği, temel hak ve hürriyetlere daha fazla önem verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ekonomi alanında yatırımcılar için güvenli bir ekonomik yapının ve ortamın oluşturulması, özelleştirmelerin daha şeffaf bir şekilde gerçekleştirilmesi ve yolsuzlukla mücadelede daha katı önlemlerin alınması gerektiği üzerinde durulmuştur. Ayrılıkçı bölgelerle ilgili olarak barışçı bir şekilde çözüme kavuşturulması ifade edilmiştir (Pop, 2009: 26).

AB, Gürcistan'da demokratik ve siyasi istikrarın sağlanabilmesi için ilk olarak ekonomik şartların ve koşulların iyileştirilmesi gerektiğini öngörmektedir. Avrupa Birliği yöneticileri, Gürcistan'ın iktisadi büyümeye imkân sağlayacak iktisadi ve hukuki reformları gerçekleştirdiği, fiyat istikrarını sağladığı, dünya ekonomisine açılarak

küresel finans kurumlarına katıldığı oranda Gürcistan'da ekonomik iyileşmenin ve sonrasında demokratik iyileşmenin, siyasi istikrarın gerçekleşeceği düşünülmektedir. AB ülkeleri Gürcistan'ın bu gelişmeleri kaydetmesi ve ekonomi alanında gelişmelerin hızlandırılması için önemli miktarda mali destek sağlamaktadır. Avrupa Komisyonu'nun 1992'den 2004'e kadar Gürcistan'a sağladığı mali destek ve yardım miktarı 420 milyon Avro'ya ulaşmıştır. TACIS kapsamındaki mali yardımların miktarı 110 milyon Avro'nun üzerine çıkmıştır. TACIS Programı Gürcistan'ın bağımsızlığından itibaren serbest piyasa ekonomisine geçişine, Gürcistan'ın Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliğine ve Gürcistan yasalarının AB Mevzuatına uyumu için gerçekleştirilecek çalışmalara destek vermiştir (Özer, 2007: 114-120). 2004 Haziran'ında Avrupa Komisyonu, 2004-2006 yılları arasında Gürcistan'a yönelik yıllık mali destek miktarının 137 milyon avroya çıkartılacağını açıklamıştır (Leonard ve Grant, 2005: 7).

Diğer yandan Avrupa Komisyonu, Gürcistan'ın iç siyasette istikrara kavuşması için Güney Osetya ve Abhazya'ya maddi yardımda bulunmuştur. AB ülkeleri Gürcistan'daki ayrılıkçı bölgelerde süren çatışmaların çözümü ve önlenmesi çabalarına siyasi bir taraf olarak dâhil olmayı tercih etmemektedir (Özer, 2007: 122). AB, Gürcistan ile ilgili konularda sağladığı mali desteklerle, uyguladığı “koşullu yardım politikasıyla” ön plana çıkmaktadır. AB, Gürcistan'a yönelik izlediği politikalarda “yumuşak gücünü” kullanmaktadır.

Avrupa Birliği'nin, Gürcistan'a yönelik izlediği politikanın homojen bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. AB ülkeleri özellikle dış politika alanında kararlar alırlarken kendi aralarında önemli anlaşmazlıklar yaşamaktadırlar. Dış politika alanında yaşanan bu anlaşmazlıklar Gürcistan'la ilgili konularda da gözlenmektedir. Bu anlaşmazlıkların, Gürcistan'la ilgili olan en yakın örneği 2008 Ağustos Savaşı sonrasında yaşanmıştır. 2008 Ağustos Rus-Gürcü Çatışması'nda ateşkes anlaşması 12 Ağustos 2008 tarihinde, AB Dönem Başkanlığı görevini yerine getiren Fransa'nın, Devlet Başkanı Nicolas Sarkozy'nin devreye girmesiyle imzalanmıştır ve savaşa son verilmiştir. Fakat AB ülkeleri arasında 2008 Ağustos Savaşı sonrasında, İngiltere, Polonya ve Baltık ülkeleri, Rusya'yı sert bir şekilde kınarken, Fransa ve Almanya öncülüğündeki diğer ülkeler çıkan savaşta hem Rusya'nın hem de Gürcistan'ın suçunun

olduğunu, savaşa neden olan tarafın yalnızca Rusya olmadığını, Gürcistan'ın da hatalarının olduğunu belirtmişlerdir (Valasek, 2008: 3). Diğer yandan Polonya, Litvanya, Letonya, Estonya ve Ukrayna liderleri 12 Ağustos'ta Tiflis'e giderek Gürcistan halkına ve Gürcü yöneticilere destek vermişler, Tiflis'te Rusya karşıtı protesto gösterilerine katılmışlardır (Valasek, 2008: 2).

Avrupa Birliği ülkelerinin, Gürcistan üzerinde farklı bakış açılarına sahip olması, bazı ülkelerin Gürcistan'la olan ilişkilere daha az önem vermesinin nedeni Rusya'yı kızdırmama çabasıdır. AB ülkeleri, Rusya ile olan stratejik ortaklığın, Gürcistan ile olan ilişkiler yüzünden bozulmasını istemektedir. AB, Rusya'yı kızdırmamak amacıyla, Gürcistan ile ilgili olan siyasi konular üzerinde çekimser kalmakta, net bir şekilde Gürcistan'a siyasi destek vermemektedir. AB-Gürcistan ilişkilerinde daha çok, AB'nin Gürcistan'a sağladığı mali yardımlar ve verdiği mali destekler ön plana çıkmaktadır.

Sanem Özer makalesinde, Gürcistan-AB arasındaki ilişkilerin günümüzdeki durumunu incelemiş ve bugünkü ilişkilerden yola çıkarak, gelecekte Gürcistan-AB ilişkilerinin nasıl bir boyut kazanacağı hakkında öngörülerde bulunmuştur. Buna göre:

“Avrupa Birliği'nin, “Avrupa Komşuluk Politikası”nın bir üyelik perspektifi içermediğine ama “Avrupalı Komşular” için böylesi bir olasılığı da dışlamadığına ilişkin görüşü, Gürcistan'ın AB üyeliği için beslediği umutları söndürmemiştir. Ancak, Gürcistan, Rusya'nın baskısına karşı aradığı AB desteğini bulmakta zorluk çekmektedir. AB, hiçbir koşulda Rusya ile stratejik ortaklığının zarar görmesini göze alamayacaktır. AB, Rusya'yı doğrudan karşısına almak yerine, zaman içinde enerji ve ulaşım projeleri aracılığı ile Rusya'nın çevresinden dolaşmayı tercih edecektir. Dolayısıyla, Gürcistan'ın da gelişmeler için zaman tanınması ve sabır göstermesi gerekecektir. AB politikasını tanımlayan ifadelerden biri de küçük atılan adımlarla hedefe varmak olmuştur” (Özer, 2007: 138-139).

Son olarak Avrupa Birliği'nin Gürcistan politikasını özetleyecek olursak; AB, Gürcistan ile olan ilişkilerinde bir denge siyaseti izlemektedir. AB bir yandan Rusya'nın tepkisini çekmek istemezken, diğer yandan da enerji ve güvenlik açısından önem verdiği Gürcistan'ı kaybetmek istememektedir. AB, Gürcistan'a yönelik aşırı yanlı, radikal ve Rusya'nın tepkisini çekecek politikalardan kaçınmakta, bunun yerine sağladığı mali yardımlarla Gürcistan'ın ekonomisini geliştirerek Gürcistan ile ticari ilişkiler üzerinden bağlantı kurmaktadır. AB ekonomi, enerji ve ulaşım alanında gerçekleştirdiği projelerde (INOGATE –TRACECA vb.) ve örgütlenmelerde Gürcistan'ın da yer almasını sağlayarak Avrupa'yla entegrasyonuna ön ayak olmaktadır.

SONUÇ

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla sona eren Soğuk Savaş sonrasında, Karadeniz'in stratejik önemi uluslararası arenada önemli derecede artmıştır. Özellikle 11 Eylül Saldırıları sonrası yaşanan gelişmeler, AB ve NATO'nun genişlemesi, yeni enerji nakil hatları projelerinin ortaya konması Karadeniz'in önemini daha da arttırmıştır. Karadeniz kıyısında yer alan Ukrayna ve Gürcistan, bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle birlikte küresel güçlerin ilgi odağı haline gelmişlerdir. ABD 90'lı yılların ikinci yarısından sonra Ukrayna ve Gürcistan üzerindeki Rus hakimiyetini ve etkinliğini azaltmaya yönelik politikalar izlemeye, Rusya da özellikle Putin'in iktidara gelmesinden sonra Gürcistan ve Ukrayna üzerindeki hakimiyetini devam ettirmek için etkin politikalar izlemeye başlamıştır.

ABD ilk olarak Ukrayna ve Gürcistan'ın Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmak için mali yardımlarda bulunmuştur. Rusya'nın bölgedeki enerji hatları üzerindeki hakimiyetini kırmak için Rusya'yı devre dışı bırakan enerji nakil hatları projelerini geliştirmiş ve mali olarak desteklemiştir. ABD'nin ortaya koyduğu enerji nakil hatlarında Ukrayna ve Gürcistan kilit öneme sahiptir. ABD'nin mali ve siyasi olarak desteklediği, bir kısmı Gürcistan topraklarından geçen BTC Petrol Boru Hattı, Rusya'yı devre dışı bırakan ilk enerji nakil hattı olmuştur. Bu gelişmeler sonrasında, ABD enerji kaynaklarının istikrarlı ve güvenli bir şekilde batılı pazarlara taşınması için özellikle Gürcistan'ın istikrara kavuşmasına ve Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmaya önem vermiş, bu ülkeye yönelik izlediği politikaları etkinleştirmiştir. Bu ülkelerin askeri bakımdan bir standartta kavuşmaları için NATO'ya üye olmalarını desteklemiştir. 2000'li yıllara geldiğinde ABD, Ukrayna ve Gürcistan'da, kendi çıkar ve hedefleriyle uyumlu olan kadroları iktidara taşımayı planlamıştır. Ve bu ülkelerdeki Rusya'ya karşı olan Batı yanlısı kadrolara mali ve eğitim desteği sağlamıştır.

Yakın Çevresi'nde ABD'nin etkinliğini arttırmasından rahatsız olan Rusya da karşı atağa geçmiş. Ukrayna ve Gürcistan'da ortaya çıkan iç sorunlara müdahale ederek bu ülkeler üzerindeki hakimiyetini ve etkinliğini devam ettirmeye çalışmıştır. Rusya Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO'ya üyeliklerine sert bir şekilde karşı çıkmaktadır. Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO'ya üye olması Rusya'nın bu ülkelerde yer alan askeri üslerin boşaltılması, NATO'nun sınırlarının Rusya'ya ulaşması Rusya'nın askeri olarak

kuşatılması anlamına gelmektedir. Rusya, enerji kartını ve ayrılıkçı bölgelerdeki sorunları kullanarak bu ülkeler üzerindeki hakimiyetini devam ettirmek istemektedir. Rusya enerji kartını daha çok Ukrayna'ya karşı kullanabilmektedir. Gürcistan üzerindeki hakimiyetini devam ettirebilmek için ise Gürcistan topraklarında yer alan ayrılıkçı bölgeleri siyasi ve mali açıdan desteklemektedir.

Diğer bir küresel güç olan Avrupa Birliği'nin bu ülkelere yönelik izlediği politikalara baktığımızda, AB'nin bölgedeki amaç ve hedeflerinin ABD'ninkiler ile benzerlik gösterdiği gözlenmektedir. Avrupa Birliği Ukrayna ve Gürcistan'a mali destekler sağlayarak bu ülkelerin istikrara kavuşmalarını ve enerji kaynaklarının bu ülkeler üzerinden güvenli bir şekilde Avrupa Ülkeleri'ne ulaşmasını hedeflemektedir. AB'nin bu ülkelere yönelik izlediği politikalar, ABD ve Rusya'nın politikalarına nazaran daha ılımlıdır. AB, Ukrayna ve Gürcistan'a yönelik izlediği politikalarda "yumuşak gücünü" ön plana çıkartmaktadır. Kimi zaman da Avrupa Birliği, bu ülkelerle ilgili konularda Rusya ve ABD arasında arabulucu rolünü üstlenmektedir. AB ilk olarak kendi sınırlarında güvenli bir bölge oluşturmak istemekte ve bunun için de bu ülkelerdeki güvenlik sorunlarının çözümünde diplomasiyi ön plana çıkarmaktadır.

Küresel güçler arasında, Ukrayna ve Gürcistan üzerine verilen güç mücadelesi 2000'li yılların başlarında doruk noktasına ulaşmıştır. ABD 2000'li yılların ilk yarısında Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO'ya üye olabilmeleri için desteğini arttırmıştır. Ayrıca ABD bu ülkelerde yaklaşan devlet başkanlığı seçimleri öncesinde, Rusya'ya muhalif olan Batı yanlısı adaylara, siyasi kadrolara ve sivil toplum kuruluşlarına destek vermiştir. Önce Gürcistan'da sonra Ukrayna'da yaşanan renkli devrimler sonrasında birçok akademisyen, siyaset bilimci ve otorite ABD'nin bu ülkelerde Rusya'nın hakimiyetine son verdiğini, bundan sonra bu ülkelerin Batı ve Batılı kurumlarla bütünleşeceklerini ifade etmişlerdir.

Renkli Devrimler sürecinde özellikle Rusya ve ABD arasındaki güç mücadelesi kendini göstermiş ve ABD bu ülkelerde üstün konuma yerleşmiştir. Fakat renkli devrimler sonrasında Ukrayna ve Gürcistan'da yaşanan siyasi ve ekonomik gelişmeler bu ülkeleri yeni bir istikrarsızlığa ve düzensizliğe sürüklemiştir. Halk tarafından büyük umut ve beklentilerle seçilerek iktidara gelen kadrolar kısa bir süre sonra hayal kırıklığı yaratmış iktidara gelen kadrolar, sonraki seçimlerde büyük oy kayıpları yaşamışlardır. Diğer

yandan Ukrayna'da yaşanan Turuncu Devrim ile iktidara gelen kadroları zor durumda bırakmak için Rusya enerji kartını oynamaya başlamıştır. Rusya ekonomik nedenleri bahane ederek Ukrayna'ya uyguladığı fiyat tarifelerini yaklaşık olarak dört katına çıkarmıştır. 2006 ve 2009 yıllarının başlarında doğalgaz kesintisi yaşayan Ukrayna'da iktidar zor durumda kalmış ve Ukrayna halkının Batı yanlısı hükümete olan desteği ve güveni bir hayli zayıflamıştır. Bu kesintilerle birlikte Rusya Avrupa Birliği'ne de mesaj vermeye çalışmıştır. Rusya, Avrupa'ya gönderilen gazın bir kısmının Ukrayna tarafından çalındığını iddia etmiştir. Bu iddia ve gaz kesintileriyle, Rusya Ukrayna'nın güvenilir bir transit geçiş ülkesi olmadığını ima etmeye çalışmış, Avrupa Ülkelerine Ukrayna'nın yer almadığı enerji hatlarının gerekliliğine ve önemine dikkat çekmiştir.

Gürcistan'da da Gül Devrimi'yle göreve gelen iktidara duyulan güven ve verilen destek azalmıştır. Putin'in iktidara gelmesiyle yavaş yavaş eski gücüne kavuşan Rusya 2008 yılında Kosova'nın bağımsızlığına karşı çıkmış, Kosova'nın tanınması halinde Gürcistan topraklarında yer alan Abhazya ve Güney Osetya'nın da bağımsızlıklarının tanınması gerektiğini ileri sürmüştür. Kosova'nın bağımsızlığının bazı ülkeler tarafından tanınmasının ardından Rusya, Gürcistan topraklarında yer alan Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlıklarını destekleyici politikalar izlemiştir. 2008 yılının ağustos ayında Gürcistan'ın Güney Osetya'ya operasyon düzenlemesinin ardından Rusya, Gürcistan topraklarına girerek, karşı saldırıya geçmiştir. Rusya'nın müdahil olmasıyla zor durumda kalan Gürcistan geri çekilmiştir. Bu gelişmeler sonrasında Rusya, Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlıklarını tanımıştır. Rusya'nın saldırısı esnasında Batılı güçlerden özellikle ABD'den beklediği desteği bulamayan Gürcistan, Batılı güçlere olan güvenini kaybetmiştir. AB her ne kadar arabuluculuk görevini üstlenmişse de Gürcistan Halkı'nın Batılı güçlere olan güveni sıfırlanmıştır.

Bu müdahalesiyle Rusya Gürcistan, Abhazya ve Güney Osetya'daki konumunu güçlendirmiş, Gürcistan'ın ABD ve NATO'nun yardımlarıyla gelişen askeri gücüne ağır bir darbe indirmiş, Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO üyeliklerinin belirsiz bir hal almasına yol açmıştır. Bu çıkışıyla Rusya Ukrayna'ya ve Batılı güçlere de mesaj vermiştir. Bu çatışma sonrasında Rusya, Ukrayna ve Gürcistan üzerindeki hakimiyetinin ve etkinliğinin kolay kolay son bulmayacağını kanıtlamıştır. Ukrayna ve Gürcistan

ekonomisi Rusya'ya önemli derecede bağımlıdır. Ukrayna ve Gürcistan'ın, Rusya ile olan ilişkilerini tamamıyla kesmesi söz konusu değildir.

Rusya'ya olan ekonomik bağımlılıkları Gürcistan ve Ukrayna'nın göz önünde bulundurması gereken en önemli etkidir. Gürcistan ve Ukrayna, AB ve ABD'nin mali destekleriyle kalıcı bir istikrar ve ekonomik kalkınma sağlayamaz. Bu iki ülkede yolsuzluğun yüksek düzeylerde olması nedeniyle aktarılan yardımlar verimli bir şekilde kullanılamamakta, bu yardımlar ülke içerisinde yer alan oligarkların çıkarları doğrultusunda kullanılmaktadır. Bu iki ülkenin ekonomik açıdan gelişmesi için Rusya önemli bir aktördür. Ukrayna ve Gürcistan, Rusya'yla olan ekonomik ilişkilerini geliştirdikleri takdirde ekonomik kalkınmalarını sağlayabilirler ve dış politikada Rusya ile yaşadıkları sorunları daha barışçıl bir şekilde çözüme kavuşturabilirler.

Son olarak gelecek dönemde hangi küresel gücün Ukrayna ve Gürcistan'da etkin bir konuma sahip olacağına bakarsak, bugünkü koşullar altında Rusya'nın ön plana çıktığını görürüz. ABD'nin Ukrayna ve Gürcistan'da yaşanan "Renkli Devrimler" sonrasında, bu ülkeler üzerindeki Rus hakimiyetine ve etkinliğine son verdiği öne sürülmüştür. Fakat "Renkli Devrimlerle" iktidara gelen batı yanlısı kadrolar, ABD ve AB Ukrayna ve Gürcistan Halkları'nın beklentilerini karşılayamamıştır. Gürcistan Rusya'yla yaşadığı çatışmadan sonra ABD'den beklediği desteği bulamamıştır. Beklentilerin gerçekleşmemesi sonucunda hayal kırıklığı yaşayan halk kesiminin desteği yeniden Rus yanlısı siyasetçilere yönelmiştir. Ukrayna ve Gürcistan'da toplumun önemli bir kısmı AB ve NATO üyeliğinden vazgeçmiştir.

2010 yılında Ukrayna'da Devlet Başkanlığı'na Rusya yanlısı Yanukoviç'in seçilmesi, Ukrayna Halkı'nın Batılı güçlere olan güvenin azaldığının bir göstergesidir. Yanukoviç'in göreve gelmesiyle 21 Nisan 2010 tarihinde Rusya ile Ukrayna arasında, Sivastopol Deniz Üssü konusunda anlaşmaya varılmıştır. Bu anlaşmaya göre Rusya, Sivastopol Deniz Üssü'ndeki varlığını 25 yıl daha uzatmıştır. Bu gelişme Ukrayna'nın NATO'ya üyeliğinin uzun bir dönem ertelenmesi, Rusya'nın ise Ukrayna üzerinde yeniden etkinliği ele geçirdiği anlamına gelmektedir. Gürcistan açısından da bakacak olursak, Rusya 2008 yılında Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlıklarını tanımasıyla Gürcistan'ın NATO üyeliğini gelecekte uzun bir tarihe ertelemiş, Gürcistan üzerindeki hakimiyetini devam ettirebilmek için iki önemli koza sahip olmuştur.

Yaşanan bu gelişmelerin sonucunda Rusya'nın Ukrayna ve Gürcistan üzerindeki hakimiyetini bir süre daha sürdüreceği anlaşılmaktadır.

KAYNAKLAR

- AĞACAN, Kamil (2002), “ABD’nin Gürcistan’a Asker Göndermesi: Terörle Mücadelede Üçüncü Cephe mi, Yoksa Köprübaşının Tutulması mı?”, **Stratejik Analiz**, Cilt 2, Sayı 24, Nisan, s.69-75.
- AĞACAN, Kamil (2007a), “Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan: Güvenlik, İstikrar ve Refah Eksenini”, **Stratejik Analiz**, Cilt 7, Sayı 84, Mayıs, s.21-29.
- AĞACAN, Kamil (2007b), “Rus-Gürcü Gerginliği Kronikleşiyor”, **Stratejik Analiz**, Cilt 7, Sayı 81, Şubat, s.12-13.
- AKGÜL, Fatih (2007), “Rusya’nın Putin Dönemi Avrasya Enerji Politikalarının Türkiye-Rusya İlişkilerine Etkileri”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Yıl 3, Sayı 5, Haziran, s. 129-154.
- AKIN, Ebru Kunt (2008), “Gürcistan’da Son Dönemde Yaşanan Siyasi Olaylar ve Yatırım Ortamı”, **Karadeniz Bülteni**, Sayı 9, Şubat, s.1-11.
- ALKAN, Akın (2006), **Karadeniz Güvenliği**, Nobel Yayınları, Ankara
- ANDREEV, Svetlozar (2008), “The Future of European Neighbourhood Policy and The Role of Regional Cooperation in The Black Sea Area”, **Southeast European and Black Sea Studies**, Cilt 8, Sayı 2, Haziran, s.93-108.
- ANTONENKO, Oksana (2005), “Frozen Uncertainty: Russia and The Conflict Over Abkhazia”, Editörler: COPPIETERS, Bruno ve Robert Legvold, **Statehood and Security**, The MIT Press, s.205-270.
- ARMAOĞLU, Fahir (2007), **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, 17. Baskı, Alkım Yayınları, İstanbul
- ASLUND, Anders (2006), “The Ancien Regime: Kuchma and The Oligarchs”, Editörler: ASLUND, Anders ve Michael McFaul, **Revolution in Orange**, Carnegie Endowment Press. S.9-29.

- ASLUND, Anders ve Michael McFaul, (2006), “Introduction: Perspectives on the Orange Revolution”, Editörler: ASLUND, Anders ve Michael McFaul, **Revolution in Orange**, Carnegie Endowment Press. S.1-9.
- AYDIN, Mustafa (2005), “Europe’s New Region: The Black Sea in The Wider Europe Neighbourhood”, **Southeast European and Black Sea Studies**, Cilt 5, Sayı 2, Mayıs, s.257-283.
- BARAN, Zeyno ve Robert A. Smith (2007), “The Energy Dimension in American Policy Towards The Black Sea Region”, **Southeast European and Black Sea Studies**, Cilt 7, Sayı 2, Haziran, s.265-274.
- BİLENER, Tolga (2004), “Ulus Devlet Olma Sürecinde Ukrayna”, Editör: BÜYÜKAKINCI, Erhan, **Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna**, Phoenix Yayınları, Ankara, s.311-343.
- BLACK SEA SYNERGY PAPER (2007), www.europa.eu, 20.01.2010
- BOZKURT, Giray Saynur (2006), “Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan’da Kadife Devrimler”, **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, Sayı 9, Bahar 2006, s.151-167.
- BOZKURT, Giray Saynur (2008), “Gürcistan’daki Etnik Çatışmalar Karşısında Türkiye ve Rusya’nın Tutumu”, **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, Sayı 19, Güz 2008, s.1-30.
- BRZEZINSKI, Zbigniew (2005), **Büyük Satranç Tahtası**, Çev: Yelda Türedi, İnkılâp Kitabevi, İstanbul
- BUGAJSKİ, Janusz ve S. Pifer, K. Smith ve C.A. Wallander (2009), “**A Net Assessment of 16 Years of Independence**”, <http://csis.org/publication/ukraine-net-assessment-16-years-independence>, 12.12.2009
- BÜYÜKAKINCI, Erhan (2004a), “Vladimir Putin Dönemi Rus Dış Politikasına Bakış: Söylemler, Arayışlar ve Fırsatlar”, Editör: BÜYÜKAKINCI, Erhan, **Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna**, Phoenix Yayınları, Ankara, s.137-165.

- CABBARLI, Hatem (2005), “Siyasi Örgüt: GUUAM”, Editör: ÖZTÜRK, Osman Metin ve Yalçın Sarıkaya, **Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz**, Platin Yayınları, Ankara, s.203-231.
- CAN, Kevser (2008), “Avrupa Birliği’nin Ukrayna Politikası”, www.avrupa.marmara.edu.tr/dosya/calisma%20gruplari/calismalar_komsuluk/calisma1.pdf, 21.10.2009
- CHAUFFOUR, Celia (2005), “**The Community of Democratic Choice: A Brilliant PR Coup?**”, www.caucas.com/home_eng/breve_contenu.php?id=205, 22.01.2010
- CIA Factbook, (2009), “**Georgia**”, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gg.html>, 05.11.2009
- CIA Factbook, (2009), “**Ukraine**”, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>, 05.11.2009
- COHEN, Ariel ve Conway Irwin, (2006), “**U.S. Strategy in The Black Sea Region**”, http://www.harvard-bssp.org/files/2006/publications/dod_2_20Sea_Dec2006.pdf, 23.09.2009
- COPPIETERS, Bruno (2005), “Locating Georgian Security”, Editörler: COPPIETERS, Bruno ve Robert Legvold, **Statehood and Security**, The MIT Press, s.339-387.
- CORNELL, Svante ve A. Jonsson, N. Nilsson, P. Haggström (2006), **The Wider Black Sea Region: An Emerging Hub in European Security**, SRSP Pub.
- CORNELL, Svante ve J. Popjanevski, N. Nilsson (2007), **Learning from Georgia’s Crisis: Implications and Recommendations**, SRSP Pub.
- CORNELL, Svante ve J. Popjanevski, N. Nilsson (2008), **Russia’s War in Georgia: Causes and Implications for Georgia and The World**, SRSP Pub.
- ÇİFTÇİ, Kemal (2005), “Karadeniz’in Değişen Stratejik Konumu ve Türkiye”, Editör: ÖZTÜRK, Osman Metin ve Yalçın Sarıkaya, **Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz**, Platin Yayınları, Ankara, s.165-185.

- DAĞI, Zeynep (2002), **Rusya'nın Dönüşümü**, Boyut Kitapları, İstanbul
- DARCHIASHVILI, David (2005), "Georgian Defense Policy and Military Reform",
Editörler: COPPIETERS, Bruno ve Robert Legvold, **Statehood and Security**,
The MIT Press, s.117-152.
- DAVUTOĞLU, Ahmet (2003), **Stratejik Derinlik**, 14. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul
- DEİK Ukrayna Ülke Bülteni (2007)
- DEİK Gürcistan Ülke Bülteni (2009)
- DEMİR, Ali Faik (2003), **Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya**,
Bağlam Yayıncılık, İstanbul
- DEMES, Pavol ve Joerg Forbrig (2006), "Pora-Its Time for Democracy in Ukraine",
Editör: ASLUND, Anders ve Michael McFaul, **Revolution in Orange**, Carnegie
Endowment Press, s.85-101.
- DEVDARIANI, Jaba (2005), "Georgia and Russia: The Troubled Road to
Accommodation", Editörler: COPPIETERS, Bruno ve Robert Legvold,
Statehood and Security, The MIT Press, s.153-204.
- DUBİEN, Arnaud (2007), "**The Opacity of Russian-Ukrainian Energy Relations**",
www.ifri.org/files/russie/ifri_dubien_russie_ukraine_gas_ANG_mai2007.pdf,
23.09.2009
- DZIUBA, Joanna (2010), "**Russia and Abkhazia Agree on Military Base in
Gudauta**", <http://www.cacianalyst.org/?q=node/5289>, 02.05.2010
- EKŞİ, Muharrem (2008), "ABD Geri Adım Attı", **Cumhuriyet Strateji**, Sayı 234, 22
Aralık 2008, s.5.
- ERTAN, Fikret (2005), "Ukrayna: Yeni Jeopolitik Gerçek", **Karadeniz Araştırmaları
Dergisi**, Cilt 2, Sayı 5, Bahar 2005, s.108-116.
- ERTAN, Fikret (2008), "**NATO, Rusya, AKKA, Gürcistan ve Moldova**",
<http://www.zaman.com.tr/yazar.do?yazino=677262>, 02.05.2010

FLENLEY, Paul (2008), “Russia and The EU: The Clash of New Neighbourhoods?”, **Journal of Contemporary European Studies**, Cilt 16, Sayı 2, Ağustos, s.189-202.

FULLER, Liz (2005), “**GUUAM: Ukraine Aspires To Leadership Role In Revitalized Organization**” <http://www.rferl.org/content/article/1058656.html>, 02.12.2008

GRIGORIANZ, Alexandre (1999), **Kafkasya Halkları**, Çev: Doğan Yurdakul, Sabah Kitapları, İstanbul

HASANOĞLU, Mürteza ve Elnur Cemilli (2006), **Güney Kafkasya’da ABD Politikası**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul

HEKİMOĞLU, Asem Nauşabay (2007), **Rusya’nın Dış Politikası I**, Vadi Yayınları, Ankara

HELLY, Damien ve Giorgi Gogia (2005), “Georgian Security and The Role of The West”, Editörler: COPPIETERS, Bruno ve Robert Legvold, **Statehood and Security**, The MIT Press, s.271-305

http://ec.europa.eu/world/what/neighbourhood/index_en.htm, 20.01.2010

<http://www.bsec-organization.org/Information/Pages/testt.aspx>, 14.01.2010

http://www.blackseaforum.org/joint_declaration.html, 27.01.2010

http://www.caucaz.com/home_eng/depeches.php?idp=896, 27.01.2010

<http://www.mfa.gov.tr/blackseafort.mfa>, 28.01.2010

<http://www.rferl.org/content/article/1056204.html>, 27.02.2008

<http://www.rferl.org/content/article/1078833.html>, 28.02.2008

http://www.rferl.org/content/Yanukovich_To_Be_Sworn_In_As_President_Of_Ukraine/1967742.html, 1.03.2010

<http://www.rusyagundem.com>, 01.03.2010

<http://rusya.ru/tur/index/news?id=14155>, 03.03.2010

http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2007_06/20090304_nato-ukraine2007-e.pdf, 10.10.2009

<http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?/=1&id=3128>, “Georgia: Avoiding War in South Ossetia, 12.11.2009

<http://www.gueu-whitestream.com>, 05.04.2010

<http://www.inogate.org>, 23.01.2010

<http://en.rian.ru/exsoviet/20090818/155839605.html>, 03.04.2010

<http://www.usembassy.at>, 01.02.2009

<http://www.usakgundem.org.tr>, 14.03.2009

<http://www.usak.org.tr>, 2.03.2009

İBRAHİMLİ, Haleddin (2001), **Değişen Avrasya’da Kafkasya**, ASAM Yayınları, Ankara

JAPARIDZE, Tedo (2007), “The Black Sea Region: Meaning and Significance”, **American Foreign Policy Interests**, Sayı 29, s.113-125.

KAMALOV, İlyas (2005), “Ukrayna Çevresinde Binyıl”, **Stratejik Öngörü**, Cilt 2, Sayı 4, s.48-56.

KAMALOV, İlyas (2007), “Ukrayna İçin Ufukta İstikrar Görünmüyor”, **Stratejik Analiz**, Cilt 8, Sayı 86, Haziran 2007, s.12-13.

KAMALOV, İlyas (2008), **Moskova’nın Rövanşı**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul

KAMALOV, İlyas (2009), “Karadeniz Bölgesindeki Bazı Güncel Sorunlar”, **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, Cilt 6, Sayı 21, Bahar 2009, s.13-21.

KANBOLAT, Hasan (2007), “Gürcistan Nereye Gidiyor: Demokrasiye mi? Totaliterizme mi?”, **Stratejik Analiz**, Cilt 8, Sayı 92, Aralık 2007, s.12-13.

- KANBOLAT, Hasan (2008a), “Gürcistan’da İkinci Saakaşvili Dönemi ve Yükselen Siyasi Tansiyon”, **Stratejik Analiz**, Cilt 8, Sayı 94, Şubat 2008, s.43-49.
- KANBOLAT, Hasan (2008b), “Güney Osetya Savaşı Bitti: Gürcistan Bölünüyor mu?”, **Stratejik Analiz**, Cilt 9, Sayı 101, Eylül 2008, s.20-33.
- KANBOLAT, Hasan (2008c), “Gürcistan’da Sandıktan Değişim Çıkmadı”, **Stratejik Analiz**, Cilt 8, Sayı 98, Haziran 2008, s.16-17.
- KANDEMİR, Eyyub (2008), **Karadeniz’in Değişen Jeopolitiği**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul
- KANTARCI, Hakan (2006), **Kısaçtaki Bölge Kafkasya**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul
- KARABAYRAM, Fırat (2007), **Rusya Federasyonu’nun Güney Kafkasya Politikası**, Lalezar Kitabevi, Ankara
- KARACA, Kutay (2008), “Güç Mücadelesi Arasında Ukrayna”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı 12, Aralık 2008, s.77-97.
- KARADENİZ BÜLTENİ (2006), “Karadeniz’in Artan Jeopolitik Önemi”, Sayı 2, Aralık 2006
- KARAKAYA, Dilek (2005), “**Karadeniz’in Değişen Önemi**”, <http://www.turksam.org/tr/a642.html>, 22.10.2008
- KARANTNYCKY, Adrian (2006), “The Fall and Rise of Ukraine’s Political Opposition: From Kuchmagate to The Orange Revolution”, Editör: ASLUND, Anders ve Michael McFaul, **Revolution in Orange**, Carnegie Endowment Press, s.29-44.
- KARLUK, Rıdvan (2005), **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 8. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul
- KARUMIDZE, Zurab ve James V. Wertsch (2005), **Enough! The Rose Revolution in The Republic of Georgia 2003**, Nova Science Publishers, New York

- KASIM, Kamer (2008a), “**Türkiye’nin Karadeniz Politikası: Temel Parametreler ve Stratejiler**”, <http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/eVRqmb4CKUXHvPJTAUQF9U6skITPdp.pdf>, 24.01.2010
- KASIM, Kamer (2008b), “ABD’nin Kafkasya Politikası: Enerji, Güvenlik ve Demokratikleşme Denklemi”, Editör: DEMİRTEPE, Turgut, **Orta Asya & Kafkasya Güç Politikası**, USAK Yayınları, s.119-147.
- KESGİN, Serdar (2008), “Gürcistan’da Değişimin Sinyali: 2008 Devlet Başkanlığı Seçimi”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı 11, Mayıs 2008, s.17-27.
- KIRAÇ, Gürol (2007), “**Rusya’ya Karşı GUAM**” www.tusam.net/makaleler.asp?id=957&sayfa=26, 22.01.2010
- KOÇER, Gökhan (2007), “Karadeniz’in Güvenliği: Uluslararası Yapılanmalar ve Türkiye”, **Akademik Bakış**, Cilt 1, Sayı 1, Kış 2007, s.195-218.
- KURAT, Akdes Nimet (1999), **Rusya Tarihi**, 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
- KUZIO, Taras (2001), “Bağımsız Devletler Topluluğu İçinde Jeopolitik Çoğulculuk: GUUAM’ın Ortaya Çıkışı”, Editör: TEZKAN, Yılmaz, **Kadim Komşumuz Yeni Rusya**, Ülke Kitapları, s.94-127.
- KÜLEBİ, Ali (2007), “**Karadeniz’de Yeni Dengeler**”, <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=867&sayfa=30>, 30.10.2008
- LEFEBVRE, Maxime (2005), **Amerikan Dış Politikası**, Çev: İsmail Yerguz, İletişim Yayınları, İstanbul
- LEONARD, Mark ve Charles Grant (2005), “**Georgia and The EU: Can Europe’s Neighbourhood Policy Deliver?**”, http://www.cer.org.uk/pdf/policybrief_georgia_sept05.pdf, 25.10.2008
- LYNCH, Dov (2007), “De facto States Around The Black Sea: The Importance of Fear”, **Southeast European and Black Sea Studies**, Cilt 7, Sayı 3, Ekim 2007, s.483-496.

- MACKINNON, Mark (2008), **Yeni Soğuk Savaş**, Çev: Emel Lakşe, Destek Yayınları, Ankara
- MERT, Okan (2004), **Türkiye'nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul
- MITCHELL, Lincoln (2008), "More Than Location: Crafting a US Policy for The Black Sea Region", **Southeast European and Black Sea Studies**, Cilt 8, Sayı 2, Haziran 2008, s.129-140.
- NODIA, Ghia (2005), "Georgia Dimensions of Insecurity", Editörler: COPPIETERS, Bruno ve Robert Legvold, **Statehood and Security**, The MIT Press, s.39-83.
- NYE, Joseph S. (2003), **Amerikan Gücünün Paradoksu**, Çev: Gürol Koca, Literatür Yayınları, İstanbul
- OĞAN, Sinan (2008), "**Küresel Mücadelenin Yeni Rekabet Alanı: Karadeniz ve Montrö Anlaşması**", <http://www.turksam.org/tr/a907.html>, 25.10.2008
- OKÇUOĞLU, İbrahim (2009), **Emperyalist Küreselleşme ve Jeopolitika**, Ceylan Yayınları, İstanbul
- OKTAY, Emel G. (2007), "Türkiye'nin Avrasya'da Çok Taraflı Girişimlerine Bir Örnek: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü", **Türkiye'nin Avrasya Macerası 1989-2006**, Editör: AYDIN, Mustafa, Nobel Yayınları, 2007, İstanbul, s.213-240
- OLÇAR, Kemal (2007), **Karadeniz Politikaları ve Türkiye-Ukrayna Stratejik İlişkileri**, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul
- ORAN, Baskın ve diğerleri (2006), **Türk Dış Politikası**, Cilt 2, 9. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul
- OUVAROFF, Nathalie (2008), "The Role of Chechens in The Georgian-South Ossetian Conflict", **Russian Analytical Digest**, Sayı 45, Eylül 2008, s.27-29.
- ÖZCAN, A. Sevinç (2005), **Rus Azınlıklar**, Küre Yayınları, İstanbul
- ÖZER, Sanem (2007), "Bağımsızlık Sonrası Gürcistan-Avrupa Birliği İlişkileri", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 4, Sayı 15, Güz 2007, s.109-148.

- ÖZKAN, Güner (2008), “Gürcistan’da Yeni Yönetim, Etnik Ayrılıkçı Bölgeler ve Güvenlik”, Editör: DEMİRTEPE, Turgut, **Orta Asya & Kafkasya Güç Politikası**, USAK Yayınları, s.211-247.
- PETROV, Nikolai ve Andrei Ryabov (2006), “Russia’s Role in The Orange Revolution”, Editör: ASLUND, Anders ve Michael McFaul, **Revolution in Orange**, Carnegie Endowment Press, s.145-165.
- PEUCH, Jean Christophe (2005a), “**Regional Leaders Set Up Community Of Democratic Choice**”, <http://www.rferl.org/content/article/1063461.html>, 9.1.2010
- PEUCH, Jean Christophe (2005b), “**Leaders Meet In Ukraine To Create New Regional Alliance**”, <http://www.rferl.org/content/article/1063423.html>, 9.01.2010
- POP, Irina (2009), “The Assessment of The European Neighbourhood Policy in The South Caucasus: What The European Union Can Do?”, **Eurolimes**, Sayı 7, Bahar 2009
- PURTAŞ, Fırat (2005), **Rusya Federasyonu Ekseninde Bağımsız Devletler Topluluğu**, Platin Yayınları, Ankara
- REYNOLDS, A. Michael (2008), “**Russia and Georgia At War**”, http://www.priceton.edu/lisd/archived/commentary_august2008.pdf, 25.10.2008
- SAPMAZ, Ahmet (2008), **Rusya’nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye’ye Etkileri**, Ötüken Yayınları, İstanbul
- SARIKAYA, Yalçın (2005), “Rusya Federasyonu’nun Gürcistan Politikası”, Editör: ÖZTÜRK, Osman Metin ve Yalçın Sarıkaya, **Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz**, Platin Yayınları, Ankara, s.185-201.
- SCOTT, R. Erik (2007), “Russia and Georgia After Empire”, **Russian Analytical Digest**, Sayı 13, Ocak 2007, s.2-6.
- SOCOR, Vladimir (2006), “**Black Sea Forum Seeking Its Rationale**”, Eurasia Daily Monitor, Cilt 3, Sayı 111, http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&ttnews%5D=31759, 09.01.2010

- SOMUNCUOĞLU, Anar (2008), “**Tartışmalı NATO Zirvesi: Rusya-ABD Rekabeti Zirveye Damga Vurdu**”, www.tusam.net/makaleler.asp?id=1253&sayfa=12, 12.10.2008
- SUSHKO, Oleksandr ve Olena Prystayko (2006), “Western Influence”, Editör: ASLUND, Anders ve Michael McFaul, **Revolution in Orange**, Carnegie Endowment Press, s.125-144.
- TANGÖR, Burak (2005), “Avrupa Entegrasyonu ve Karadeniz”, Editör: ÖZTÜRK, Osman Metin ve Yalçın Sarıkaya, **Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz**, Platin Yayınları, Ankara, s.57-78.
- TANRISEVER, Oktay F. (2002), “Sovyet Sonrası Dönemde Rusya’nın Kafkasya Politikası”, Editörler: TÜRKEŞ, Mustafa ve İlhan Uzgel, **Türkiye’nin Komşuları**, İmge Kitabevi, Ankara, s.377-411.
- TANRISEVER, Oktay F. (2003), “Rusya-Gürcistan İlişkilerindeki Artan Gerilim: Bir Sağırlar Diyalogu Mu?”, **Stradigma**, Ağustos 2003, Sayı 7, http://www.stradigma.com/turkce/agustos2003/makale_08.html, 23.10.2008
- TAŞTEKİN, Fehim (2003), **Büyük Fırtınanın Küçük Vadisi: Pankisi**, Kafkasya Vakfı Raporları, www.kafkas.org.tr/hakkinda/pankisi.html, 12.10.2008
- TAVKUL, Ufuk (2002), **Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya**, Ötüken Yayınları, İstanbul
- TEZKAN, Yılmaz (2001), “Değişen ve Küreselleşen Dünyada Türkiye ve Kadim Komşusu Rusya”, Editör: TEZKAN, Yılmaz, **Kadim Komşumuz Yeni Rusya**, Ülke Kitapları, s.9-21.
- THE INOGATE PROGRAMME (2008)
- TORBAKOV, Igor (2001), “Rusya’dan Ayrı ya da Rusya’nın Bir Parçası: Ukrayna-Rusya İlişkilerinin Kederli Bir Destanı”, **Avrasya Dosyası**, Cilt 6, Sayı 4, Kış 2001, s.297-314.
- TRENIN, Dmitri (2009), “Russia in The Caucasus: Reversing the Tide”, **Brown Journal of World Affairs**, Cilt 15, Sayı 2, Bahar-Yaz 2009, s.143-155.

- TRIANTAPHYLLOU, Dimitrios (2007), “Energy Security and Common Foreign and Security Policy (CFSP): The Wider Black Sea Area Context”, **Southeast European and Black Sea Studies**, Cilt 7, Sayı 2, Haziran 2007, s.289-302.
- TURAN, Günhan (2004), “Bağımsız Ukrayna’nın Dış Politika Seçenekleri”, Editör: BÜYÜKAKINCI, Erhan, **Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna**, Phoenix Yayınları, Ankara, s.365-401.
- USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu (2008)
- VALASEK, Tomas (2008), “**What Does The War in Georgia Mean For EU Foreign Policy?**”, http://www.cer.org.uk/pdf/briefing_georgia_15aug08_tv.pdf, 12.2.2009
- VELİEV, Cavid (2007), “**Devrim Kendi Çocuklarını Yer**”, <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1070&sayfa=21>, 12.10.2008
- WHYTE, Emma (2008), “**Timeline of Developments Leading Up to The Russian-Georgian Conflict of August 2008**”, http://csis.org/images/stories/Russia%20and%20Eurasia/080924_georgia_russia_timeline.pdf, 02.12.2008
- WILSON, Andrew (2005), **Ukraine’s Orange Revolution**, Yale Books, London
- WINROW, Gareth (2007), “Geopolitics and Energy Security in The Wider Black Sea Region”, **Southeast European and Black Sea Studies**, Cilt 7, Sayı 2, Haziran 2007, s.217-235.
- WOEHREL, Steven (2008a), “**Russian Energy Policy Toward Neighboring Countries**”, <http://www.usembassy.it/pdf/other/RL34261.pdf>, 23.11.2008
- WOEHREL, Steven (2008b), “**Ukraine: Current Issues and U.S. Policy**”, <http://www.usembassy.it/pdf/other/RL33460.pdf>, 23.11.2008
- YALÇINKAYA, Alâeddin (2006), **Kafkasya’da Siyasi Gelişmeler**, Lalezar Kitabevi, Ankara
- YAPICI, Utku (2007), **Yeni Soğuk Savaş**, Başlık Kitabevi, İstanbul
- YEKELCHYK, Serhy (2007), **Ukraine: Birth of a Modern Nation**, Oxford Press, New York

YENİGÜN, Cüneyt ve Mehmet Ali BOLAT (2007), “Gürcistan: Kaf Dağı’nın Ardındaki Çatışma”, Editörler: İNAT, Kemal, B. Duran ve M. Ataman, **Dünya Çatışma Bölgeleri**, 2.Baskı, Nobel Yayınları, Ankara

YILMAZ, Sait (2007), “Karadeniz’de Değişen Dengeler ve Türkiye”, **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, Sayı 15, Güz 2007, s.45-66.

YÜCE, Ç. Kürşat (2006), **Kafkasya ve Orta Asya Enerji Kaynakları Üzerinde Mücadele**, Ötüken Yayınları, İstanbul

ZÜRCHER, Christoph (2005), “Georgia’s Time of Troubles 1989-1993”, Editörler: COPPIETERS, Bruno ve Robert Legvold, **Statehood and Security**, The MIT Press, s.83-116.

ÖZGEÇMİŞ

14 Temmuz 1983 tarihinde İstanbul'un Kadıköy ilçesinde doğdu. İlk, Orta ve Lise eğitimini İstanbul'da tamamladı. 2003 yılında Sakarya Üniversitesi Kamu Yönetimi bölümünü kazandı ve 2007 yılında mezun oldu. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde yüksek lisansına başladı.